

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МИГАЛЕЦЬ ОКСАНА ІВАНІВНА

УДК 811.[111+161.2]’373:81-13

ДИСЕРТАЦІЯ

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА «КОНФЛІКТНІ ДІЇ»:

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ ПІДХІД

(на матеріалі української та англійської мов)

10.02.15 – загальне мовознавство

Філологічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. І. Мигалець

Науковий керівник: Фабіан Мирослава Петрівна, доктор філологічних наук,
професор.

Ужгород – 2019

АНОТАЦІЯ

Мигалець О. І. Лексико-семантична група «Конфліктні дії»: системно-структурний підхід (на матеріалі української та англійської мов). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 «Загальне мовознавство». – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Ужгород 2019; Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2019.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню лексико-семантичної групи «Конфліктні дії» в українській та англійській мовах із застосуванням системно-структурного підходу (у прикладному та лексикографічному вимірах).

У дисертаційній роботі вперше запропоновано й науково обґрунтовано системно-структурний підхід до вивчення лексико-семантичної групи «Конфліктні дії» в українській та англійській мовах, що базується на поєднанні лінгвістичних методів дослідження з формалізованим аналізом лексичної семантики.

Укладено картотеку слів на позначення *конфліктних дій* у двох далекоспоріднених мовах (українській та англійській); скласифіковано дієслова за кількісним і якісним критеріями; розкрито їхню семантичну структуру; здійснено матричне моделювання лексико-семантичної групи «Конфліктні дії» у досліджуваних мовах, що розкриває співвідношення слів та їхніх значень і представляє системно-структурну організацію фрагмента лексики на позначення *конфліктних дій*.

Проведено класифікацію лексичних одиниць за ступенем полісемії на групи, а також їхніх лексичних значень на підмножини за ступенем їхньої функціональності; у зіставному аспекті встановлено національно-культурну специфіку лексико-семантичної групи «Конфліктні дії», а також визначено її спільні та відмінні риси в досліджуваних мовах; визначено місце й роль кожного з

елементів лексико-семантичної групи в семантичному просторі української та англійської мов і зв'язки між ними.

Проблема *конфлікту* і, відповідно, *конфліктних дій* стала на сьогодні особливо актуальною, оскільки знаходить своє відображення на теоретичних (універсальні закони прояву) та емпіричних (методи і технології запобігання, прогнозування та вирішення *конфліктів*) рівнях.

Комплексне лексико-семантичне дослідження слів на позначення *конфліктних дій* в українській та англійській мовах дозволило розкрити їхню сутність як явища повсякденного життя і діяльності людей, а також з'ясувати всі можливі шляхи та засоби їхнього мовного вираження у вигляді матриць.

Зіставно-типологічний аналіз слів на позначення *конфліктних дій* в сучасних українській та англійській мовах показав, що досліджувані мовні одиниці утворюють систему, у структурі якої елементи розташовані ієрархічно в їхніх різноманітних відношеннях як між собою, так і з іншими словами. У результаті з'являються синонімічні та антонімічні ряди слів, а також енантіосемія, що ведуть до диференціації значень слів. Зіставний аналіз мовних одиниць дозволив установити системний характер лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах і розкрити особливості її системно-структурної організації, що чітко представлено матрицями. Крім того, семантичний аналіз дієслів дозволив визначити їхнє місце, роль і функціонування в системі мови і процесі міжмовної та міжкультурної комунікації.

Лексичний склад дієслів у кожній із досліджуваних мовних систем ділиться на групи, а семний – на підмножини. Для збору фактичного матеріалу дослідження використано формальний критерій – приналежність слів до певної частини мови, у нашому випадку дієслова, що дозволяє визначити і описати його семантику.

Багатство лексем, співвідношення їхніх форм та змісту, місця і ролі найкраще подано в тлумачних словниках, що служать банками інформацій, а тому джерелом збору мовного матеріалу слугують тлумачні словники: Словник української мови в 11-ти томах та Великий Оксфордський словник у 20-ти томах,

де *конфліктні дії* позначено 425 лексичними одиницями (125 в українській мові та 300 в англійській).

Конфліктні дії в сучасній українській мові передаються 125 дієсловами, які діляться на групу слів із середнім ступенем полісемії 76,8% (96 слів), що кількісно перевищує відповідні з найвищим ступенем полісемії 8,0% (10 слів) та моносемічні 15,2% (19 слів).

У лексичних значеннях 125 дієслів сучасної української мови виділено 381 сему. Весь семний склад в українській мові містить найчисельнішу підмножину монофункційних сем 82,2% (313 сем), у порівнянні з меншими за кількістю підмножинами багатофункційних 1,3% (5 сем) та сем середнього ступеня функціональності 16,5% (63 семи).

Конфліктні дії в сучасній англійській мові передаються 300 дієсловами, які діляться на групу слів із низьким ступенем полісемії 73,7% (221 слово), що кількісно перевищує відповідні групи з найвищим 3,7% (11 слів), середнім ступенем полісемії 20,3% (61 слово) та моносемічні 2,3% (7 слів).

У лексичних значеннях 300 дієслів сучасної англійської мови містяться 1715 сем. Весь семний склад в англійській мові містить найчисельнішу підмножину монофункційних сем 60,7% (1042 семи), порівняно з підмножиною багатофункційних 0,3% (5 сем), середнього ступеня функціональності 11,7% (200 сем) та низького ступеня функціональності 27,3% (468 сем).

Лексико-семантична група «*Конфліктні дії*» у зіставлюваних мовах характеризується як спільними, так і відмінними рисами.

До спільних властивостей слів на позначення *конфліктних дій* в сучасних українській та англійській мовах належать: наявність полісемії, синонімії, антонімії, енантіосемії; додаткових конотацій, прямих та опосередкованих зв'язків між словами; слів з експліцитним та імпліцитним проявом *конфліктних дій*; поділ лексичного складу дієслів за ступенем полісемії, а семного – за ступенем функціональності; позитивна й негативна семантика прояву *конфліктних дій*. Спільною рисою лексико-семантичної групи є і її, системно-структурна організація з ієрархічним розташуванням елементів, завдяки чому

вони пов'язуються з іншими групами лексики. Досліджувані дієслова в українській мові об'єднуються за спільною семантикою: *протистояти, бути в опозиції, вступати в суперечку, конфлікт, боротьбу* тощо, а в англійській – *to oppose, to stand against, to be in opposition, to quarrel, to disagree (with), to come into hostile contact or collision* тощо. Крім того, вказані лексичні одиниці містять указівки на міжособистісні, внутрішньоособистісні, внутрішньогрупові, міжгрупові *конфліктні дії*, що мають місце в повсякденному житті та діяльності людей.

До відмінних рис слів на позначення *конфліктних дій* у досліджуваних мовах відносяться: кількісно та якісно різний лексичний та семний склад дієслів української та англійської мов; різна системно-структурна організація лексико-семантичної групи; неоднакова роль та індивідуальне місце кожного елемента в семантичному просторі досліджуваної лексики мов; різнотипні семантичні зв'язки між лексичними одиницями в лексико-семантичній групі англійської та української мовних систем; неоднаковий характер слів на позначення *конфліктних дій*: загальнолюдський з соціально-професійним та сімейно-побутовим спрямуванням в українській мові та суспільно-політичний, соціально-психологічний, правовий і духовно-культурний – в англійській. Лексична семантика досліджуваних дієслів англійської мови тісніше пов'язана з позамовною дійсністю: *силами природи* (to engage in conflict or strife of wind, water, insects etc.), *їжею* (to cause (the stomach) to reject or revolt against the food), *кольорами* (to go badly together, to kill each other), *науками* (to counteract the action of (the opposite muscle), to inhibit or interfere with the action or effect of (a biologically active substance), to limit by adding differences, to come into collision or opposition, so as to affect the course of) тощо.

Застосування лінгвістичних і формалізованих методів дослідження лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах уможливило практичне вирішення важливої теоретико-методичної проблеми симбіозу лексичної семантики й лексикографії, що полягає в описі, аналізі та вивченні мови через мову.

Національно-культурна специфіка *конфліктних дій* в зіставлюваних мовах виявляється у їхньому різному *ступені прояву агресії*, а також неоднаковому способі розв'язання *конфліктних* ситуацій, що пояснюється відмінним стилем життя, культурою і менталітетом українців та англійців.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що окремі положення та напрацювання дисертації можуть бути використані при викладанні курсів «Загального мовознавства», «Лексикології української та англійської мов», «Теорії та практики перекладу», «Зіставного мовознавства», «Лексикографії», а також можуть бути успішно застосовані у міжмовних зіставно-типологічних студіях, розробках стратегій і тактик ефективної міжкультурної комунікації, перекладацькій практиці, укладанні словників тощо.

Ключові слова: лексико-семантична група, системно-структурний підхід, системно-структурна організація, українська та англійська мови, лексична семантика, матриця, формалізований аналіз, лексичний та семний склад, полісемічні та моносемічні слова, багатофункційні та монофункційні семи.

ABSTRACT

Myhalets O. I. Lexico-Semantic Group “*Conflict actions*”: System and Structural Approach (on the material of English and Ukrainian). – Qualification research paper. Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology (PhD): Speciality 10.02.15 – General Linguistics. – The State Institution of Higher Education “Uzhhorod National University”, Ministry of Education and Science of Ukraine, Uzhhorod 2019; The State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”, Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2019.

The given thesis focuses on system and structural approach in applied and lexicographical dimensions to the complex research of the lexico-semantic group “*Conflict actions*” in Ukrainian and English.

The dissertation elaborates and scientifically substantiates the system and structural approach to the study of the lexico-semantic group “*Conflict actions*” in

Ukrainian and English based on combining linguistic methods of research with the formalized analysis of lexical semantics.

A card index of the words denoting *conflict actions* in two distantly related languages (Ukrainian and English) has been compiled; the classification of the verbs according to quantitative and qualitative criteria has been made; their semantic structure has been defined; matrix modelling of lexico-semantic group “*Conflict actions*” which presents correlations between lexical units and their meanings, and reveals the system and structural organization of lexis denoting *conflict actions* has been performed.

The classification of lexical units into groups according to the degree of their polysemy as well as their lexical meanings into subsemy due to the degree of their functionality has been carried out; the national and cultural peculiarities of lexico-semantic group “*Conflict actions*”, and their common and distinctive features in the languages under study in comparative aspect have been defined; the position and role of each element of the lexico-semantic group in English and Ukrainian as well as the types of relations between them have been determined.

The problem of *conflict*, and correspondingly *conflict actions* has become of particular importance nowadays as it finds its representation at the theoretical (universal laws of manifestation) and empirical (methods and technologies to prevent, predict and solve the *conflict*) levels.

Complex lexico-semantic study of the words denoting *conflict actions* in Ukrainian and English allowed to highlight them as a phenomenon of people’s everyday lives and activities as well as find out all possible ways and means of their language expressions in the form of the matrices.

The comparative-typological analysis of the words denoting *conflict actions* in modern Ukrainian and English has shown that lexical units under study form a system, in the structure of which elements are located hierarchically in their various relationships with each other and with other words. As a result, there appear synonymic and antonymic rows of words, and enantiosemya, which lead to the word meanings’ differentiation. The comparative analysis of the language units made it possible to establish the system character of the lexico-semantic group “*Conflict actions*” in

Ukrainian and English and to reveal the peculiarities of its system and structural organization vividly represented by matrices. Besides, the semantic analysis of the verbs allowed to define their place, role and functioning in the language system and in the process of cross-language and cross-cultural communication.

Lexical stock of verbs in each of the language systems under study has been divided into groups, and their seme stock – into subsets. For the collection of the language material a formal criterion has been used – belonging of the words to a definite part of speech, in our case it, is the verb, which enables to define and describe its semantics.

The richness of lexemes, correlation between their forms and content, the place and role best presented in the explanatory dictionaries, which serve as the information banks. Therefore, the explanatory dictionaries make up the source of the language material collection: Dictionary of the Ukrainian Language in 11 volumes and the Oxford English Dictionary in 20 volumes, where *conflict actions* are defined by means of 425 lexical units (125 in Ukrainian and 300 in English).

Conflict actions in modern Ukrainian are explained by 125 verbs which are divided into: the group of words with the middle degree of polysemy 76,8% (96 words) quantitatively exceeds the corresponding ones with the highest degree of polysemy 8,0% (10 words) and monosemantic 15,2% (19 words). In the lexical meanings of 125 verbs in modern Ukrainian 381 semes have been singled out. The seme stock in Ukrainian contains the most numerous subset of monofunctional semes 82,2% (313 semes), the subset of multifunctional 1,3% (5 semes) and the one of the middle degree of functionality 16,5 % (63 semes).

Conflict actions in modern English are explained by 300 verbs which are divided into: the group of words with the low degree of polysemy 73,7% (221 words) which quantitatively exceeds the ones of the high 3,7% (11 words), middle degree of polysemy 20,3% (61 words) and monosemantic 2,3% (7 words).

The lexical meanings of 300 English verbs contain 1715 semes. The seme stock in English contains the most numerous subset of monofunctional semes 60,7% (1042

semes) in comparison with the multifunctional 0,3% (5 semes), of the middle 11,7% (200 semes) and low 27,3% (468 semes) degree of functionality.

Lexico-semantic group “*Conflict actions*” in the languages under comparison is characterized by both common and distinctive features.

To the common features of the words denoting *conflict actions* in modern English and Ukrainian belong: the existence of polysemy, synonymy, antonymy, enantiosemy; additional connotations, direct and indirect ties between words; the words which explicitly and implicitly denote the *conflict actions*; the classification of the verbs’ lexical stock according to the degree of polysemy and their seme stock due to the degree of functionality; positive and negative semantics to reveal *conflict actions*. The common feature of the lexico-semantic group lies also in its system and structural organization with the elements placed hierarchically, which helps them link with other groups of lexis. The verbs under analysis in Ukrainian are united by their common semantics: протистояти, бути в опозиції, вступати в суперечку, конфлікт, боротьбу, etc., and *to oppose, to stand against, to be in opposition, to quarrel, to disagree (with), to come into hostile contact or collision* etc. in English. Besides, these lexical units contain indications of interpersonal, intrapersonal, intragroup / intergroup *conflict actions* taking place in the people’s everyday lives and activities.

To the distinctive features of the words denoting *conflict actions* in the languages under study belong: quantitatively and qualitatively different lexical and seme stock of the verbs in English and Ukrainian; dissimilar system and structural organization of the lexico-semantic group; different role and individual place of each element in the semantic space of the lexis under study; various multitype semantic relations between the lexical units in the lexico-semantic groups of English and Ukrainian; unequal words’ character to denote *conflict actions*: generally common to mankind and socio-professional and family everyday life oriented in the Ukrainian language, and socio-political, socio-psychological, legal, spiritual and cultural in English. Lexical semantics of the verbs under study in English is much closer connected with the objective reality: *natural forces* (to engage in conflict or strife of wind, water, insects etc.), *food* (to cause (the stomach) to reject or revolt against the food), *colours* (to go badly together, to kill

each other), *sciences* (to counteract the action of (the opposite muscle), to inhibit or interfere with the action or effect of (a biologically active substance), to limit by adding differences, to come into collision or opposition, so as to affect the course of), etc.

The application of linguistic and formalized methods to the lexico-semantic group “*Conflict actions*” research in Ukrainian and English made it possible to practically solve an important theoretical and methodological problem of lexical semantics and lexicography symbiosis, which lies in the description, analysis and study of the language through the language.

The nationally-cultural specificity of *conflict actions* in the languages under comparison is revealed in their various degree of aggression manifestation, and also in the unequal way of solving *conflict* situations, which is explained by different lifestyles, culture and mentality of the Ukrainians and the English.

The practical significance of the research is determined by the fact that its results can be used in the courses of “General linguistics”, “Lexicology of the Ukrainian and English languages”, “The theory and practice of translation”, “Comparative linguistics”, “Lexicography” and can also be successfully applied to the cross-language comparative-typological studies, working out both strategies and tactics of the effective cross-cultural communication, lexicographical practice, the dictionary compiling, etc.

Keywords: lexico-semantic group, system and structural approach, system and structural organization, Ukrainian and English, lexical semantics, matrix, formalized analysis, lexical and seme stock, polysemantic and monosemantic words, multifunctional and monofunctional semes.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації, у фахових виданнях України:

1. Мигалець О. І. Конфлікт, його сутність, основні функції та стан дослідження у сучасному мовознавстві. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2014. Вип. 12. С. 127—135.

2. Мигалець О. І. Концепт “ARGUE” як складова мовної картини світу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2015. Вип. 56. С. 192—195.

3. Мигалець О. І. Концепт “CONFLICT” як об’єкт наукового дослідження. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2015. Вип. 740–741. С. 126—129.

4. Мигалець О. І. Семантика дієслова *TO QUARREL* та його синонімів. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2015. Вип. 13. С. 121—128.

5. Мигалець О. І. Специфіка прояву конфліктних дій у далекоспоріднених мовах. *Кременецькі компаративні студії : наук. часопис*. Хмельницький, 2018. Вип. VIII. С. 358—372.

6. Мигалець О. І. Теорія конфлікту : історія та сучасність. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2018. Вип. 16. С. 98—110. ISSN 2617-3921.

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації, в зарубіжних спеціалізованих виданнях:

7. Myhalets O. I. Lexico-Semantic Group “To Conflict” in Modern English : Typology and Semantics. “*Humanities and Social Sciences in Europe : Achievements and Perspectives*”. The 2nd International symposium proceedings. Premier Publishing s.r.o. New York, July 25, 2018. P. 8—14.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Мигалець О. І. Номінації концепту CONFLICT в сучасній англійській мові. *Матеріали щорічної підсумкової конференції професорсько-викладацького*

складу факультету іноземної філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, 19–20 лютого 2015 р. Ужгород, 2015. С. 27—29.

9. Мигалець О. І. Семантика дієслів з найвищим ступенем полісемії на позначення конфліктних дій в сучасній українській мові. *Сучасний вимір філологічних наук : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 20–21 липня 2018 р. Львів, 2018. С. 28—33.*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ «КОНФЛІКТНІ ДІЇ» В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ	24
1.1. <i>Конфлікт</i> як феномен і процес об’єктивної дійсності	24
1.2. Місце <i>конфлікту</i> в системі лінгвістичних та інших суміжних і несуміжних наук	28
1.3. Лексикографічне тлумачення <i>конфліктних дій</i>	33
1.4. Типи й форми прояву <i>конфліктних дій</i>	36
1.5. Лексична семантика як спосіб системно-структурної організації ЛСГ <i>«Конфліктні дії»</i>	41
Висновки до розділу 1	46
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКО- СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ «КОНФЛІКТНІ ДІЇ» В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	48
2.1. Лінгвістичні методи дослідження лексичної семантики	48
2.2. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики	53
2.2.1. Дослідження ЛСГ <i>«Конфліктні дії»</i> за допомогою дефініційного аналізу	53
2.2.2. Методика формалізованого аналізу лексичної семантики ЛСГ <i>«Конфліктні дії»</i>	55
2.3. Структурно-математичні методи вивчення ЛСГ <i>«Конфліктні дії»</i> в українській та англійській мовах	57
2.3.1. Компонентний аналіз у дослідженні лексичних значень слів	57
2.3.2. Метод кількісних підрахунків для виділення слів на позначення <i>конфліктних дій</i> в українській та англійській мовах	59
2.3.3. Теорія множин для укладання матриць ЛСГ <i>«Конфліктні дії»</i> в українській та англійській мовах	60

2.3.4. Методика зіставлення ЛСГ « <i>Конфліктні дії</i> » в українській та англійській мовах.....	63
Висновки до розділу 2	65
РОЗДІЛ 3. СИСТЕМНО-СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ «<i>КОНФЛІКТНІ ДІЇ</i>» В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	67
3.1. Семантична основа системно-структурної організації ЛСГ « <i>Конфліктні дії</i> » в сучасній українській мові.....	68
3.1.1. Характеристика лексичних одиниць з найвищим ступенем полісемії ..	69
3.1.2. Характеристика дієслів із середнім ступенем полісемії.....	77
3.1.3. Семантика моносемічних дієслів	103
3.2. Семний склад лексичних одиниць на позначення <i>конфліктних дій</i> в сучасній українській мові.....	106
3.3. Лексична багатозначність як спосіб системно-структурної організації ЛСГ « <i>Конфліктні дії</i> » в сучасній англійській мові.....	111
3.3.1. Лексико-семантичний аналіз слів з найвищим ступенем полісемії	115
3.3.2. Характеристика слів із середнім ступенем полісемії.....	123
3.3.3. Лексико-семантичний аналіз дієслів з низьким ступенем полісемії	135
3.3.4. Семантика моносемічних лексичних одиниць	147
3.4. Семний склад слів на позначення <i>конфліктних дій</i> в сучасній англійській мові	149
3.5. Зіставно-типологічний аналіз лексико-семантичної групи « <i>Конфліктні дії</i> » в сучасних українській та англійській мовах	156
3.5.1. Лексичний склад слів на позначення <i>конфліктних дій</i> в зіставному аспекті	159
3.5.2. Особливості семного складу слів на позначення <i>конфліктних дій</i> в зіставному аспекті	165
Висновки до розділу 3	171
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	180

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	198
ДОДАТОК А	203
ДОДАТОК Б	206
ДОДАТОК В	221
ДОДАТОК Г	225
ДОДАТОК Д	291
ДОДАТОК Е	293
ДОДАТОК Ж	294
ДОДАТОК И	306

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВОС	Великий Оксфордський словник
ЛСВ	лексико-семантичний варіант
ЛСГ	лексико-семантична група
СУМ	Словник української мови
ТГ	тематична група
дієсл.	дієслово
ким-н.	ким-небудь
кого-н.	кого-небудь
лат.	латинська
напр.	наприклад
нім.	німецька
рос.	російська
ст.	століття
т. д.	так далі
т. ін.	таке інше
т.п.	тому подібне
фр.	французька
чим-н.	чим-небудь
чого-н.	чого-небудь
що-н.	що-небудь
etc.	et cetera
smb.	somebody
smth.	something

ВСТУП

Дисертація присвячена комплексному дослідженню лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах із застосуванням системно-структурного підходу (у прикладному та лексикографічному вимірах).

Сучасна лінгвістика характеризується подальшим розвитком науково-гуманітарної парадигми в межах антропоцентризму, яка визначає загальну тенденцію наукових розвідок до пізнання центру всіх систем – людини, менталітету певного етносу, його норм, пріоритетів, оцінки, життєдіяльності, до яких відносимо й *конфліктні дії*, його місця й ролі в суспільстві. При цьому дослідження мовних явищ під антропоцентричним кутом зору зумовило перехід від поширеного в лінгвістиці ізоляціонізму до міждисциплінарного дослідження одиниць мови (Н. Д. Арутюнова, Ф. С. Бацевич, А. Д. Белова, А. В. Корольова, О. С. Кубрякова, А. Е. Левицький, А. А. Лучик, В. М. Манакін, А. М. Приходько, Т. В. Радзієвська, О. В. Тищенко, М. П. Фабіан, А. Wieszicka).

Суттєвий внесок у розкриття етнокультурної специфіки сприйняття об'єктивної дійсності, що відображається в мовній свідомості та комунікативній поведінці представників різних мовних соціумів, зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені (Є. Бартмінський, В. Г. Гак, І. О. Голубовська, В. В. Жайворонок, Ю. М. Караулов, В. Г. Костомаров, М. П. Кочерган, О. Ф. Пінчук, О. О. Тараненко, З. Є. Фоміна, В. І. Шаховський, Н. Vausinger, В. Charleston, F. Danes, G. Yule та інші).

Серед важливих проблем сучасної лінгвістики, зумовлених необхідністю опрацювання природномовної інформації, вирізняється комплексна параметризація слів, як центральних одиниць мови. Лінгвістичне забезпечення інформаційних систем потребує від мовознавців виконання поставлених завдань на формальному рівні з відповідним урахуванням параметрів граматичної та лексичної семантики. Остання завжди була й залишається в центрі уваги дослідників, оскільки вона найшвидше реагує на зміни, що відбуваються в мові та найтісніше пов'язана з позамовною дійсністю, проте й досі характеризується

недостатньою розробленістю своїх проблем у зв'язку з появою відносно нових галузей лінгвістики, посиленням інтересом до вивчення когнітивного аспекту людської мови, порівняльним дослідженням далекоспоріднених і неспоріднених різноструктурних мовних систем тощо. Для всебічного аналізу лексичної семантики розробляються методики, пов'язані з моделюванням дійсності мовними засобами, що потребувало залучення здобутків точних наук, зокрема математики, логіки, статистики і т. ін., а також лексикографічної практики. У результаті цих пошуків сформувався новий підхід до вивчення лексичної семантики, що базується на органічному поєднанні власне лінгвістичних та формалізованих методів, який покладено в основу комплексного системно-структурного аналізу лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах.

Спрямування наукових пошуків у сферу зіставного вивчення лексики в далекоспоріднених мовах відкрило можливості її представлення у відповідних національних культурах, дозволило виявити їхні спільні та специфічні особливості, глибше розкрити механізми функціонування мов, виділити шляхи систематизації *конфліктних дій* як фрагмента знань про навколишній світ та форми його відображення у свідомості мовних носіїв, чіткіше усвідомити специфіку англійської лінгвокультури в її зіставленні з рідною мовною культурою тощо.

Зіставним дослідженням окремих понять і груп лексики присвячено ряд наукових праць: «любов і ненависть» у російській та англійській мовах (О. Ю. Балашова), «війна» в англійській та російській мовах (Л. М. Венедиктова), «насильство» і «violence» у російській та англійській мовах (Л. Р. Газізуліна), «успіх» в англійській та українській мовах (Н. О. Герцовська), «криза» в українській та англійській мовах (Н. Д. Засанська), «добро» в українській та англійській мовах (Н. В. Іваненко), «гнів» у зіставному аспекті в російській та англійській мовах (М. В. Маркіна), «заздрість» і «ревнощі» в російській та англійській мовах (І. В. Несветайлова), «час» у французькій та російській мовах (Т. О. Обухова), «закон» у російській та англійській мовах (І. В. Палашевська),

«дім» і «родина» в російській, англійській та французькій мовах (Т. В. Сорока), етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах (М. П. Фабіан), «розлука» в зіставному аспекті в російській та англійській мовах (Д. В. Чулкіна).

У цьому зв'язку всебічне дослідження *конфліктних дій*, що являють собою невід'ємну частину життя людини, її взаємин з іншими та охоплюють практично всі сфери її життєдіяльності на матеріалі дієслів української та англійської мов не було предметом розгляду і проводиться вперше.

Актуальність теми дисертації зумовлена її спрямуванням на вивчення різних моделей об'єднання мовних одиниць, з-поміж яких виділяється лексико-семантична група, що становить інтерес не лише з позицій традиційної структурної семантики, а й з урахуванням досягнень як суміжних, так і несуміжних галузей знань. Застосування формалізованої методики у поєднанні з власне лінгвістичними методами аналізу мовних одиниць на позначення *конфліктних дій* є необхідним для розкриття їхньої системно-структурної організації, внутрішніх механізмів функціонування в українській та англійській мовах, що відображено як у закономірностях формування внутрішньої і зовнішньої структур лексико-семантичних груп, так і в розкритті їхньої специфіки під впливом лінгвальних та екстралінгвальних чинників.

Об'єктом дослідження є лексико-семантична група слів на позначення *конфліктних дій* у сучасних українській та англійській мовах.

Предметом вивчення є системно-структурна організація лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах.

Матеріалом дослідження слугували 425 лексичних одиниць на позначення *конфліктних дій* (125 в українській мові, 300 в англійській), у формулах тлумачення яких було виділено 2096 сем (381 в українській та 1715 в англійській мовах). Оскільки *дієслово* з погляду частиномовної ієрархії займає одне з центральних позицій, що виражає дії, процеси та стани, то вказівка на *конфліктні дії* має широку валентність – визначає і виокремлює його з-поміж інших класів слів, тому саме *дієслово* послужило матеріалом роботи.

Джерельною базою дисертації є: Словник української мови: в 11-ти томах

(за ред. І. К. Білодіда, 1970–1980); Oxford English Dictionary: in 20 vol. (chief ed. J. Simpson, E. Weiner, 1989); Етимологічний словник української мови в 7-ми томах (за ред. О. С. Мельничука, 1982–2012); Новий англо-український словник (уклад. М. І. Балла, 2006); Словник антонімів української мови (уклад. Л. М. Полюга, 2001); Словник синонімів української мови (уклад. Л. М. Полюга, 2007); The Cassell's Concise Dictionary (chief ed. L. Brown, 1997); Longman Dictionary of English Language and Culture (chief ed. D. Summers, 1992); Oxford Learner's Thesaurus. A dictionary of synonyms (chief ed. D. Lea, 2008).

Метою дисертації є встановлення та розкриття системно-структурної організації лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в сучасних українській та англійській мовах.

Поставлена мета передбачає розв'язання наступних завдань:

- визначити теоретико-методологічні засади вивчення системно-структурної організації лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах;
- систематизувати комплексну методику формалізованого аналізу лексичної семантики слів на позначення *конфліктних дій* у досліджуваних мовах;
- уточнити зміст поняття «системно-структурний підхід»;
- з'ясувати характер лексичного та семного складів дієслів у кожній із мов;
- змоделювати матриці лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах та провести їхнє зіставлення;
- виявити спільні й відмінні риси системно-структурної організації лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплексну методику аналізу, яка включає наступні методи: *описовий метод* – для інвентаризації вербалізаторів досліджуваних лексико-семантичних груп; *компонентний аналіз* – для розкриття семантичної структури слів **лексико-семантичної групи** (далі – ЛСГ) «*Конфліктні дії*» та виділення їхнього семного складу в досліджуваних мовах; *аналіз словникових дефініцій* – для укладання картотеки мовного матеріалу

української та англійської мов, вивчення лексичних значень слів на позначення *конфліктних дій*, що відображено в їхніх словникових тлумаченнях; *формалізований аналіз лексичної семантики* – для кількісного і якісного представлення системно-структурної організації ЛСГ, побудови матриць ЛСГ «*Конфліктні дії*» в зіставлюваних мовах; *зіставно-типологічний метод* – для виявлення спільних і відмінних особливостей семантики лексичних одиниць на позначення *конфліктних дій* в українській та англійській мовах; *метод кількісних підрахунків* – для зіставлення кількісних параметрів досліджуваних ЛСГ в українській та англійській мовах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі вперше застосовано комплексний системно-структурний підхід до вивчення ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах, що базується на органічному поєднанні власне лінгвістичних методів дослідження з формалізованим аналізом лексичної семантики слів на позначення *конфліктних дій*; уперше здійснено матричне моделювання ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах, що полягає в поетапній стратифікації лексичного й семного складу одиниць ЛСГ на групи (за ступенем полісемії слів) та підмножини (за ступенем функціональності сем) у матрицях і унаочненні системних відношень між елементами ЛСГ; виявлено спільні й відмінні риси семантики дієслів, їхні кількісні та якісні характеристики, місце й роль у системно-структурній організації ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах; змодельовано матриці, що по-різному візуалізують ЛСГ «*Конфліктні дії*» в зіставлюваних мовах; набула подальшого розвитку методика формалізованого аналізу лексичної семантики, що може бути застосована для дослідження різних груп лексики як далекоспоріднених, так і неспоріднених мовних систем.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри англійської філології факультету іноземної філології Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» «Англійська мова та культура: питання теорії та практики» (номер державної реєстрації

0115U001742). Автором досліджувалася ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах із застосуванням системно-структурного підходу. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (протокол № 8 від 24.04.2014 р.) та уточнено (протокол № 8 від 20.09.2018 р.).

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати уточнюють понятійно-термінологічну систему лексичної та зіставної семантики, поглиблюють наукові уявлення про співвідношення лексичної одиниці і її значення в семантичному просторі української та англійської мов, можливості застосування отриманих результатів у загальному мовознавстві, лексичній семантиці як української, так і англійської мов, мовній типології, зіставній семантиці, міжмовній та міжкультурній комунікації, теорії і практиці перекладу тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування в курсах загального та зіставного мовознавства (розділи «Лексико-семантична система мови», «Системний характер мови», «Полісемія», «Прикладна й теоретична лінгвістика», «Методи структурної лінгвістики», «Принципи й методи зіставного дослідження мов», «Контрастивна лексикологія»), лексикології української та англійської мов (розділи «Лексична семантика», «Лексична система мови», «Семантична структура слова»), теорії та практики перекладу (розділ «Прикладні аспекти перекладу»). Результати дослідження й фактичний матеріал можуть бути використані в лексикографічній практиці для укладання словників різних типів, написання підручників із загального мовознавства, зіставної лексичної семантики, міжмовної та міжкультурної комунікації.

Апробацію результатів роботи здійснено на 5-ти наукових, науково-практичних, підсумкових конференціях, з них на 3-х *міжнародних*, зокрема: Міжнародна науково-практична конференція «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації» (Острог, 2015), Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми германської філології та прикладної лінгвістики» (Чернівці,

2015), Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний вимір філологічних наук» (Львів, 2018); на щорічній *підсумковій конференції* професорсько-викладацького складу факультету іноземної філології Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (Ужгород, 2015); на 1-му *міжнародному симпозиумі* “Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives” (USA, New York, 2018).

Публікації. Проблематику, теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи викладено в 9-ти одноосібних наукових публікаціях, серед яких 6 статей опубліковано у фахових збірниках наукових праць, визначених МОН України, що відображають основні результати досліджень; 1 – у закордонному науковому збірнику (США); 2 – у збірниках тез доповідей за матеріалами конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційне дослідження загальним обсягом 401 сторінка (основний текст дисертації становить 169 сторінок) складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох основних розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури та списку довідкової літератури (всього 275 позиції) та восьми додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ «*КОНФЛІКТНІ ДІЇ*» В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

1.1. *Конфлікт* як феномен і процес об'єктивної дійсності

Конфлікти являють собою невід'ємну частину людського життя, людських взаємин, що охоплюють практично всі сфери її життєдіяльності. Їхніми результатами можуть бути розрив відносин, дестабілізація, загострення суперечок тощо. Тому і не дивно, що *конфліктні дії* завжди привертали увагу дослідників та виступали важливими об'єктами наукових і філософських досліджень. Жоден вагомий *конфлікт* в історії людства не залишався безслідним: зіткнення, суперечки і війни ретельно описувалися й аналізувалися мудрецькими й філософами Древнього Китаю та Стародавньої Греції (Арістотель, Геракліт, Геродот, Демокріт, Епікур, Конфуцій, Платон), гуманістами епохи Відродження (Ф. Бекон, Т. Мор, Ф. Рабле, Е. Роттердамський), англійськими демократами і французькими просвітителями (Вольтер, Д. Дідро, Ш.-Л. Монтеск'є, Дж. Прістлі, Ж.-Ж. Руссо), філософами й істориками XIX століття (Г. В. Гегель, Ч. Р. Дарвін, Г. Спенсер), соціологами XX століття (К. Ю. Боулдінг, Б. Е. Гіденс, Р. Г. Дарендорф, Г. Зіммель, Л. А. Козер, Р. Е. Парк) [112, с. 99] і сучасними представниками різних наук (А. Я. Анцупов, Є. М. Бабосов, А. І. Берлач, Л. М. Герасіна, Н. В. Грішина, А. В. Дмитрієв, Л. В. Долинська, А. Г. Здравомислов, М. І. Пірен, М. В. Примуш, А. І. Шипілов, К. De Dreu, V. Fowkes, M. Gelfand, G. Scarafile) та ін.

Так, Конфуцій – відомий мудрець Древнього Китаю ще в VI ст. до н. е. – стверджував, що «злість і зарозумілість, а з ними і *конфлікти* породжують, у першу чергу, нерівність і несхожість людей» [32, с. 8]. Геракліт Ефеський (кін. VI – поч. V ст. до н. е.) – давньогрецький філософ – уважав, що «в світі все народжується через ворожнечу й сварки, а неодмінною умовою суспільного життя є *конфлікти*, тому що протиборство, в тому числі й війна, є батьком усього і царем усього» [93, с. 201–202].

Платон, на відміну від Геракліта, прирівнював війну до найбільшого зла і гостро засуджував її. Негативної думки щодо війни також дотримувалися Демокрит, мислитель Стародавньої Греції, який вважав її найгострішим соціальним *конфліктом*: «громадянська війна є лихо для обох ворогуючих сторін...» [54, с. 8] та Геродот: «ніхто настільки не безрозсудний, щоб надати перевагу війні, а не миру, адже під час війни батьки ховають дітей, під час же миру – діти батьків» [3, с. 15–16]. Епікур – філософ-матеріаліст – убачав у зіткненнях негативні наслідки і стверджував, що «одного разу вони змусять людей жити в постійному мирі та злагоді» [249, с. 693]. Арістотель, подаючи ґрунтовний аналіз причин виникнення *конфліктів*, у праці «*Політика*» писав, що «джерелом чвар є не лише майнова нерівність, але й нерівність в одержуваних почестях, правах та обов'язках, прагненні отримати прибуток і шану, наглості, страху, перевазі в чомусь, презирстві, надмірному піднесенні – все це веде до взаємного роздратування людей» [7, с. 114, 335–336].

Своє негативне ставлення до *конфлікту* висловлювали й гуманісти Відродження (Ф. Бекон, Т. Мор, Ф. Рабле, Е. Роттердамський), які закликали до миру та злагоди. Так, Френсіс Бекон запевняв, що «заколоти виникають на тлі релігійних нововведень, податків, змін у законах, пригнічення бідного населення, звеличення недостойних. Однак, для вирішення кожного *конфлікту* існують свої ліки, одні з яких є усунення причин матеріального характеру – бідності, голоду» [18, с. 382–383].

З настанням Нового часу, що характеризувався відмінністю у поглядах людей, а саме песимістичністю, відзначався Т. Гоббс, який у своїй праці «*Левіафан*» стверджував, що «стан війни всіх проти всіх» [41, с.7] властивий природі людини і пояснюється її прагненням до влади, успіху, багатства, бажанням розпоряджатися світом і т.п. Тому, на ніким не керованій території, буде безперервно вестись війна одних проти інших, таким чином, кожному належатиме тільки те, що він зумів захопити і тримає силою. Він доволі негативно оцінює людську природу і вважає, що тільки використання насилля може привести до ладу в державі та подолання порочності людей [41].

У свою чергу, англійські демократи й французькі просвітителі (Вольтер, Д. Дідро, Ш.-Л. Монтеск'є, Дж. Прістлі, Ж.-Ж. Руссо) критикували збройні *конфлікти* та насилля. Вони вважали, що для встановлення «вічного миру» необхідно провести ліквідацію правлячих феодальних підвалин. Звучали також твердження щодо причин та перспектив подолання соціальних *конфліктів* [50, с. 8–9], однак попри все це, в державах продовжували тривати війни, бунти, безлад, непорозуміння.

XIX ст. ознаменувалося важливим переломом у дослідженні та усвідомленні суті *конфлікту*. Воно стало періодом, у якому *конфлікти*, починаючи з Г. В. Гегеля, досліджувалися як неминучі явища реальності, в результаті чого з'являються нові теорії підходів до оцінки воєн та соціальних *конфліктів*. У працях Г. В. Гегеля, Ч. Р. Дарвіна, Т. Р. Мальтуса, Г. Спенсера вперше було відзначено позитивний вплив *конфлікту* на життя людини та суспільства в цілому. На їхню думку, *конфлікт*, без сумніву, є еством історичного та еволюційного прогресу, позаяк воно виступає єдиним засобом вирішення суперечностей і рухом уперед.

Неоціненним внеском у розвиток нових підходів до теоретичного аналізу *конфлікту* стали праці Л. Гумпловича. На його думку, «джерела *конфліктів* слід шукати не тільки в природі людини, але і в соціальних феноменах різних за своїм типом культур» [50, с. 10–11]. Отже, сам *конфлікт* може набувати різноманітного характеру – від кровопролитної різанини до парламентських дебатів, відповідаючи своєрідним вимогам певних культурних форм життя.

Кінець XIX – початок XX ст. ознаменувався зацікавленістю соціології до проблематики *конфлікту* (Г. Зіммель, Р. Е. Парк, А. В. Смол, Л. Ф. Уорд та ін.), яка тлумачила його як «найважливіше джерело змін, що займає центральне місце в соціальних процесах і житті суспільства» [55, с.15–16].

З 50-х років XX ст. у вивченні *конфлікту* розпочався новий етап, на якому його теоретична база доповнилася практичними методами дослідження: статистичні вибірки, анкетування, порівняльно-історичні узагальнення, експерименти, рольові ігри тощо (К. Ю. Боулдінг, Б. Е. Гіденс, Р. Г. Дарендорф,

М. Дойч, Л. А. Козер, І. Д. Скот, Р. Е. Фішер, М. Шериф та інші). На думку західноєвропейських учених Л. А. Козера та Р. Г. Дарендорфа, під *конфліктом* слід розуміти боротьбу за духовні та матеріальні цінності, покращення статусу, влади, ресурсів, метою яких є нейтралізація суперників. А. Я. Анцупов і А. І. Шипілов стверджують, що соціальні *конфлікти* виконують *деструктивні* й *конструктивні* функції.

Явище *конфлікту* в психології утвердилося ще на початку ХХ століття, однак статусу як окремої дисципліни під назвою «*Психологія конфлікту*» воно набуло значно пізніше (Н. В. Грішина; Л. В. Долинська, Л. П. Матяш-Заяц; Л. О. Котлова; Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель; М. М. Обозов; В. Л. Цветков; К. De Dreu, М. Gelfand та ін.).

У соціально-психологічних роботах з проблематики *конфлікту*, Н. В. Грішина розглядає його як складне явище: «конфлікт – це найважливіший теоретичний конструкт у психоаналітичній концепції, ключ до розуміння психічного життя людини» [46, с. 91].

На думку Г. В. Ложкіна та Н. І. Пов'якель, *конфлікт* – це явище, що характеризується зіткненням різноспрямованих сил, це – цінності, інтереси, погляди, цілі, позиції індивідів – опозиційних сторін. Вони вважають, що *конфлікт* – це «надзвичайно багатоліке і різнобічне явище, одночасно позитивне й негативне, розвиваюче й руйнуюче, і знову розвиваюче, яке відображає у всьому різноманітті справжню діалектику життя» [97, с. 23].

Американські дослідники К. де Дрю та М. Гельфанд у праці «*Психологія конфлікту та управління конфліктами в організаціях*» пропонують наступне визначення *конфлікту*: «*конфлікт* – це соціальне явище, що виникає в різних типах, періодах часу та культурах» [223, с. 3]. Автори зосереджують свою увагу на дослідженні *конфлікту* та управління ним в організаціях, стверджуючи, що «тісний зв'язок між *конфліктом* та роботою стає ще сильнішим через різноманітні зміни в світі праці та організації» [223, с. 3–4].

М. І. Пірен визначає *конфлікт* як «суперечність, яка важко вирішується і пов'язана з гострими емоційними переживаннями; *конфліктна* ситуація плюс

інцидент; зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок суб'єктів взаємодії; суперечність, яка виникає між людьми у зв'язку з вирішенням тих або інших питань соціального й особистого життя» [124, с. 346].

Зацікавленість учених різних наукових дисциплін проблематикою *конфлікту*, його форм і засобів прояву сприяла виникненню в другій половині ХХ ст. окремої міждисциплінарної галузі гуманітарного знання, яка інтегрує та розвиває досвід наукового осмислення *конфлікту*, що накопичувався упродовж багатьох століть – *конфліктології* [112, с. 105].

Теоретико-практичний аналіз наукових праць з конфліктології показав, що за останні роки інтерес до вивчення *конфліктів*, а, відповідно, і *конфліктних дій* суттєво зріс, оскільки в багатьох куточках земної кулі відбулося різке збільшення суспільно-політичних потрясінь, морально-ментальних перетворень та соціально-економічних криз. Цим явищам та їхній специфіці присвячено ряд праць учених (А. Я. Анцупов, А. І. Шипілов 2004; А. І. Берлач, В. В. Кондрюкова 2007; Н. Ф. Вишнякова 2000; І. Е. Ворожейкін, Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік 2012; А. В. Дмитрієв 2000; Л. М. Ємельяненко, В. М. Петюх, Л. В. Торгова, А. М. Гриненко 2003; А. С. Кармін 1999; А. Я. Кібанов, Д. К. Захаров 2004; М. І. Леонов 2006; В. С. Орлянський 2007; М. І. Пірен 2003; М. В. Примуш 2006; Л. І. Скібіцька 2007; Є. Б. Тихомирова, С. Р. Постоловський 2007; Л. М. Цой 2001 та інші).

1.2. Місце *конфлікту* в системі лінгвістичних та інших суміжних і несуміжних наук

Багатоаспектність прояву *конфлікту*, його форм і засобів вираження сприяло посиленню інтересу до його комплексного вивчення з боку лінгвістичних (Ф. С. Бацевич, В. І. Беліков, М. Б. Вахтин, Н. К. Войцехівська, В. П. Глухов, Є. В. Головка, І. Н. Горелов, В. А. Ковшиков, Л. П. Крисін, Т. Б. Крючкова, Б. Ю. Норман, К. Ф. Сєдов, І. П. Сусов, М. Joannis, К. McRae, М. Spivey) та інших суміжних і несуміжних наук.

Так, сучасна соціолінгвістика тлумачить *мовний (вербальний) конфлікт* між мовцем та слухачем наступним чином: «той, хто говорить консервативний і не зацікавлений в зміні власних мовних навичок (а вони визначаються в першу чергу рідною мовою), однак він змушений йти на компроміс зі слухачем, щоб бути зрозумілим» [14, с. 82]. Щоб уникнути *мовного конфлікту* в кожному акті комунікації, мовець і слухач змушені постійно коригувати свій ідіолект відповідно до мовних вимог нового комуніканта для досягнення ситуативного «мовного консенсусу» [14, с. 82].

Проблематику *конфлікту* знаходимо і в прагматиці, зокрема стосовно *конфліктогенних реплік*, які застосовуються для вираження обурення. Позаяк людині властиво організовувати світ навколо себе за законами найвного егоцентризму, за яким «я» – це центр мікросвіту, то думка про можливість його заміни видається неприпустимою. Саме це наочно проявляється в обміні *конфліктогенними репліками* в ситуаціях вияву обурення, яке може бути як зовнішнім, так і внутрішнім, оскільки іноді суб'єкт комунікації веде внутрішній діалог сам з собою. В такому випадку мовець ніби роздвоюється, його/її вчинки проектується на іншого можливого суб'єкта [116, с. 46].

Психолінгвістика, зокрема соціальна психолінгвістика, яка покликана гармонізувати процес комунікативної взаємодії людей, отримала назву *психолінгвістична конфліктологія*, в центрі розгляду якої знаходиться *комунікативний конфлікт* – мовне зіткнення, засноване на агресії, що виражається мовними засобами. В основі *комунікативного конфлікту* лежить прагнення одного або обох учасників спілкування зняти психологічну напругу за рахунок співрозмовника. Такого роду розрядці передують почуття фрустрації – психологічного дискомфорту, що виникає при неможливості досягти будь-якої мети [43, с. 148].

Комунікативна лінгвістика вважає *конфлікт* причиною комунікативних невдач, що характеризується «не стільки нерозумінням повідомлення адресата, скільки неузгодженістю намірів співрозмовників, зіткненням їхніх інтересів, розбіжністю в поглядах. При цьому *комунікативний конфлікт* не завжди буває

неуспішним і передбачає розвиток комунікативної події, що може завершитися як конфронтаційним вибухом, так і комунікативним успіхом для одного з комунікантів та навіть комунікативним компромісом» [33]. Оскільки комунікативна лінгвістика займається дослідженнями загальних законів комунікації людей, організації засобів мовного коду, впливу на засоби мови різноманітних чинників, то одним із її завдань є вивчення взаємовідносин між індивідами в *конфліктних* ситуаціях та неконфліктному спілкуванні.

У межах комунікативної лінгвістики Ф. С. Бацевич виділяє *конфлікт* (лат. *conflictus* – зіткнення) *комунікативний* – зіставлення комунікативних стратегій адресанта і адресата, яке унеможлиблює спілкування [13, с. 330]. Однією з проблем комунікативної лінгвістики виступає *конфліктний діалогічний дискурс*, що характеризується «як *комунікативний бій*, а його учасники – як комунікативні вороги/супротивники, що користуються широким спектром засобів впливу один на одного заради досягнення власної мети» [30, с. 308].

Конфлікт у філософії тлумачиться як крайнє загострення суперечностей; у *літературі* та *мистецтві* – відображення життєвих суперечностей, що виявляється у зіткненні й боротьбі протилежних ідей, прагнень і вчинків людей [251, с. 308]; у *психології* – вид спілкування, в основі якого лежать реальні або ілюзорні, об'єктивні або суб'єктивні і в різному ступені осмислені (усвідомлені) протиріччя з метою їхнього вирішення комунікантами на фоні гострих емоційних станів [231, с. 160], а також природні закономірні процеси в життєдіяльності людей та організацій, що є невідворотними умовами їхнього розвитку. Звичайно, тут ідеться про *конструктивні конфлікти* на відміну від *деструктивних*, котрі гальмують розвиток. Спеціальні психологічні дослідження виявили, що внаслідок *конфліктів* робочий час укорочується на 15 %, а продуктивність праці знижується до 20 % і більше [91, с. 250].

Соціальний конфлікт визначають як «крайній випадок загострення соціальних протиріч», що виражається у зіткненні різних соціальних спільнот – класів, націй, держав, соціальних груп, соціальних інститутів. А. Г. Здравомислов, автор найбільш фундаментальної монографії з проблем соціології *конфліктів*,

пише, що «*конфлікт* – це найважливіша сторона взаємодії людей у суспільстві, своєрідна клітина соціального буття. Це – форма відношень між потенційними й актуальними суб'єктами соціальної дії, мотивація яких обумовлена протилежними цінностями й нормами, інтересами і потребами» [62, с. 96].

У політології *конфлікт* – це «крайне загострення суперечностей сторін, пов'язане з відмінностями їхнього становища в суспільстві й пов'язаної з цим реальної чи надуманої суперечності інтересів, цілей і цінностей; зіткнення та протиборство (протидія) певних систем; одне з основних понять теорії ігор» [240, с. 173].

Існує безліч визначень *конфлікту*. За підрахунками конфліктолога Д. М. Фельдмана, їх є понад 70 [170, с. 8; 69, с. 3]. Одні вбачають у ньому позитивний і необхідний феномен для розвитку суспільства, а інші – негатив, те, чого краще по можливості уникати. На думку С. МакКоркл [214, р. 57–66], більшість людей сприймають *конфлікти* негативно. Однак, останні часто представляють та передають кращу стратегію вирішення певної проблеми, досягнення безпрограшної ситуації або, принаймні, більш-менш повного задоволення всіх зацікавлених сторін. Таким чином, усе більша увага приділяється конструктивності *конфліктів*.

Слово “*conflict*” є запозиченням: в англійській мові воно з'явилося у XV ст. і походить з французької (фр. “*Conflit*”, у фр. XV–XVI ст. його писали, як “*conflict*”) [274], однак першоджерелом запозичення є лат. мова, де “*cōnflīctus*” (*зіткнення*), було похідним від дієслова “*flīgere*” – «бити, вдарити» і префікса “*com-* / *con-*” зі значенням «з, разом» [275].

Етимологічний словник української мови в 7-ми томах тлумачить *конфлікт* як «зіткнення протилежних інтересів, поглядів; серйозні розбіжності; гостра суперечка» [236, с. 560]. Детальне дослідження першоджерела запозичення провела О. М. Єрмолаєва при вивченні концептуального фону формування *конфлікту* в англійській лінгвокультурі за «методом культурно-історичної діагностики слова» [55, с. 58]. Це дозволило дослідниці припустити, що

«генетично поняття *конфлікту* пов'язано, в першу чергу, з поняттям удар, побиття, битва...» [55, с. 59].

Деякі науковці для визначення досліджуваного феномена використовують словникові дефініції [25, с. 132; 46, с. 15–16]. Наприклад, Н. В. Гришина, досліджуючи межі проблемного поля *конфліктних* ситуацій, проводить аналіз синонімічного ряду *конфлікт – conflict, суперечка, суперництво – contest, поєдинок – combat, боротьба – fight, struggle, скандал – affray, сварка – quarrel* [46, с. 16]. Порівняльний аналіз мовних одиниць *conflict* і *dispute* провів Дж. Бертон [189].

Конфлікт як соціальне явище розглядає В. С. Орлянський. Він вважає, що розвиток суспільства – це складний процес, що містить в собі зародження, розвиток та розв'язання різних протиріч, де останні не завжди є *конфліктом*, оскільки для того, щоб вони переросли в *конфлікт*, повинна проявитися низка факторів, що приведе протиріччя до відкритого протиборства [120, с. 19]. Значна увага сучасних зарубіжних дослідників зосереджена на проблемі етнічних [191; 206; 218; 224], політичних та військових [195; 211; 228] *конфліктів*. Окремі дослідження присвячено управлінню *конфліктами* [186; 190; 192; 202; 215; 221].

У сучасній лінгвістиці наявні наукові праці здебільшого з вивчення *конфліктних* комунікативних ситуацій і *конфліктної* мовної поведінки (І. І. Гулакова; В. С. Третьякова; О. В. Фадєєва; І. Є. Фролова; А. Georgakoroulu, А. Grimshaw), окремих аспектів семантики *конфлікту* [22; 53; 58; 59; 99; 187]. Так, дослідження І. В. Жарковської ґрунтується на семантичних та функціональних особливостях англомовних номінацій *конфлікту*, виділенні теоретичних та методологічних основ аналізу семантики номінативних одиниць та висвітленні проблеми значення в рамках традиційного семантичного підходу [59].

Незважаючи на достатньо велику кількість робіт, присвячених дослідженню *конфлікту* [10; 15; 49; 55; 58; 59; 90; 122; 134; 145; 154; 222], усе ж залишається невирішеною проблематика *конфліктних дій*, їхніх форм і засобів прояву в далекоспоріднених мовах за допомогою дієслів, що досить рідко виступають

об'єктами наукових розвідок. У цьому зв'язку розкриття різномайття мовних засобів вираження *конфліктних дій*, їхніх спільних та відмінних рис, особливостей функціонування в українській та англійській мовах на матеріалі комплексного дослідження системно-структурної організації лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» вважаємо актуальним завданням сучасного мовознавства, таким, що характеризується як теоретичною, так і практичною значущістю. Указане наукове дослідження проводиться уперше за допомогою методики формалізованого аналізу лексичної семантики, що поєднує власне лінгвістичні та структурно-математичні методи аналізу.

1.3. Лексикографічне тлумачення *конфліктних дій*

Словник української мови (далі – СУМ) в 11-ти томах та Великий тлумачний словник сучасної української мови визначають дієслово *конфлітувати* як «вступати в *конфлікт* із ким-небудь» [232, с. 451; 244, с. 274].

Словники сучасної англійської мови виділяють у визначеннях *конфліктних дій* їхні окремі аспекти та властиві їм характеристики: *to conflict – to contend in warfare; to show antagonism or irreconcilability: fail to be in agreement or accord* [265, р. 261]; *to disagree actively* [255]; *BE OPPOSITE 1. If beliefs, needs, or facts, etc. conflict, they are very different and cannot easily exist together or both be true; FIGHT 2. To fight or disagree actively* [254; 256]; *if different ideas or opinions conflict, they cannot all be right or cannot all happen* [264].

Collins English Dictionary характеризує *to conflict* як: 1. *To come into opposition; clash. 2. To fight* [257].

Великий Оксфордський словник (далі – БОС) у 20-ти томах найповніше передає семантику досліджуваного дієслова: 1. *To fight, contend, do battle; b. of the strife of natural forces; 2. To contend, strive, struggle with; 3. Of interests, opinions, statements, feelings, etc.: To come into collision, to clash; to be at variance, be incompatible; 4. To engage in battle, to assault; 5. To buffet with adversity* [270].

Тут увага звернена не тільки на *конфліктні дії* як взаємодію двох сил, що спрямовані на завдання шкоди або усунення протилежної сторони фізичними

методами: *to fight, to contend, to strive*, але й як на передачу певного психологічного стану, його допоміжні компоненти: боротьба всередині індивіда; характеристика сил, що протидіють (*interests, opinions, feelings* тощо).

The Cassell's Concise Dictionary визначає *to conflict* як: 1. *to come into collision, to clash*; 2. *to strive or struggle*; 3. *to differ, to disagree*; 4. *to be incompatible* [273, с. 303], а Longman Dictionary of English Language and Culture виділяє в ньому – *to conflict (with) to be in opposition; disagree* [261, с. 265].

Таким чином, *to conflict* розуміють як взаємодію двох сил, спрямування дії на завдання шкоди або усунення протилежної сторони фізичним шляхом, що досить точно передає його найближче етимологічне значення – «стукатися, ударитися один об одного; розходитися (про погляди); заважати один одному», додаючи до нього додатковий компонент – «вести бойові дії, бій; боротися, воювати; битися з...; сваритися з...» [247].

Системно-структурна організація української та англійської мов найкраще представлена тлумачними словниками, які є об'єктами лінгвістичних досліджень, виступаючи водночас їхнім необхідним інструментом та матеріалом.

Укладач словника повинен бути теоретично обізнаним та компетентним у різних галузях науки, особливо в граматиці, лексикології, стилістиці, семасіології тощо та мати добре розвинене чуття мови [82, с. 249]. Отже, словник – це не тільки довідник, а насамперед елемент відображення національно-мовної культури, оскільки саме слово збагачує емоційний світ людини, розвиває образну пам'ять, уяву, естетичні смаки, розумові здібності, інтелект, художнє мислення, підвищує культуру усного та писемного мовлення. У нашому розумінні таким є тлумачний словник, оскільки саме він допомагає здійснити аналіз лексичних одиниць лінгвістичними засобами. Дослідник Л. В. Щерба, вивчаючи системні властивості мовних одиниць та їхнього тлумачення у різноманітних вокабулярах, виявив, що «слова кожної мови утворюють систему і зміна їх значень є зрозумілою лише всередині такої системи» [184, с. 290; 78 с. 12]. Лексикографічна практика спрямовувала науковців на вивчення лексичного значення окремої мовної одиниці не як ізольованого, а як органічного елемента системи мови.

Звідси – слово як знакова одиниця мови поєднує в собі форму вираження і зміст. Форма слова – багатогранне явище, і лише завдяки цій багатогранності лексичне значення може бути виражене в усій своїй повноті. Співвідношення між формою і змістом в сучасному мовознавстві найбільш конкретно представлене словниками: «чим повніший словник, тим детальніше описується це співвідношення» [174, с. 6, 8].

З метою всебічного дослідження мовних одиниць на позначення *конфліктних дій* користуємося лексикографічними джерелами української та англійської мов, а саме: тлумачними, перекладними українсько-англійськими та англійсько-українськими, етимологічними, фразеологічними, синонімічними, антонімічними словниками. Збір і класифікація слів на позначення *конфліктних дій* здійснювалися шляхом суцільного аналізу тлумачних словників української (СУМ в 11-ти томах) та англійської (ВОС у 20-ти томах) мов.

Першим в історії великим тлумачним словником, що показав стан української літературної мови від І. Котляревського (1970) до кінця 70-х рр. ХХ ст. став «Словник української мови» в 11 томах. Сюди залучена й лексика писемних текстів та фольклорних записів, яка відображає факти української мови в давнину. СУМ – це неперевершений довідник про сенс, історію та вимову минулого та сучасності, що містить 134 058 слів [235, с. 204; 248, с. 688].

Великий Оксфордський Словник у 20-ти томах містить понад 600 000 слів з усього англomовного світу, де кожне визначення слова – це хронологічно організована група цитат, яка відстежує використання слів і показує контексти, в яких вони можуть бути використані. Цитати складаються з величезної кількості різноманітних літературних, наукових, технічних та популярних джерел.

Отже, дослідження семантики лексичних одиниць української та англійської мовних систем передбачає використання найавторитетніших баз даних мов – тлумачних словників, які є надійним джерелом фіксації мови та її особливостей. Використанню тлумачних словників української та англійської мов як джерел збору та класифікації мовного матеріалу присвячено розділ 2 дисертаційного дослідження.

1.4. Типи й форми прояву *конфліктних дій*

Сучасне життя наповнене *конфліктними діями* різного роду, небезпеками як природного, стихійного, побутового, так і політичного й суспільного характеру. Людина практично весь час перебуває в стані *конфлікту*, однак не кожен це усвідомлює і хоче прийняти. Будь-якої хвилини хтось може посягнути на владу, гроші, сім'ю, здоров'я, честь та гідність, представивши себе у вигідному світлі й очорнивши іншого. Тому кожен повинен керуватися своїм розумом і лише сильна духом та мудра людина зможе жити спокійно та щасливо.

Для конструктивного розв'язання *конфлікту* необхідно чітко розуміти його сутність, особливості та функції, що забезпечуються *типологізацією*, тобто виокремленням найважливіших типів *конфлікту*, встановлення їхньої ідентифікації на основі виділення схожих та відмінних ознак.

Типологія *конфлікту* надзвичайно різноманітна. Існує цілий ряд класифікацій *конфліктів* за участю людини (*соціальні і внутрішньоособистісні*), а також *зооконфлікти* [2; 3; 81; 127]. Перші включають *конфлікти* міжособистісні, між особистістю і групою, між малими, середніми, великими соціальними групами, міждержавні, а другі – між «хочу» і «хочу», між «хочу» і «не можу», між «хочу» і «треба», між «можу» і «не можу», між «треба» і «треба», між «треба» і «не можу». Останні: інтрапсихічні та зоосоціальні (між двома тваринами, між твариною та групою, між групами тварин) [2, с. 96; 3, с. 226].

Конфліктами між тваринами займалися американські дослідники К. Скоген, О. Кранге та Г. Фігарі. Упродовж 15 років вони досліджували питання *конфліктів* між вовками у Норвегії, що й висвітили у своїй книзі «*Конфлікти вовків*». Було показано, що *конфлікти* між вовками такі ж важливі та систематичні, як і між людьми, так само існує боротьба за територію, владу, їжу, стаю тощо. Автори книги розкрили потенціал *конфліктних дій* для кращого розуміння не лише проблем тварин, але й фундаментальних аспектів розвитку сучасного суспільства [227].

Існує розмаїта типологія *конфліктів* за змістом і характером *конфліктних дій*, в яких учасниками виступають об'єкти соціальних рівнів (держави, країни, нації, політики, керівники і працівники, чоловіки і жінки, вчителі та учні і т.п.).

Позаяк *конфліктні дії* завжди передбачають участь двох чи більше сторін, фундаментальною є типологія *конфліктів за кількістю сторін*, що беруть в ньому участь (*внутрішньо-особистісний, міжособистісний, між особистістю й групою, міжгруповий*) [16, с. 79]. Суть *внутрішньо-особистісного конфлікту* полягає у вираженні глибоких негативних переживань людини, спричинених її суперечними прагненнями щодо реалій об'єктивної дійсності. Тип, масштаб та інтенсивність таких *конфліктів* багато в чому визначаються культурою країни, в якій проживає людина. Якщо культура розвинена, стабільна та пов'язана з традиціями, то необхідність у виборі зменшується, і відповідно, діапазон можливих індивідуальних *конфліктів* звужується [210, с. 24]. *Міжособистісний конфлікт* – «це сутичка між окремими індивідами в процесі їх соціальної і психологічної взаємодії» [16, с. 79, 81]. Цей вид вважають найпоширенішим, оскільки будь-які *конфліктні дії* в кінцевому рахунку зводяться до міжособистісних.

Конфлікт між особистістю й групою проявляється у зіткненні інтересів та взаємовідносин у групі, де зазвичай є формальний чи неформальний (таємний) лідер. *Міжгруповий конфлікт* виникає при зіткненні точок зору, поглядів, думок, інтересів різних соціальних груп.

Сфера прояву конфліктів, а відтак і *конфліктних дій*, украй різноманітна: політика, економіка, соціальні відносини, побут, сфери діяльності, погляди і переконання людей.

За сферою прояву виокремлюють: *політичні конфлікти* – зіткнення з приводу розподілу владних повноважень, форми боротьби за владу; *економічні* – розбіжності, які відбуваються із залученням економічних інтересів певних індивідів чи груп та *соціальні* – розбіжності та непорозуміння в системі відносин людей чи груп [16, с. 81]. На сучасному етапі набирає обертів *соціально-трудоий конфлікт*, що зазвичай набуває форм бунтів, заколотів, протестів, повстань чи

виступів різних верств населення.

За спрямованістю впливу і розподілу повноважень виникають: *вертикальні* – обсяг влади зменшується по вертикалі зверху донизу (керівник – підлеглий); *горизонтальні* – між однорівневими суб'єктами (організаціями, посадовими начальниками, колегами); *змішані конфлікти*, в яких беруть участь представники різноманітних ієрархічних рівнів (колеги і начальники). *За характером об'єкта конфліктних дій: реалістичні*, де *конфлікт* виступає інструментом для отримання результату; *нереалістичні*, які не мають на меті отримання якогось результату, вони виникають як спалах прояву агресивності, що характеризується швидкоплинністю, оскільки різкий викид негативних емоцій призводить до їхнього швидкого затухання. *За ступенем виразності: відкриті конфлікти*, що характеризуються чітко вираженим протиріччям комунікантів (сперечання, сварки і т. ін.); *приховані*, в яких між конфліктантами відсутні зовнішні показники агресивності, однак залучено використання непрямих способів впливу. *Залежно від порушених потреб конфлікти* поділяють на: *матеріальні, статусно-рольові, духовні*. *За часовими параметрами конфліктні дії* бувають: *короткочасні, швидкоплинні та довготривалі*. Вони можуть тривати від декількох секунд, хвилин, годин до десятиріч – відкриті чи закриті війни національного характеру. *За сферами життєдіяльності людей* розрізняють *побутові, сімейні, трудові, військові, учбово-педагогічні конфлікти*. *За критерієм результативності* виділяють *конструктивні (позитивні) та деструктивні (негативні) конфлікти* [16, с. 83–84].

До *негативних функцій конфлікту* відносять: погіршення відносин між конфліктуючими сторонами; втягнення великої кількості людей в *конфлікт*; звільнення деяких працівників з метою вирішення *конфлікту*; неадекватна поведінка і нерозуміння один одного; уявлення про опонентів як ворогів; бажання до перемоги, а не до вирішення проблем та непорозумінь тощо. До *позитивних функцій конфлікту* належать: рух уперед до розвитку та певних змін, інновації та вдосконалення, отримання інформації, можливість утворення груп, організацій, згуртування однодумців, зменшення *синдрому покірності*, загартовування

людини до стійкості в *конфліктних* ситуаціях тощо [75, с. 12-13].

Цікаву класифікацію дає М. І. Пірен, розглядаючи *конфлікти* залежно від: *способу вирішення* (насильницькі, ненасильницькі); *потреб, інтересів, поглядів; природи виникнення* (політичні, соціальні, економічні); *напрямків дії* (вертикальні, горизонтальні); *ступеня прояву* (відкриті, приховані); *кількості учасників* (внутріособистісні, міжособистісні, міжгрупові) [124, с. 42].

Н. В. Гришина запропонувала типологію *конфліктів*, засновану на взаємозв'язках людей в реальних трудових колективах, де основна увага приділяється внутрішнім *конфліктам* неусвідомленого характеру. Н. В. Гришина, Л. В. Долинська, Л. П. Матяш-Заяц виділяють чотири типи *конфліктів*: *внутрішньоособистісні (особистісні)* [51], *міжособистісні, міжгрупові та внутрішньогрупові*.

Крім базових класифікацій *конфліктів*, існує ряд інших, які показують їхню різноманітність та різноаспектність. Так, *конфлікти* діляться *за мірою гостроти суперечностей*, які виникають залежно від емоційності людини (беземоційні, помірні, з високою напругою) і можуть проявлятися у незадоволеності, непорозумінні, незгоді, протидії, розбраті, антипатії; *за проблемно-діяльнісною ознакою* (управлінські, педагогічні, виробничі, економічні, політичні, творчі тощо); *за мірою втягнутості людей у конфлікт* (діадичні (парні); порціональні (з невеликою кількістю учасників: міжособистісні, між групові); міжкорпоративні; міждержавні; міжпартійні і т.п.); *за службово-комунікативною спрямованістю взаємодії* (вертикальні – між різними ієрархічними рівнями; горизонтальні – між рівними за службовим становищем співробітниками); *за функціональністю* (конструктивні; деструктивні; закономірні, уникнення яких неможливе; необхідні; вимушені; функціонально невиправдані); *за мотивом* (особисті; групові; програмні (близькі, віддалені); відкриті – приховані); *за динамікою* (стихійні; заплановані; спровоковані; ініціативні); *за етапом перебігу*: на етапі існування та розвитку (короткочасні; тривалі; затяжні); на етапі усунення (керовані; слабо керовані; некеровані); на етапі згасання (ті, які спонтанно припиняються; ті, які припиняються під дією засобів, знайдених сторонами *конфлікту*; ті, які

вирішуються лише при втручанні зовнішніх сил); *за тактикою* (виправдані; невинуваті) [51].

Індивідуальну типологію *конфліктів* за статтю (між чоловіком та жінкою, хлопцем і дівчиною), а також материнські *конфлікти* (матері і дитини) пропонує Карен Хорні [177; 178].

Одним із перших зарубіжних дослідників психології *конфліктів* є М. Дойч, який в якості основи для типологізації *конфліктних дій* указує на «відношення між об'єктивним станом справ і станом справ, як він сприймається конфліктуючими сторонами», що дало можливість виділити 6 типів *конфліктів*: 1) «*справжній*» або «*істинний конфлікт*», «*реалістичний*» або «*реальний*» (існує об'єктивно і сприймається адекватно); 2) «*випадковий* або *умовний*» (залежить від обставин, які змінюються, однак не усвідомлюються комунікантами); 3) «*зміщений*» (проявляється як реальний, однак за ним ховається інший, прихований, який є істинним фактором *конфліктних дій*); 4) «*невірно приписаний*» (*конфлікт*, який помилково зрозуміли обидві сторони і як результат – помилково витлумачені проблеми); 5) «*латентний*» (*конфлікт*, який не відбувся через те, що він не усвідомлюється комунікантами); 6) «*хибний*» або «*помилковий*» (немає об'єктивної основи для *конфлікту* і він виникає лише у випадку помилок сприйняття та розуміння). З урахуванням динаміки *конфлікту часу*, М. Дойч класифікує *конфлікти* на *етапах*: *виникнення* (стихійні, заплановані, спровоковані, ініціативні); *розвитку* (короткочасні, тривалі, затяжні); *влагодження* (керовані, погано керовані, некеровані) та *згасання* (спонтанно припиняються; вирішуються тільки при втручанні зовнішніх сил) [68].

О. О. Єршов, у свою чергу, запропонував типологію *конфліктів* за джерелом, змістом, значущістю, типом розв'язання і формою прояву. За формою прояву, він виділяє: 1) *конфлікти* того чи іншого напрямку дії, поведінки («наближення – віддалення», «наближення – наближення», «віддалення – віддалення»); 2) *конфлікти* тієї чи іншої якості, інтенсивності дії, поведінки; 3) *конфлікти*, що виражаються вербально чи невербально (мовчання, поза, погляд тощо); 4) за типом структури взаємин (приховані та відкриті); 5) за соціальною

формалізацією (офіційні та неофіційні *конфлікти*); б) *конфлікти* «прав та обов'язків» [56; 124, с. 41].

Звичайно, джерела виникнення *конфліктів* численні. У більшості випадків *конфлікти* не ґрунтуються виключно на якійсь із перелічених причин, а скоріше – це суміш деяких з них або всіх у різних пропорціях.

Зрозуміло, що подібна типологія *конфліктних дій*, як і будь-яка спроба розділити соціальні явища, є умовною. Часто визначити тип *конфліктної* ситуації дуже важко, оскільки справжні причини бувають спеціально чи ненароком приховані. Таким чином, жодна типологізація *конфліктних дій* не може вважатися остаточною і найповнішою, а тому є відносною й умовною.

На нашу думку, обов'язковими компонентами змісту *конфліктних дій* є: вияв протиріччя, суперечностей, протистояння, боротьби, включаючи і боротьбу із самим собою (внутрішньоособистісний *конфлікт*), боротьбу з іншою особою (міжособистісний), однієї групи людей з іншою (міжгруповий), між особистістю та групою (внутрішньогруповий). До *конфліктних дій* відкритого та закритого типів відносимо: бути в стані взаємної ворожнечі; сваритися, сперечатися зі старшим або начальником; бунтівно поводитися; суперечити кому-небудь, боротися з кимось за володіння чим-н. або проти кого-, чого-небудь; вести духовну війну; вести бойові дії; воювати; гаряче обговорювати або дискутувати; брати участь у диспуті; чіплятися, вишукувати недоліки; висувати необґрунтовані заперечення; суперничати, змагатися в чому-небудь; з трудом пробиратися, пробиватися через що-небудь тощо.

1.5. Лексична семантика як спосіб системно-структурної організації

ЛСГ «Конфліктні дії»

Мова є невід'ємним атрибутом людського існування, продуктом духовної діяльності людини, водночас виступаючи її знаряддям і матеріальним носієм. При цьому кожна національна мова неповторна і з її допомогою людина «пізнає навколишній світ, нагромаджує знання про нього. Мова зберігає всі інтелектуальні здобутки попередніх поколінь, фіксує досвід предків» [82, с. 21].

На думку В. М. Русанівського, «мова – важлива сполучна ланка в ланцюгу національної єдності, разом зі спільністю історичної долі вона сприяє усвідомленню належності до єдиного національного організму» [136, с. 12], а також «мова в житті кожного народу – це надійна опора в його духовному й матеріальному розвитку», це – «знаряддя творення культури» [138, с. 6, 3].

Будь-яка національна мова – це «не лише певна система позначень, але і результат своєрідного відображення всієї діяльності людей, які говорять цією національною мовою» [37, с. 54]. Як українська, так і англійська мова виступає не лише знаковою системою, інструментом комунікації, способом мислення і пізнання, але, в першу чергу, є найміцнішим, найбагатшим та найважливішим зв'язком, що об'єднує народ в одну велику сім'ю, в одне велике історично значуще ціле. Вивчаючи мову, часто виникає складність тлумачення слів через їхню багатозначність, що є невід'ємною особливістю національних мов світу.

Українська та англійська мови використовуються не тільки для задоволення повсякденних потреб і тому спектр їхнього застосування надзвичайно широкий. У досліджуваних мовних системах знаходять своє відображення всі без винятку сфери життєдіяльності людей, їхній менталітет, культура, специфіка буття і т. ін. До буття відносимо вчинки, поступки людей, їхні мрії, прагнення, бажання, які нерозривно пов'язані з *конфліктними діями*. У зв'язку з тим, що *конфліктні дії* являють собою повсякденні процеси життєдіяльності людини, вони розвиваються і знаходяться в тісному зв'язку з суспільством, займаючи одне з ключових позицій сьогодення. *Конфліктні дії* сигналізують про вияв невдоволення, ненависті, люті, суперечки, неприязні між індивідами, через них зростає взаємна ворожість, нівелюється процес спілкування, а бажання перемогти опонента для декого стає набагато важливішим, ніж прагнення розв'язати невирішену проблему. Водночас завдяки *конфлікту* люди зменшують напруженість у стосунках, він є рушійною силою для необхідних змін, гарантує рух суспільства вперед, утворює соціально необхідну рівновагу тощо.

У цьому зв'язку всебічне дослідження лексико-семантичної групи мовних засобів вираження *конфліктних дій* у далекоспоріднених мовах досі залишається нагальною і недостатньо вирішеною проблемою науки про мову.

Мовознавство II пол. XX – поч. XXI ст. характеризується значною увагою до досліджень семантики слів, словосполучень, інших груп лексики тощо. На думку Ю. Д. Апресяна, «сучасна епоха розвитку лінгвістики – це, безперечно, епоха семантики, центральне місце якої в колі лінгвістичних дисциплін безпосередньо впливає з того факту, що людська мова в першу чергу є засобом спілкування, засобом кодування і декодування певної інформації» [5, с. 13].

Як самостійна дисципліна, *семантика (семасіологія)* з'явилася у XIX ст., основоположниками якої є нім. вчений К. Х. Рейзіг, фр. мовознавець М. Бреаль та відомий рос. науковець М. М. Покровський. Проблема вивчення значення, мови, мислення і дійсності цікавили науковців ще в античні часи, період середньовіччя та епоху Відродження. Майже до кінця XIX ст. проблеми семантики були об'єктом дослідження в філософії, граматиці, лексикографії, логіці та риториці. На початку свого існування семантику вважали в основному історичною дисципліною і лише в другій чверті XX ст. під впливом «Курсу загальної лінгвістики» Ф. де Сосюра і праць І. О. Бодуена де Куртене, її почали впроваджувати в синхронне вивчення в першу чергу живих мов і діалектів. Лексична семантика своїм найпершим завданням вважала дослідження смислової етимології та історії окремих слів чи груп слів, унаслідок чого і виник інтерес до укладання етимологічних та історичних словників [23, с. 4–5, 8].

Поряд з традиційною лексичною семантикою, що займається в основному вивченням значень окремих слів чи груп слів у процесі їхнього функціонування та історичного розвитку, успішно розвиваються її інші напрямки: структурна семантика, інтерпретуюча семантика, концептуальна семантика, комунікативна семантика, психолінгвістична семантика та ін. Базою сучасної лінгвістичної семантики стають не тільки окремі мови та їхній синхронний стан. Успішно розвиваються і порівняльно-історична, зіставна (контрастивна) й типологічна семантика (Р. О. Будагов, В. Г. Гак, С. Д. Кацнельсон, М. П. Кочерган,

А. А. Лучик, Б. О. Серебренников, В. М. Ярцева та ін.) [23, с. 16, 20]. Водночас вивчаються спірні проблеми семантики, семантичні відносини між лексичними одиницями [1; 212; 216] та закономірності семантичних змін, універсальне і специфічне в семантиці слів споріднених і далекоспоріднених мов, характерні риси їхньої системно-структурної організації.

Дослідження лексичного складу мови завжди був і залишається у центрі уваги вчених, оскільки з усіх рівнів мовної структури лексико-семантичний найбільше і найтісніше пов'язаний з позамовною дійсністю та має національно-культурний характер. Звідси – всі зміни, що відбуваються в житті та діяльності людей, у першу чергу знаходять своє відображення саме в лексиці мови.

Дієслова на позначення *конфліктних дій* входять до вокабуляра сучасних української та англійської мов, відображаючи процеси передачі незадоволення, протистояння, протилежностей у думках, поглядах, позиціях, непримиренності до проявів ворожості, зухвальства, зради, підступності тощо. Досліджувані лексичні одиниці розкривають розмаїття існуючих дій в їхній часовій та просторовій площині, їхній перебіг та наслідки. При цьому вони виступають складниками лексичних систем української та англійської мов загалом і лексико-семантичних груп близьких за значеннями слів зокрема. В обох випадках слова на позначення *конфліктних дій* характеризуються багатоманітними різноманітними взаємовідношеннями з іншими лексичними одиницями. Їхня взаємозалежність, визначене місце і роль у групі, семантична близькість, здатність взаємозамінюватися й взаємодоповнюватися, наявність часткового та майже повного збігу значень – усе це робить можливим виділені в роботі ЛСГ слів на позначення *конфліктних дій* розглядати як власне мовні одиниці, продукт історичного розвитку досліджуваних мовних систем.

Увесь словниковий склад сучасних української та англійської мов являє собою обширне і складне об'єднання слів та ЛСГ, утворених на основі семантичних відношень між словами. Досліджувані лексичні одиниці в межах ЛСГ, з одного боку, характеризуються своєю специфічною семантикою, а з іншого, пов'язані між собою відношеннями синонімії, антонімії, енантіосемії,

додатковими конотаціями тощо. Будь-які зміни цих відношень у результаті різноманітних причин ведуть до звуження або розширення, видозміни лексичної семантики слів на позначення *конфліктних дій*, зменшення чи збільшення кількості елементів, їхній розпад або заміну одних слів іншими в ЛСГ. Від дієслова до дієслова, однієї ЛСГ до другої простягаються багатопланові змістові зв'язки, оскільки слова та їхні значення не відокремлені одне від одного, а «об'єднуються в різні групи, в нашій душі незалежно від нашої свідомості, а основою для групування служить подібність або пряма протилежність за основним значенням» [125, с. 82]. При цьому важливим є «виявити внутрішні зв'язки слів у межах семантичної системи мови, визначити структуру та специфічні смислові зв'язки останньої» [157, с 89].

З поміж парадигматичних об'єднань виокремлюють також тематичні групи (далі – ТГ) та синонімічні ряди. Так, на думку Ф. П. Філіна, різниця між ТГ і ЛСГ полягає в тому, що тематичні групи засновані на класифікації «самих предметів і явищ», а ЛСГ «являють собою об'єднання двох, кількох або багатьох слів за їх лексичним значенням» [171, с. 525].

О. Л. Рубльова вважає, що «ширші об'єднання слів – *тематичні групи* – це групи слів різних частин мови, об'єднаних спільністю теми (звідси і назва). У ній спостерігаються різні види зв'язку: як парадигматичні, так і синтагматичні» [135, с. 76].

За Т. І. Вендіною, ТГ – це «сукупність слів, об'єднаних на основі позамовної спільності предметів або понять, які вони позначають» [27, с. 153]. Наявність явищ чи предметів оточуючого світу, об'єднаних спільною ознакою і виражених різними мовними одиницями виокремлюються в ТГ. Важливою рисою ТГ є різнотиповість мовних відносин між її членами або їхня відсутність взагалі, тому втрата однієї чи іншої мовної одиниці в ТГ чи зміна її значення не впливають на семантику інших лексем цієї групи. Відсутність мовних зв'язків між членами ТГ не означає, що у них немає позамовних відношень, оскільки саме завдяки останнім, мовні одиниці і об'єднуються в ТГ. Отже, ТГ – це «об'єднання лексем, основою яких є не мовні лексико-семантичні зв'язки, а позамовні, тобто

класифікації самих предметів і явищ зовнішнього світу. У цьому полягає її основна відмінність від ЛСГ, в основі якої лежать внутрішньомовні зв'язки мовних одиниць, що входять до неї» [27, с. 153].

У процесі дослідження ЛСГ «*Конфліктні дії*» як фрагмента лексики української та англійської мов вивчаємо семантику й системно-структурну організацію не лише дієслів, але й ЛСГ у цілому.

Окремі думки і положення цього розділу висвітлено в статтях автора [105; 107; 108; 112].

Висновки до розділу 1

Проаналізувавши теоретичні та практичні першоджерела, присвячені *конфлікту*, його історичному минулому та сьогоденню, бачимо, що *конфлікт* – це складний, багатоаспектний феномен, який залежно від сфери життєдіяльності людини може виникати будь-де, будь-коли і траплятися будь з ким. *Конфлікт* є об'єктом не тільки наукового пізнання, а перш за все сутністю життя людини, а тому його дослідження є необхідним для розробки, вдосконалення та покращення людських взаємовідносин.

Дослідження *конфлікту* як у вітчизняній, так і зарубіжній науковій літературі пройшли шлях від його абсолютного ігнорування до його оцінки як важливого і необхідного інструменту життя людини в суспільстві. Якщо в античні часи та середні віки розв'язання *конфліктів*, дискусій, сварок, непорозумінь та розбіжностей у поглядах і т.п. відбувалося шляхом покарання жорстокими методами, наприклад повішенням, закиданням камінням, побиттям різками, вигнанням тощо, то розвиток світової цивілізації відкрив нові, гуманніші способи їхнього вирішення.

У дисертаційній роботі *конфліктні дії* визначаються як прояв суперечностей, зіткнення протилежних інтересів, напруження між ким-, чим-небудь, дії, спрямовані проти кого-, чого-небудь та всупереч кому-, чому-небудь. Суб'єктами *конфліктних дій* можуть бути окремі індивіди, малі або великі групи людей, країни, тварини (у зооконфліктах) тощо. Об'єктами *конфліктних дій* як

феномену об'єктивної дійсності виступають матеріальні блага, соціальні чинники, духовні цінності, оволодіти якими прагнуть обидві конфліктуючі сторони.

Складність семантичної структури дієслів *конфлітувати* / *to conflict* певною мірою зумовлена її похідним характером у першоджерелі запозичення. У процесі розвитку структури досліджуваних лексичних одиниць спостерігається широта їхньої семантики, поповнення останньої додатковими конотаціями і т. ін. Кожне із досліджуваних значень слів *конфлітувати* / *to conflict* є надзвичайно важливим і відтворює в українській та англійській мовах зіткнення протилежних інтересів, поглядів, думок; розбіжності; протистояння; гостру суперечку тощо (*to fight, to contend, to strive, to clash, to quarrel, to disagree, to collide*).

Конфліктні дії класифікують за типами і формами вияву, але найяскравіше їхня багатогранність розкривається шляхом їхнього формалізованого дослідження.

У цьому зв'язку надзвичайно важлива роль відводиться лексичній семантиці як одному із засобів дослідження системно-структурної організації ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах.

Водночас частково беремо до уваги і лінгвокультурологічний аспект вияву *конфліктних дій* як результату взаємозв'язку між мовою та культурою.

Важливим етапом дослідження слів на позначення *конфліктних дій* є їхнє об'єднання в лексико-семантичну групу, що являє собою не просто систему явищ та понять, характерних для всіх мов, а виражає специфіку людського буття, взаємини людини з об'єктивною реальністю, а також відображення найважливіших умов існування в ній людини. Це – найкращий шлях до пізнання мови, системи уявлень народу, його традицій, специфіки мови й мислення, де кожна лексична одиниця займає своє визначене місце та характеризується своєю індивідуальною семантикою. Під ЛСГ «*Конфліктні дії*» розуміємо лексичне об'єднання слів однієї частини мови – дієслова на ґрунті інтегральної семи, що характеризується своєю системно-структурною організацією. Встановлення зв'язків між досліджуваними словами в ЛСГ відбувається на основі виділення й комплексного аналізу особливостей їхнього лексичного та семного складу.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ «КОНФЛІКТНІ ДІЇ» В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується докорінною зміною базисної наукової парадигми та зверненням до вивчення мовних явищ під антропоцентричним кутом зору, що зумовило перехід від поширеного в науці про мову ізоляціонізму до міждисциплінарного дослідження мовних одиниць. Це закономірно посилює інтерес лінгвістів до пізнання центру всіх систем – людини, яка відіграє провідну роль у всіх сферах буття. Водночас реалії життя, їхні зміни та перетворення зумовлюють стрімку еволюцію словникового складу української та англійської мовних систем. Усебічне вивчення останніх передбачає пошуки нових методів та прийомів лінгвістичного аналізу.

2.1. Лінгвістичні методи дослідження лексичної семантики

Домінування ідеї антропоцентризму в лінгвістиці, головна суть якої визначається як «людина в мові» [55, с. 6], дозволяє розглядати її в широкому контексті буття людини, в її тісному зв'язку із свідомістю, мисленням, духовно-практичною діяльністю і культурним середовищем, що означає – «людина в мові і мова в людині» [103, с. 12].

Для розуміння і пізнання мови необхідно звернутися до її носія – людини, що усвідомлюється «мірою всіх речей» та ставиться в центр світосприйняття і, відповідно, мови. Індивід стає носієм загальнолюдських і специфічних національно-культурних цінностей.

Антропоцентризм як найдавніша властивість людської психіки та суспільної свідомості відображає процес усвідомлення та розуміння людиною свого статусу, положення в природі та соціумі: антропоцентризм – це «методологічний принцип дослідження, згідно з яким людина розглядається як центр і найвища мета світобудови» [39, с. 56].

У цьому зв'язку *конфлікт*, а, відповідно і *конфліктні дії* самі по собі антропоцентричні: вони створюються, змінюються і розв'язуються / не розв'язуються людиною. Супроводжуючи її протягом усього життя, *конфлікт* знаходить своє відображення в двох іпостасях людського буття, «концентруючись в світі внутрішньому і виставляючись у світі зовнішньому» [55, с. 5]. Як результат, цілком зрозумілим стає значний інтерес до вивчення цього феномену різними науками: «внутрішнє» існування *конфлікту* досліджується психологією, філософією, лінгвістикою, міжмовною та міжкультурною комунікацією, психоаналізом, а «зовнішнє» є об'єктом соціологічних, історичних, політологічних та інших наукових досліджень.

Різнобічний підхід до вивчення *конфліктних дій* як соціально-детермінованого процесу в лексико-семантичній системі української та англійської мов свідчить про його антропоцентричну природу. Звідси – прагнення людини відстояти свої права, точку зору, уберегти територію, захистити близьких, допомогти їй протидіяти злу відображає процеси розуміння та сприйняття нею свого місця і ролі в природі та соціумі.

Антропоцентризм тісно переплітається з *етноцентризмом*, суть якого полягає не тільки в тому, що «за колективними уявленнями всі пріоритети надаються своїй етнічній групі», але й в «ефекті призми» [42, с. 37], тобто в намірі оцінювати особливості поведінки, характеру, звичаї, традиції, обряди та звички інших народів світу крізь призму своєї етнічної системи цінностей: «представники будь-якої культури звичайно вважають свій спосіб дії та розуміння навколишнього світу, свої форми і значення правильними. Тому, коли в іншій культурі використовуються інші форми і значення, це неправильно. З цієї самої причини, коли яка-небудь культура переймає певну модель поведінки в іншій культурі, остання розцінює наслідування як щось хороше і правильне» [92, с. 56–57]. Соціальна психологія розглядає це як «... схильність до розгляду явищ та фактів чужої культури крізь призму культурних традицій і цінностей свого власного народу» [72, с. 189]. Отже, завдяки принципу *етноцентризму* можна спостерігати

за впливом досвіду пращурів на свідомість, мислення й поведінку сучасних носіїв мови в рамках одного етнічного континууму.

Досліджуючи лексичні одиниці на позначення *конфліктних дій* в українській та англійській мовах, застосування етноцентричного підходу дозволяє встановити національно-культурну складову як української, так і англійської мови в процесі віддзеркалення специфіки прояву *конфліктних дій*, що відображаються шляхом розкриття їхньої лексичної семантики в зіставному аспекті. Дієслова, лексичні значення яких містять експліцитно та імпліцитно виражені типи й форми *конфліктних дій*, чітко представляють зміни та досягнення, які відбулися в житті людини в результатіплинності часу з точки зору історії, релігії, міфології, культури, суспільно-політичних процесів, та сприяють відображенню рис національного характеру людини, її менталітету, світосприйняття, культури поведінки тощо.

У дисертаційному дослідженні знайшли своє відображення й *експансіонізм* та *експланаторність*, які частково були предметами наукового розгляду учених [31; 73; 86; 88; 126].

Основи лінгвістичної *експансії* полягають у появі нових об'єктів дослідження, перегляді традиційних підходів та створенні нових напрямків і методик дослідження мови. Посилення експансіоністських установок проявляється, таким чином, у зростаючому прагненні розширити сферу лінгвістичних досліджень, знайти вихід в інші галузі наук і активно використати їхні відомості й досягнення. Отже, перехід від описової стадії до пояснювальної невідворотно пов'язаний із залученням до своєї орбіти даних різних суміжних наук.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях «фокус дослідницької уваги закономірно зміщується з вивченого центру на проблемну периферію і закріплюється на стику областей наукового знання: виникають етнопсихологія, психолінгвістика, когнітивна психологія, соціолінгвістика, когнітивна лінгвістика, етнолінгвістика, всередині яких процес міждисциплінарного синтезу і симбіозу триває ... » [31, с. 61].

Отже, комплексне дослідження ЛСГ «Конфліктні дії» в українській та англійській мовах виявило необхідність урахування міждисциплінарного підходу згідно з принципом *експансіонізму* для глибшого та ґрунтовнішого пояснення його проявів і в інших науках.

Експланаторність в роботі розкривається у прагненні не тільки описати факти української та англійської мов, а й знайти їм логічні пояснення. Останні виступають на передній план, відтісняючи чисто формальний опис, тобто в розумінні «опис-пояснення» відбувається зміщення акцентів [73, с. 12]. При цьому опис спрямовано перш за все на «розуміння структури та семантики мовних об'єктів», а пояснення – «на з'ясування їхнього функціонування» [126, с. 74–75].

Щоб дослідити ЛСГ «Конфліктні дії» в українській та англійській мовах, застосовано методику формалізованого аналізу лексичної семантики, яка базується на органічному поєднанні лінгвістичних методів із структурно-математичними, що дозволило провести всебічний комплексний аналіз її системно-структурних та лексико-семантичних особливостей.

Для розкриття лексичної семантики дієслів, їхніх взаємозв'язків та формування ЛСГ «Конфліктні дії» в українській та англійській мовах використовуємо *системно-структурний підхід*, за яким мова, а також і ЛСГ як фрагмент її лексики тлумачаться як системи, що мають чітко визначені структури, у яких мовні одиниці існують не ізольовано, а в їхніх відношеннях і зв'язках з іншими словами (М. П. Кочерган, А. А. Лучик, Ж. П. Соколовська, Г. А. Уфимцева, М. П. Фабіан). Наявність такого роду зв'язків є свідченням системності лексики на рівні слів, де кожен окремий елемент набуває своєї значущості тільки в його взаємозв'язках з іншими елементами.

Під *системою* розуміємо, сукупність елементів певного рівня мови, а під *структурою* – його внутрішню організацію, що характеризується наявністю зв'язків і відносин між її елементами.

Вперше диференціацію між *системою* і *структурою мови* провів О. О. Реформатський, який запропонував вживати поняття *системи* для

позначення системних відношень між одиницями одного рівня мови, а *структури* для визначення системних відношень між різними рівнями. Таким чином, за О. О. Реформатським, *система* – це зв'язок і взаємозалежність по горизонталі, а *структура* – це вертикальний аспект; *система* – єдність однорідних елементів, *структура* – єдність різнорідних елементів. Уся мова – система через структуру [83, с. 213].

О. С. Мельничук під *системою* розуміє «сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів, що утворюють складнішу єдність з боку елементів – її частин, а під *структурою* – склад і внутрішню організацію єдиного цілого, що розглядається з боку його цілісності» [104, с. 27]. Отже, *система* та *структура* можуть являти собою різні осмислення одного і того ж реального об'єкта, а один і той же бік реального об'єкта може розглядатися і як елемент структури, і як компонент системи.

На думку М. П. Кочергана, *система мови* «(грец. *systema* – ціле, що складається з частин; поєднання) – це множинність елементів будь-якої природної мови, які перебувають у відношеннях і зв'язках один з одним і утворюють певну єдність і цілісність» [85, с. 379], а «*структура мови* – спосіб організації мовної системи, її внутрішня будова» [85, с. 438].

Розуміння української та англійської мов як систем, що мають свою структуру й охоплюють взаємозалежні елементи відповідних рівнів, сприяє глибшому проникненню в сутність мови загалом і її внутрішню природу, розкриттю нових взаємозалежностей між її компонентами, побудові логічно струнких лінгвістичних теорій, що дозволяють дослідити той чи інший аспект мови в усій її складності як певну цілісність [104, с. 32].

Українська та англійська мови постають як цілісні сутності, що характеризуються сукупністю певних елементів та взаємозв'язків між ними. Водночас *системність* досліджуваної лексики полягає в здатності слів утворювати ЛСГ та встановлювати семантичні відношення між собою. Це дає можливість провести аналіз та подати взаємну репрезентацію мовних одиниць [61, с. 17; 63, с. 20]. *Системне* дослідження лексики на позначення *конфліктних*

дій передбачає, з одного боку, аналіз змісту лексичних одиниць та їхніх мовних зв'язків, а з іншого – їхній синтез з урахуванням внутрішніх та зовнішніх чинників і закономірностей розвитку мови.

Указані підходи в поєднанні з формалізованим аналізом лексичної семантики утворюють теоретико-методологічні засади дослідження ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах.

2.2. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики

2.2.1. Дослідження ЛСГ «*Конфліктні дії*» за допомогою дефініційного аналізу

Будь-яка мова має в своєму розпорядженні комплекси лексико-семантичних, граматичних і комунікативно-прагматичних засобів, зокрема для побудови і повідомлення суджень людини. Мова – це «єдиний універсальний словесний засіб, за допомогою якого відбувається спілкування між людьми – в цьому й полягає сутність комунікативної функції» [45, с. 41]. При цьому все багатство лексем, співвідношення їхніх форм та змісту, місця і ролі зібрано та найкраще подано тлумачними словниками, які «представляють собою найповніші банки інформації стосовно мовних одиниць» [159, с. 19]. Звідси – тлумачні словники дозволяють здійснити аналіз мовних засобів вираження дій, пов'язаних з проявом *конфлікту*, в досліджуваних мовах лінгвістичними засобами. Саме в словнику представлено «результати розумової діяльності людства, класифіковано і систематизовано весь навколишній світ» [82, с. 21]. Водночас тлумачний словник є важливим джерелом інформації, без якого досліднику не обійтись, бо він є «матеріальним та наочним репрезентантом лексичної системи мови, виступає цінним та, інколи, єдиним матеріалом для дослідження семантики» [78, с. 38].

Взаємопроникнення лексикографії та лексикології веде до розгляду тлумачного словника як самостійної лексикологічної праці, в якій описується лексика мови разом з її певними аспектами, теоретичними принципами та особливостями. У цьому зв'язку дослідження словника постає як лексикологічний аналіз його вокабул. Водночас використання словника в наукових цілях та практиці лексикологічного аналізу сприяє

його опосередкованому дослідженню, що, в свою чергу, збагачує теорію лексикографії. Саме такий підхід застосовано для комплексного вивчення ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах, враховуючи те, що тлумачні словники слугують надійним джерелом фіксації мов та їхньої специфіки.

Словникова стаття, як правило, розгортається на основі її наступних основних характеристик: 1) словникових дефініцій (її парадигматична частина); 2) ілюстративного матеріалу (її синтагматична частина) та 3) системи позначок. У процесі дослідження слів на позначення *конфліктних дій* враховуємо вказані показники. Кожне окреме тлумачення дієслів у словниковій статті представляє одне із значень цього слова. Звідси – досліджуване слово, якому в словнику відповідає *n* тлумачень, характеризується як *n*-значне. Ліва частина словникової статті містить у собі те, що відомо до визначення, тоді як права в розчленованому вигляді вміщує і утримує те, що стає відомим після визначення. При цьому ліва частина репрезентує форму (план вираження) слова, а права – його лексичне значення (план змісту). І план вираження, і план змісту постають багатокомпонентними й складними системно-структурними одиницями.

Таким чином, словникова стаття виступає комплексною формальною структурою, з якої не можна вилучити або до якої не можна додати жодної частини так, щоб не змінити інші частини і не викликати загального перегрупування [161, с. 204].

За допомогою співвідношення між формальними ознаками не тільки відображається багатство лексичного значення мовної одиниці, але й розкриваються особливості організації тлумачної статті. Взаємозв'язки між складовими елементами словникової статті роблять лексичну одиницю цілісним інструментом для класифікації слів ЛСГ «*Конфліктні дії*» за формальними ознаками.

Аналіз лексикографічного представлення досліджуваних мовних одиниць показав, що одна словникова стаття при перетині з іншими утворює з ними певні угруповання, які на лексичному рівні формують синонімічні ряди.

Спостерігається також перетин однієї словникової статті з іншою, а тої ще з іншою, проте відмінними від першої формальними ознаками [174, с. 20–21].

2.2.2. Методика формалізованого аналізу лексичної семантики

ЛСГ «Конфліктні дії»

Семантику та особливості ЛСГ «Конфліктні дії» в сучасній українській та англійській мовах досліджуємо за методикою формалізованого аналізу лексичної семантики, в якій органічно поєднано лінгвістичні та структурно-математичні методи аналізу. Це дало можливість детальніше вивчити та розкрити семантику мовних одиниць, установити зв'язки між ними та їхніми значеннями, виділити характерні риси лексичного і семного складу й представити ЛСГ «Конфліктні дії» як фрагмент лексики сучасних далекоспоріднених мов.

За методикою формалізованого аналізу лексичної семантики, збір, аналіз, класифікація мовного матеріалу, виділення його лексичного й семного складу проводиться в декілька етапів:

- на першому етапі, здійснювалася процедура збору фактичного матеріалу. З найавторитетніших *тлумачних словників* української та англійської мов шляхом *суцільного аналізу* виписано дієслова, у формулах тлумачення яких містяться експліцитні й імпліцитні вказівки на форми й засоби прояву *конфліктних дій*. У такий спосіб укладено картотеку мовного матеріалу, за якою проаналізовано кількісний та якісний склади мовних одиниць та їхня семантика;

- на другому етапі, на основі аналізу словникових дефініцій змодельовано *матрицю*, за горизонталлю якої розміщується семний склад значень слів, а за вертикаллю – їхній лексичний склад; наявність у лексичних значеннях спільної семи позначається знаком (♦). Слова та їхні значення в матриці групуються по спадній залежно від їхнього кількісного вираження;

- на третьому етапі за отриманою в такий спосіб матрицею в кожній із мов скласифіковано лексичні одиниці на групи за ступенем їхньої полісемії, а лексичні значення – на підмножини за ступенем їхньої функціональності;

- на четвертому етапі групи слів та підмножини їхнього семного складу порівнюємо між собою для того, щоб виділити спільні й відмінні риси системно-структурної організації ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах. Шляхом зіставлення матриць виявляємо характер взаємозв'язків між словами, їхнє місце і роль у семантичному просторі мов, співвідношення й семантичні особливості досліджуваних мовних одиниць у межах виділених груп, а також виокремлених в їхніх лексичних значеннях сем у межах досліджуваних підмножин.

Дослідження ЛСГ «*Конфліктні дії*» проводиться на основі методики формалізованого аналізу лексичної семантики в поєднанні з *описовим* та *зіставно-типологічним* методами, *компонентним аналізом*, *аналізом словникових дефініцій* та *методом кількісних підрахунків*. Застосування значної кількості методів зумовлено складністю та багатоаспектністю досліджуваного фрагмента лексико-семантичних систем далекоспоріднених мов, що вимагало спеціальної методики їхнього комбінованого представлення. У результаті картина системно-структурної організації лексики значно ускладнюється, розкриваються внутрішні механізми й динаміка змістових взаємодій мовних одиниць під впливом екстралінгвальних чинників, що дало змогу сформулювати притаманні словам властивості й відношення, а також визначити семантичні закономірності формування ЛСГ «*Конфліктні дії*» в досліджуваних мовних системах.

За комплексною методикою формалізованого аналізу лексичної семантики слів на позначення *конфліктних дій* шляхом суцільної вибірки із тлумачного Словника української мови в 11-ти томах та Великого Оксфордського словника англійської мови в 20-ти томах нами одержано 425 лексичних одиниць на позначення *конфліктних дій* (125 – в українській та 300 – в англійській), у формулах тлумачень яких виділено 2096 сем (381 – в українській мові та 1715 – в англійській).

2.3. Структурно-математичні методи вивчення ЛСГ «Конфліктні дії» в українській та англійській мовах

2.3.1. Компонентний аналіз у дослідженні лексичних значень слів

Методика дослідження системно-структурної організації мовних одиниць на позначення *конфліктних дій* передбачає застосування компонентного аналізу, який полягає в подрібненні (розкладенні) значень досліджуваних слів на семи (семантичні компоненти) та встановленні взаємозв'язків між ними. Щоб визначити семантичну структуру слів необхідно «виявити порядок внутрішнього зчеплення і підпорядкування неоднорідних мовних елементів у межах слова, визначити ту диференційну ознаку, за якою один лексико-семантичний варіант протиставляється іншому» [156, с. 422].

Отриманий в процесі системно-структурного аналізу набір семантичних компонентів і їхня систематизація в межах лексичних значень утворюють підмножини, які разом зі словами покладено в основу побудови ЛСГ «*Конфліктні дії*», що, в свою чергу, характеризується ієрархічним розташуванням слів у семантичному просторі та має свою системно-структурну організацію.

Застосування компонентного аналізу для зіставлення лексичних значень слів на позначення *конфліктних дій* дозволило чіткіше та повніше розкрити непомітні на перший погляд відтінки значень, що містяться в семах, а також виявити системні зв'язки між ними, і «семантичні компоненти лексем однієї мови, яких не містять співвідносні одиниці іншої мови» [63, с.8].

Семи, як і слова, утворюють систему, що має певну структуру. Сема тлумачиться як проста, неподільна семантична ознака, елементарний зміст, атомарне поняття [39; 63; 64; 259]. За В. Г. Гаком, «кожна сема являє собою відображення у свідомості носіїв мови відмінних рис, об'єктивно притаманних денотату, або таких, що йому приписуються даним мовним оточенням і, отже, є об'єктивними відносно кожного мовця» [35, с. 95], а Ж. П. Соколовська вважає семи «граничними елементами змістової сторони мови, тобто в плані змісту вони далі не діляться» [144, с. 23]. Семам притаманні такі риси, як елементарність, віднесення до плану змісту, універсальність [66, с. 57; 198, с. 160]. Вони є

найменшими одиницями когнітивного простору і виступають метамовою семантичного опису, поєднуючи різні людські мови, незалежно від ступеня їхньої генетичної спорідненості [101, с. 121]. Порівнюючи сему із лексичною одиницею, перша проявляє вищий ступінь абстрактності, тому їй характерна рухливість, гнучкість – одна сема може входити в структуру значень різних слів [61, с. 26], що яскраво проілюстровано матрицями досліджуваних ЛСГ. Сему також розуміють як поняття «про той чи інший фрагмент дійсності, про ту чи іншу ознаку позначуваного предмета», а також «поняття як частину інших понять» [114, с. 27].

У процесі дослідження помічаємо, що чим частіше зустрічається сема в лексичних значеннях багатьох мовних одиниць, тим вона виступає загальнішою, розпливчастішою. І, навпаки, чим рідше зустрічається сема, тим вища її значущість та специфіка. Це також підтверджується і тим фактом, що в мовному матеріалі окремі семи об'єднують лексичні значення одного дієслова. У дисертаційному дослідженні поділяємо думку проф. М. П. Фабіан, за якою *сема* – це «елементарна одиниця змісту, певні комбінації якої утворюють значення слова. Ці одиниці характеризуються неподільністю та одноплановістю, оскільки належать лише плану змісту і не діляться на менші компоненти» [159, с. 42, 116].

Компонентний аналіз у роботі проводимо методом виокремлення сем з формул тлумачення мовних одиниць на позначення *конфліктних дій*. Водночас відзначаємо, що кількість значень лексичної одиниці не завжди збігається з кількістю сем, виділених з них, проте тенденція до полісемії чи моносемії зберігається. Проведене дослідження показало, що між семами, як і між словами, існують різноманітні зв'язки, що формують систему, елементи в якій розміщені ієрархічно. Семантичну вагомість мовної одиниці та її взаємозв'язки з іншими мовними одиницями в межах ЛСГ «*Конфліктні дії*» визначаємо за допомогою їхніх якісних та кількісних характеристик.

З метою визначення структурної організації слів на позначення *конфліктних дій* застосовуємо разом з *компонентним аналізом* і *процедуру ступінчастої ідентифікації*, яка полягає в послідовному зведенні мовних одиниць через ідентифікатори до лексичних одиниць з максимально узагальненим

характером. При цьому *ідентифікатор* – це базовий елемент розгорнутого визначення, який відображає типові (родові) ознаки семантичної категорії. Процедуру ступінчастої ідентифікації проводимо до тих пір, поки в тлумаченнях лексем, які зіставляються, не виникне стан взаємної ідентифікації, який означає, що подальший поділ значень за допомогою слів тієї ж мови є неможливим [159, с. 43–44].

Таким чином, метод компонентного аналізу дозволив детально вивчити й виявити семантичне наповнення ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах, сприяв виділенню та визначенню цілісності і єдності семантичного простору лексичних одиниць на позначення *конфліктних дій* як сутностей в досліджуваних мовах та дозволив розкрити семантичну особливість кожного з дієслів.

2.3.2. Метод кількісних підрахунків для виділення слів на позначення *конфліктних дій* в українській та англійській мовах

Застосування математичних методів для дослідження мови відомо ще з середини ХХ ст., стимулом чого було започаткування машинного перекладу. Virізняють *кількісні* та *статистичні методи*. Перші зводяться до «простого підрахунку частоти вживання лексичних одиниць, а другі передбачають використання різних формул для виявлення правил розподілу лексичних одиниць у мовленні, для виміру зв'язків між мовними елементами, для встановлення тенденцій у розвитку та функціонуванні мови та для встановлення залежності між якісними й кількісними характеристиками мови» [83, с. 395].

У роботі метод кількісних підрахунків застосовано для визначення ступеня полісемії кожної з досліджуваних мовних одиниць на позначення *конфліктних дій*, а також для встановлення частоти функціонування сем.

Можливість використання кількісних методів у мовознавстві ґрунтується на особливостях будови мови та мовлення. Мова – це система, яка складається з дискретних одиниць, що мають кількісні характеристики, притаманні одиницям усіх рівнів. Водночас мова має «ймовірнісний характер: це код з ймовірнісними

обмеженнями. Будь-який код – це певна множина фізично різних знаків, кожен з яких може співвідноситися з тим чи іншим об'єктом з множини об'єктів, на які поширюється дія цього коду» [185, с. 138–147].

Досліджуючи ЛСГ «*Конфліктні дії*» як фрагмента лексики сучасних української та англійської мов необхідним виявилось встановлення об'єктивних кількісних та якісних характеристик дієслів, що входять до її складу. За *методом кількісних підрахунків* лексичний склад мовних одиниць на позначення *конфліктних дій* в українській мові ділимо на три групи: дієслова з найвищим (10 слів), середнім (96 слів) ступенями полісемії та моносемічні (19 слів). В англійській мові лексичний склад слів на позначення *конфліктних дій* ділиться на чотири групи: дієслова з найвищим (11 слів), середнім (61 слово), низьким (221 слово) ступенями полісемії та моносемічні (7 слів). Семний масив досліджуваних лексичних значень дієслів за ступенем функціональності ділимо на три підмножини в українській: багатофункційні (5 сем), середнього ступеня функціональності (63), монофункційні (313 сем) та шість підмножин в англійській мові, які ділимо на чотири групи: багатофункційні (5 сем), середнього ступеня функціональності (200), низького ступеня функціональності (468) та монофункційні (1042 семи). Шляхом зіставлення одержаних лексичного і семного складу виявляємо специфіку семантичного наповнення ЛСГ «*Конфліктні дії*» в далекоспоріднених мовах.

Кількісні підрахунки проводяться на всіх етапах дослідження для унаочнення загальних результатів та висновків, про що свідчать таблиці лексичного та семного складу ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах.

2.3.3. Теорія множин для укладання матриць ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах

Вихідним для *теорії множин* є поняття «множина», що виступає фундаментальною основою в математиці, але крім цього, воно ще застосовується у лінгвістичних цілях для проведення математичних підрахунків, аналізу

сукупності елементів повсякденного життя людини, сфер її діяльності, для сприйняття чого-небудь в його єдності окремих частин, у порівнянні, пошуку, класифікаціях та ін. На свідомому чи підсвідомому рівні людина виконує різні дії, операції, які в своїй сукупності утворюють множини.

Виникнення теорій множин переплітаються з дослідженням «нескінченних» множин німецького математика XIX ст. Г. Кантора [65]. Згідно з його вченням, «множиною» є «група певних об'єктів, що сприймається як цілісне утворення» [140, с. 5]. Його найперші наукові роботи зустріли негативні відгуки з боку математиків, на їхню думку «нескінченність» ніколи не буде одним з математичних понять. Однак, теорія множин за Кантором розвивалася, розпочалися активні дослідження в цьому напрямку і згодом вона стала основною математичною дисципліною, яка широко застосовується в різних її розділах, а також в інших наукових дисциплінах.

Так, Марсель Данезі у праці «Мова і математика» вивчає міждисциплінарні зв'язки між лінгвістикою та математикою, щоб показати, що мова і математика мають подібну структуру, хоч і різні функції. Розглядаючи канторівську теорію множин, він указує: «множини – це сукупність елементів (цілих чисел, частин тощо), згрупованих разом на основі деякої спільної функції або за певним принципом класифікації» [200, с. 96]. На його думку, згруповані елементи у множині сприяють легшому розумінню характерних для них властивостей (як складових частин груп і полів), ніж при окремому їхньому розгляді.

У сучасній лінгвістиці *теорію множин* використовують для дослідження класів мовних елементів, які складають уже не мовленнєвий ланцюжок, а парадигматику мови. Множину трактують як сукупність елементів, об'єднаних якоюсь спільною ознакою. Ознака, що об'єднує елементи в складі множини, може бути якою завгодно [83, с. 401–402].

У дисертаційному дослідженні мовні одиниці на позначення *конфліктних дій*, так само як і їхні лексичні значення, утворюють множини. Останніми позначаємо будь-які сукупності мовних одиниць, об'єднаних характерною для них ознакою. Лексеми, які входять до складу ЛСГ на позначення *конфліктних дій*

– це певні елементи множини з чітко визначеними властивостями, які знаходяться у різноаспектних відношеннях між собою. Аналіз семантики кожного окремого елемента зіставляваних множин проводиться на основі розкриття його змісту, представленого певним набором семантичних ознак, пошук яких відбувається методом поетапного багаторазового розбиття множини елементів на підмножини за формальними критеріями. Кожна досліджувана одиниця виникає у множині тільки один раз.

Проведений аналіз множин за допомогою послідовного зведення складних понять до простіших дав змогу глибше і детальніше вивчити характерні особливості досліджуваних елементів, а через розкриття семантичних ознак та їхніх відношень між елементами множини вдалося окреслити й чітко стратифікувати системно-структурну організацію ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах.

Таким чином, аналіз мовних одиниць на позначення *конфліктних дій* в українській та англійській мовах проводиться за допомогою виявлення і повторення однакових семантичних ознак. На основі багаторівневої класифікації досліджувані мовні одиниці формують нечіткі підмножини, в яких елементи, окрім здатності позначати *конфліктні дії*, характеризуються й іншою семантикою, завдяки чому множини взаємоперетинаються, утворюючи теоретично нескінченний ряд. На основі вивчення словникових дефініцій найуживаніші полісемічні слова на позначення *конфліктних дій* в українській та англійській мовах поетапно зводяться до моносемічних, конкретизуючи ці процеси і перетворюючись таким чином у чіткішу множину.

Теорію множин застосовуємо і для зіставлення матриць ЛСГ «*Конфліктні дії*», де елементи пов'язуються між собою різноманітними відношеннями, утворюючи синонімічні, антонімічні й енантіосемічні ряди. У результаті вони формують угруповання, які (не) перетинаються і характеризуються своєю індивідуальною семантикою. Розмір угруповань залежить від кількості спільних та відмінних формальних ознак, що виступають критеріями їхнього виокремлення з множини.

2.3.4. Методика зіставлення ЛСГ «Конфліктні дії» в українській та англійській мовах

Зіставлення лексичних одиниць на позначення *конфліктних дій* української мови з англійськими, виділення спільних і відмінних характеристик системно-структурної організації їхніх ЛСГ, семантичної специфіки елементів групи, їхніх взаємозв'язків усередині ЛСГ та з іншими словами представляє реальну можливість створення єдиної завершеної парадигми з цілісною сукупністю структурних методів, що поєднують досягнення порівняльно-історичного, зіставного та типологічного мовознавства. Взаємовідношення плану змісту й плану вираження слів на позначення *конфліктних дій* в українській та англійській мовах відображено матрицями, в яких фіксуються семантичні зв'язки між ними у вигляді стовпчиків та рядків однакової довжини, де знаком (◆) представлено спільні семи. Укладені списки формальних ознак як по вертикалі, так і по горизонталі за спадною кількістю заповнених клітин у матриці сприяє максимальній концентрації слів у одному з її кутів і протиставленню цього кута протилежному по діагоналі як найменш заповненому.

Місця досліджуваних дієслів у матриці строго фіксовані: мовні одиниці з найвищим і середнім ступенем полісемії знаходяться в густо заповнених ділянках матриці, а з низьким ступенем полісемії та моносемічні – в рідко заповнених. Таким чином, функціональне навантаження мають як заповнені, так і незаповнені клітинки матриці, а також віддаль між лексичними одиницями й напрямок їхнього розміщення. Відповідно місце та роль слів на позначення *конфліктних дій* у системі сучасних української та англійської мов визначаються *семантичним простором* досліджуваної лексики, де вони ієрархічно розташовані: найбільш заповнені ділянки матриць займають мовні одиниці з найвищим ступенем полісемії, за ними йдуть дієслова із середнім та низьким ступенями полісемії, а моносемічні розташовуються в найменш заповнених ділянках матриць. У щільно заповнених місцях слова на позначення *конфліктних дій* оточені багатьма іншими словами і відповідно перебувають із ними в різнобічних відношеннях, водночас розкриваючи себе і семантику пов'язаних з ними мовних одиниць. У рідко

заповнених ділянках матриць наявні незаповнені клітинки, які свідчать про відсутність зв'язків між елементами ЛСГ.

Указана взаємозалежність дієслів та їхніх оточень у матрицях розкривають важливу особливість структурування матриці: слова на позначення *конфліктних дій* пояснюються через своє оточення, входячи при цьому до складу оточень їхніх відповідників. Перевагою побудованих матриць української та англійської мов є те, що вони значно економніше і формально простіше представляють лексичну семантику мови, ніж тлумачний словник. Тут «словесне вираження тлумачної частини практично відсутнє, його заступає топографічний спосіб розміщення заповнених клітин» [174, с. 245–248].

У матрицях саме заповнені клітинки відображають місце досліджуваних мовних одиниць у системі мов, тоді як незаповнені клітинки характеризують їхні потенційні можливості вступати у взаємозв'язки з мовними одиницями інших груп лексики і таким чином формувати ЛСГ подібних або неподібних за семантикою фрагментів лексики. Найбільша інтенсивність та динаміка зв'язків помітна між словами з найвищим та середнім ступенями полісемії, однак між дієсловами з низьким ступенем полісемії та моносемічними вони практично або взагалі відсутні.

Зіставний лексико-семантичний аналіз мовного матеріалу української та англійської мов виявив важливість урахування здатності мовних одиниць уживатися в різних словосполученнях, поєднуватися з різними частинами мови, набувати різних значень тощо. Завдяки цьому розкриваються історичні, соціокультурні, суспільні та національні особливості сприйняття об'єктивної дійсності носіями української та англійської мов.

Матричне представлення лексичної семантики дієслів у досліджуваних мовах дало можливість різнобічно дослідити структуру їхніх лексичних значень, виявити ступінь їхньої семантичної спорідненості та неспорідненості, визначити характер функціональності сем, що в межах лексичних значень утворюють структуру, так само, як і мовні одиниці. Матричне зіставлення ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах дозволило встановити місце і роль

кожного досліджуваного дієслова в їхньому семантичному просторі, розкрити найважливіші семантичні характеристики слів, співвідношення між досліджуваними мовними одиницями та їхніми значеннями, виявити типи зв'язків між ними, особливості системно-структурної організації ЛСГ у далекоспоріднених мовах та визначити закономірності їхнього формування як фрагментів лексики на позначення *конфліктних дій* в досліджуваних мовах.

Окремі положення щодо методології роботи викладено в статтях автора [109; 217].

Висновки до розділу 2

Методологічною основою дослідження ЛСГ слів на позначення *конфліктних дій* служать положення про мову як систему, що має певну структуру, її зв'язок із об'єктивною дійсністю та вплив на неї позамовних чинників. Серед підходів до її вивчення виділяються антропоцентризм, аксіологічність, етноцентризм, експансіонізм, експланаторність та принцип системного підходу.

У дисертації органічно поєднано власне лінгвістичні методи зі структурно-математичними. Формалізований аналіз лексичної семантики ЛСГ слів на позначення *конфліктних дій* дозволив розкрити їхню системно-структурну організацію, виявити взаємовідношення між мовними одиницями, розкрити співвідношення між досліджуваними дієсловами та їхніми лексичними значеннями. Водночас основні положення теорії множин та компонентний аналіз використовуємо для дослідження лексичного та семного складу ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах, унаслідок чого співвідношення лексичного та семного складу досліджуваних мовних одиниць детермінується сукупністю внутрішньолінгвістичних закономірностей, а також екстралінгвальних факторів.

Матричний опис лексичних одиниць на позначення *конфліктних дій* дав змогу провести їхнє зіставлення за ступенем полісемії та функціональністю сем в їхніх лексичних значеннях. Особливістю матриць є зображення такої структури

досліджуваного семантичного простору сучасних української та англійської мов, у якій системно значущими виступають не лише реалізовані еквівалентності, виражені знаком ♦, але й імпліцитні можливості, представлені незаповненими клітинками.

Таким чином, представлення ЛСГ «*Конфліктні дії*» в сучасних українській та англійській мовах у вигляді матриць дало можливість виявити спільні та відмінні, індивідуальні властивості їхньої системно-структурної організації, провести на цій основі лексико-семантичне зіставлення досліджуваних груп лексики, виділити міжмовні взаємозв'язки і шляхи прояву *конфліктних дій* у далекоспоріднених мовах.

У результаті комплексного суцільного аналізу тлумачних словників української та англійської мов нами одержано 125 дієслів на позначення *конфліктних дій* в українській мові та 300 в англійській, у формулах тлумачення яких виділено 381 сему в українській та 1715 в англійській мовах.

Застосування формалізованих і лінгвістичних методів дослідження ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах уможливило практичне вирішення важливої теоретико-методичної проблеми симбіозу лексичної семантики і лексикографії, що полягає в описі, аналізі та вивченні мови через мову.

РОЗДІЛ 3. СИСТЕМНО-СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ «*КОНФЛІКТНІ ДІЇ*» В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Конфлікт – це соціальне явище, що виникає в різних сферах життєдіяльності людини, галузях науки, періодах часу і культурах, це – явище, яке не залишає осторонь практично нікого протягом усього життя [223, с. 3].

Кожна людина неодноразово стикалася з *конфліктними* ситуаціями. Вони проявляються у взаємовідносинах між колегами, керівниками й підлеглими, людей і тварин тощо та відіграють вагомую роль у житті окремого індивіда, сім'ї, колективу, суспільства, держави в цілому. Жити, спілкуватися, працювати як у сім'ї, так і в колективі, знаходити спільну мову, вирішувати складні питання разом – непросто, цьому необхідно вчитися. Останнє передбачає розуміти, слухати, співпереживати з іншими, бачити негативні боки не тільки в інших, але й в собі. *Конфлікт*, породжуючи суперечки й протистояння, перевіряє на витримку як кожну людину окремо, так і весь колектив у цілому, він може допомогти не тільки розібратися в самому собі, але й стати в нагоді, щоб розкрити й виявити 'фальшивого' друга від справжнього.

Уявлення українців та англійців про *конфлікт*, його виникнення, етапи розвитку, перебігу та розв'язання різняться, проте цілком зрозуміло, що сам по собі *конфлікт* не покращує взаємовідносини між людьми: вони повинні навчитися керувати ним, перетворюючи негативну ситуацію в позитивну не лише на свою користь, але й враховуючи побажання інших. Якщо ж люди уникатимуть обговорювання своїх труднощів, непорозумінь, страхів та переживань, вони не зможуть зрозуміти ні реальної ситуації та ставлення один до одного, ні шляхів розвитку подальших відносин, ні шляхів урегулювання *конфліктних* ситуацій. Якщо ж уміло керувати *конфліктами*, то вони зміцнюють відносини в сім'ї, колективі, суспільстві в цілому.

Не можемо не погодитися з думкою Конрада Лоренца, що *конфліктність* та агресія закладена в людині природою, однак людина – істота розумна, вища за

тварину і тому може навчитися керувати *конфліктами*, попереджати їхньому виникненню [98; 145]. Управляти ними набагато простіше, ніж боротися з їхніми негативними наслідками.

Конфліктні дії, займаючи в мовній картині світу українців та англійців важливе місце, «виникають і проявляються з різних причин: наприклад, переслідуючи свої власні інтереси, окремі особи або групи навмисно чи випадково завдають шкоди іншим. Крім того, *конфлікти* іноді виникають через передчасну підозру, непорозуміння, неповну інформацію або відсутність розуміння. Звідси – *конфлікт* може бути результатом (власних та інших) неправильних тлумачень, намірів та дій» [223, с. 11–12]. Повсякденна поведінка українців та англійців у *конфліктних* ситуаціях певною мірою відрізняється, що пояснюється різним стилем життя, культурою і менталітетом цих народів.

3.1. Семантична основа системно-структурної організації ЛСГ «Конфліктні дії» в сучасній українській мові

Українська літературна мова має невичерпне багатство слів для вираження найтонших відтінків думок і почуттів, вона є найважливішим, найбагатшим і найміцнішим зв'язком, що об'єднує покоління народу в одну велику сім'ю, в одне велике історично важливе ціле. Якщо зникне мова, то зникне й людство, і саме тому в сучасній лінгвістиці досліджується її походження, розвиток, значення слів тощо.

Для розкриття *конфлікту*, його специфіки, типів, характеру, етапів виникнення й розгортання, прояву його форм та засобів вираження в сучасній українській літературній мові нами виділено 125 дієслів, що характеризуються 381 значенням, шляхом суцільного аналізу Словника української мови в 11-ти томах. Отриманий список слів кваліфікуємо як лексико-семантичну групу мовних засобів вираження *конфліктних дій* у сучасній українській мові.

Досліджувані мовні одиниці за кількісним критерієм (ступенем полісемії) ділимо на три групи: від найбільш багатозначних до моносемічних. Більшість лексичних одиниць на позначення *конфліктних дій* характеризуються

багатозначністю, що пов'язано з природою лексики, її здатністю взаємодіяти та бути в стані постійного розвитку. В результаті семантика полісемантичних слів містить у собі семантичні комплекси, компоненти яких певним чином пов'язані із загальним семантичним ядром. Таким чином, багатозначне слово виступає мікросистемою, в межах якої значення тісно взаємопов'язані та взаємозалежні.

3.1.1. Характеристика лексичних одиниць з найвищим ступенем полісемії

Перша група слів на позначення *конфліктних дій* в українській літературній мові представлена 10 найбільш багатозначними мовними одиницями (*прибирати, бити, розходитися, піднімати, підбивати, зводиться, посадити, роздирати, терпіти, стикатися*), семантика яких розкривається за допомогою 25–10 лексичних значень (див. додаток А, Ж).

Дієслово *прибирати* містить 25 лексичних значень: *відсилати кого-небудь з певною метою; виживати звідкись; позбавлятися кого-небудь; вбивати; привласнювати щось [244] з метою збагачення та наживи, не дивлячись на те, належить це людині по праву чи ні, що часто є причиною міжособистісних та міжгрупових конфліктів, адже, позбавляючи особу майна без її волі, має беззаперечно негативний характер і є прямим приводом до закритого або відкритого конфлікту.*

Крім того, лексична одиниця *прибирати* позначає: *надавати охайного вигляду; звільняти що-небудь від чогось зайвого; усувати безладдя, вичищати за кимсь, прикрашати що-небудь; допомагати кому-небудь одягатися; ховати або класти на належне місце; згрібати що-небудь скошене; згортати, складати, ховати (щось); відкидати, відносити від якого-небудь місця; усувати що-небудь зайве, непотрібне, в перен. опоряджати, обладнувати що-небудь. У семантиці слова знаходимо *взяти кого-небудь на утримання, на постій*, що характеризує людину з позитивного боку, адже взяти когось чужого в свій дім, під свою опіку та відповідальність, особливо якщо мова йде про дітей або тварин, мало хто*

погодиться. Інше тлумачення дієслова розкриває бажання людини *знаходити таке, що найбільше подобається*.

Цікавою семантикою досліджуваного слова є прагнення людини *брати собі яку-небудь назву, псевдонім*. Характеристика усвідомлення чогось з метою усунення непорозумінь чи незручностей, що виникли між індивідами, розкривається за допомогою семантики *розуміти, усвідомлювати що-небудь* та ін. Серед значень лексичної одиниці **прибирати** знаходимо вказівку на прояв голоду (*поїдати все до кінця*), а також збирання врожаю в його прямому (овочі та фрукти) та переносному сенсі (слава, влада, гроші), що можуть бути отримані чесним або незаконним шляхом.

Серед тлумачень цього дієслова знаходимо вказівку на наступні дії: *приймати певний вигляд; набувати в чийсь уяві рис, властивостей; набирати певних форм, розмірів; надавати своєму голосу, тону, певного забарвлення*. Особливістю його семантики є здатність уживатися у виразах **прибирати (прибрати) з дороги (шляху)**: а) *відстороняти того (те), хто (що) заважає, убик*; б) *усувати певні перешкоди, створюючи умови для розвитку чого-небудь*; в) *звільняти з роботи, служби, понижувати на посаді і т. ін.*, що вважаємо наслідком *організаційних конфліктів*, який є одним із методів вирішення непорозумінь унаслідок ієрархічних відносин. Якщо для вирішення *конфліктів* в колективі нічого не вдається, іноді «можливо зменшити взаємозалежність сторін, щоб їм більше не доводилося мати справу один з одним. Окремі особи можуть бути переведені в інший відділ, можуть звітувати іншому керівнику або бути звільнені» [223, с. 259].

До дієслів з найвищим ступенем полісемії відноситься і мовна одиниця **бити**, яка містить 24 лексичні значення. Ця лексема на перший погляд нічого спільного з *конфліктом* не має, але її семантика все ж пов'язана з позначенням *військового конфлікту* та полювання: *здавати ударів, поразки кому-небудь; перемагати ворога в бою; стріляти; позбавляти життя, убивати кого-небудь; полюючи, забивати дичину*. У переносному значенні ця лексична одиниця характеризує дію на позначення *конфлікту* в соціумі, колективі проти кого-

небудь: *спрямовувати дії, заходи проти когось; піддавати гострій критиці; викривати кого-, що-небудь; завдавати страждання кому-небудь*. Із указаної семантики випливає, що *викривати, критикувати, завдавати страждання* не є результатом співпраці у соціумі, а це призводить до виникнення і розгортання *конфліктних дій*. Водночас досліджуване дієслово позначає: *стукати, ударяти по чому-небудь, об щось; ударами створювати звуки; видавати характерні уривчасті звуки; грати на інструментах; дзвоном позначати час, а також топтати, толочити; розбивати, розколювати на шматки; трясти, трусити; хлюпатися, плескати; вириватися назовні; сіпатися, пульсувати; з особливою силою діяти на чуття людини; виготовляти або обробляти що-небудь; виводити з гри*. У переносному значенні мовна одиниця **бити** характеризує процеси чекання, покладання надії, сподівання на підтримку, співпереживання або допомогу когось (*розраховувати на кого, що-небудь*), звертати увагу, зважати на щось (*мати на увазі щось*).

Особливістю аналізованих найбільш багатозначних дієслів є те, що окремі їхні значення утворюють у своїй сукупності семантичні комплекси, під якими розуміємо «впорядковану множину семантичних варіантів, які мають своє змістове навантаження і виконують водночас функцію складників структури цієї множини» [167, с. 66].

Мовна одиниця **розходитися**, маючи 21 лексичне значення, позначає: 1) розгортання *конфліктних дій* (*поривати стосунки, зв'язки; припиняти знайомство, спілкування; розривати шлюб; розлучатися; розставатися на якийсь час*) на рівні протиставлення, суперечностей за природою, смаками, вподобаннями, побутовим, виробничим чи політичним характером (*виявляти розбіжність, суперечність; не збігатися, відрізнятися один від одного; бути різними; не приходити до згоди*). Досліджуване дієслово характеризується «низькою інтенсивністю прояву *конфлікту*, оскільки *конфліктні дії* протікають у вигляді суперечки, розбіжностей між опонентами» [3, с. 227].

З одного боку, ця мовна одиниця тлумачиться як процес утворення *конфлікту*, а з іншого, дає вказівку на: 2) дії повсякденного життя людини, об'єкт

у його повсякденному використанні: *іти в різні боки, місця; іти, попросившись; розбрідатися, розбігатися по чомусь, де-небудь; простягатися в різні боки; відходити один від одного на деяку відстань; проходити різними дорогами; обходити один одного при зустрічі ненавмисно або навмисно, щоб не зустрітись, розминутись, розступатися в сторони, даючи прохід; розсовуватися в різні боки, роз'єднуватися; набирати швидкість у русі.*

У слові **розходитися** знаходимо також значення *розширюватися, збільшуватися в розмірі; поширюватися, розливатися по якій-небудь поверхні; розповсюджуватися, поширюватися де-небудь; лунати, розноситися; охоплювати, огортати, проймаєти кого-небудь; зникати; танути, розчинятися; розсіюватися у повітрі, просторі; розгладжуватися, розправлятися.*

Лексичні одиниці **піднімати** та **підбивати** мають однакову кількість значень (20), однак їхній перетин відбувається лише в двох випадках, що характеризують досить гострий прояв *конфліктних дій*: *підбурювати, бунтувати, настроювати когось проти кого-, чого-небудь та примушувати, змушувати кого-небудь робити що-небудь, схилити, спонукати до чого-небудь, до певних дій, вчинків, до нападу на кого-небудь.* Вираження примусу, змушення людини до чогось, підбурення може призвести до певних наслідків як негативних, так і позитивних – затамування зла в душі, до вибуху та розгорання *конфлікту*, врегулювання відносин між опонентами тощо. Крім того, дієслово **піднімати** характеризується й протилежними *конфлікту* значеннями, які вказують на рух речей у просторі, зміну їхнього положення (*брати, підбирати з землі, підлоги, знизу; переміщати знизу вгору; відривати від землі; керувати рухом чого-небудь угору; сприяти переміщенню чогось у просторі; міняти положення чого-небудь з; підводити, підносити; надавати кому-, чому-небудь нормального, попереднього положення*), а також характеризують *підвищувати рівень чого-небудь; ставити, споруджувати будівлю; налагоджувати, поліпшувати щось занедбане, занепале; виорювати ґрунт вперше або після великої перерви; пер. допомагати розвиткові, розквітові чого-небудь; сприяти ростові рослин.*

Розглядаючи мову як соціальне явище, відзначаємо, що їй також притаманні ознаки, які співвідносять її з психологічними явищами [83, с. 298]. Так, лексема **піднімати** означає *викликати в когось душевне піднесення; в перен. звеличувати кого-, що-небудь, діяти на когось, щось сприятливо; надихати когось; ставати причиною появи яких-небудь почуттів, думок*. Важливим є також ведення дій як реакції на дії іншої людини, особливо коли це стосується *конфліктних* ситуацій, адже, не реагуючи на образи, особа показує свій слабкий характер і повну підпорядкованість та підлеглість керівнику. Для зниження «синдрому покірності» необхідне ефективне вирішення *конфлікту*, а для цього необхідно *розпочинати* якісь дії у відповідь на *що-небудь, реагуючи на щось*.

Лексема **підбивати** в повсякденному вжитку позначає: *прибивати що-небудь до чогось; приладнювати, прикріплювати що-небудь; підставляти підкладку; штовхати що-небудь; легкими ударами робити пухкою, м'якою перину; поштовхами посувати що-небудь під щось, а також дії, спрямовані на підмовляння, стимулювання до чогось: перен. підмовляти; бути причиною, стимулювати виконання якого-небудь вчинку, дії або стимулювати негативне ставлення до кого-, чого-небудь; зваблювати, спокушати; знаджувати кого-небудь; змушувати падати, схилитися кого-небудь; перен. пригнічувати, позбавляти сили; перен. знесилювати кого-небудь; перен. підкоряти своєму впливові, установлювати свою владу; підкоряти*. Водночас досліджувана мовна одиниця характеризується лексичною семантикою передачі бойових дій з використанням важкої збройної техніки (*уражати ударом чи пострілом; вибухом, пострілом виводити з ладу, псувати*), а також *підсумовувати після перевірки підрахунків; узагальнюючи, робити висновок*. Дієслово **підбивати** характеризується також відмінною семантикою на позначення *конфліктних* дій, яка визначає «високий ступінь інтенсивності прояву *конфлікту*, оскільки непорозуміння закінчуються фізичною розправою та знищенням однієї із сторін» [3, с. 227–228] – *позбавляти життя, убивати кого-небудь*.

Крім вище згаданих значень, дієслова **піднімати** та **підбивати** уживаються у виразах, які сприяють глибшому розкриттю їхньої семантики: *піднімати зброю*

(меч, сокиру і т. ін.) – починати воювати, виступати проти кого-небудь зі зброєю в руках або намірюватися вбити когось (*піднімати*), *підбивати на гріх* – штовхати на якийсь негожий, непорядний вчинок (*підбивати*) та ін.

Лексичні одиниці *посадити* і *зводитися*, хоч і мають однакову кількість значень (17), проте в жодному з них вони не перетинаються. Характерною спільною рисою для них є наявність прямих і переносних значень, а також здатність уживатися у виразах.

Одним із важливих аспектів структури полісемічного слова є «характеристика значень за їхнім місцем або важливістю в семантичній структурі. Семантична структура багатозначного слова має польову будову з чітко вираженим центром і близькою та далекою периферією. Ядро поля містить основне значення. Воно завжди є прямим і найменшою мірою залежним від контексту. Навколо нього розміщуються часто вживані переносні значення, а на периферії – рідковживані» [83, с. 272]. Таким чином, ядром семантичної структури дієслова *посадити* є його основне значення (*закопати в землю коріння саджанців або чого-небудь, для вирощування*), навколо якого розміщуються *ув'язнити, позбавити волі; помістити або поселити кого-небудь кудись; перен. поставити в незручне становище; перемогти в суперечці; допомогти кому-небудь або примусити чи запросити когось сісти; примусити кого-н. щось робити; обмежити у харчуванні; годувати чим-небудь одним; призначити або обрати кого-небудь на якусь посаду, доручити комусь яку-небудь роботу та прикріпити, пришити*.

На периферії мовної одиниці *посадити* знаходяться рідко вживані значення: *надіти, насадити; нерозумно витратити гроші на що-небудь; розтринькати*.

Антонімічними зв'язками характеризуються дієслова *посадити* (*скерувавши до землі, примусити опуститися, сісти на землю (літак)*) та *зводитися* (*злітати, здійматися вгору; вставати, підводитися з; височіти, підноситися над чим-небудь*), в яких присутня векторна протилежність, адже

опускатися, сідати на землю є повною протилежністю вставати, підніматися вгору.

Лексема **зводитися** представлена в досліджуваному матеріалі формулами тлумачення, що характеризують сварку як одну з причин виникнення *конфлікту* (*почати з ким-небудь сварку*), оскільки суперечка може виникнути на ґрунті «взаємозалежності завдань, відмінності у цілях, розбіжності в уявленнях і цінностях» [124, с. 36], тому піднятися на боротьбу проти або за кого-небудь є наслідком певних непорозумінь і розглядається як сам процес *конфліктної дії* (*перен. підніматись, повставати на захист кого-, чого-небудь або на боротьбу проти когось, чогось*).

Крім того, досліджувана лексична одиниця містить відмінні ознаки, що розкриваються за допомогою тлумачень: *виникати, починати виявлятися в дії, наставати; наближатись одне до одного кінцями; піддаватися спокусі, зваблюватися; пропадати, гинути; згинатися, корчитися; прирівнюватися до чого-небудь, означати щось*.

Такий симбіоз різних значень у дослідженні лексичних одиниць не тільки сприяє їхньому кращому вивченню, але й призводить до втрати їхньої самостійності.

До досліджуваної групи відносимо й чотирнадцятизначне слово **роздирати**, семантика якого розкривається шляхом вказівки на: *перен. порушувати (тишу, спокій) чим-небудь; перен. сильно, різко роздратовувати; перен. болюче діяти на щось; перен. надто хвилювати, терзати, мучити морально; розривати на шматки; робити порванним, дірявим; роздрібнювати, розмелювати зерно; розриваючи, відкривати що-небудь; завдавати рваних ран, робити глибокі подряпини; знищувати, загризаючи, розривати на шматки; вклинюватися в що-небудь, розсікати; розтуляти*. Досліджуване дієслово характеризується своєю індивідуальною семантикою, наявністю як прямих, так і переносних значень. Зокрема, переносне значення *спричиняти, викликати внутрішній розлад, суперечності* розкриває сутність прояву незгоди, розгортання *конфліктних дій*, а

сильне бажання щось роз'єднати, розколоти простежується в значенні *роз'єднувати, розчленовувати що-небудь*.

Семантика одинадцятизначного дієслова **терпіти** характеризується проявом міцного терпіння попри образи, утиски, страждання: *переносити фізичні або моральні страждання; витримувати, миритися з чим-небудь неприємним, важким, з існуванням, наявністю кого-, чого-небудь; покірливо зносити всілякі життєві злигодні, труднощі, без ремствування, нарікання; зазнавати прикростей, образ, утисків, шкоди, злигоднів; довго та спокійно витримувати щось нудне, неприємне, небажане; страждати, мучитися від хвороби, немоців; переживати щось важке, неприємне*. Крім того, тут знаходимо тлумачення *поблажливо ставитися до когось, чогось, вибачливо ставитися до чийхось провин, недоліків і дуже не любити кого-, чого-небудь, почувати неприязнь, відразу до когось; не допускати наявності, можливості чого-небудь або бути несумісним із чимось*, що свідчить про наявність у цій лексичній одиниці явища *енантіосемії*. Указана властивість дієслів на позначення *конфліктних дій* становить одну із особливостей їхньої семантики.

Лексична одиниця **стикатися** представлена десятьма значеннями: *перен. вступати у протиріччя, приходити до суперечки; натикатися одне на одного; взаємно торкатися, дотикатися; перен. бути пов'язаним з чим-небудь; несподівано зустрічатися, мати справу з ким-н.; перен. вступати в спілкування, в які-н. стосунки з кимсь; перен. мати можливість пізнавати що-н., знайомитися з; блукати, тинятися*. Тут знаходимо і яскраво виражені *конфліктні дії*, розгорання та наростання напруженості, що проявляється у фізичному зіткненні – *вступати в сутичку, в бій; сходитися в бою; боротися*.

Провівши лексико-семантичний аналіз найбільш багатозначних мовних одиниць на позначення *конфліктних дій* в сучасній українській мові, спостерігаємо, що окремі їхні елементи перебувають у різноманітних семантичних зв'язках, а також розрізняються за структурою і місцем у системі мови, утворюючи таким чином семантичні комплекси. Дослідження дієслів свідчить про необхідність урахування переходів лексичних значень між ними,

здатність уживатися в різних контекстах, отримувати або втрачати окремі значення, а також поєднувати в собі протилежні значення.

3.1.2. Характеристика дієслів із середнім ступенем полісемії

За допомогою слова людина може пізнати світ, досягнути невідоме, дізнатись те, що було недоступно, звернутися до нащадків, проникнути в душі людей. Слово як знак мови виконує ряд семантичних функцій: воно не лише називає предмет, але також вказує на його характерні функції та властивості, виокремлюючи і роблячи їхнє узагальнення, а на ґрунті останнього, фундаментальних ознак та певних властивостей предмета відносить його до конкретної предметної категорії. Кожне слово саме по собі унікальне, воно конкретизує та узагальнює речі, їхні дії та ознаки, відносить їх до конкретної категорії. Отже, слово, маючи навіть конкретне значення, позначає та відображає не лише певний об'єкт, але й всю категорію предметів, пов'язаних з цим явищем.

Семантична структура слова надзвичайно складна, а її основним складником є значення слова. Дослідження слів на позначення *конфліктних дій* в сучасній українській літературній мові дало підставу вважати, що їхнє внутрішнє наповнення являє собою складну систему пов'язаних між собою головних, прямих та переносних, перехідних і неперехідних, історичних, застарілих, рідко вживаних та ін. значень.

Яскравим прикладом цього слугують 96 слів на позначення *конфліктних дій* із середнім ступенем полісемії (9–2 лексичних значень).

Мовні одиниці *напускати*, *побитися*, *виступати* розкривають свою семантику за допомогою 9 значень. Об'єднуючою ланкою *виступати* та *побитися* є їхня здатність уживатися в переносному значенні. Так, дієсл. *виступати* позначає *ставати видним, з'являтися, показуватися*, а слово *побитися* – *уживати всіх заходів, докладати зусиль якийсь час, добиваючись чого-небудь або переборюючи труднощі*. В тлумаченні останнього розкривається сильне бажання людини добитися чогось в житті, кар'єрі, сім'ї, долаючи перешкоди на своєму шляху, витрачаючи фізичну, розумову, моральну силу та

терпіння. Подібністю цих дієслів є і *фаза гострого відкритого конфлікту*, коли непорозуміння загострилось настільки, що в прихованому вигляді суперечність більше не може існувати і *конфлікт* впливає назовні, результатом якого є *інцидент*, що створює рушійну силу: *активно діяти, боротися або воювати за кого-, що-небудь, проти кого-, чого-небудь (виступати); удатися до бійки, вчинити бійку з ким-небудь; воювати, боротися проти кого-небудь, за щось якийсь час; битися (побитися)*.

Спільною рисою дієслів **побитися** та **напускати** є їхнє уживання для вираження дій, що супроводжуються відчуттям дискомфорту внаслідок сперечань, омани, приховування істини, обдурювання: **побитися об (у) заклад** – *сперечатися на гроші, яку-небудь річ і т. ін. (побитися); напускати дурману* – *обманюючи, завуальовуючи істину, заставляти вірити в що-небудь нереальне; напускати (напустити) туману* – *говорити що-небудь неправдиве або невиразне, малозрозуміле, щоб приховати істину чи заплутати щось; робити що-небудь заплутаним, неясним; напускати (напустити) ману* – *уводити кого-небудь в оману, обдурювати, морочити голову комусь (напускати)*.

Дев'ятизначне дієслово на позначення *конфліктних дій* в українській літературній мові **виступати** характеризується і відмінними ознаками: *виходити, видаватися наперед, відокремившись від кого-, чого-небудь; випинатися; вийти звідки-небудь, із-за чогось; йти поважно, не поспішаючи; залишати попереднє місцеперебування, стоянку, вирушати в похід; говорити перед публікою, виголошувати доповідь, промову, робити заяву, інформацію і т. ін. (на зборах, конференції, мітингу); виконувати перед глядачами літературний, музичний, драматичний або ін. твір, гімнастичні вправи; публічно висловлювати свої думки, погляди; публікувати свій твір, статтю; з'являтися на поверхні чого-небудь, проступати зсередини; показуватися; виходити за свої межі (про ріку, воду)*. Дія людини, прояв свого «я», висловлення думки та ставлення до іншої особи знаходимо в значенні *діяти, виявляючи себе, свої переконання, своє ставлення до кого-, чого-небудь*.

Лексична семантика мовної одиниці **побитися** містить риси внутрішньоособистісного *конфлікту*, *конфлікту* між собою та внутрішнім голосом, щоб подолати страхи, переживання, а також їхні результати: *намагатися подолати, перебороти щось, не піддаватися чому-небудь якийсь час; удатися до бійки, вчинити бійку з ким-небудь; розбитися, розколотися на шматки; зазнати пошкоджень від ударів, поштовхів; зіпсуватися, стати несправним від ударів, поштовхів; позмагатися, помірятися з ким-небудь силою; стоптатися, зноситися (про взуття).*

Лексема **напускати**, з одного боку, закликає до мирного співіснування, миролюбства, безперешкодного руху, бажання допомогти іншому, впустивши в своє помешкання, життя, душу (*давати можливість чомусь проникати куди-небудь, заповнювати, займати собою що-небудь; дозволяти, давати можливість комусь увійти, в'їхати і т. ін. куди-небудь у якійсь кількості; впускати*), а з іншого, показує бажання однієї людини утвердити свою правоту на «полі бою», в той час коли протилежна сторона протестує, не погоджується з її думкою, що часто призводить до залучення третьої особи з метою створення *конфліктних дій*, намовляння, підбурення, нападу на опонента: *направляти, посилати когось проти кого-небудь (з метою нападу і т. ін.); намовляти, підбурювати, підбивати когось проти кого-небудь; нацьковувати; насилати на кого-небудь (біду, страждання, горе і т. ін.)*. У спілкуванні між людьми важливу роль відіграють вербальні та невербальні засоби: «словами можна замаскувати, приховати емоційний стан індивіда, справжню думку про людину, в той же час невербальні особливості мовлення чи поведінки мають сильне психологічне значення» [129, с. 151], адже поглядом, рухом тіла, можна іноді сказати більше, ніж необхідно. В ситуації закоханих це – ідеальна картина, адже без слів, просто дивлячись у вічі, можна освідчитись у коханні, але у випадку зі злочинцем, який має що приховувати, саме невербальне спілкування може викрити його причетність до злочину.

Цікавою є також семантика надання поведінці, зовнішньому вигляду певних рис, форм, що невербальним шляхом виражає незадоволення, досаду або роздратованість (*надавати своїй поведінці, зовнішності неприродного вигляду,*

характеру і т. ін.; виражаючи невдоволення, хмурити, зсувати брови, морщити лоба).

Мовні засоби прояву *конфліктних дій* в мовному матеріалі української мови містять і 7 восьмизначних дієслів: **змагатися**, **колотитися**, **спорити**, **настроювати**, **боротися**, **борюкатися**, **припирати**, які пов'язані між собою п'ятьма спільними ознаками. Зокрема, за *ступенем виразності* конфліктної взаємодії, лексичні одиниці **спорити**, **змагатися**, **колотитися** (*вести суперечку, сперечатися, доводячи свою правоту; зчиняти сварку*) відносимо до *відкритих конфліктів*, оскільки вони «характеризуються явно вираженим зіткненням опонентів: сварки, суперечки, зіткнення. Взаємодія регулюється нормами, що відповідають ситуації, статусу учасників *конфлікту*» [57, с. 19–20].

Спільною властивістю лексем **змагатися**, **боротися** та **борюкатися** є їхня віднесеність за способом розв'язання *конфліктів*, до *насильницьких (антагоністичних)* – *боротися з ким-, чим-небудь, за когось, щось; воювати з ким-небудь, битися проти когось; схопивши один одного, намагатися подужати, перевершити супротивника, перемогти когось у чому-небудь*, що призводять до рушійних наслідків: розрив політичних, економічних, державних, трудових, виробничих, територіальних зв'язків.

Семантично близькими виступають мовні одиниці **спорити**, **змагатися**, **боротися**, **борюкатися**, що виражають масове чи колективне заперечення, незгоду з ким-, чим-н. (*чинити опір кому-, чому-небудь, протестувати проти когось, чогось; противитися*). Коли мова йде про чинити опір, протестувати, часто не розуміємо і не знаємо, щó рухає людиною, щó насправді ховається за йоржистістю бунтівників. Можливо, це побоювання бути відкинутим суспільством, або бажання здаватись розумнішим, розсудливішим, незалежнішим, компетентнішим, чи одержана в дитинстві психологічна травма. Іноді вчасна похвала, підтримка, допомога в бік супротивника може посприяти уникненню *конфліктних* ситуацій.

Цікавим є семантичне наповнення дієслів **спорити** та **змагатися** (*не поступатися перед ким-, чим-небудь якимись якостями, властивостями;*

суперничати), яке характеризує одну з можливих причин виникнення *конструктивних* або *деструктивних конфліктів*, адже, з одного боку, така наполегливість може зруйнувати особистісні, колективні, державні, ринкові відносини, а з іншого, не поступатись своїми ідеями, думками, рішеннями несе позитивізм і може покращити певні умови праці, життя, поліпшити ставлення один до одного тощо.

Семантика слів *спорити*, *боротися* та *борюкатися* збігається у позначенні негатового змагання людини з іншою, оскільки прагнення домінувати та задовольняти свої інстинкти, біологічні потяги виявляється найважливішим у її житті (*настійливо змагатися за що-небудь, домагатися чогось*). Така особа за «Фрейдом визначається як «Воно» – людина, яка користується гаслом «Хочу, й край!», а саме: 1) бажання до негайного задоволення своїх потреб; 2) неготовність та небажання врахувати як внутрішні, так і зовнішні чинники; 3) неспроможність передбачати наслідки своїх діянь» [81, с.39].

Ще однією спільною рисою досліджуваних слів є їхня здатність уживатися у переносних значеннях (*спорити, настроювати, змагатися, припірати, боротися, борюкатися, колотитися*) та у виразах (*спорити, припірати, боротися, борюкатися, колотитися*).

Досліджувані дієслова, попри свій тісний зв'язок, відзначаються й специфічною лексичною семантикою: *заперечувати проти чого-небудь, не давати своєї згоди на щось; відстоювати своє право на що-небудь, на володіння чимсь (спорити); брати участь у змаганні; стикатися (про протилежні думки, почуття, бажання і т. ін.) (змагатися); намагатися подолати, затамувати в собі яке-небудь почуття, бажання (боротися, борюкатися)*.

Лексема *настроювати* характеризується індивідуальною семантикою, яка означає *надавати якому-небудь музичному інструментові певної висоти звуку, певного строю; налагоджувати, регулювати, робити придатним для роботи (верстат, механізм і т. ін.; пристосовувати, установлювати для приймання хвиль (радіо, магнітних і т. ін.) та викликати у кого-небудь певний настрій, стан*. Указане дієслово тлумачиться і як *наводити порядок в чому-небудь*, а також

показує людину не з найкращого боку, адже, ведучи боротьбу, змагання, людина часто забуває про чесну конкуренцію, надаючи перевагу брудним методам: *підбурювати проти кого-небудь, викликати вороже ставлення до когось, чогось.*

Дієслово **припинити** позначає одну з форм завершення *конфлікту*: *змушувати противника відступати до певної межі, перепони; чинити натиск на кого-небудь якимсь способом, змушувати робити щось, поводити себе певним чином; ставити кого-небудь у безвихідне становище в розмові, суперечці.* У випадку неможливості уникнення *конфліктних дій* і його вступу в активну фазу, виникає завдання завершення і вирішення *конфлікту*, яке відбувається за бажанням однієї із сторін припинити протиставлення мирними або силовими методами. Під *насильством* мається на увазі примушення до підкорення слабкої сторони сильною із застосуванням не тільки фізичної, але й моральної сили. Зазвичай *насильство* малоефективне через те, що сторона, зазнавши поразки, завжди буде незадоволеною вирішенням *конфлікту*, що в майбутньому може призвести до бунту [81, с.74].

Інші значення досліджуваної мовної одиниці (*приставивши підпору до чого-небудь, притиснути, закріпити нерухомо; приставляти що-небудь до чогось; принести що-небудь, перев. важке або здалека; прийти куди-небудь (несхвально); прилягати до чого-небудь, межувати з чимсь*) не мають нічого спільного з *конфліктними діями*.

Лексична одиниця **колотитися** немає жодного спільного значення з вищевказаними дієсловами, однак набуває значущості в побутовій сфері, а також означає *приходити в рух від чого-небудь; коливатися; збиватися (про масло); трястися від холоду, страху і т. ін.; тремтіти, дрижати; напружувати зусилля для досягнення чого-небудь; бути зайнятим чим-небудь, клопотатися чимось; хвилюватися; бурхливо виявляти незадоволення, незгоду; бушувати.*

До слів із середнім ступенем полісемії відносяться і 11 семизначних дієслів **сперечатися, спинчатися, суперечитися, позмагатися, пручатися, заворушитися, найжачуватися, перечити, розтרוшувати, спалювати, вкидати.**

Семантика лексем *сперечатися*, *спинчатися* та *суперечитися* повністю збігається. Отже, тут спостерігаємо їхні спільні значення (*вести суперечку, доводячи що-небудь*) зі словом *позмагатися* (*бути в сварці з ким-небудь; вступити в сварку, в суперечку з ким-небудь; сперечатися якийсь час, доводячи свою правоту*). Суперечку розглядаємо як одну із форм *конфлікту*. На перший погляд, сварка – це звична для нас ситуація, але, занурившись усередину, не можемо не погодитися з думкою професора університету Падуї – Аделіно Каттані, який каже: «щоб сперечатися, ви повинні погодитися; краще прийняти або відмовитися, щоб перемогти; все можна обговорити, але не все потребує дискусії» [219, с. 97–107]. Дійсно, як це не парадоксально, людина не може сперечатися змістовно, з користю або розсудливо, якщо вона не дійде згоди з протилежною стороною. Відомо, що дебати абсолютно непродуктивні, якщо хоча б одна зі сторін не погоджується на спільну відправну точку, визначення ключових термінів та не виявляє бажання дійти консенсусу.

Лексико-семантичну подібність мають одиниці *пручатися* та *перечити* (*протидіяти чомусь, чий-небудь волі, чийсь бажанням і т. ін.*), які за мірою гостроти суперечностей характеризують *конфлікт* як ситуацію з високою напругою через вираження невдоволення, незгоди, протидії та ворожості [46, с. 11].

Характеристика агресивних дій особи притаманна семантиці лексичних одиниць *сперечатися*, *спинчатися*, *суперечитися* (*чинити опір чому-небудь*), *пручатися* (*чинити опір кому-небудь*) та *позмагатися* (*учинити опір кому-, чому-небудь, поборотися з кимсь, чимсь*), де опір тлумачиться як явище, що може виникати у будь-якому середовищі, зокрема в контактах між етнічними групами, у дипломатичних відносинах між двома державами, спорті тощо.

Семантично близькими є дієслова *сперечатися*, *спинчатися*, *суперечитися* та *перечити* (*не поступатися перед ким-, чим-небудь якимись якостями, властивостями; заперечуючи що-небудь, не погоджуватися з кимсь*), проте вони характеризуються і відмінними рисами на позначення *конфліктних дій*. Так, семантика *перечити* означає *заважати кому-, чому-небудь*;

протистояти кому-, чому-небудь; не відповідати чому-небудь, бути несумісним з чимсь, містити в собі суперечність.

Лексеми *сперечатися, спинчатися, суперечитися* за вказівкою чинити опір, протидіяти (*противитися; чинити опір силі кого-, чого-небудь*) вступають у відношення з мовною одиницею *пручатися*. Остання характеризується спільним семантичним зв'язком зі словом *заворушитися*, передаючи дії неадекватної, некерованої поведінки людини, що супроводжується хаотичними, безладними рухами із-за хвороби, психологічного розладу, фізичного безсилля тощо (*робити безладні рухи, звиватися в судорогах; корчитися, борсатися; почати хаотично рухатися*). Водночас *заворушитися* семантично переплітається з дієсл. *найжачуватися* (*виражати, виявляти протест проти кого-, чого-небудь*), тлумачення яких виявляє *соціальний*, за характером дії *ненасильницький*, за ступенем виразності – *відкритий конфлікт*. Передконфліктним етапом цього явища є *соціальна напруга*, «яка по суті, являє собою психологічний стан людини і до початку конфлікту має латентний (скритий) характер» [70, с. 12]. У житті людини причини виникнення соціального напруження можуть нагромаджуватися днями, місяцями, роками, але одним із головних факторів є *незадоволеність* ким-, чим-небудь, яка, зростаючи, призводить до збільшення соціальної напруги. В той же час «відбувається трансформація незадоволеності із суб'єктивно-об'єктивних відносин в суб'єктивно-суб'єктивні. Суть цієї трансформації полягає в тому, що потенційний суб'єкт *конфлікту* виявляє (персоніфікує) реальних (або припустимих) винуватців своєї незадоволеності і одночасно усвідомлює нерозв'язність ситуації, що склалася звичайними способами взаємодії» [70, с. 12].

Мовні одиниці *розтרוшувати* та *спалювати* об'єднані вказівкою *викликати відчуття болю, слабості в тілі. Заворушитися та найжачуватися* семантично перетинаються, характеризуючи прояв незадоволення у відносинах між коханими, зневаги до людей поважного віку або нижчого за соціальним статусом (*почати виявляти невдоволення кимсь, чимсь; виражати, виявляти незадоволення, обурення проти кого-, чого-небудь*).

До спільних характеристик семизначних дієслів *сперечатися*, *спинчатися*, *суперечитися*, *заворушитися*, *вкидати*, *спалювати* відносимо їхню здатність уживатися у виразах та в переносних значеннях (*сперечатися*, *спинчатися*, *суперечитися*, *пручатися*, *заворушитися*, *розтרוшувати*, *позмагатися*, *найжачуватися*, *спалювати*).

Досліджуваним лексичним одиницям притаманна також відмінна семантика: *не підкорятися*; *борючись з яким-небудь почуттям, станом і т. ін.*, *не давати йому оволодіти собою (пручатися)*; *суперничати*; *заперечувати проти чого-небудь*, *не давати своєї згоди на щось*; *відстоювати своє право на що-небудь*, *на володіння чимсь (сперечатися, спинчатися, суперечитися)*; *заметушитися*, *забігати*; *почати пробуджуватися*, *діяти пошвавлено*; *виникнути*, *з'явитися (про думки, почуття і т. ін.) (заворушитися)*; *піднімати(ся) догори*, *ставати сторч (про вуса, волосся, щетину, шерсть і т. ін.)*; *настовбурчуватися*; *внутрішньо напружуватися*, *бути готовим до чого-небудь*; *ставати злим, роздратованим*; *сердитися*, *гніватися (найжачуватися)*.

Мовна одиниця *позмагатися* має свою унікальну семантику і означає взяти верх над кимось, заткнути за пояс, не поступившись у жодних властивостях, якостях (*спробувати перевершити*, *перемогти когось у чому-небудь*, *домігшись кращих, ніж у когось, результатів, показників*; *брати участь у змаганні*). Указане дієсл. також описується як те саме, що *посваритися* (*бути або вступити в сварку*, *в суперечку з ким-небудь*; *висловити осуд, незадоволення чиеюсь поведінкою*; *насварити*, *полаяти*; *зробити погрозливий жест*), а це свідчить про наявність синонімічного зв'язку між ними.

Семантика лексеми *спалювати* містить в собі причинно-наслідкові відношення (*сильно діяти на кого-небудь*, *змушуючи зазнавати якогось гострого відчуття*; *завдавати моральних страждань*; *мучити*; *викликати важкі болісні переживання*), тобто «є певне слідування явищ у часі: причина передує наслідку. Це пояснюється тим, що між причиною і наслідком існує «генетичний» зв'язок. На певному ступені розвитку причина породжує наслідок» [172, с. 128]. У тлумаченні досліджуваного дієслова простежуємо взаємодію людини з природою,

адже вогонь може спалахувати як самостійно, внаслідок сильної спеки, так і завдяки людині, що може мати нищівний та руйнівний характер (*піддавати дії вогню; знищити вогнем чие-небудь майно (хату, будинок і т. ін.); обпикати вогнем або чим-небудь гарячим; обпалювати; висушувати, знищувати сильною спекою*).

Семантичне наповнення дієслова **вкидати** розкривається невмінням вирішувати *конфлікти* гуманним шляхом: *кидати, поміщати, віддавати когось куди-небудь проти його волі; саджати до тюрми; ув'язнювати*. Тлумачення досліджуваного слова передається і значенням, яке не має жодного відношення до *конфліктних дій*: *кидати в середину чого-небудь; насипати, наливати що-небудь у посудину; додавати що-небудь до чогось*. Бажання спілкуватися, ділитися знаннями, думками, прагнути завоювати пошану часто виражається у розмові шляхом активного підтримування бесіди, роблячи доречні зауваження, наводячи приклади з власного досвіду, однак не завжди втручання в розмову третьої особи є доречним, зокрема, якщо мова йде про особисті переживання або бізнес (*уставляти в чю-небудь розмову свої слова, зауваження*). Наступне значення лексеми позначає раптовий прояв радості, суму, нервування, переживання та ін. (*раптово викликати певний стан*). Так, «немовля, маючи потребу в спілкуванні, при вигляді мами буде бурхливо радіти, тягнутися ручками та ніжками до неї, посміхатися, вимовляти різні звуки і тим самим викликати в матері емоційний стан радості, задоволення, щастя» [71, с. 70].

У семантиці **розтרוшувати** спостерігаємо вияв *конфліктних дій*, незгоди та дисгармонії речей, людей (*ламати, розбивати на частини, шматки; з силою надавлюючи, натискаючи, роздробляти, руйнувати що-небудь; повністю виводити з ладу; пошкоджувати, ранити яку-небудь частину тіла*). Семантична єдність значень усередині лексичної одиниці простежується в тлумаченні, що характеризує дії *військового конфлікту* із залученням війська та важкої артилерії (*розгромлювати, розбивати в боротьбі, бою*), результатом чого є знищення не тільки морально-людських цінностей, адже за Біблією порушується одна із заповідей Господніх «не вбий», але і відбувається руйнування чого-н., розорення,

спустошення та занепад міст, політичний та економічний застій держав, перетворення на руїни будівель, руйнування тисячі долей, сімей (*руйнувати, нищити, ліквідувати що-небудь*). Існує хибне твердження, що начебто лідер – це та людина, яка перемагає в суперечках, сварках, тобто здатна брати верх у *конфліктних* ситуаціях над кимось, доводячи хибність чийх-небудь поглядів, ідей, думок (*доводити повну неспроможність чийх-небудь положень, поглядів, брати верх над кимсь у суперечці*), але насправді лідер – це та особистість, яка вміє передбачати, керувати, згладжувати гострі кути, вести себе розумніше за інших та гідно виходити з *конфліктних* ситуацій, які склалися.

До мовних одиниць на позначення *конфліктних* дій в сучасній українській літературній мові входять п'ять шестизначних лексем ***стинатися, сварити, цькувати, полонити, підкоряти***. За семантичною спільною ознакою *змушувати кого-небудь коритися чийсь владі, ставити в залежність від когось та підкоряти своєму впливові*, збігаються синонімічні дієслова ***полонити*** та ***підкоряти***, що характеризують *конфлікт* нереалізованого бажання або комплексу неповноцінності, оскільки людина, не реалізувавши себе в одній сфері діяльності, напр. кар'єрі, буде всіма можливими способами змушувати інших до свого визнання та влади в сімейних чи дружніх відносинах. Ще однією спільною ознакою вищезгаданих синонімів є демонстрація розв'язання *антагоністичних* (насильницьких) *конфліктних* ситуацій (*насильно захоплювати кого-небудь під час воєнних дій; силою війська підкоряти, загарбувати, захоплювати країну, місто і т. ін.*). Такого роду *конфлікти* «являють собою способи розв'язання суперечностей шляхом руйнування структур усіх сторін-конфліктерів чи відмови всіх сторін, крім однієї, від участі в *конфлікті*. Ця сторона і виграє» [57, с. 10]. Потреба в соціальному, статусному та духовному піднесенні, позитивних емоціях, прагненні отримати схвалення від близьких та шановних людей, бажання завоювати пошану, визнання розкриває семантику мовних одиниць ***полонити*** (*справляти надзвичайно приємне враження; зачаровувати*) та ***підкоряти*** (*викликати своїм поведінням, мовою, манерами тощо у кого-небудь схвальну оцінку, захоплення, прихильність*) і т. ін.

Спільною рисою лексем *цькувати, полонити, підкоряти, стинатися* є їхнє вживання у переносних значеннях та у виразах (*полонити, стинатися*).

Семантичне наповнення дієслів *полонити* та *підкоряти* розкривається й за допомогою індивідуальних значень: *завойовувати (полонити); освоювати що-небудь, роблячи корисним для себе, для людства; підпорядковувати що-небудь чомусь, ставити щось у залежність від іншого (підкоряти)*.

За формою та ступенем зіткнення протиборства *конфлікт* буває, «*відкритим* (суперечка, сварка), *прихованим* (нишком сплановані дії, маскування справжніх намірів), *стихійним* (спонтанно виникнувші, навмисно та заздалегідь сплановані або спровоковані дії). Такі *конфлікти* виявляються або неминучими, до певної міри закономірними, або вимушеними, хоча і необхідними, або нічим не виправданими, позбавленими будь-якої доцільності» [32, с. 49–50]. Звідси – спільна семантика лексичних одиниць *сварити* та *стинатися* (*викликати сварку між ким-небудь; сперечатися, вступати у суперечку, сварку*) характеризує відкрите зіткнення опонентів.

Досліджуваним дієсловом *цькувати, сварити* та *стинатися* притаманна і специфічна семантика, що вказує на: 1) *конфліктні дії* людини, сповнені хоробрості, запеклості, витривалості, рішучості, жорстокості, бажанням перемогти, а це робить людину хороброю, відважною, готовою до активної та відкритої боротьби з ворогом (*стинатися: битися зі зброєю в руках; брати участь у битві, вступати з боротьбу; виступати один проти одного; боротися*); 2) дію особи, пов'язану з міцним стисканням руки при зустрічі, прощанні, прояві певного почуття, стисканні в обіймах кого-, чого-н. (*стинатися: міцно стискатися*); 3) дії, що характеризують фізичний стан речей внаслідок природних змін (*стинатися: вкриватися льодом (про річку, озеро і т. ін.)*). 4) незаконну та нечесну дію людини, спрямовану на переслідування та знуцання з іншої особи, завдаючи їй морального дискомфорту, принижуючи гідність, викликаючи почуття тривоги та власної незахищеності, підозрливості або ворожості до кого-небудь (*цькувати: переслідувати кого-небудь різними нападками, клепами і т. ін., знуцатися з когось*); 5) *конфліктні дії*, пов'язані зі спонуканням до недозволених

чи підступних учинків, ворожих дій проти кого-н. (**цькувати**: *підмовляти до ворожих дій, підбурювати проти когось*); б) дії, спрямовані на вияв невдоволення, осуду, докорів, несхвального та негативного ставлення до когось або чогось (**сварити**: *різкими, образливими словами висловлювати невдоволення, осуд, докори; лаяти; докоряючи за щось погане, хибне, засуджувати; корити*), що сприяє загостренню стосунків та виникненню *конфліктних* ситуацій (**сварити**: *сприяти загостренню взаємин*).

Характер та особливості сторін, задіяних у *конфлікті*, є його важливими ознаками, оскільки від того, хто є конфліктуючою стороною та в якому осередку відбувається суперечка, залежать типи *конфліктних дій*. Окрім соціальних та внутрішньоособистісних *конфліктів*, існують ще зооконфлікти – *конфлікти* в тваринному світі. Таким чином, семантика дієслова **цькувати** характеризує дії протистояння і зіткнення між двома тваринами, між твариною та групою, між групами тварин [127, с. 93] (*напускати собак на кого-небудь; заганяти і вбивати звіра, дичину з допомогою собак*).

12 дієслів виступають п'ятизначними в нашому мовному матеріалі: **різатися, порізнитися, сваритися, подряпатися, бунтувати, колотити, постривати, суперечити, протистояти, замірятися, розраховуватися, оборонятися**. Об'єднуючою семантикою слів **подряпатися, різатися, порізнитися, сваритися** є вербальний вияв *конфліктних дій* як на ґрунті «побутових» непорозумінь – зради коханої людини, побутових неприємностей, так і в сфері професійної діяльності людини – соціально-трудоий *конфлікт* (*посваритися з ким-небудь; вступити в сварку з ким-небудь; темпераментно сперечатися один з одним*). Такі зіткнення, маючи тимчасову дію, втілені в формулі «все проходить» та пов'язані перш за все із проявами незадоволення чийх-небудь людських або професійних якостей. Крім того, вони можуть переростати в довготривалі затяжні *конфліктні дії*, підпорядковуючи собі волю людини.

Семантично близькими виступають мовні одиниці **колотити, бунтувати** та **постривати**, що мають причинно-наслідковий зв'язок, розкриваючи одну з

причин виникнення *конфлікту* (*підбурювати проти кого-, чого-небудь; підбурювати до бунту; виявляти, виражати, викликати велике незадоволення, заперечення, незгоду, з ким-, чим-небудь*) та його наслідків (*викликати замішання, хвилювання, збентеження, неспокій, роздратування; хвилювати, бентежити*), оскільки дії, спрямовані проти людини, можуть зробити її нещасною, завдати великих страждань, мук та переживань. Дієслова ***протистояти*** (*суперечити комусь, чомусь*) та ***суперечити*** (*перечити; містити в собі суперечність*) розкривають семантику терпіння, яке має свої межі, адже, витримавши знущання, людина проявляє мужність, перестає терпіти, і починає перечити кривдникові, більше не йдучи в нього на поводу. Спільна лексична семантика притаманна також одиницям ***різатися*** та ***порізнитися*** (*розділитися, розділятися на частини під дією різального знаряддя, інструмента (про предмети)*). Лексема ***бунтувати*** характеризується відмінною семантикою на позначення дій стихійного повстання, заколоту, масового збройного виступу (*здіймати бунт, повстання; брати участь у бунті*).

Досліджуваним словам притаманна й індивідуальна семантика на позначення *конфліктних дій* за допомогою *слів-символів*. Завдяки останнім «сприйняття дійсності відбувається через особистісний смисл, закладений у свідомості мовця, залежно від здатності продукування однотипних мовленнєвих актів, рівня близької за картиною світу суб'єктивно-оцінної діяльності тощо» [74, с. 66]. Значення лексеми ***різатися*** (*боротися, битися холодною зброєю*) поєднується з *битися*, яке ототожнюємо зі словом-символом *чуб – чубитися*, а це з давніх давен для українців було символом чоловічої гідності.

Наступне тлумачення досліджуваного слова (*азартно грати в що-небудь*) уподібнюємо символу *гри* в розумінні – забави, заняття дітей, розваги, спорту, інтриги, таємних задумів тощо. Трагування Шекспіра «життя – це театр, а люди в ньому – актори», розкриває зовсім інше розуміння життя, де гра визначається «не забавою чи розвагою, а є філософською категорією, осмисленою в екзистенційному вимірі» [74, с. 271]. Дієслово ***різатися*** характеризується й індивідуальним значенням (*з'являтися, прорізуватися (про зуби)*).

Дієслово **порізнитися** укладачами СУМу тлумачиться як: *відокремитися, поселитися окремо один від одного; втратити єдність, згуртованість, зв'язок з ким-небудь; роз'єднатися*, де, з одного боку, *втрачений зв'язок* – це символ внутрішнього ізолюваного буття, а з іншого, образ, що розкриває менталітет українців, їхнє вподобання до самодостатнього життя, яке водночас поєднується з прагненням відокремитися від світу, закритися в межах свого простору. Тлумачення мовної одиниці **подряпати** (*побитися один з одним*) ототожнюємо із символом бідності, оскільки гроші часто є приводом до бійки, підступних дій, ворожості, чвар та незгод.

До спільних рис п'ятизначних лексем **суперечити** та **сваритися** відносимо їхнє вживання у виразах (**суперечити**: *суперечити (самому) собі — висловлювати протилежні думки, погляди на що-небудь*) та (**сваритися**: *пальцем сваритися — розмахуючи піднятим угору пальцем, виражати погрозу, незадоволення, гнів, заборону і т. ін.*). Крім однакої кількості тлумачень та двох семантичних збігів, більше перетинів між ними не відзначаємо.

Мовна одиниця **суперечити** означає *не погоджуватися з ким-небудь; не відповідати чому-небудь, бути несумісним з чимсь та заважати кому-небудь у чомусь*. У свою чергу дієсл. **сваритися** передає лексичну семантику за допомогою прояву *конфліктних дій* між особами, відносини між якими пройняті ворожнечею, чварами, розбратом та ненавистю (*висловлювати своє невдоволення, осуд (іноді образливо); лаяти*), а також погроз вербальними та невербальними засобами (*робити погрозливий жест чим-небудь; з погрозою говорити що-небудь, нахвалятися зробити щось; погрожувати*). Останнє значення переплітається з семантикою слова **постривати** (*уживається як нахваляння, погроза*).

У значенні слова **колотити** (*трусити від гніву, роздратування*) міститься семантика прояву дій, спричинених злом, оскільки, останнє є почуттям гніву, роздратування, досади.

Семантично відмінними виявилися п'ятизначні дієслова, що розкривають індивідуальні особливості лексем на позначення різних дій, які відбуваються в об'єктивній дійсності: 1) *подряпати собі що-небудь; покритися подряпинами;*

*подряпати один одного; почати пробиратися вперед і вгору, долаючи перешкоди, чіпляючись за що-небудь; почати лізти куди-небудь (**подряпатися**); 2) розмішувати що-небудь рідке; робити каламутним; каламутити; певним способом виготовляти (про масло) (**колотити**); 3) бути протилежним до кого-, чого-небудь (**протистояти**); 4) почекати; уживається як застереження, щоб втримати кого-небудь від небажаних, нерозсудливих дій, вчинків, або як прохання перестати робити чи говорити що-небудь (**постривати**); 5) повністю сплачувати гроші кому-небудь за щось; робити підрахунок за номерами в строю (**розраховуватися**).*

Цікавою є семантика дієслів **замірятися** та **оборонятися**, де виокремлюємо комплекси, в яких, з одного боку, розкривається підготовка до *конфліктних дій* (**замірятися**: *готуватися ударити, піднімаючи догори або відводячи вбік руку, зброю або будь-який предмет замість зброї; замахуватися; мати намір, збиратися зробити що-небудь; намірятися; намагатися заподіяти шкоду, заподіяти смерть кому-небудь*), а з іншого, – сам процес зіткнення, захисту та рятування від ворожих дій нападників (**оборонятися**: *захищатися, боронитися від замаху, нападу, удару і т. ін.; відстоювати себе; давати відсіч кому-небудь; відбивати наступ, атаки противника під час воєнних дій; оберігатися, рятуватися від чого-небудь небажаного, неприємного*). Крім того, дієслово **замірятися** містить вказівку на *прихований (замаскований) конфлікт*, який відбувається, коли хтось із конфліктуючих сторін побоюється іншого, через брак влади, сил чи авторитету для відкритого протистояння (*виношувати таємні, підступні плани, спрямовані проти кого-, чого-небудь*).

Досліджуване слово містить семантику негативної оцінки вчинків та дій людини відносно когось (*намагатися заподіяти шкоду, смерть кому-небудь*), де заподіяння смерті іншій людині символізує горе, біду. У відповідь на заподіяне лихо людина, затьмарена злістю, образою та ненавистю, робить непоправне, йде на розгортання боротьби, часто прибігаючи до реверсії *конфлікту*, а не кидає всі сили на його вирішення (**розраховуватися**: *робити що-небудь у відповідь на чийсь дії, вчинки; зводити рахунки з ким-небудь; мститися*). Ця мовна одиниця показує

звільнення як метод вирішення міжгрупового або внутрішньогрупового *конфлікту* в організації (*звільнятися з попереднього місця роботи*). В колективі часто виникають *конфлікти* різного роду через власні вподобання, неприязнь до когось, різнобій у поглядах, стереотипність, вразливість до критики, завищені вимоги тощо, однак розумний керівник, який прагне керувати 'здоровим' колективом шляхом проведення спільних справ, формулювання нових та перегляду існуючих цілей, завдань, проведення бесід і т.п. може згуртувати колег в єдину сім'ю. Однак, як і в будь-якій організації, існують і зовнішні загрози, під якими розуміємо *конфлікт* з підгрупами підгруп. Погоджуємось з твердженням про те, що «зовнішній *конфлікт* підвищує внутрішню єдність, є старим» [186, с. 157]. У літературі існує чітка думка про те, що *зовнішні конфлікти* підвищують внутрішню згуртованість лише за певних умов: «під зовнішніми загрозами, члени групи тимчасово відкладають свої розбіжності та об'єднуються проти спільного ворога. Як результат, *конфлікти* між членами групи суттєво зменшуються» [186, с. 157], але це лише тимчасове внутрішньогрупове перемир'я, непорозуміння в групі нікуди не зникають, а просто відкладаються на потім, на пізніше.

Відмінною семантикою характеризується дієсл. *протистояти*, що розкриває сильну, здатну постояти за себе державу, країну (*чинити опір дії, напору кого-, чого-н., витримувати напір з боку когось, чогось; опираючись, протидіючи кому-, чому-н., не давати йому можливості перемогти, поширитися, мати вплив на когось, щось і т. ін.*). Розглядаючи вказане тлумачення слова в межах *етнополітичних конфліктів*, у більшості випадків мова йде про *територіальні конфлікти*, які часто пов'язані із возз'єднанням роздрібнених етносів, які відбуваються в результаті внутрішньополітичних, іноді навіть озброєних зіткнень між урядом і національно-визвольним рухом або сепаратистськими угрупованнями.

До складу чотиризначних лексем відносимо *воювати, посваритися, поспорити, пертися, ополчатися, опиратися, попхнути, поневолювати, нав'язувати, протиставити, стукатися, поздирати, обеззброювати, загострюватися, провокувати, завзятися, втручатися*. Спільними

семантичними ознаками характеризуються мовні одиниці **поспорити**, **пертися**, **посваритися**, **воювати**, що розкривають *конфліктні дії* через (**пертися**: *сперечатися*; **посваритися**: *бути в сварці з ким-небудь*; *вступити в сварку, в суперечку з ким-небудь*; **воювати**: *сперечатися, сваритися*; **поспорити**: *вступити в суперечку з ким-небудь*; *посваритися з ким-небудь*; *спорити, сперечатися з ким-небудь якийсь час*), які виникають у зв'язку з відсутністю загального мовного коду між комунікантами – *метамови*, а звідси – «саме наявність певної спільності знаків обумовлює можливість спілкування, адекватність, а отже, і успішність комунікації. При контакті людей різних мовних колективів метамовна функція мови стає головною, оскільки турбота тієї людини, яка розмовляє, полягає в тому, щоб слухачі проявляли розуміння щодо висловленого, оскільки це дозволяє встановити наявність загального коду і уникнути комунікативної невдачі» [154, с. 73].

Лексичні одиниці **опиратися** та **воювати** мають семантичний перетин в значеннях вести боротьбу із загарбниками заради досягнення та збереження миру (**воювати**: *битися зі зброєю в руках*), з непогодою, екологічною катастрофою, що веде до глобального *конфлікту* природних сил, з внутрішнім дискомфортом, що призводить до *інтрапсихічного конфлікту* та ін. (**опиратися**: *боротися з кимось, чимось*). Семантичною схожістю відзначаються також дієслова **нав'язувати**, **попхнути**, **поневолювати** в значенні примушувати до чого-н. усупереч правил, законів, гідності та волі людини (**нав'язувати**: *змушувати кого-небудь приймати, робити що-небудь всупереч бажанню*; **попхнути**: *примусити, спонукати кого-небудь зробити якийсь вчинок, піти куди-небудь*; **поневолювати**: *ставити кого-небудь у залежність; змусити кого-небудь чинити щось проти своєї волі*). Мовні одиниці **стукатися** та **воювати** містять спільні ознаки на позначення глобальних, регіональних чи міжнародних *конфліктних дій*, ведучи безпощадну війну з ворогом (**стукатися**: *вступати в боротьбу з ким-небудь*; **воювати**: *вести війну; брати особисту участь у війні*). Спільним для досліджуваних дієслів є також їхнє вживання у переносних значеннях, які мають соціокультурні ознаки і зумовлені особливостями культури та суспільного життя носіїв української мови.

Відмінними ознаками чотиризначних лексем характеризується слово **пертися**, що позначає дію з використанням тиску, напору (*напирати на кого-небудь; штовхатися, пхатися*); вживати рішучих заходів для досягнення мети, доклавши великих зусиль, понісши великі матеріальні затрати (*намагаючись досягти певного становища, добиватися цього всіма засобами*). Конфлікт влади представлений у слові **попхнути**: *скинути з посади кого-небудь, відібрати в когось владу; поневолювати: позбавляти волі, незалежності, підкоряти своїй владі, конфлікт інакодумства присутній в значеннях мовних одиниць **протиставити** (вважати себе значнішим, розумнішим, ніж хто-, що-небудь, не погоджуватися з чийсь думками, поглядами і т. ін.) та **воювати**: відстоювати певні позиції, погляди, ідеї тощо.*

Значення дієслова **загострюватися** характеризує *комунікативні девіації* (невдачі в спілкуванні), тобто «недосягнення адресантом комунікативної мети; відсутність взаєморозуміння і згоди між учасниками спілкування», які трапляються через «розбіжність світоглядних орієнтацій з адресатом, неврахування фізичного та ментального стану адресата, неврахування когнітивних чинників адресата тощо. *Комунікативні девіації* тісно пов'язані з прагматикою спілкування, тобто з усіма складовими комунікативного акту» [13, с. 214, 221]. Нерозуміння комунікативного повідомлення призводить до напруженого (*ставати більш напруженим, нестерпним, непримиреним; збуджуватися, посилюватися*) діалогу, в результаті чого спілкування переростає в неуспішне або відбувається завершення розмови.

Висока ступінь конфліктності, насильства, опору, підбурення, зла, ворожих дій, протидії присутня в семантиці дієслів **провокувати** (*навмисне викликати ту чи іншу подію, створювати конфліктну ситуацію*); **опиратися** (*чинити опір, протидіяти кому-, чому-небудь*); **провокувати** (*навмисне підбурювати кого-небудь на якісь дії, вчинки і т. ін.*); **поздирати** (*взяти насильно, проти волі й бажання кого-небудь усе або багато чогось*); **завзятися** (*затаївши недобрі почуття проти кого-, чого-небудь, виявити бажання учинити зло; намір до ворожих дій*); **обеззброювати** (*діями, поведінкою, словами і т. ін. робити*

неспроможним чому-небудь протидіяти, що-небудь заперечувати); **протиставити** (спрямовувати проти кого-, чого-небудь, протидіючи йому); **втручатися** (брати активну участь у чомусь для припинення чого-небудь, протидіяння чому-небудь і т. ін.); **ополчатися** (озброюватися для війни з ким-небудь, підійматися на війну з кимось, і іти війною на когось). Війна в окремих контекстах може бути як реальною, так і віртуальною, адже в сучасному світі все частіше вдаються до ведення інтернет воєн, оскільки людей повністю поглинув світ мережі, де постійні провокації поширюються під забороненими гаслами. Ефективному припиненню військових дій може посприяти хіба що дія **обеззброювати** (відбирати зброю у кого-небудь) як у повсякденному, так і віртуальних вимірах, шляхом закриття сайтів та форумів, де обговорюються провокаційні діяння, повстання, бунти, заколоти тощо.

Під *комунікативним конфліктом* розуміємо мовленнєву конфронтацію, яка базується на агресії, що виражається мовними засобами. У побуті конфронтація може бути спричинена втручанням у чужі справи без прохання на це, оскільки сунути ніс у відносини інших призводить до виникнення рольових *конфліктів*, наприклад, коли в стосунки чоловіка та дружини встряває третя сторона (**втручатися**: *самочинно займатися чиймись справами, встрявати в чий-небудь стосунки тощо; входити, проникати куди-небудь, у що-небудь*).

З прагмалінгвістичної точки зору на тлі *конфліктних дій* виділяють дві стратегії: агресивне та маніпулятивне спілкування, які, в свою чергу, реалізуються комунікативними тактиками. Агресивно-орієнтована *конфліктна* стратегія втілюється «на основі негативно-налаштованого чи критичного ставлення до мовця засобами мови» [49, с. 36], що спостерігаємо в семантиці дієслів **посваритися** (в різкій образливій формі висловити осуд, незадоволення чиясь поведінкою; *насварити, полаяти*) та **ополчатися** (виступати проти кого-, чого-небудь з нападками, з різкою критикою), тоді як основою маніпулятивної стратегії є нав'язування іншому індивіду своїх ідей, переконань та думок.

Отже, *конфлікт* – це неоднозначне і багатогранне явище людського буття та спілкування, основою якого є відстоювання своєї точки зору.

До дієслів із середнім ступенем полісемії на позначення *конфліктних дій* в українській літературній мові відносимо і 18 тризначних мовних одиниць, об'єднуючою ланкою яких є їхнє вживання в переносних значеннях (*гризтися, посперечатися, протестувати, підкопувати, ополчати, зневолювати*). Загальна семантика вести суперечки, сварки, сперечання один з одним, другом чи сусідом, створювати реальні, уявні чи неіснуючі перешкоди об'єднує лексичні одиниці *правуватися, передиратися, гризтися, справуватися, посперечатися* (*сперечатися, сваритися з ким-небудь, один з одним; вести суперечку*). Підбурювати, підмовляти, настроювати вороже проти кого-, чого-н. характерне лексемам *науцати, ополчати, озвірювати* (*підмовляти, підбурювати, вороже настроювати проти кого-, чого-н*), а семантика дієслова *науцати* розкриває два боки медалі, з одного боку, показуючи темну сторону людини, яка підбурює, брехливо підмовляє, заради своїх примх, а з іншого – прагне навчати та давати настанови (*наставляти, навчати*). Семантика проявляти незгоду, незадоволення та заперечення міститься у словах *фрондувати, оспорювати, протестувати* (*виражати незадоволення ким-, чим-небудь; висловлювати свою незгоду з ким-, чим-н, брати під сумнів щось; заперечувати*), а протест проти когось, чогось – у *фрондувати* та *протестувати* (*виступати з протестом; виражати протест проти кого-, чого-небудь*).

Прагнучи дослідити відношення між людиною і мовою як мислячим соціальним об'єктом, звертаємось до дій *конфліктного дискурсу*, під яким розуміємо «мисленнєво-мовленнєву взаємодію комунікантів, результатом якої є поява негативних емоцій як наслідок вербального впливу один на одного» [49, с.37]. Різноманітні комунікативні ситуації утворюють *конфліктний дискурс*, зокрема коли комуніканти стикаються на тлі відмінностей та розбіжностей інтересів, протиріч, які виникли між ними у зв'язку з вирішенням проблем соціального або приватного життя, і як результат, один із антагоністів свідомо й підступно діє проти кого-н. (напр.: *підкопувати* – *підступно, таємно або вороже діяти проти кого-, чого-небудь, розхитуючи основи чогось* та *замишляти: виношувати таємні, підступні плани, спрямовані проти кого-, чого-н.*), наносячи

опоненту вербальної або фізичної шкоди, а він/вона, розуміючи, що *конфліктні дії* посягають на його/її життя, здоров'я, кар'єру, сім'ю, волю, майно (напр.: *зневольувати* – позбавляти самостійності, волі; *поневолювати, уярмлювати; та замишляти: верховодити кимось, розпоряджатися чим-небудь*) відповідає ворожими діями.

Наявність між учасниками комунікативного спілкування протилежно спрямованих тверджень, мотивів, суджень зумовлює наростання взаємного протистояння (напр.: *ополчати* – озброювати для війни з ким-небудь; *створювати ополчення; фрондувати* – бути в опозиції до кого-, чого-небудь), в процесі якого конфронтативна дія спричиняє агресивну реакцію опонента (напр.: *озвірювати* – робити кого-н. жорстоким, лютим; *дуже гнівити, сердити; розлючувати*), що призводить до ескалації *конфліктних дій*.

Протиправна поведінка, зокрема *відсилати, відправляти когось звідкись проти волі (відряджати)* та *навмисно спонукати кого-небудь до якихось дій, вчинків з негативними наслідками (спровокувати)* – це, по своїй суті, *конфліктні дії* між особистістю та громадськими інтересами. Водночас *конфліктні дії* в сфері юриспруденції передаються мовною одиницею *оспорювати* (домагатися відновлення свого права на що-небудь через суд) та *правуватися* (судитися).

Індивідуальною семантикою характеризується лексема *поплатитися* через здатність уживатися у виразі (*поплатитися життям (головою)* – *позбутися життя*). Семантика досліджуваного дієслова означає *втратити що-н. у відплату за щось; витратити гроші на що-н. та понести покарання за свої або чужі дії, вчинки. У конфліктних діях* важливим чинником є «здатність особи до емпатії – співпереживання, оскільки воно сприяє збалансованості міжособистісних відносин» [19, с. 248]. Людина від природи наділена цією особливістю, однак вона залежить перш за все від виховання людини, її оточення, системи цінностей, рис характеру тощо. Оволодіння певним почуттям характеризує дієслово *зневольувати* (*оволодівати ким-небудь (про почуття)*) та *гризтися* (*душевно страждати, журитися, переживати*). Мовній одиниці *гризтися* притаманна також семантика на прояв *зооконфліктних дій* (*кусати один одного (про тварин)*).

Указівка на один із сигналів *конфліктних дій* – *дискомфорт* міститься у лексемі *спантеличувати* (*викликати розгубленість, замішання, подив у кого-н.; змушувати втратити послідовність думки; збивати*). Цікавим є дієсл. *спровокувати* на позначення провокаційних дій, які часто виникають у відносинах між батьками та їхніми дітьми, найважливішим компонентом яких є вияв протиріч між різними поколіннями. Указані дії проявляються в агресивній поведінці підлітків, небажанні підкорятись правилам, слідувати обов'язку або негативному настрої батьків, насиллям в сім'ї (*провокацією викликати яку-небудь подію, пригоду, вчинок і т. ін.*). Фінансові проблеми, пов'язані з неможливістю сплатити за що-небудь, містяться в семантиці слова *протестувати* (*офіційно засвідчувати факт несплати за векселем у встановлений термін*). Однією з причин виникнення *конфліктних дій* є *виражати незгоду, не погоджуватися з чим-небудь, заперечувати проти чогось якийсь час (посперечатися)*, що в діловому світі зустрічається доволі часто. Погоджуємось з думкою М. І. Пірен про те, що «не сперечатися – ваше право й здатність бути самостійним, не залежати від думок інших – чеснота зрілої особистості. Водночас прагнення завжди заперечувати й сперечатися, як правило, є ознакою незрілості» [124, с. 184].

Семантика дієслова *зневолювати* розкривається за допомогою значення *примушувати когось робити що-небудь поза його волю, бажанням*, де примушувати є однією з *основ, форм влади та конфліктних дій в організаціях*, «коли підкорення здійснюється під впливом страху, коли індивід вважає, що той, у кого в руках влада, може завдати йому прикрощів (позбавлення премії, штрафи, позбавлення роботи)» [124, с. 108]. *Примушувати* також відноситься до методів управління *конфліктними діями*, зокрема, людина, яка використовує цю стратегію не турбується про інших, коли керівник прагне домінувати і придушує будь-яку ініціативу підлеглих, що призводить до повторних *конфліктних дій*. Мовна одиниця *справуватися* характеризує процес відвертання *конфліктних дій* людиною за допомогою *успіху*. Просування по службі часто відбувається у зв'язку з успішним виконанням якої-небудь роботи, дорученням, унаслідок чого, людина, будучи успішною, менше схильна до *конфліктів*, самовиражається в своїй

різноманітній діяльності, а це створює нові можливості, дає повагу в колективі, фінансову стабільність, робить людину успішною та щасливою (*успішно виконувати яку-небудь роботу, якісь обов'язки і т. ін.*). У тлумаченні лексеми *правуватися* спостерігаємо дії *виправдовуватися, захищатися від нападок*.

У досліджуваному нами мовному матеріалі виділяємо 23 двозначні дієслова із середнім ступенем полісемії *капітулювати, троюдити, торгуватися, розсварити, розмахатися, ратоборствувати, противитися, поперегризатися, погризтися, перемовлятися, перегризатися, парирувати, нацьковувати, вперати, ворогувати, вагуватися, атакувати, торпедувати, протиборствувати, третирувати, протидіяти, засперечатися, зазмагатися*. Будь-які *конфліктні дії* незалежно від їхнього характеру, типу чи змісту обов'язково містять у собі основні ознаки *протистояння* та *протиборства*, не дивлячись на те, чи це збройна сутичка між державами, сварка в сім'ї, страйк, бунт, політичний, економічний чи службовий *конфлікт* чи особиста трагедія – в усіх цих ситуаціях зіштовхуються несумісні або суперечливі погляди, думки, інтереси, тенденції, бажання, що характеризує спільну ознаку семантики дієслів *противитися* (*протидіяти кому-, чому-н.*); *атакувати* (*спрямовувати свої дії проти кого-н. або на досягнення якої-н. мети*); *протиборствувати* (*протидіяти комусь, чомусь*); *протидіяти* (*спрямовувати дію проти кого-, чого-н., діяти всупереч комусь, чомусь; спрямовуватися проти іншої дії (про дію)*).

Об'єднуючою рисою дієслів *капітулювати, троюдити, торгуватися, поперегризатися, погризтися, перегризатися, парирувати, нацьковувати, атакувати, торпедувати* є їхня здатність уживатися в переносному значенні. Мовні одиниці *троюдити* та *перемовлятися* характеризуються спільною рисою – вживання у виразах, напр. *троюдити серце* – *посилювати чий-небудь душевний біль, завдавати комусь ще більших моральних страждань*, та передають семантику заподіювати щось неприємне, що викликає душевні муки, переживання та *перемовлятися очима* – *повідомляти що-небудь один одному без слів, поглядом*, розкриваючи близькі відносини між комунікантами, оскільки розуміння

один одного з пів слова притаманне в основному близьким по духу та крові співбесідникам.

Семантика гострого та відкритого непримирення з думками інших, заперечення чого-н., сварок, суперечок є характерною та спільною рисою мовних одиниць на позначення *конфліктних дій* в сучасній українській літературній мові, про що свідчить велика кількість перетинів лексико-семантичних значень лексем **торгуватися** (*сперечатися, домагаючись поступок собі в чомусь або поступаючись комусь чим-небудь*); **розсварити** (*викликати сварку між ким-н.; посварити*); **розмахатися** (*почати збуджено сперечатися з ким-н., жестикулюючи*); **погризтися** (*посваритися, посперечатися з ким-н., один з одним*); **перемовлятися** (*сперечатися*); **перегризатися** (*сваритися, сперечатися один з одним, між собою*); **вагуватися** (*сваритися, сперечатися*); **засперечатися** та **засмагатися** (*почати сперечатися, заперечуючи або доводячи що-н.; почати сваритися за кого-, що-небудь*). Однак, зі сварками слід бути обережними, щоб вони не стали першопричинами *міжособистісних конфліктних дій* – *природною агресивністю*, без якої індивід не може жити, оскільки вона породжує розлади нервової системи, що несуть непоправні наслідки.

Конфліктні дії в тваринному світі позначаються лексичними одиницями **поперегризатися** (*перегризтися (про собак)*); **погризтися** (*покусати один одного (про тварин)*); **перегризатися** (*гризти, кусати одне одного (про тварин)*). Спільною рисою характеризуються і одиниці **ратоборствувати** (*воювати, боротися*) та **протиборствувати** (*боротися проти кого-, чого-н., одне проти одного*), проте важливо зазначити, що перш ніж приступати до боротьби з ким-, чим-н., Ганс Сельє рекомендує наступне: «з якою б ситуацією в житті людина не зіткнулася, їй слід добре подумати, чи варто боротися, можливо хтось або щось, не вартий вашої уваги, терпіння, часу, нервових клітин» [220]. У свою чергу, вияв зневаги, неввічливості, непристойності, ворожості спостерігаємо в лексичній семантиці слів **третирувати** (*виявляти зневагу до когось, поводитися безцеремонно, не рахуватися з кимось*) та **ворогувати** (*бути у ворожих стосунках, виявляти неприязнь, ненависть до кого-, чого-небудь*). Указівку на

наступ, напад, атаку ворожих військ спостерігаємо в семантиці лексем **торпедувати** (*атакувати торпедою*); **атакувати** (*навальню наступати на ворога*); **нацьковувати** (*спонукати до нападу (про собаку)*).

Провівши лексико-семантичний аналіз двозначних мовних одиниць, знаходимо їхні відмінні риси, що характеризують: 1) дію на позначення саботажу (**протівитися**: чинити опір чому-небудь); 2) **конфліктні дії** як обопільне явище (**перегризтися**: пересваритися (про багатьох)); 3) протидію, яка розгортає ворожість між опонентами, в результаті чого вихід із **конфліктних дій** практично неможливий (**торпедувати**: ворожими діями, протидіями зривати що-небудь, не допускати здійснення чого-небудь); 4) звинувачувати або виправдовувати співрозмовника (**ратоборствувати**: діяти, говорити і т. ін. на захист або проти кого-, чого-небудь); 5) виконувати що-небудь проти волі іншої людини (**впирати**: із силою, часто проти чийогось бажання вкладати, втискати, вкидати і т. ін. кого-, що-небудь кудись).

Семантика прояву неприємних відчуттів представлена в досліджуваному дієслові **троюдити** (*викликати чим-н. подразнення, запалення; якимись діями, словами поновлювати, примушувати знову відчувати, переживати щось неприємне*). Процеси гармонізації суперечностей та досягнення компромісу спостерігаємо в значенні лексичної одиниці **торгуватися** (*добиватися взаємних поступок*). На зверхність один до одного указує лексема **нацьковувати** (*викликаючи вороже ставлення, підбурювати проти кого-небудь*).

Досягнувши фази максимального напруження, **конфліктуючі** сторони або припиняють боротися, уклавши перемир'я, або одна зі сторін відмовляється від подальшої боротьби та визнає свою поразку: **капітулювати** (*здаватися переможцеві на певних умовах, запропонованих ним; віддаватися на ласку переможця; відмовлятися від дальшої боротьби проти когось, чогось; визнати своє безсилля в чомусь*).

У прагматиці поруч із принципом співробітництва, засновником якого є Г. П. Грайс [44], увага науковців акцентується на **принципі суперництва**, який відіграє важливу роль при вивченні **мовних конфліктних дій**. У цьому випадку

спостерігаємо відмову комунікантів від застосування принципів мовленнєвої діяльності: індивід свідомо чи несвідомо не дотримується законів гармонійного спілкування, а це збільшує ризик виникнення *конфліктів*. Таким чином, у семантиці дієслова *парирувати* наявна, з одного боку, семантика *принципу прояву суперництва у спорті (відбивати шпагою або шаблею удар противника (у фехтуванні, спорті взагалі))*, а з іншого, в процесі спілкування проявляються *міжособистісні конфліктні дії (відбивати, спростовувати напади або докази противника в суперечці)*.

Таким чином, наявність указівок на людину, її дії, характер, стан, поведінку підкреслює антропоцентричний характер *конфліктних дій*, що відтворюється вербальними та невербальними засобами. Дослідження дієслів із середнім ступенем полісемії показало, що однією з важливих особливостей дієслів на позначення *конфліктних дій* є боротьба людини за задоволення своїх потреб, бажань, мрій усупереч усьому негативному. Кожна особистість має потребу в повазі та необхідності вільно самовиражатися, безпечному житті, захищеності, а також задоволенні своїх фізіологічних та соціальних потреб. У разі незадоволення хоча б однієї з цих потреб людина може вступити або вдатися до *конфліктних дій*.

3.1.3. Семантика моносемічних дієслів

Те, що *конфліктні дії* відіграють суттєву роль у процесі пізнання і, відповідно, лінгвістичній когнітивістиці, пояснюється тим, що вони є лінгво-філософським явищем, але перш за все – ментальним, оскільки спочатку йде процес його обдумування і усвідомлення в думках, свідомості індивідуума, і лише потім воно соціалізується, набуває суспільно-значущого об'єктивного характеру. Таким чином, будь-які *конфліктні дії* спочатку зароджуються в голові учасників *конфлікту*, а вже потім розгораються і набувають відповідних позитивних чи негативних рис.

19 моносемічних лексичних одиниць, займаючи у матриці рідко заповнені місця, характеризуються відносно великою кількістю зв'язків, зокрема 10 дієслів містять однакове семантичне наповнення, що свідчить про наявність міцного

синонімічного зв'язку між ними. Спільною семантикою слів *скозуватися, проспиречатися, погриматися, перечитися, перекорюватися, наспиречатися, намагатися, гарикатися, вадитися, заспорити* є: *спиречатися якийсь час; сваритися; докоряти один одному; сваритися; почати спорити; заспиречатися; посваритися; багато, довго наспиречатися з ким-н., один з одним*. Будь-яка суперечка, сварка і т.п. проходять три основні етапи – початок, розвиток і кінець, тому наявність *вербальних інтерацій «звинувачення-виправдання»* [143] цілком логічне, оскільки суперечка завжди починається зі звинувачення однієї людини, яка вказує на помилки, слова, неправомірні дії та вчинки іншої, які призвели до негативних наслідків, станів і т.п., що є відхиленням від законів та норм стосовно адресата. Виходом з проблеми є виправдати звинувачуваного, що несе конструктивний характер, особливо це важливо, коли мова йде про *конфліктні дії* в організаціях, де вирішення будь-якого спірного питання є надзвичайно важливим.

Лексеми *поперегризати* та *гострити* характеризуються спільною ознакою – здатністю вживатися у виразах. Саме завдяки цьому ці мовні одиниці відносимо до слів на позначення *конфліктних дій*: *гострити (точити) зуби а) (на кого – що) прагнути заволодіти ким-, чим-небудь, захопити когось, щось; б) (на кого – що, рідше проти, супроти кого – чого) гніватися на кого-небудь; прагнути зробити комусь зло, прикрість; намагатися позбавити кого-небудь чогось. Гострити ножа (сокиру, меч і т. ін.) на кого – замишляти що-небудь проти когось. Гострити язика – говорити дотепи. Та поперегризати горлянки: а) пересваритися між собою за що-небудь; б) уживається як погроза якійсь кількості осіб.*

Семантика на позначення судової тяганини розкривається в значеннях дієслів *запозиватися* (*починати судову справу проти кого-небудь*) та *позиватися* (*звертатися з позовом на кого-небудь до суду; мати з ким-небудь судову справу; постійно судитися, займатися позовами*).

Відмінними рисами характеризуються мовні одиниці *надрочити*, що означає *підбурити, нацькувати проти кого-небудь*. Це явище часто

спостерігається на підприємстві, коли боротьба за «місце під сонцем» часто ведеться нечесними, брудними методами, в яких спілкування набуває *конфліктного* характеру, а наклеп є механізмом запуску *конфліктних дій* – **бойкотувати** (*застосовувати бойкот проти кого-, чого-небудь*).

Використання жорсткої мовленнєвої або поведінкової тактик – наказу, нав'язливих порад, примусу, психологічного насильства, тиску – характеризує дієслово **неволити** (*примушувати робити що-н. проти бажання, волі*). Значення лексичної одиниці **ябедничати** (*доносити, скаржитися кому-небудь на когось, обмовляти кого-небудь*) характеризує *конфлікти інтересів*, котрі як у державному, так і в приватному секторах, стали головною турботою в усьому світі. *Конфлікт інтересів* у державній установі визначають як такий, «що виникає у випадках, коли державний службовець має власні інтереси щодо виконання певної справи, які можуть неналежним чином впливати на виконання службових обов'язків. У такому випадку скарга чи донос є результатом звільнення з посади» [213].

Лексична одиниця **конфлітувати**, семантика якої розкривається за допомогою *вступати в конфлікт із ким-небудь* поєднується у певному відношенні з усіма досліджуваними нами дієсловами, проте, її відмінною ознакою є те, що вона відноситься до моносемічних слів.

Передумовами та причинами виникнення *конфліктних дій* можуть бути різні ситуації. Л. І. Скібіцька виділяє *12 груп причин*: «обмеження ресурсів, які потрібно розподіляти; взаємозалежність завдань; різниця в цілях, недостатня узгодженість цілей окремих груп і працівників, підприємства в цілому; різниця в менталітеті і цінностях, різниця в манері поведінки та життєвому досвіді; різниця в рівні освіти, недостатній рівень професійної підготовки; незадовільні комунікації та ін.» [141, с. 32]. Вступ у будь-який *конфлікт* несе за собою певні наслідки. Так, у разі *неправильного* вирішення *конфліктних дій* людині притаманні: «тривога, самотність, високий кров'яний тиск, стрес, низька продуктивність праці, хвороба. Якщо ж *конфлікт* вирішується *правильно*, то

спокій, веселість, кипуча енергія, ефективність, зростання позитивних особистих якостей, здоров'я» [141, с. 23] буде супроводжувати людину.

Лексико-семантичний аналіз дієслів з найвищим, середнім ступенем полісемії та моносемічних показав, що *конфліктні дії* є суспільно детермінованим явищем, що цілісно відображає картину світу носіїв сучасної української мови. Лексична семантика мовних одиниць характеризує темну і світлу сторони, що поєднуються в кожній людині по-своєму: перша пов'язується з негативними моральними діями, поведінкою, нешанобливим ставленням до іншої, проявом активних ворожих дій, агресією, наклепом тощо, що найчастіше призводить до деструктивних наслідків, а друга проявляється у бажанні осіб спілкуватися, знайомитися, викликати душевне піднесення, звеличувати когось з метою покращення відносин, налагодити взаєморозуміння між колегами, друзями, знайомими, керівниками та підлеглими, політиками тощо.

3.2. Семний склад лексичних одиниць на позначення *конфліктних дій* в сучасній українській мові

У нашому дослідженні під *семою* розуміємо «елементарну одиницю змісту, різні комбінації якої утворюють значення слова. Вони є неподільними та одноплановими, бо належать тільки плану змісту і вже далі не поділяються на менші компоненти» [159, с. 42]. Семи розрізняють залежно від їхньої ролі в структурі значення, де їм притаманне ієрархічне розташування. Для виділення сем у лексичних значеннях дієслів на позначення *конфліктних дій* в українській літературній мові використовуємо метод компонентного аналізу, суть якого полягає в розкладанні значень слів на мінімальні компоненти. Семний склад мовних одиниць на позначення форм і способів вираження *конфліктних дій* в сучасній українській мові налічує 381 тлумачення. Серед них знаходимо вказівки на людину, прояви її зовнішнього та внутрішнього світу, рис характеру, поведінки, вчинків, психологічного стану, статусу в суспільстві, сфер її діяльності, ставлення до інших, відношення до релігії тощо. Крім цього, тут

зустрічаємо також процеси притаманні тваринам, рослинам, а також ті, що розкривають традиції, національний колорит та менталітет українського народу.

Весь семний склад досліджуваного мовного матеріалу розбиваємо на 3 базові підмножини за якісним критерієм. До першої входять 5 багатофункційних сем, до другої – 63 семи із середнім ступенем функціональності та третьої – 313 монофункційні семи. Указані підмножини являють собою каркас, на який опирається системно-структурна організація лексико-семантичної групи «Конфліктні дії» в сучасній українській мові.

Найуживанішими базовими в досліджуваному мовному матеріалі є 5 сем (1,3 %), які належать до першої підмножини (*‘сваритися, сперечатися, спорити, вступити в сварку, в суперечку з ким-н.’, ‘підбурювати, бунтувати, вороже настроювати проти кого-, чого-н.’, ‘воювати, боротися, битися, завдавати ударів’, ‘примушувати, змушувати кого-н. робити що-н., схилити, спонукати до чого-н., до певних дій, вчинків, до нападу на кого-н., ставити в залежність від когось’, ‘виявляти, виражати велике незадоволення, невдоволення, неспокій, незгоду, роздратування, обурення, бути сповненим рішучої незгоди з ким-, чим-н.’*). Ці семи зустрічаємо у формулах тлумачення українських полісемантичних та моносемічних дієслів на позначення *конфліктних дій: стинатися, воювати, протиставити, посперечатися, розсварити, засперечатися, зазмагатися, заспорити* та багато інших (див. додаток Б, Ж).

Характерною ознакою семного складу досліджуваної лексики є те, що одну і ту ж сему знаходимо в лексичних значеннях цілого ряду слів. Так, сема *‘підбурювати, бунтувати, вороже настроювати проти кого-, чого-н.’* об’єднує лексичні значення слів *напускати, настроювати, цькувати, бунтувати, колотити, ополчатися* та інші. В той же час сема *‘сваритися, сперечатися, спорити, вступити в сварку, в суперечку з ким-н.’* розкриває семантику дієслів *змагатися* та *колотитися*, котрі мають відмінні семи *‘воювати, боротися, битися, завдавати ударів’ (змагатися)* та *‘виявляти, виражати велике незадоволення, невдоволення, неспокій, незгоду, роздратування, обурення, бути сповненим рішучої незгоди з ким-, чим-н.’ (колотитися)*.

Сема 'примушувати, змушувати кого-н. робити що-н., схилити, спонукати до чого-н., до певних дій, вчинків, до нападу на кого-н., ставити в залежність від когось', що міститься у лексичних значеннях полісемантичних та моносемічних дієслів **посадити, похнути, поневолювати, нав'язувати, зневолювати, нацьковувати, неволити** тощо, слугує перехідною зоною між підмножиною багатофункційних та підмножиною сем із середнім ступенем функціональності, позаяк вступає у взаємозв'язки із семами, які містяться в лексичних значеннях дієслів різних підмножин. Таким чином, вона пов'язується із семою другої підмножини 'змушувати кого-н. коритися чийсь владі, підкоряти своєму впливові, установлювати свою владу', яку знаходимо в значеннях лексем з найвищим та середнім ступенем полісемії **підбивати, підкоряти, поневолювати**. Системно-структурна організація лексико-семантичної групи «Конфліктні дії» залежить безпосередньо від ієрархії семантичних компонентів дієслів, котрі входять до її складу.

Друга підмножина нараховує 63 семи із середнім ступенем функціональності (16,5 %), які характеризують різні форми і способи прояву **конфліктних дій**: 'спрямовувати свої дії проти кого-, чого-н., протидіяти чомусь, комусь', 'брати участь у битві, війні, вступати в боротьбу, сутичку, сходитися в бою, спонукати до воєнних дій, удатися до бійки, вчинити бійку', 'чинити опір кому-, чому-н.', 'не поступатися, не погоджуватися з кимсь, чимсь', 'виражати, виявляти протест проти кого-, чого-н.', 'ув'язнити, позбавити волі', 'створювати ополчення, підійматися на війну з кимось, іти війною на когось', 'перемогти, перемогти в суперечці' та інші (див. матрицю 1) і містяться у лексичних значеннях дієслів **бити, пручатися, перечити, протиставити, противитися, атакувати, протиборствувати, підбивати, сперечатися, сваритися, суперечити, спровокувати, протидіяти, гострити, посадити, вкидати, ополчатися, ополчати, посадити, боротися, борюкатися** та ін.

Разом з тим, у значній кількості лексичних значень досліджуваних дієслів містяться як спільні, так і відмінні семи. Так, семи 'змушувати кого-н. коритися чийсь владі, підкоряти своєму впливові, установлювати свою владу' та

‘оволодівати, верховодити кимось, силою захоплювати кого-н.’ передають семантику дієслів **полонити** і **підкоряти**, які водночас відрізняються одне від одного семою ‘позбавляти самостійності, волі, підкоряти, загарбувати’. Сема ‘переносити, завдавати моральних страждань, мучитися, журитися’ об’єднує лексичні значення мовних одиниць **роздирати** і **терпіти**, а завдяки семам ‘спричиняти, викликати внутрішній розлад, суперечності, виявляти розбіжність з, містити в собі суперечність, перечити, діяти всупереч комусь, чомусь’, ‘розділитися, розділятися на частини, шматки, роз’єднувати, розчленовувати що-н., розбивати, розколювати на шматки’, ‘гризти, кусати одне одного (про тварин), перегризтися (про собак)’, ‘хвилювати, бентежити, терзати’, ‘пошкоджувати, завдавати рваних ран, ранити яку-н. частину тіла, робити глибокі подряпини’ (**роздирати**) та ‘почувати, виявляти неприязнь, відразу до кого-, чого-н.’, ‘переживати щось важке, неприємне, поновлювати, примушувати знову пережити щось неприємне’ (**терпіти**) кожне із значень досліджуваних дієслів набуває свого специфічного забарвлення.

Архісема ‘вступати в конфлікт із ким-н., створювати конфліктну ситуацію’ яка відноситься до цієї підмножини, характеризується невеликою частотністю і низьким ступенем функціональності, позаяк об’єднує значення тільки двох дієслів **провокувати** та **конфлікувати**.

Третю досліджувану підмножину утворюють 313 (82,2 %) монофункційних сем, що характеризуються індивідуальною семантикою, 300 з яких ‘надавати охайного вигляду’, ‘привласнювати’, ‘виживати звідкись’, ‘не приходити до згоди’, ‘уражати ударом чи пострілом’, ‘підніматись, повставати на захист кого-, чого-н. або на боротьбу проти когось, чогось’, ‘дуже не любити кого-, чого-н.’, ‘активно діяти, боротися або воювати за кого-, що-небудь’, ‘викликати вороже ставлення до когось, чогось’, ‘ставити кого-н. у безвихідне становище в розмові, суперечці’, ‘відбивати чийсь напад’, ‘протистояти кому-, чому-н.’, ‘знущатися з когось’, ‘втратити єдність, згуртованість, роз’єднатися’, ‘намагатися заподіяти шкоду’, ‘зводити рахунки з ким-н., мститися’, ‘напирати на кого-н.’, ‘відібрати в когось владу, скинути з посади кого-н.’, ‘відбирати зброю

у кого-н.’ та ін. знаходимо в складі лексичних значень полісемічних дієслів на позначення *конфліктних дій*: **прибирати, розходитися, підбивати, терпіти, виступати, настроювати, припирати, пручатися, перечити, цькувати, порізнитися, замірятися, розраховуватися, пертися, попхнути, обеззброювати** та інші. Лише 3 семи ‘*перезризти*’, ‘*застосовувати бойкот проти кого-, чого-н.*’, ‘*доносити, скаржитися кому-н. на когось, обмовляти кого-н.*’, входять до складу лексичних тлумачень моносемічних дієслів ***поперезризати, бойкотувати, ябедничати***.

Спільною ознакою досліджуваної підмножини є те, що всі семи характеризують тлумачення лише одного значення слова, а відмінним є те, що кожна сема наявна в лексичному значенні тільки одного слова підмножини як багатогранного явища, яке охоплює практично всі сфери діяльності людини, явищ і процесів об’єктивної дійсності.

У нашому мовному матеріалі присутня значна кількість позитивно маркованих сем (‘*звеличувати кого-, що-н.*’, ‘*діяти на когось, щось сприятливо*’, ‘*надихати когось*’, ‘*допомагати розвиткові, розквітові чого-н.*’, ‘*налагоджувати, поліпшувати щось занедбане, занепале*’, ‘*поблажливо ставитися до когось, чогось, вибачливо ставитися до чийхось провин, недоліків*’, ‘*справляти надзвичайно приємне враження*’, ‘*викликати своїм поведженням, мовою, манерами схвальну оцінку, захоплення, прихильність*’), які знаходимо в лексичних значеннях дієслів ***піднімати, терпіти, полонити, підкоряти***, а це свідчить про тісний взаємозв’язок лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» з лексико-семантичною групою «*Неконфліктні дії*». У роботі відзначаємо також значну кількість нейтрально забарвлених сем, які не мають прямого відношення до *конфліктних дій* (‘*брати собі яку-н. назву*’, ‘*лунати, розноситися*’, ‘*хлюпатися, плескати*’, ‘*мати на увазі щось*’, ‘*виділятися своєю висотою*’, ‘*почекати*’, ‘*піти в заклад*’, ‘*в’язати*’, ‘*давати знати про себе*’, ‘*робитися більш витонченим, чутливішим*’, ‘*викликати сходи насіння*’, ‘*наставляти, навчати*’, ‘*поглиблювати що-н.*’, ‘*надсилати комусь що-н.*’, ‘*вкласти дуже багато чого-н. у щось*’ та ін.) і містяться у лексичних значеннях слів ***прибирати, бити, розходитися,***

піднімати, постривати, поспорити, нав'язувати, стукатися, загострюватися, провокувати, науцати, підкопувати, відряджати, впирати тощо.

Таким чином, особливістю досліджуваних дієслів на позначення *конфліктних дій* в сучасній українській літературній мові є складність, широта та багатогранність їхньої семантичної структури. Мовні одиниці утворюють багато лексико-семантичних варіантів (далі – ЛСВ) та характеризуються значною кількістю відтінків тлумачень. Емоційне забарвлення розширює можливості семантичної структури дієслів на позначення *конфліктних дій*, у результаті чого з'являються не тільки лексико-семантичні варіанти, але й самі проаналізовані нами дієслова збільшують свої потенційні можливості, наближаючись до лексичних одиниць з широкою понятійною основою. Семна структура досліджуваних лексичних одиниць також характеризується своєю багатогранністю, розкриваючи дії на позначення незадоволення, неспокою, вияву суперечностей, страждання, душевного неспокою, обурення тощо. Водночас спостерігаємо і наявність нейтрально забарвлених сем, що свідчить про досить тонку грань між *конфліктними діями* та процесами повсякденної діяльності людей.

3.3. Лексична багатозначність як спосіб системно-структурної організації ЛСГ «Конфліктні дії» в сучасній англійській мові

Переважає більшість слів сучасної англійської мови відзначається багатозначністю. Дієслова на позначення *конфліктних дій* не є винятком: тут, як і в словниковому складі англійської мови спостерігається постійних рух лексем. При цьому слова з периферії можуть поступово переміщуватися до центру лексичного фонду, а слова – частого вживання втрачати окремі значення чи взагалі виходити з ужитку. Більше того, під дією різних чинників, елементи пасивної лексики можуть переходити до активної. Для того, щоб виділити значення мовної одиниці, її необхідно «розчленувати способом, який відповідає семантичній структурі мови» [193, с. 81]. Отже, під семантичною структурою

полісемантичного слова в мові розуміємо певну організовану множину взаємопереплетених та протилежних одне одному тлумачень. Характеристикою багатозначного слова є також відношення та певні зв'язки між його компонентами в системі, що характеризуються багатогранністю та різнохарактерністю: 1) регулярністю відповідників між семантичними компонентами різних слів у мові (синонімія, антонімія та інші); 2) взаємозалежністю між компонентами значень різних слів у тексті, у мовленні (контекстуальні синоніми, тропи і т.п.); 3) повторенням одного семантичного компонента різних значень того самого слова в мові та мовленні (полісемія, денотація, конотація); 4) організацією семного зв'язку в структурі одного окремо взятого значення [139, с. 5].

За цим підходом семантична структура слів, що позначають *конфліктні дії* являє собою, з одного боку, комплекс взаємозв'язаних окремих значень (полісемічні слова) і одне значення (моносемічні лексичні одиниці).

На сьогоднішній день значна увага в сучасній лінгвістиці приділяється семантичній структурі полісемічних слів: розробляються різні методики її вивчення, що пов'язують її з морфологічною будовою мовної одиниці, її синтаксичним уживанням або проводять семантичний аналіз ЛСГ, до якої відноситься досліджувана лексема. Для визначення семантичних компонентів на основі порівняння лексичних одиниць, семасіологи використовують аналітичний метод, а також такий, основою якого є апріорне встановлення семантичних параметрів та їхніх підрозділів, об'єднання яких і визначає семантичну структуру мовної одиниці. При цьому зіставлення лексичних одиниць проводиться як в межах однієї мови, так і в двох і більше мов.

Дослідження мовних засобів вираження *конфліктних дій* в сучасних українській та англійській мовах являє собою органічне поєднання аналітичного й синтетичного методів: з одного боку лексика *конфліктних дій* досліджується як складова кожної з вибраних для аналізу мов, а з іншого, щоб виявити її спільні та відмінні риси проводимо порівняльно-зіставний аналіз лексичних одиниць у цих мовах. Використання тлумачних словників сучасної української та англійської

мов дало змогу встановити семантичну структуру досліджуваних мовних одиниць як елементів лексичних систем у мовах, а не мовленні, не в конкретній їхній реалізації. Лексико-семантичний аналіз слів на позначення *конфліктних дій* показав, що полісемічні дієслова мають чітку ієрархічну систему, а рівень незалежності мовної одиниці в ієрархії і сфера загальноновживаності її значень залежать від типів зв'язків й характеру слова з означуваними предметами, а також ролі і місця неоднорідних семантичних елементів слова в системі лексики.

У сучасній лінгвістиці існують три основні точки зору стосовно структурної організації змісту полісемантичного слова: 1) у структурній організації семантики багатозначного слова існує ієрархія; окремі значення таких слів нерівноправні; 2) значення багатозначного слова рівноправні і не знають поділу на основні – неосновні, прямі – переносні і т. д.; 3) в одних випадках значення багатозначного слова рівноправні, а в інших – нерівноправні [95, с. 153].

У дисертаційній роботі вважаємо необхідним визнання ієрархічного компонента в структурній організації полісемантичного дієслова, який кваліфікуємо як лексико-семантичний варіант. Так, М. П. Кочерган стверджує, що «окремі лексичні значення слова називають лексико-семантичними варіантами. Лексико-семантичні варіанти багатозначного слова мають семантичну спільність (спільні елементарні смисли – семи)» [82, с. 195]. Поняття ЛСВ у лексико-семантичну теорію ввів О. І. Смирницький [142], який розглядає багатозначну мовну одиницю як набір ЛСВ, що перебувають стосовно один одного у взаємозв'язках семантичної похідності. «Лексико-семантичні варіанти протиставлені в мові не тільки один одному в межах смислової структури слова, а й іншим семантично співвідносним одиницям лексичної системи. ЛСВ багатозначного слова входять в різні ряди протиставлень: усередині слова – з іншими ЛСВ, за його межами – з членами певної лексико-семантичної групи, що забезпечує різностороннє ‘закріплення’ в системі кожного з ЛСВ як елементарної конструктивної одиниці» [115, с. 525].

Для того, щоб виділити елементарний конститутивний складник семантичної структури мовної одиниці існують два основні напрямки. У першому

випадку головною одиницею семантичної структури є ЛСВ, що поєднується з окремим значенням полісемантичного слова. У другому вона постає у вигляді наборів сем шляхом розчленування змістової сторони слова на компоненти, з яких вона складається. Формуючи значення лексичної одиниці або окремого ЛСВ слова, семи виступають у вигляді чіткої ієрархічної структури. Отже, мова йде про семантичну структуру, де одиницею її побудови являється сема.

У процесі дослідження слів на позначення *конфліктних дій* семантична структура вивчається як відносно лексичної одиниці (сукупності ЛСВ), так і окремого ЛСВ моносемічного слова. У цьому зв'язку пропонуємо розмежування термінів «семантична структура слова» (впорядкована множина у вигляді ЛСВ) та «семна структура слова», що означає представлення змістової сторони слова на рівні мінімальних компонентів значення. При такому підході семантичною структурою характеризуються тільки полісемічні досліджувані мовні одиниці, а семною – крім полісемічних, також і моносемічні слова й окремі ЛСВ багатозначних слів [163, с. 57].

300 дієслів у сучасній англійській мові (130 експліцитно та 170 імпліцитно) передають семантику *конфліктних дій* у їхньому розмаїтті. Досліджувані мовні одиниці за допомогою 1715 лексичних значень формують ЛСГ мовних засобів вираження *конфліктних дій*. Отримані синонімічні ряди лексичних одиниць являють собою нечіткі множини, в яких елементи, крім чітко визначеного значення *конфліктних дій*, характеризуються і рядом інших ознак. Завдяки незамкненості своїх меж нечіткі множини можуть переходити в інші множини синонімів, формуючи разом з останніми теоретично нескінченний синонімічний макроряд. Для того, щоб побудувати матрицю співвідношення слів та їхніх лексичних значень, перетворюємо цей синонімічний макроряд у чітку лінгвістичну множину на основі аналізу словникових дефініцій. Ця процедура полягає в послідовному зведенні найуживаніших та полісемантичних слів до моносемічних, таких, що належать сфері конкретної лексики. При цьому значення досліджуваних слів представляємо у вигляді строго окресленого просторового фрагменту лексико-семантичної системи англійської мови, розміри і конфігурація

якого залежать від специфіки значень основних відповідників, охарактеризованих формулами тлумачення (див. матрицю 2). Опис та тлумачення мовних одиниць на позначення *конфліктних дій* як компонентів системи і структури мови здійснюються за допомогою різномасштабного повторення їхніх однакових ознак більшою чи меншою мірою та одержаної в процесі збору матеріалу кількості словникових статей, за якою реєстрові одиниці піддаються їхній багатоступеневій класифікації.

3.3.1. Лексико-семантичний аналіз слів з найвищим ступенем полісемії

Весь мовний матеріал на позначення *конфліктних дій* в сучасній англійській мові ділимо на чотири групи, з яких перша представлена найбільш заповненою ділянкою матриці і характеризується 11 дієсловами, семантика яких передається 105–40 лексичними значеннями. Найвищий ступінь полісемії має слово *to throw* (105 значень), що має широку семантику: від дій кидання, шпурляння, складання, ваління, метання, виконання чого-небудь, формування, обробки, вибивання, спускання, повертання, перетинання, виставляння, виготовлення, випускання, відхиляння тощо (*to twist, to turn, to curl, to form, to dispose, to arrange, to pass, to perform, to knock, to fell, to break, to waste, to delay, to reduce, to overcome, to introduce, etc.* [270]) до прояву і втілення дій, спрямованих на вияв нелюбові, протистояння, суперечку, ведення вогню з гармати, відмову кому-небудь в чому-небудь, звільнення, скорочення, розрив (*to act in opposition, to exhibit dislike, to dispose, to assail with missiles, to shoot, to direct words towards smb. in contempt, to break, to fall with violence or force, to dismiss, to disturb, to confuse, to demolish, to lower in rank, to degrade, to humiliate, to discard, throw off, to get rid of, to shake off, to eject, to cancel, etc.*). Крім цього, досліджуване дієслово вживається і в переносних значеннях, позначаючи насильницькі дії стосовно кого-небудь: змушувати змінити місце перебування, чинити тиск на кого-небудь, кидати за ґрати, турбувати, занастити життя, позбуватися, відкидати, зчиняти переполох, відмовляти в чому-небудь, покидати кого-небудь, що-небудь (*to cause to pass, go, fall, to force, to confuse, to break, to cast away out of one's hands or possession as*

useless or unneeded, to delay, to set aside, to deposit, to put down with force, to deject in spirits, to bring to nought, to overcome, to discard, to shake off, to put out of place, to abandon).

Уживаючись у різного роду словосполученнях, слово **to throw** набуває додаткових відтінків значень: *to throw a bomb into* (викликати сенсацію), *to throw dirt (mud) at smb.* – очорнити когось, *to throw down one's tools* – оголосити страйк, *to throw dust in smb.'s eyes* – замилювати комусь очі, *to throw oneself into smth.* – енергійно братися за що-небудь, *to throw the great cast* – поставити все на карту, *to throw up the sponge, to throw in the towel* – здатися, визнати себе переможеним, *to throw in one's lot with* – упасти в долю, *to throw down one's arms* – здаватися, *to throw open one's doors to* – гостинно зустрічати гостей, *to throw a glance, a look* – дивитися на кого-небудь, *to throw a light on* – робити зрозумілішим, доступнішим, *to throw oneself (up) on* – жадібно накидатися на щось. Завдяки широкій семантиці досліджувана лексична одиниця характеризується тим, що її окремі значення утворюють у сукупності семантичні мікросистеми та знаходяться одночасно у відношеннях семантичної похідності, оскільки за допомогою один одного вони мотивуються на підставі спільних семантичних компонентів у семному наборі. Указана семантична закономірність характерна для всіх дієслів першої групи. Так, наприклад, багатозначне дієслово **to stand** (98 значень) формує декілька повноцінних мікросистем: 1) стояти, знаходитися, ставити, зупинятися, займати вертикальне положення, розміщуватися (*to stand, to remain erect on one's feet in a place, to exist, to place, to set a thing upright, to stay with, to be situated*); 2) займати положення, становище в різних сферах діяльності людини (*to take up an offensive position against an enemy, to appear as a candidate, to offer oneself as a candidate, to be in a definite position, to have opportunity to do smth., to occupy a specified place, to be entered in a list*); 3) бути в опозиції, протистояти кому-небудь, витримувати що-небудь, простоювати, терпіти, залежати від чогось (*to endure, to confront, face, oppose, encounter, to resist, withstand, to be exposed to, to disobey, to beat, to put up with, to persist in opposition, to leave oneself dependent upon, to present a firm front*).

Досліджувана лексична одиниця широко вживається у повсякденному спілкуванні, що дозволяє їй контекстуально набувати семантичної ваги: *to stand (in judgement)* – проводити слухання в суді (засідання суду), *to stand high* – високо цінувати, *to stand in need* – потребувати чого-небудь, *to stand in stead* – бути корисним, придатним, *to stand one's chance* – скористатися нагодою, *to stand one's ground* – вистояти, *to stand watch* – стояти на сторожі, спостерігати; *to stand in... terms* – знаходитися у певних відносинах, *to stand to a guard* – стояти на варті; *it stands to reason* – доцільно, як і очікувалося, природно, *to stand upon it* – наполягати, *to stand apart* – стояти осторонь, на відстані, *to stand together* – узгоджуватися, не суперечити та інші. Розгортання семантики слова на фоні його зв'язків з іншими частинами мови утворює ще одну особливість досліджуваної групи лексики сучасної англійської мови.

Дієслово *to keep* входить до першої групи нашого мовного матеріалу, оскільки виступає 61-значним, а його семантика, як і в попередніх випадках, відзначається широкоаспектністю: тримати, мати, берегти, утримувати, охороняти, відзначати, пам'ятати, відвідувати, піклуватися, проводити, залишатися, продовжувати робити що-небудь (*to seize, to lay hold of, to receive, to contain, to watch, to care, to observe, to defend, to save, to look after, to behave, to hold back, to carry on, to continue, to reserve, to remain united, to support*), примушувати кого-небудь робити що-небудь, приховувати що-небудь, набридати комусь, протистояти кому-небудь, стежити за ким-небудь, бути в засідці, контролювати (*to watch for stealthily with hostile purpose, to lie in ambush, to meet in resistance or opposition, to encounter, to watch, to hide, to conceal, to avoid or stay away from*), піклуватися, турбуватися про кого-небудь, бути в дружніх стосунках з ким-небудь, тримати зв'язок з ким-небудь, доглядати за ким-небудь, охороняти, боронити, приділяти увагу кому-небудь (*to care, to give heed, to pay attention, to defend, to guard, to protect, to look after, to keep in touch with, to be on good terms with smb., to support, to maintain in a worthy or effective condition*). Уживання досліджуваного слова в словосполученнях підсилює окремі відтінки значень – *keep away* (триматися осторонь), *keep off* (не наближатися), *keep out* (не заходити),

to keep cool (не хвилюватися), *to keep together* (триматися разом), *to keep with* (дружити), *to keep one's bed* (хворіти), *to keep one's temper* (не падати духом) та інші.

Слово *to turn* (60 значень) також характеризується багатозначністю й широкою семантикою. Укладачі Великого Оксфордського словника виділили в ньому наступні значення: 1. *To rotate, revolve, to move round.* 2. *To form or shape by rotation.* 3. *To change or reverse position, to shift, to alter the posture of an object by moving it through an angle.* 4. *To change or reverse course. To divert, to alter, to transfer, to pass, get beyond, to return, to get round.* 5. *To change the direction or destination.* 6. *To change, alter, to disturb or overthrow the mental balance of, to change colour.* 7. *Phrases.* Найяскравіше представлена досліджувана семантика четвертим і п'ятим наборами значень, де дієсл. *to turn* позначає: відвертати увагу, змінювати курс, йти в протилежному напрямку, мати протиріччя (*to alter the course of, to direct, to reverse the position, to pass, to direct in the way of movement, to oppose, to change one's position in order to attack*), дратувати, порушувати душевну рівновагу, відрізнятись (*to make different, to induce to act against smth., to overthrow the mental balance of, to make mad or crazy*), а також здатністю лексичної одиниці поєднуватися з іншими словами: *to turn back, to turn a deaf ear, to turn one's hand, to turn head, to turn in opposition, to turn away, to turn off, down, over, out of, to turn up one's nose at, to turn up a person's heels*, завдяки чому вона повністю розкриває свої потенційні можливості входити до мікросистем інших слів досліджуваної лексики. Отже, значення полісемічних лексичних одиниць розрізняються не лише за структурою і місцем у системі сучасної англійської мови, утворюючи семантичні мікросистеми, але й статусом, під яким розуміємо сукупність співвіднесених незмістових ознак, що визначають роль досліджуваних значень слів у системі мовних засобів номінації. Кожне з них взаємодіє з іншими значеннями всередині семантичної структури, виступаючи частиною загальної системи номінативних засобів мови, тобто взаємодіє з іншими значеннями за межами семантичної структури слова. Завдяки цим співвідношенням і розкривається мовний статус значення досліджуваних слів [160, с. 11].

Адекватне відображення системних відношень між словами та їхніми лексичними значеннями, а отже, й лексичної семантики англійської літературної мови отримуємо шляхом побудови матриці, в якій чітко представлено статус семантики слів у вигляді співвідношення незаповнених та заповнених клітинок (див. додаток І).

Особливістю семантики досліджуваної групи слів є те, що вони, крім спільних рис, мають специфічні, лише їм притаманні лексичні значення. Так, напр., *to settle* (57 значень) позначає завершення дій, вирішення угод, заселення, встановлення, налагодження чого-небудь, доведення до ладу, утворення, ствердження, тощо (*to seat, to place in order, to establish, to fix, to calm down, to become composed, to quiet, to adopt, to fix, to decide, to confirm a person in a position of authority, to arrange, to bring to an end*), а зі словами, що об'єднуються навколо характеристики форм, шляхів і засобів вираження *конфліктних дій*, указане слово пов'язане вказівками на вирішення, з'ясування непорозумінь, дискусійних моментів, відмінностей, розбіжностей у поглядах, розв'язання *конфлікту* і т.п. (*to end an argument or solve a disagreement, settle a dispute, conflict, differences, agree to stop arguing, to arrange matters in dispute, to decide (a case) by arrangement between the contesting parties*). Спільною рисою з попередніми словами виступає і здатність *to settle* широко вживатися у словосполученнях: *to settle one's rest, to settle in, to settle out, to settle down, to settle the stomach, to settle (a person's) hash, to marry and settle, to settle in life, to settle one's estate, to settle for, to settle out of court* та інші. Якщо дієслово *to settle* містить у собі семантику завершення дії, то *to hit* (53 значення) радше розкриває сутність процесу дії – *to strike, to give a blow, to come with forcible impact against, to hit off, to deliver a blow, to affect sensibly, painfully, to occur to a person, to rob, to throw, to meet with, to agree together, to direct one's course, to agree, to push in with in a stroke, to describe, to succeed in getting at, to represent, to speed up, to strike out, to strike out with the first, to put on pressure*, що семантично зближує його з досліджуваними дієсловами першої групи *to throw* та *to keep*. Крім цього, спільною властивістю слова *to hit* є його вживання у виразах, які додають йому специфічних відтінків значень: *to be hard*

hit – піддатися сильному впливові, *to hit the bricks* – страйкувати, *to hit the hay* – лягати спати, *hit back* – дати здачі, *hit and run* – водій, який тікає, збивши пішохода, *to hit the deck* – падати на землю.

Лексична одиниця ***to round*** (47 значень), має наступні формули тлумачення: *to make round, to expand, to make convex, to finish off, to end with smth., to pass or travel round, to surround or encircle, to encompass with smth., to cause to turn round, to go about, to assail, assault with words, to grow or develop to a full round form, to whisper, to speak, to talk, to tell, to say, to discuss, to take or give as counsel* та інші. Характерною рисою досліджуваного дієслова є його специфічна семантика, що проявляється у словосполученнях: *to round in* (вибирати сіті), *to round into* – перетворюватися на, *to round on* – доносити на кого-небудь, сварити, нападати, *to round up* – оточувати звіра, заганяти, *to round out* – повнішати, заокруглюватися.

To present і ***to answer*** містять у своїх дефініціях по 46 значень, проте якісно вони відрізняються між собою. Аналізуючи семантику слів, що входять до складу лексики на позначення *конфліктних дій*, помічаємо, що мовні одиниці як компоненти системи і структури мови описуються у Великому Оксфордському словнику за допомогою різномасштабного повторення тих самих ознак більшою чи меншою мірою. Саме таке повторення виражає різновид безперервності структурної організації лексичної семантики. Так, полісемічне дієслово ***to answer*** об'єднує в собі три семантичні мікросистеми, які пов'язані між собою синонімічними зв'язками: 1) виконувати зобов'язання, відповідати на звинувачення, нести відповідальність, захищати кого-небудь на суді, задовольняти прохання, служити меті (*to be responsible for, to make a statement in reply to a legal charge, to speak in reply or opposition to a charge or accusation, to make a defence against, to suffer the consequences, to satisfy a person of or for the claim, to recompense, to fulfil wishes, expectations*) та 2) відповідати, відзиватися, реагувати на що-небудь, в усній або письмовій формі давати відповідь на запитання, зауваження, прохання, розпорядження, вести кореспонденцію (*to answer a question, remark, etc., to speak or write in reply to a question, remark; to respond, to give an answer to smth., to reply to what is practically a request, to answer*

the door, the bell, to make a sign of any kind in response to), а також 3) відповідати чому-небудь, служити, діяти згідно з чим-небудь, робити що-небудь у відповідь на що-небудь, повторювати яку-небудь дію, мати зворотну, відповідну реакцію на що-н. (*to answer in similarity, to correspond, to act in conformity with, to obey, to act in sympathy with, to repeat the action of, to correspond to, to give back, to return, meet in fight, encounter, to agree to*). Умовно вказані значення можна віднести до мікросистем ‘дії в рамках юриспруденції’, ‘дії побутового характеру’ та ‘дії як зворотна реакція на відповідні вчинки, поступки тощо’.

У свою чергу, слово **to present** має широку семантику: від дарування, представлення, доставки, пропонування до виконання ролі на сцені, опису, позначення чого-небудь певними діями, звинувачувати тощо (*to make present to, to offer, to show, to exhibit, to view, to notice, to appear, to denote, to stand for, to be a picture of, to be a sign of, to deliver, to convey, to bestow smth. upon, to endow, to introduce, to represent (a character) on the stage, to bring a formal charge or accusation against a person, etc.*).

Цікавим є тлумачення мовної одиниці **to smite** (44 значень), яка означає ударяти, бити, вражати, захопити, мучити, розбивати вщент, кряти, вибивати (*to blemish, to strike, to attack, to infect, to knock, to beat, to cut off, to occur suddenly to one, to change, to pass, fall, into smth., to give a blow, etc.*). Одним із значень виступає *to come together (or samen) in conflict, to strike or dash on or against smth., to strike, to engage in or fight (a battle), to knock, beat or strike down*, що наближує досліджувану лексичну одиницю до дієслова з найвищим ступенем полісемії **to hit**.

Конфліктні дії, їхні прояви містить у собі і семантика дієслова першої групи **to charge** (40 значень). Сюди відносяться: *to burden, to impose a duty, task, or responsibility upon, to press hard, to lay a command or injunction upon, to order, to give charge, to lay blame upon, to bring an accusation against, accuse, to demand, to make no account of, to set at nought, to attack impetuously, to place (a weapon) in position for action, to direct and aim a blow, to rush against, with all one's force, in a*

hostile way, to bear down upon, make a violent onset on, attack or assail with impetuosity.

У досліджуваному словнику англійської мови семантична безперервність здебільшого представлена формулами тлумачення, при зіставленні яких переконуємося, що лексичні значення слів англійської мови розкриваються за принципом пояснення одного слова через друге, другого – через третє і т.д. У результаті при визначенні семантики лексичної одиниці в її безпосередньому зв'язку з іншою або іншими словами встановлюємо в зіставляваних семантичних структурах не лише наявність (відсутність) спільних семантичних компонентів, а й ступінь їхнього прояву. Ця ланцюжкова співвіднесеність складає семантичну закономірність формування ЛСГ «*Конфліктні дії*» в англійській мовній системі.

Це означає, що відсилання до інших слів у межах семантики досліджуваного дієслова змушує враховувати, в свою чергу, всі лексичні значення тих слів, а це призводить до їхнього як кількісного, так і якісного збільшення. Прикладами цього слугують *to round*, до якого додаються лексичні значення *to discuss, to talk, to speak, to tell, to discourse; to turn – to move, to revolve, to shape, to alter, to change, to return; to hit – to strike, to aim, to knock, to describe, to represent, to kill, to throw, to rob; to settle – to fix, to place, to seat, to set, to establish, to decide, to arrange; to keep – to take, to seize, to encounter, to observe, to beware, to continue, to remain; to stand – to keep, to remain, to endure, to last, to continue, to cost, to concern, to oppose, to encounter, to resist, to confront, to endure, etc.; to throw – to hit, to twist, to turn, to cross, to arrange, to form, to assail, to pelt, to shoot, to pass, to direct, to cast, to lose, to give, to produce, to waste, to delay, to dismiss, to discard, to introduce, to distance, to discharge* та інші, до *to answer* додаються лексичні значення дієслів *to speak, to guarantee, to reply, to recompense, to satisfy, to fulfil, to say, to correspond, to act, to repeat* і т.п.

У процесі лексико-семантичного аналізу слів на позначення *конфліктних дії* в сучасній англійській мові спостерігаємо тенденцію до специфікації лексичних значень слів за їхнім розташуванням у ЛСГ: перша група найбільшбагатозначних слів характеризується загальнішими лексичними

значеннями, тоді як в другій та третій – значення конкретизовуються, а четверта складається з моносемічних слів. При цьому практично кожне слово другої групи тим чи іншим чином пов'язане зі словами першої групи, третьої групи – з дієсловами другої. Отже, незважаючи на різну кількість лексичних значень, досліджувані дієслова семантично тісно пов'язані одне з одним, хоча проявляють свою власну семантичну індивідуальність і завдяки цьому потенційно готові семантично впливати на співвіднесеність з ними лексеми – компонента тієї ж множини.

3.3.2. Характеристика слів із середнім ступенем полісемії

Групу мовних одиниць із середнім ступенем полісемії утворюють 61 дієслово, що характеризуються 39–20 лексичними значеннями. Першою у списку дієслів із середнім ступенем полісемії виступає мовна одиниця *to oppose* (39 значень), яка означає протистояти, чинити опір, протиставляти що-небудь, бути, знаходитися в опозиції, протидіяти чому-небудь, мати розбіжності, викривати кого-небудь, а це в сукупності і формує *конфліктні дії* з їхніми причинами та наслідками (*to expose, to set smth. against or on the other side, to contrast, to place as an obstacle, to set or place (a person) as an antagonist, to set oneself in opposition, contend against, act in opposition or other resistance to, to be contrary to, to withstand, to combat, to stand in the way of, obstruct, etc.*). Підсилення розгортання *конфліктних дій*, зокрема у веденні боротьби, воєнних діях за допомогою зброї, та силових методів знаходимо в лексичних значеннях дієслова *to push* (37 значень): *to exert force upon or against, to drive or repulse by force of arms, to move, throw forward, or advance (a force) against opposition, to thrust with a pointed weapon, to stab with a weapon, to strike, to exert pressure upon smth., to make one's way with force or persistence (as against difficulty or opposition, to force a thing into more intense action.*

Лексичні значення досліджуваних дієслів у сучасній англійській мові утворюють ієрархічно впорядковану семантичну систему. При цьому різні відтінки значень одного і того ж слова потребують різного лексичного оточення у

мовленні. Водночас кожне із значень поєднане з іншими в межах цього ж слова. Разом вони відображають його загальні суттєві ознаки, утворюючи інваріантне значення, яке є абстрактнішим і загальнішим від суми окремих конкретних значень. Так, напр., дієслова *to sue* та *to oppress* (36 значень) мають однакову кількість сем, однак містять у собі різне наповнення. Мовна одиниця *to sue*, з одного боку, позначає процес руху, пошуку, втілення в практику, проведення чого-небудь, супроводу, слідування за ким-небудь (*to follow a person or thing in motion, to follow with the eyes, to come after, to succeed, to chase, to take as guide, to comply with, to continue, to proceed, to seek after, to accompany*), а з іншого, перетворюється на термін, що застосовується в юриспруденції: переслідувати в судовому порядку, подавати скаргу, порушувати справу (*to institute legal proceedings against a person, to prosecute in a court of law, to bring a civil action against; to sue at law, to appeal to, to petition, to make application before a court for the grant of, to institute a suit for, make a legal claim to, to woo, court, to plead, appeal, supplicate*). В той же час, лексична одиниця *to oppress* за семантичним наповненням відрізняється від дієслова *to sue* і означає: гнобити, пригнічувати, засмучувати, підкоряти, підпорядковувати, тиранити, вчиняти насильство (*to press upon, to crush, to bear down in battle, to suppress, to put an end to, to load or burden with cruel or unjust impositions or restraints, to tyrannize over, to molest, to trouble, to harass, to distress, to force, to violate, to ravish, to urge, to close, to shut up, to fall upon, to keep out of sight*).

У межах цієї групи знаходимо слова з однаковою кількістю значень, зокрема лексеми *to beat*, *to deal*, *to determine* мають по 35 значень кожна. Вони хоч і характеризуються своєю індивідуальною семантикою, усе ж мають точки перетину, починаючи від ведення *конфліктних дій* до розкриття їхніх наслідків: *to beat* (*to strike with repeated blows, deliver repeated blows, to exchange blows, to bombard, to dash against, impinge on, strike violently, assail, to overcome, to conquer in battle, to surpass, to force or impel by striking, to break, to smash, or overthrow by hard knocks, to batter*); *to deal* (*to engage with in conflict; to contend or fight about, to deliver blows*) тощо. Розкриття, розв'язання та наслідки *конфліктів*, суперечок,

непорозумінь, протиборств і т. ін., простежується у словосполученнях цих дієслів: *to put an end to, to come to an end, to conclude, terminate, to cease to exist or be in force, to die, to expire, to set bounds to, to limit, to limit by adding differences, to restrict to, to settle or decide a dispute, a matter in debate as a judge or arbiter, to come to a judicial decision, to declare, state, to fix, to conclude from reasoning, investigation, to ascertain definitely by observation, examination, calculation, to fix as known, to be defined as to position, to discuss and resolve a disputed question, to direct to some end or conclusion, to bring to the determination, decision or resolution (to do smth.), to resolve upon, to be finally and firmly resolved (to **determine**); to have intercourse or dealings with, to associate with, to carry on negotiations, negotiate, treat with (to **deal**).*

Здатність уживатися у виразах додає дієслову **to beat** додаткових змістових відтінків: *to beat about* – ходити навколо, *to beat back* – відбивати атаку, *to beat down* – звалити з ніг, *to beat out* – збивати полум'я, *to beat up* – калічити, *to beat upon* – наполягати, *to beat one's way* – подорожувати, *to beat the brains* – творчо розмірковувати та інші. Водночас специфікація семантики **to deal** розгортається також і на фоні його основних значень: *to divide, to distribute, to share, to separate, to bestow, give forth, render, deliver, to act, to proceed, to portion out, apportion*. Індивідуальною семантикою характеризується й дієслово **to determine**: *to give a terminus or aim to, to give tendency or direction to, to direct, to decide the course of; to impel to (some destination), to be directed upon (anything), to be bound for* та ін.

Лексичні одиниці **to split** і **to wrestle** мають однакову кількість значень (34), проте якісно вони відмінні і не перетинаються в жодному із значень. **To split** позначає *to break up, to separate or take apart, to divide or apportion to, to disclose, to let out, to reveal, to depart from, to leave, to part or break by striking, to fall out or disagree, to break or quarrel with a person, to become divorced, to run, to betray confidence, to give information detrimental to others*. В свою чергу, **to wrestle** у спорті позначає займатися боротьбою (*to strive with strength and skill to throw a person to the ground by grappling with him, to endeavour to overpower and lay down another, esp. in a contest governed by fixed rules, by embracing his body and limbs and tripping or overbalancing him, to struggle physically*), а в переносному значенні –

вести наполегливу боротьбу проти кого-, чого-небудь (*to strive or labour against difficulties, forces, circumstances, personal feelings*). Крім цього, семантика ведення боротьби сприяла його включенню до слів, що характеризують розгортання *конфліктних* дій – *to engage in conflict or strife, to act against each other, to engage in argument, debate, or controversy, to debate, dispute, to contend or struggle in hostility or opposition (with or against another or others)*.

Однакову кількісну характеристику мають і дієслова ***to clear*** та ***to judge*** (33 значень), які по-своєму відображають різного типу вирішення *конфліктних* ситуацій: *become clear, to convince, to clarify, to explain, to elucidate, to make manifest, demonstrate, prove, to make pure, innocent, to free from obstructions obstacles, impediments, to remove, to leave the place, to exhaust, to free from contact, to pass without entanglement or collision, to pass clear of, to adjust accounts, claims, differences with, to set free from debt, or pecuniary embarrassment, to come into order from confusion, to become empty (to clear), to sit in judgement upon, to try, or pronounce sentence upon a person in a court of justice, to sentence, condemn, to try a cause, to determine, decide a question, to decree, order, to assign or award by judgement, to adjudge, to administer (law) as a judge, to have jurisdiction over, to declare, to pronounce as an opinion or authoritative statement, to form an opinion about, to estimate, to appraise, to come to a conclusion, to commit oneself to, to submit oneself to the judgement of, to act as judge, to give a decision or opinion on any matter, to arrive at a notion, to make up one's mind as to the truth of a matter, to make a mental assertion or statement (to judge)*. Спільними для дієслів ***to divide***, ***to match*** і ***to void*** є не лише їхні кількісні (32 значення), але й якісні характеристики. Останні проявляються у експліцитному відображенні та ствердженні наявності фактів, ситуацій, подій, учинків тощо, які можуть призвести до *конфліктних* дій: *to separate a thing into parts, to split up, to break or cut asunder, to penetrate by motion through, to separate, to work out, to distinguish the kinds of, to class, to classify, to cut off, sunder, part, to establish or constitute a boundary between, to cause to disagree, set at variance, produce dissension in or among, to distract or perplex (a person) by conflicting thoughts or feelings, to deal out, dispense, to allocate, to direct to different*

things, to part into two groups (to divide), to meet in combat, to fight with, to array or place in opposition or conflict with, to “pit” (a person or thing) against another, to place in competition (to match), to clear of occupants, to empty of smth., to exhaust a subject by discussion, to deprive smth. of legal validity, to make legally void or invalid, to annul or cancel, to deprive of efficacy, force or value, to set aside or nullify, to cause to compel to go away from or leave a place, to dismiss, to expel, to remove from a position, to retire, to withdraw from, to clear away by destruction or demolition, to escape from, to give up (to void). Особливістю лексичної одиниці **to match** є те, що в ній одночасно поєднуються протилежні семантичні характеристики: до вище вказаних, додаються *to join in marriage, to become connected by marriage with, to associate, to join in companionship or co-operation (persons or things), to make an agreement with, to compare in respect of similarity, to examine the likeness or difference of, to regard, treat, or speak of as equal, to be equal to, to resemble sufficiently to be suitably coupled with, to correspond to, to be the “match” or counterpart of, to be mutually equal, to correspond, be suitable to, to procure as a match, to find, select or obtain smth. sufficiently similar to or accordant with.*

Лексична одиниця **to cross** (31 значення) характеризується індивідуальною семантикою на позначення протидії, перешкоди, анулювання, протиставлення, ведення нечесної гри проти кого-, чого-небудь, перетинання, схрещення та ін.: *to crucify, to cancel, to erase, to strike out, to thwart, oppose, go counter to, to contradict, traverse, to cheat or double-cross, to act dishonestly in or towards, to die, to make the sign of the cross upon or over, to mark with a cross, to draw a line across, to intersect, to pass over a line, to meet and pass, to meet or face in one’s way, to encounter, to breed together.*

30-значними в досліджуваному мовному матеріалі виступають дієслова **to top, to spill, to refuse, to prevent**. Об’єднуючою ознакою **to top** та **to spill** є яскраве відображення вищого ступеня проведення і прояву як процесу, так і результату *конфліктних дій* – боротися, вести війну, знищити, покінчити з життям, зруйнувати, вбити, зіпсувати: *to fight, struggle, strive, to deprive of the top, to cut off, poll, to practise cheating or trickery, to impose upon, to foist, fob off, to insult, to*

oppose (to top), to destroy by depriving of life, to put (or bring) to death, to slay or kill, to cause death or slaughter, to put an end to life, to ruin, to overthrow a person, to bring to ruin or misery, to spoil morally, to wreck, to devastate, to violate, to deprive of chastity, to employ or expend wastefully, to waste, to perish, to scatter, to empty (to spill). В свою чергу, дієслово **to top** також переплітається з мовною одиницею **to prevent** у значенні перевершувати когось в чомусь, переганяти, обганяти (*to outdo, surpass, excel in smth.*). Спільною семантикою відзначаємо також лексеми **to spill** та **to refuse** на позначення відхилення, відкидання чогось, відмови кому-небудь у чому-небудь, наприклад, відмовитись від посади, стосунків з протилежною статтю, пропозиції, зустрічі тощо (*to decline (smth.), to do smth., to reject the offer of, to decline to accept or submit to a certain position, or to some relationship with oneself, to decline to meet (an opponent)*). Окрім указаних лексичних значень, досліджувані дієслова мають і свою індивідуальну семантику: *to put a top on, to form a top to, to furnish with a top, to cover, to exceed in height, to overtop, to rise above, to surmount, to reach the top of, ascend to the top of, to be at the top of, to have the supremacy over, to get the better of (to top); to abandon, leave, depart from, to cast off, to divorce, to cease, desert, to let go, dismiss, get rid of, to prohibit or keep back from smth., to withhold permission, to resist further driving (to refuse)*. Індивідуальна семантика дієслова **to prevent** характеризує повсякденні дії та процеси діяльності людини, окремі з яких мають стосунок до вияву протиріч, суперечностей, конфронтації: *to act before, in anticipation of, or in preparation for a future event, to meet beforehand, to come, arrive, or appear before, to meet with welcome or succour; to meet with hostility or opposition, to confront, to forestall, or baffle by previous or precautionary measures, to cut off beforehand, to debar, preclude, to stop, hinder, keep, to frustrate, defeat, bring to nought, render void or nugatory, to take possession of, to preoccupy, prejudice (a person's mind)*.

Семантично близьким до дієслів, що експліцитно відображають *конфліктні дії* в їхньому високому ступені прояву шляхом застосування сили, зброї, певних частин тіла, виступає **to rap** (29 значень): *to strike, smite, to check or punish smartly, to charge, to prosecute, to criticize adversely, to rebuke, to mention unfavourably, to*

drive, dash, knock, to swear (a thing) against a person, to talk or chat in a discursive manner, to declare by means of raps, to affect with rapture, to seize or snatch for oneself.

У досліджуваній лексиці сучасної англійської мови кожне слово розкриває свою семантичну специфіку по-різному. При цьому лексичні одиниці відзначаються різноманітністю своєї семантики, чим пояснюється і той факт, що, окрім передачі *конфліктних дій*, як і у випадку з 28–27-значними словами, їхні значення містять і вказівки на: зробити прорив у захисті, бризкати, плескати, розводити, змішувати, вихвалитися, робити начерки (*to dash*), повністю змінювати, перевертати, переставляти, вивертати, повертати назад, дати задній хід, анулювати, скасовувати, відміняти що-небудь в юриспруденції (*to reverse*).

До другої групи належать і 26-значні дієслова *to thrust, to strive, to tax, to vary, to bespeak*, що об'єднуються навколо семантики штовхати, пробиватися, завдавати удару, колоти, вводити війська, боротися, докладати зусиль до чого-небудь, здійснювати тиск, зійтися в бою, виявляти суперечності, звинувачувати, скаржитися, засвідчувати що-небудь тощо: *to exert the force of impact upon or against, to push, to come together with force of impact, to strike together, collide, to press upon, compress, to intrude oneself into any position or upon another person, to put a person forcibly into some condition or course of action usually against his own will, to insinuate (to thrust), to make a lot of effort to achieve smth., to try very hard to do smth. or make smth. happen, esp. for a long time, or against difficulties (to strive), to censure, find fault, to reprove, blame (a person, his action, etc.), to accuse, charge, to take to task, call to account, to call in question, to challenge, dispute (a statement, etc.) (to tax), to raise one's voice, to speak against, to oppose, to accuse, to charge, to bear witness, to declare to, to indicate, to give evidence, to call out, to exclaim, complain (to bespeak)*. Окрім передачі *конфліктних дій*, слово *to tax* означає обкладати податком, таксувати, піддавати випробуванню, брати плату, збирати членські внески. У дієслові *to vary* відзначаємо семантику прояву незгоди, відсутності спільних точок перетину, схожості, вагання, вербального заперечення, вияву брехні, непокори, сварки тощо (*to differ, diverge or depart, to depart from the truth,*

to wander in mind, to give a different account, to differ in opinion, to disagree, to discord or quarrel, to contend against, to be uncertain, to hesitate, to change or alter in respect of conduct, to introduce a difference or discrepancy, to cause to change or alter, to dispose, obtain, occupy, in a manner characterized by variety or variation, to set at variance, to express in different words).

До мовних одиниць на позначення *конфліктних дій* в сучасній англійській мові входять 25 значні дієслова *to argue*, *to threap* та *to defend*, які тісно взаємопов'язані між собою семантичною ознакою – *уперто, наполегливо, завзято іноді навіть агресивно підтримувати, захищати, відстоювати кого-, що-небудь (точку зору, думку, людину, честь, гідність, правду): to maintain, by adducing reasons, the proposition or opinion that (to argue), to maintain obstinately or aggressively (to threap), та to support or uphold by speech or argument, maintain, vindicate; to speak or write in favour of (a person or thing attacked), to maintain (a statement impugned) (to defend)*. Спільним для мовних одиниць досліджуваної групи є також: *to contend, to contend in words, to dispute; to dispute (smth., with smth.) about, to argue*. Крім того, лексеми *to threap* та *to defend* збігаються за семантичною ознакою *to fight, to fight for, against smth., to fight for the safety of, а дієслова to argue та to defend – to make (smth.) against, to make antagonistic*. Досліджувані дієслова характеризуються й індивідуальними значеннями: *to accuse, impeach, arraign, find fault with, to bring evidence, convict, prove, indicate, to make good an accusation against, prove wrong or guilty, to bring reasons, to reason in opposition, raise objections, to use as an argument (to argue), to persist in asserting (something), to impute, attribute, ascribe (something) to a person, to give (one) credit for love or goodwill, to urge to the exercise of kindness (to threap)*.

Особливістю 24-значних лексичних одиниць є виділення в їхній семантиці окремих аспектів, сторін, підходів до прояву *конфліктних дій*: *to follow with vengeance, to revenge, to institute legal proceedings against a person for some offence, to arraign before a court of justice for some crime or wrong, to pursue a person vindictively or with malice, to persecute (to prosecute), to swear to (a fact or statement), to witness to, attest, to bear corroborative testimony to, to attest along with*

another, to call to witness, adjure, to charge, make a solemn appeal or protest, to dispute or debate keenly, wrangle, to argue or debate, controvert, call in question (to contest), to put over against, to interpose, as an obstacle or hindrance to progress, or a defence from attack, to expose to danger or evil of any kind, to bring forward or state in opposition, to adduce as a reason against smth., to bring as a charge against, to attribute to any one as a fault or crime, accuse one of, to lay to one's charge, to express or feel disapproval, to disapprove, to have an objection to, dislike (to object), to disturb, disquiet, trouble, to make anxious, fill with concern, to urge, importune, to entreat or petition a person for, to incite or move, to induce or persuade, to make immoral attempts upon, to court or beg the favour of a woman, to affect a person or thing by some form of physical influence or attraction, to conduct, manage, or attend to, to stir up, to instigate, to urge or plead one's suit, cause, to request, to desire or seek by petition, to act or practise as a solicitor (to solicit). Лексична одиниця **to contest** містить також вказівку на способи розв'язання *конфлікту* як мирними, так і воєнними діями: *to strive, to contend, struggle, fight for, to dispute with arms, to oppose with arms, fight against, to contend in rivalry, vie, compete with, to set in competition.*

Однією з важливих ознак системності лексичної семантики досліджуваних дієслів є їхня поліфункціональність. Це означає, що закріплені за словами якісно різні ознаки служать, з одного боку, засобами формування лексичного значення як цілісної автономної семантичної одиниці, а з іншого, виступають своєрідними скріпами, на основі чого лексичне значення дієслів на позначення *конфліктних дій* приєднується до семантичної системи, виступаючи її елементом. Так, наприклад, значення *used in phrases, used figuratively, to have to do smth. against smb., used in sport* об'єднують семантику слів **to throw, to stand, to turn, to hit**; значення *to contend (in for, with, against)* характеризує семантику дієслів **to throw, to stand, to oppose, to deal, to wrestle**; *to rebuke, reprove, to scold or rate, to blame* охоплює семантику дієслів **to round, to charge** та інших; *to bring smth. against smb., to evidence* містяться в тлумаченнях слів **to throw, to present, to charge**; значення *to*

make smth. against, to make antagonistic, an antagonist розкриває семантику слів *to turn, to settle, to hit, to answer, to smite*, etc.

Характерною особливістю 23-значних дієслів є те, що їхня семантика відтворює як вербальні, так і невербальні форми й шляхи розкриття *конфліктних дій*: за допомогою висловлення догани, задавання прочухана, дорікань, суворого контролю та перевірки (*to check*), грізного, нещирого виразу обличчя, протистояння, маскуванню, фальші на обличчі (*to face*), позбавлення, знищення, приниження, придушення, стримання, поглинання, тамування чого-небудь (*to swallow*), обговорюючи ситуацію, що склалася, в усній чи письмовій формі, манерою поведінки виражаючи своє ставлення до кого-небудь, проводячи перемовини (*to treat*), приголомшувати, дратувати чи обурювати кого-небудь, відкрито сперечатися, сваритися, не погоджуватися з кимось, чимось, бути в дисгармонії з ким-, чим-н. (*to jar*), проводити поділ на частини, відокремлювати кого-, чого-небудь іноді застосовуючі силові методи, вказувати на різницю, виділяти когось або щось з-поміж інших, що не завжди має позитивний характер, оскільки, одвічний поділ людей на будь-які групи завжди супроводжується чиймсь незадоволенням кого-небудь (*to distinguish*).

Отже, в межах однієї мікросистеми слова своїми лексичними значеннями тісно переплітаються одне з одним, утворюючи ланцюжкові безпосередні та опосередковані зв'язки. Побудована за теорією множин матриця співвідношення лексичного та семного складу слів на позначення *конфліктних дій* чітко представляє місце й роль кожного досліджуваного слова в системі мови, що характеризується різнотипними зв'язками з іншими словами. У матриці вагомими є як заповнені, так і незаповнені ділянки. Останні свідчать про потенційні можливості слів поєднуватися з іншими, формуючи нові мікросистеми.

Спільною для 22-значних дієслів другої групи є імпліцитне позначення *конфліктних дій* через відсилання до вже проаналізованих нами слів *to strike, to hit, to beat, to oppose, to oppress, to throw*, водночас розкриваючи свої індивідуальні особливості: *to put together (parts or elements) so as to make up a whole, to arrange a dispute, conflict of claims, to settle, adjust, arrange, to give some*

arrangement, attitude, or adjustment to, to put in the proper state (for any purpose); to dispose, to order, to set in proper order, to make calm or quiet (to compose), to demand as a right, claim for, to have a natural right or claim to, to summon or invite defiantly to a contest or any trial of daring or skill, to summon to fight, or to a duel, to give a dose that constitutes a challenge (to challenge), to miss one's footing, or trip over an obstacle, in walking or running, so as to fall or be in danger of falling, to trip morally, to take offence, to find a stumbling-block or obstacle to belief, to proceed, speak, or act in a blundering or hesitating manner, to bring to the ground, to overthrow, to puzzle, to embarrass, nonplus, to hinder, prevent, to shake a resolve, an opinion (to stumble), to make a false step or stumble morally, to commit a sin, crime, or fault, to fail in duty, to do amiss, to wrong a person, to attack, assault, assail, to wound, to hurt, to give physical pain to, to harm, injure, to vex, annoy, displease, anger, to excite a feeling of personal annoyance, resentment or disgust (to offend), to declare or state formally, to affirm, asseverate, to protest the bill of a person, to lodge a protest against a player in US Football, to appeal to, to make a request in legal form, to demand as a right, to stipulate, to remonstrate, to make the subject of a protest (to protest). Сюди відносимо також дієслова, що вказують на забезпечення захисту, звільнення від боргів, задоволення потреб, наявність охорони, використання усіх запобіжних заходів щодо усунення небезпеки (*to secure*), тримаючи ніс по вітру, виявляючи конфронтацію, не приймаючи чого-небудь (*to nose*), вдарити або штовхати, боротися, здійснювати спарринг, займатися боксом, захищатися та оборонятися руками та кулаками, суперечити, грубо та безглуздо сперечатися (*to spar*), розриваючи зв'язки, відносини, тримаючи що-небудь в секреті, таємниці, приховуючи що-небудь, забороняючи публікацію, випуск газет тощо (*to suppress*), вражати або потрясати когось, чим-небудь, обурювати, викликати шок, неприємно, душевно образити, викликати відчуття нервового потрясіння, відрази, невдоволення (*to shock*).

Конфліктні дії, зокрема їхні передумови та способи розгортання, в нашому мовному матеріалі розкриваються в їхньому багатоаспектному вимірі – повсякденному житті, комунікації, поведінці, суспільних відносинах, воєнних

діях тощо. Саме ці ситуативні чинники послужили відправною точкою для об'єднання 21-значних дієслів *to traverse* (*to direct oneself or act against, to cross, thwart, oppose, to go (against), go counter, to dispute; to discuss*), *to fray* (*to come into collision, to clash, to rub, to make a disturbance, to quarrel or fight, to assault, attack, to be afraid or frightened, to scare away, to affect with fear, make afraid*) та *to interfere* (*to strike against each other, to come into physical collision, to collide or clash, to clash in opinions, tendencies, to run into each other, cross each other's paths, to intercross, to come into opposition, to molest or assault sexually*). Дієслово *to dispute* експліцитно передає семантику *конфліктних дій*: *to contend with opposing arguments, to debate or discourse argumentatively, to discuss, argue, hold disputation, to strive, struggle, to maintain, uphold, or defend smth. by argument, to contest, to encounter, oppose, contest, strive against, resist an action*. Цікавою є також семантика дієслова *to retort*, яка передає і відтворює зворотність процесу та дії: *відповідати тим же, давати здачі, бити противника його ж зброєю, вертати звинувачення, образи, давати контраргументи* (*to make return of, to repay or pay back, to cast back, to answer with the like, to return an answer, to meet or answer an argument by a similar argument to the contrary, to turn or direct his own statement against an opponent, to throw or hurl back a weapon, to give in return, to multiply again, to spring or fly back*). Серед 21-значних дієслів знаходимо й лексему, семантика якої експліцитно передає *конфліктні дії*, таким чином збігаючись за значеннями з дієсловами цієї ж групи *to thwart* (брати участь у русі опозиції, відкрито протиставляти себе кому-небудь, запобігати кому-небудь у досягненні мети, чинити перешкоди, в усному мовленні та конкретними діями виступати проти кого-, чого-небудь).

У складі другої групи виступають і 20-значні дієслова, що містять у собі семантику як відносно нейтральних, так і яскраво виражених *конфліктних дій* між людьми. До перших належать *to sweep* (*to remove, clear away, to drive away, to carry or trail along in a stately manner, to examine premises, telephone lines for electronic listening or recording devices, to extend to, to pass, to destroy, ravage, or capture, to take a wide survey of, to move along over a region with violence or*

destructive effect, to describe, trace, mark out, to form a mould with a sweep), **to sit** (*to sit against, resist, to endure, bear, to put up with, go on with, to astonish, to sit apart from others, to take no part in a game, dance, etc., to sit down in a public place as a form of protest, to sit down on strike in one's place of work*) та **to hedge** (*to restrict or confine to one's own use, to monopolize, to secure oneself against loss on a bet or other speculation by making transactions on the other side so as to compensate more or less for possible loss on the first, to insure against risk of loss by entering into contracts which balance one another, to leave open a way of retreat or escape, to trim*). До других відносимо **to fight** (*to contend in battle or single combat, struggle, engage in conflict, to maintain a cause, quarrel by fighting, to win or make one's way by fighting, to combat, to engage or oppose in battle, to war against, to cause to fight, to set on to fight*) та **to row** (*to attack or assail a person in a rough manner, to rag, to rate or scold a person angrily or severely, to take sharply to task, to criticize sharply or severely, to make a row or disturbance*).

3.3.3. Лексико-семантичний аналіз дієслів з низьким ступенем полісемії

Поєднання у межах одного слова різноманітних значень свідчить про значний вплив екстралінгвальних чинників на розвиток і вживання лексичних одиниць в англійській мовній системі. Усе це веде до того, що, незважаючи на відношення зі словами своєї групи, майже кожен установлює певні зв'язки зі словами інших груп.

Прикладом цього слугує третя група нашого мовного матеріалу, що об'єднує 19–2-значні дієслова з низьким ступенем полісемії. Вона є найчисельнішою і детально представляє цілі підгрупи слів з однаковою кількістю значень. Це свідчить про те, що в межах указаних підгруп досліджувані дієслова об'єднуються на основі певних характеристик. Так, наприклад, спільним для слів **to repugn** і **to wrangle** (19 значень) є *to contend in, for, with or against a person or thing*, а також значення, що характеризують чітко виражені *конфліктні дії* шляхом вербальних та невербальних проявів незадоволення, незгоди, невідповідності чому-небудь: **to repugn** (*to stand against smth., to be at variance with smth., to differ*

or vary from smth., to be contradictory, to be opposed to smth., to offer opposition or resistance, to object, to fight, strive, to oppose, to refute, to repel, to reject, to be repugnant to the mind, to affect one with repugnance or aversion) та **to wrangle** (*to dispute angrily, to argue noisily or vehemently, to engage in controversy, to dispute or discuss publicly as at a university, for or against a thesis to utter wranglingly, to argue out of a possession*).

У семантиці 19-ти значних слів ще більше специфікується указана характеристика – **to hustle** (*to push or knock a person about roughly or unceremoniously, to jostle in a rough or violent fashion, to urge, impel, push forward into some action in a rough unfastidious fashion, to sell or serve goods in an aggressive, pushing manner, to engage in prostitution*), **to threaten** (*to press, urge, force, to try to influence a person by menaces, to utter or hold out a threat against, to declare one's intention of inflicting injury upon, to charge or command with threats of punishment or displeasure, to endanger actively, to appear likely to do some evil, to utter or use threats, to declare one's intention of injuring or punishing in order to influence*), **to hurtle** (*to attack in words, to assail, to dash, dart, shoot, fling, cast, to meet in encounter, to rush, hurry, to emit a sound of collision, to clatter*) та **to undertake** (*to take by craft, to entrap, to overtake, seize upon, to reprove, rebuke, chide, to engage with, enter into combat with*).

Указану семантику містять у собі і дієслова **to snarl** і **to discuss**, проте тут вона розкривається шляхом виділення її нейтральніших аспектів: **to snarl** (ускладнити, заплутати, уплутати у яку-небудь справу, заманити в пастку, сваритись, бурчати, огризатися, злитися, гніватися, проявляти обурення, розмовляти суворою, грубою чи непристойною манерою), **to discuss** (наводити аргументи, висувати претензії до кого-небудь, покінчувати з ким-, чим-небудь, розголошувати про що-небудь, відкидати, покидати що-небудь). У цій групі досліджуваних дієслів присутня також мовна одиниця **to fence**, що має індивідуальну семантику на позначення вираження захисту, прикривання кого-, чого-небудь, використовуючи холодну зброю, наприклад у фехтуванні чи відбивати атаку під час нападу ворогів на місто, або захищати підсудного в суді,

висловлювати підтримку кому-небудь під час сварки, будучи третьою стороною тощо. Крім того, *to fence* переплітається в одному значенні з *to repugn* (*to ward off* (*smth.*), *repel*).

Серед 18-значних мовних одиниць знаходимо такі, що характеризують окремі складові *конфліктних дій*. Сюди відносяться: бити, ударяти, різко критикувати, шпетити, піддавати нападкам гострої критики, зі стуком шпурляти, кидати, використовується для позначення будь-якої насильницької дії (*to slam*), брати участь у змаганнях, боротися, зіткнутися, бити, кидатися на кого-небудь зі зброєю, сперечатися, стріляти зі зброї, бігти, кидатися або вриватися куди-небудь, воювати із застосуванням насилля (*to tilt*), збентежити, збити з пантелику, загнати в глухий кут, приєднатися до бою (*to mix*), вести дискусії, дебати, ставити запитання різного роду, проводити пошуки з певними цілями, вивчати що-небудь з точки зору закону, кидати виклик, звинувачувати в чому-небудь, ставити під сумнів, проводити розслідування, опозиціонуватися (*to question*), відкрито проявляти обурення, привселюдно ображати людину, бентежити чи приводити в замішання, присоромити, протистояти, зустрітися у ворожому зіткненні, атакувати (*to affront*) та придушувати, приборкувати, стримувати почуття, емоції, дії, протистояти певній пристрасті, контролюючи її, тримати під контролем, пригнічувати, репресувати (*to repress*). Указаними специфічними значеннями досліджувані слова поєднуються з дієсловами як першої, так і другої груп (*to throw, to hit, to contest, to strive, to fight, etc.*).

У процесі аналізу мовного матеріалу помічаємо, що система сучасної англійської мови зазнавала і зазнає впливу як лінгвальних, так і екстралінгвальних чинників, унаслідок чого відбуваються якісні зміни в семантиці слів. Між значеннями полісемічних лексичних одиниць знаходимо чітко виражені два типи відношень – перетину і включення. У результаті менші за обсягом групи входять до складу більших (включення) або входять до складу інших груп на основі часткового збігу їхньої семантики (перетин). Своїми індивідуальними, конкретними значеннями вони розташовуються за межами перетину.

Обов'язковим аспектом семантичного аналізу в роботі у цьому зв'язку є дослідження співвідношень значень одних мовних одиниць із значеннями інших, а також слів між собою. Водночас урахуємо, якою мірою досліджуване слово та його значення входять у ієрархічно організовану мікросистему, що базується на спільних і відмінних ознаках та які типи мікросистем далі не діляться на більш ізольовані підсистеми. Наприклад, 17-значні дієслова об'єднуються навколо декількох змістових стрижнів: 1) вступати в *конфлікт*, дебати, суперечки, сварки, протистояння, боротьбу, висловлювати протести, незадоволення, осуд, звинувачення (*to head, to quarrel, to deraign, to contend, to reason, to canvass, to impeach*); 2) відкрито виступати проти кого-, чого-небудь, вступити в бій, вступити в жорстоке і галасливе зіткнення, протистояти, перешкоджати кому-н., оскаржити, сперечатися, викликати сутичку інтересів, поглядів тощо (*to clash, to encounter*); 3) бентежити, спантеличувати, відволікати або розсіювати увагу, заплутати, роздирати душу, приводити в стан сум'яття, розділяти, розлучати, доводити до божевілля, зводити з розуму та намагатися підкорити, звершити що-н., захопити або знищити кого-, що-н. (*to attempt, to distract*). За межами вказаних мікрогруп розташовується дієслово *to deny*, яке саме по собі характеризується заперечною семантикою: *to contradict or gainsay, to declare to be untrue or untenable, to refuse to admit the truth, to reject as untrue or unfounded, to refuse to admit the existence of, to disown, disavow, repudiate, renounce, to be "not at home" to, etc.*

Особливістю досліджуваної лексики є те, що слова в семантичному просторі розташовуються як за кількісними, так і якісними характеристиками. Наявність цілого ряду слів з однаковою кількістю значень свідчить про високий ступінь синонімізації, що сприяє встановленню взаємозв'язків між лексичними одиницями. Так, у групі 16-значних слів об'єднуються мовні одиниці *to jostle, to remonstrate* та *to revolt*: стикатися, суперничати, вступити в зіткнення, боротися з кимось за щось, наприклад, за певне місце, кращий шлях чи користь, протистояти, рухатись з силою, грубо чи без церемоній, закликати до чого-небудь, протестувати проти кого-, чого-небудь, скаржитися, висунути заперечення,

повстати, збунтуватися (*to come into collision, to push one against another, to contend for a place, the best path, to vie or struggle with some one for some advantage, to knock, push, drive, or force, roughly or unceremoniously, to protest against, to point out, state, or represent (a grievance, etc.) to some authority, to raise an objection to a thing, to address a remonstrance to a person, to rise against a person, rulers or constituted authority, to cause to revolt*), водночас дієслова **to withstand**, **to capitulate** мають антонімічні характеристики: **to withstand** (*to resist, to oppose, to controvert, contradict, deny, to stand in the way of, to oppose or hinder the performance, operation, or progress of*) протиставляється **to capitulate** (*to draw up articles of agreement, to arrange or propose terms, to make conditions, stipulate, agree, to make terms about, agree upon the terms of, to surrender upon terms*). Яскраво виражені конфліктні дії притаманні семантиці лексичних одиниць цієї групи **to toss** (*to disturb or agitate socially or politically, to disquiet or agitate in mind, to set in commotion, as by shifting opinions, feelings, circumstances, or influences, to disturb, to disorder*) та **to carp** (*to contend, fight*). Крім того, останнє характеризується проявом дій чіпляння, недоброзичливої критики, бурчання (*to talk querulously, to find fault, take exception to, to censure, to judge, discriminate*).

До 15-значних мовних одиниць на позначення *конфліктних дій* в сучасній англійській мові належать 6 дієслів (**to plead**, **to subdue**, **to mouth**, **to bump**, **to expostulate**, **to debate**). Прямими й переносними значеннями характеризується семантика слів цієї групи. Спільними для дієслів **to plead**, **to expostulate** та **to debate** є *to contend, to wrangle*. Семантика обговорення, розглядання, обмірковування чого-н. (*to discourse, discuss, dilate, to dispute about, discuss, esp. to discuss a question of public interest in a legislative or other assembly, to discuss or consider (with oneself or in one's own mind), deliberate upon*) розкривається в тлумаченнях дієслів **to expostulate** та **to debate**. Збіг лексичних значень мовних одиниць **to mouth** та **to expostulate** відбувається за вказівкою на дорікання кому-н., розмовляння зарозуміло і з погордою (*to utter in a pompously oratorical style, to say or utter in expostulation*). Між дієсловами **to mouth** та **to bump** також встановлено семантичний зв'язок *to seize (a person) by the arms and legs, to seize with the mouth*.

Індивідуальною семантикою характеризується лексична одиниця *to subdue*, що позначає завоювання чого-небудь, установлення контролю, досягнення чого-небудь, зменшення напруги, тиску, скорочення чого-небудь, підкорення, підпорядкування кому-небудь, ставити в залежність від кого-, чого-небудь (*to conquer, in fight and bring them into subjection, to reduce to order or obedience, to achieve, attain a purpose, to bring a person into mental, moral, or spiritual subjection, to get the upper hand of by intimidation, persuasion, to obtain control of the conduct, life, or thoughts of, to prevail over, get the better of*).

У межах третьої групи виділяємо і підгрупу дієслів, що містять 14 лексичних значень (*to meddle, to assail, to chide, to conquer, to oppugn, to differ, to surmise*). Указані мовні одиниці формують три мікрогрупи: 1) наступати, атакувати, нападати раптово та шалено, що включає ведення словесної боротьби та за допомогою зброї, завоювання, підкорення чого-небудь (*to assail, to conquer, to oppugn*); 2) відрізнятись, мати розбіжність у чому-небудь як прояв дій *конфліктувати* двома сторонами, розходитися в думках, не погоджуватися (*to differ*); 3) прояв гніву, висловлення звинувачень, участь у *конфлікті*: дати волю гніву, люті, незадоволенню (*to chide*), звинувачувати кого-небудь в чому-небудь, підозрювати, натякати на що-небудь, винести обвинувачення (*to surmise*), плутатися, турбуватися за що-небудь, бути втягнутим у *конфлікт*, упадати за ким-небудь (*to meddle*).

13-значними у досліджуваному матеріалі виступають 9 мовних одиниць (*to vie, to chew, to bandy, to quench, to pit, to resist, to batter, to denounce, to counter*). Характерною ознакою цієї групи є взаємозв'язки між лексичними значеннями дієслів, оскільки тут наявні їхні перетини, що свідчать про тісні синонімічні зв'язки між ними. Семантика дієслів *to bandy, to pit, to resist, to batter* та *to denounce* розкривається шляхом вияву ворожих дій, спрямованих проти кого-, чого-небудь (*to have/do smth. against sb./sth.: to match (one's skill, strength) against an opponent, to stand against, to operate against (smth.) with artillery, with the purpose (and result) of breaking down or demolishing them, to inveigh against openly*). Спільним для лексем *to pit, to resist, to counter* та *to bandy* є значення *to oppose, to*

strive. До вищевказаних наближаються **to batter** та **to counter**, об'єднані вказівкою на ударяти, бити кого-, що-небудь для досягнення своєї мети (*to strike with repeated blows of an instrument or weapon, or with frequent missiles, to strike with a counter-blow*). Слово **to chew**, вказуючи на обговорення, проведення дискусій з ким-н., стосовно справ, подальших дій чи планів, поведінки тощо (*to discuss, talk over (a matter)*) наближається до лексеми **to bandy**. Характерним для лексеми **to chew** є значення *to crush, to bruise* завдяки якому вона поєднується з **to quench** та **to batter**. Указівка на проголошення, виголошення, інформування чого-н., публічне обвинувачення, засудження, викриття (*to declare oneself able to do smth., declare or pronounce (a person) to be (something), to declare or make known (an offender) to the authorities, to declare (a person or thing) publicly to be wicked or evil*) міститься у лексичних значеннях дієслів **to vie, to denounce**.

Індивідуальною семантикою характеризується лексична одиниця **to quench**, яка містить семантику на позначення дії знищення, вбивання, зіткнення, застосування сили, тиску (*to destroy, kill a person, to oppress, to put to an end, to cease, to be extinguished, to suppress, to put out*). У досліджуваному мовному матеріалі знаходимо й нейтральну семантику слів на позначення *конфліктних дій*. Так, дієслово **to resist** (*to succeed in standing against, to prevent a weapon from piercing or penetrating, to withstand the action or effect, to strive against, to offer resistance, to stop, to rest*) та **to bandy** (*to band together, league, confederate*) навпаки характеризують шляхи уникнення *конфліктних дій*.

У межах третьої групи виділяємо і підгрупу дієслів, що містять 12–11 лексичних значень. Указані лексеми формують чотири змістові комплекси: 1) вести воєнні дії, які включають протистояння, опозицію, ведення ворожої боротьби з ким-небудь, атакування, погрозу фізичного насильства, службу в армії, бойові дії, раптовий наступ, ведення бойових операцій, кидання виклику, знешкодження, здобуття перемоги, завоювання кого-, чого-небудь, подолання перешкод, розбиття вщент, подолати в бою чи *конфлікті* (**to militate, to impugn, to defy, to assault, to struggle, to arise, to war, to conflict, to profligate**); 2) представляти кого-, що-н. у фальшивому світлі, спотворювати, приховувати, не

показувати (*to disguise*); 3) виражати *конфліктні дії* вербальними і невербальними формами та засобами (*to gag, to toil, to negotiate, to confront, to thunder, to tevel, to tangle, to reproach*) та 4) *конфліктні дії* в їхньому розмаїтті мають місце в повсякденному житті людини: виявляти вороже ставлення, діставати шок, шокувати, стикатися, зіштовхуватися (застарілі значення *to concur*), чинити перешкоди, стояти в кого-небудь на шляху, переривати, перебивати, втручатися в що-небудь, блокувати, тормозити, зупиняти, створювати складнощі (*to obstruct*), доносити на кого-небудь, давати інформацію проти кого-небудь, ставити перед трибуналом, осуджувати, пред'являти обвинувачення, заважати (*to delate*), оголосити вирок, засудити, прирікати, вирішувати долю, визнати кого-небудь винним (*to impute, to doom*), панувати; верховенствувати над кимось, брати гору, пересилювати (*to overrule*), виводити на чисту воду, доходити компромісу, згоди, вирішувати *конфліктні* суперечки (*to compromise*), докладати зусилля, триматися на відстані (*to fend*), порушувати (переступати) закон, заперечувати або ставити під сумнів кого-, що-небудь (*to contravene*). Окремі дієслова досліджуваної підгрупи характеризуються нейтральною або позитивною семантикою, що, в свою чергу, свідчить про можливість двоякого тлумачення поняття «*конфліктні дії*», з одного боку, як негативного, а з іншого – позитивного феномена: *to concur* (*to occur, to happen, to coincide, to agree in opinion with, to accord in quality, character, to fall, to flow together, to meet, to run or come together peacefully*), *to vanquish* (*to overcome or defeat an opponent or enemy in conflict or battle, to reduce to subjection or submission by superior force, to subdue, suppress, put an end to, to win or gain a battle or other contest, to be victorious, to have the victory*).

В окрему підгрупу включено і 10–7-значні дієслова, що, як і в попередніх випадках, утворюють свої семантичні комплекси: 1) спрямовувати дії проти кого-, чого-небудь. Ключовим тут виступає *to do smth. against smb./smth.* Семантика позначуваних дій широка і комплексно всебічно представляє їхній характер та спрямування: проти правлячої влади, керівника (*to rebel*), акціонерів з їхнім капіталом (*to corner*), публікацій та звинувачень у пресі (*to article*), суперечливих ідей, пропозицій (*to contradict*), наказів і розпоряджень керівництва (*to mutiny*), як

вияв антипатії, презирства, нелюбові (*to spurn*), проти зла, нечистої сили (*to deprecate*), усього невідомого, незрозумілого (*to reluctant*); обмеження простору, незручностей (*to scrouge*), супротивника, опозиції (*to persist*), порушення рівноваги, балансу (*to countervail*), спільника, співучасника (*to snitch*), вартості іншої речі (*to counterpoise*), озброєння, воєнних дій, зброї (*to arm*); 2) відрізнятись, бути несхожим, відмінним (ключові слова *to differ, to be unlike*) за ростом і розвитком рослин, їхніх сортів (*to differentiate*), інтелектом, розумовою діяльністю, расовою дискримінацією (*to discriminate*), за правилом, методом, стандартами, тенденцією, напрямом (*to deviate*), точкою зору, власною думкою, релігійним віросповіданням (*to dissent*), напрямом руху, характером, курсом (*to diverge*) змінами в розмірі, формі, посаді, кількості чого-небудь, ціні, зовнішньому вигляді, умовах і т.п. (*to alter*), за своєю точкою зору, ставленням до кого-, чого-небудь (*to disagree, to squabble, to difference*) та 3) людина, її поступки, вчинки з відповідними на них реакціями: стимулювати до роботи, гордитися чим-небудь, провокувати що-небудь, залякувати (*to pique*), створювати шум, кричати, турбувати, вимагати (*to clamour*), дискутувати, вести бесіди, виступати на суді, висувати тему для обговорення, вступити в дискусію чи аргумент (*to controvert, to moot, to tackle*), несправедливо поводити себе з ким-небудь, говорити неправду, даремно витратити час (*to quibble*), висловлюватися нецензурними словами, вживати лайливі слова на адресу людини, поливати брудом, паплюжити (*to scold*), морально і ментально нищити кого-небудь, робити фізично слабшим, розрушати підвалини аргументів, доктрини, закону, авторитету, зусиль опонента (*to enervate*), закривати очі на недоліки, те, що не подобається, ігнорувати, не звертати уваги на протиріччя, дивитися на людей з прихованою симпатією, не виявляти активність, залишати поза увагою, зиркати на кого-небудь (*to connive*), проклинати, бажати зла, накликати біду, звертатися до нечистої сили, вчиняти святотатство (*to curse*), давати поради, застерігати, закликати до виконання обов'язку, інформувати про що-небудь (*to admonish*), виявляти неповагу, непошану, паплюжити добре ім'я, репутацію та авторитет людини, проявляти неувважність, невихованість (*to defame*), опозиціонувати себе, разюче відрізнятись

від інших (*to discord*), залишати поза увагою, заперечувати що-небудь, не робити винятків, покидати (*to except*), судитися з ким-небудь (*to litigate*), бути нелояльним, нещирим, прикидатися, зваблювати жінок, скривати свої справжні наміри, характер, зраджувати (*to betray, to sell*), не визнавати авторитету, претензій, відмовлятися від свого, того, що належить людині, відрікатися від кого-небудь (*to disclaim*), підбурювати до повстання, путати, міняти плани (*to reluct, to insurg*), порівнювати, зіставляти чи протиставляти кого-, що-небудь (*to contrast*), відкривати очі на що-небудь (*to upcast*), соромити кого-небудь, маскуватися, прикидатися, ставати супротивником, знеохочувати (*to discountenance*), витримувати що-небудь, вистояти, встояти перед чим-небудь, успішно переносити що-небудь, чітко виділятися (*to outstand*), захищати (*to breast*), ставити заборону (*to debar*), досягати взаємної угоди, вирішити справу, дійшовши згоди (*to concert*), змагатися, суперничати (*to emulate, to antagonize*), втягуватися в дискусію, просуватися вперед (*to wade*), відкрито виступати проти кого-небудь (*to beard*), пікетувати, виставляти охорону (*to picket*), наносити різкі удари, створювати шум, скаржитися ненормативною лексикою на кого-, що-небудь, висловлювати невдоволення (*to murmur, to storm*), скидати, валити уряд, імперію, розрушати місто, розбивати ворога (*to evert*), непристойно сваритися, вносити неспокій (*to brawl*), обмовляти, лихословити, оббрехати кого-небудь (*to mis-say, to malign*), учиняти правопорушення, зловживати ким-, чим-небудь (*to transgress, to trespass*), карати, накладати штраф за щось, заподіювати пошкодження (*to punish*); 4) збройним шляхом вирішувати *конфліктні дії*: сильно ударяти, страйкувати, вибити ворога (*to thwack*), боротися, вступати у війну, вводити батальйони (*to battle, to tussle*), силою руйнувати, без зупинки вести боротьбу, падати (*to steam-roller*), атакувати, приєднатися до бою, вступати в бій з метою завоювання, штурмувати (*to attack*), зіштовхуватися, приводити в зіткнення, вступити в протиріччя, у *конфлікт* з ким-, чим-небудь (*to collide, to impact*).

Як бачимо, дослідження слів на позначення *конфліктних дій* в сучасній англійській мові вимагає врахування *антропоцентризму*, що ставить людину в

центр уваги, а мову визначає як її важливою властивістю і необхідною умовою існування на землі. Як зазначає О. С. Кубрякова, «антропоцентризм характеризується як винятковий принцип дослідження, який полягає в тому, що наукові об'єкти вивчаються насамперед за їхньою роллю та їхнім призначенням в життєдіяльності людини, за їхніми функціями в розвитку людської особистості і її удосконалення» [79, с. 199]. Указаний принцип поєднується з дослідженнями зв'язку людини і мови, мови і духовної активності людини, мови й мислення, мови й фізіології людини, мови і культури, мови й комунікації тощо.

Антропоцентризм в лінгвістиці пояснюється вченими зміною ракурсу дослідження, формулюванням нового об'єкта дослідження – мовної особистості. Мова при цьому виступає однією з активних форм пізнання дійсності, завдяки чому «розуміємо і відчуваємо реальний образ світу, досягнути який людина прагнула протягом багатьох століть» [79, с. 199].

Отримані внаслідок лексико-семантичного аналізу комплекси лексичних значень слів в сучасній англійській мові виступають змінними та рухомими. Отже, для них характерна варіативність. У роботі розрізняємо два основні типи семантичного варіювання: полісемію, що сприяє поєднанню семантичних ознак у слові, та мовне варіювання, яке характеризується лише акцентуванням уже відомих елементів значення і на перший план висуває асоціативні ознаки слова. Прикладом цього слугує остання підгрупа третьої групи, що містить 6–2-значні лексичні одиниці. Як і в попередніх підгрупах, тут наявний цілий ряд слів з однаковою кількістю значень, які, в свою чергу, формують семантичні комплекси: 1) завдавати ударів, нападати, вести бойові дії (*to struggle, to scramble, to strike, to come forcibly into contact with, to inflict punishment, to bring into collision, to dash, to clash, to attack, to slash, to do evil, to do wrong, to do harm or injury, to destroy, to engage in battle, to fight, to battle, to collide, to beat*). Указаною семантикою характеризуються лексичні одиниці *to tonk, to intershock, to recalcitrate, to infight, to sword, to compete, to combat, to dush, to misdo, to sturt, to outflank, to taboo, to tabu, to gnash, to boycott, to restrike* і *to sprattle*; 2) діяти на протипагу кому-небудь, усупереч кого-, чого-небудь, в опозиції до кого-, чого-небудь (*to act in opposition*

to, or contrary to, to oppose, to meet in opposition, to feel the opposite, to posit as a contradictory, to work in opposition, or with contrary intent, to counteract, to oppose by contrary operations) об'єднує лексичні значення дієслів *to counterwork, to opposit, to antipathize, to repugnate, to counteract, to discrepate, to bluff, to redargue* та *to avert*. Третій семантичний комплекс 6–2-значних дієслів збігається з першим семантичним комплексом 9–7-значних слів – спрямовувати дії проти кого-, чого-небудь (*to do, to work, declare, make, etc. smth. against smb./smth.*), проте різниця між ними полягає в більшій конкретизації цього процесу: інформувати кого-, що-небудь (*to dob*), працювати приховано, таємно проти кого-н. (*to underwork*), взаємно звинувачувати один одного (*to recriminate*), виступати проти принципу, стандарту тощо (*to sin*), протівитися моральному виливу (*to obdurate*), погрожувати, залякувати (*to menace, to browbeat*), тримати камінь за пазухою, здійснювати тиск (*to threat*), відбивати охоту від чого-н. (*to outbrave*), порушувати судову справу проти кого-н., висувати зустрічний позов (*to countercharge, to indict, to action, to counterclaim*), відраджувати від поради, курсу тощо (*to disadvise*), організовувати контрзмову (*to counterplot*), плести інтриги інтимного характеру проти кого-н. (*to cabal*), зводити наклеп на кого-н. (*to calumniate*), конртмінувати (*to countermine*), порушувати правила моралі (*to demoralize*), відстороняти кого-н. від виконання роботи, утримувати когось від чогось (*to interdict*), вести суперечку, висловлюватися проти кого-н., виступати проти (*to gainsay*).

Четвертий семантичний комплекс об'єднує дієслова за значенням – словесно виражати непорозуміння, незадоволення, неприйняття кого-, чого-н., яке набирає форм у вигляді вести сварку (*to cagmag, to reargue, to caffle, to scrap, to niff*), зніммати шум (*to fratch*), доказуватися (*to hassle*), травити душу (*to naggle*), лихословити (*to blaspheme*), вступати в словесний *конфлікт* (*to cample*), полемізувати (*to polemize*), галасувати, репетувати (*to squawk*), викрикувати, кричати від болю, злості, здивування тощо (*to exclaim*), дискредитувати кого-небудь брудними твердженнями, словами (*to libel*), непокоїти, тривожити (*to tuilyie, tulyie, tulie*), нав'язувати дискусії, дебати (*to spat, to discept, to spute, to*

cangle), метушитися (*to scrimmage, scrummage*) та ламати опір, відраджувати від чого-небудь зарозумілими, самовпевненими посиленнями і словами.

3.3.4. Семантика моносемічних лексичних одиниць

Безперервність системно-структурної організації лексичної системи сучасної англійської мови передається у Великому Оксфордському словнику у вигляді послідовної зміни повторюваних ознак. Саме на цій основі в роботі кожне досліджуване слово представлене у всій повноті своїх безпосередніх та опосередкованих зв'язків, які допомагають об'єднувати досліджувані дієслова в групи. З об'єднаних у такий спосіб груп утворюються різні за обсягом та навантаженням угруповання. Системні відношення між групами та їхніми елементами в цих угрупованнях постають як строго визначені і розташовані в певному просторі одиниці. Завдяки перетинам мінімальна група подрібнюється на різну кількість сегментів, кожен з яких містить відповідне число елементів. Отже, місце слів на позначення *конфліктних дій* у лексичній системі англійської мови визначається не лише якісними, але й кількісними характеристиками мінімальних груп: багато елементів у групі є показниками того, що слова цієї групи займають густо заповнене місце в системі і широко вживаються у мові, тоді як рідко заповнені місця представлено лексичними одиницями, що мають вузьке коло призначення і вжитку. При цьому спостерігаємо, що в одному слові на позначення *конфліктних дій* певні значення опиняються у густозаповнених місцях (спільні з іншими словами значення), а другі – в рідкозаповнених місцях. Такими є специфічні, індивідуальні значення, що притаманні лише цим досліджуваним мовним одиницям.

Аналіз досліджуваної лексики англійської мови дозволив виявити семантичну закономірність її формування: залежно від ступеня полісемії слова в матриці розташовуються у порядку їхньої строго визначеної системно-структурної організації – від густозаповнених до рідкозаповнених місць у семантичному просторі лексики на позначення *конфліктних дій* і, навпаки. Місце дієслів у лексичній системі мови визначається його кількісними (залежно від

ступеня полісемії) та якісними (відносно лексики *конфліктних дій*) характеристиками.

Дієслова, що мають вузьке коло призначення і вжитку, утворюють четверту групу нашого мовного матеріалу, що містить 7 моносемічних лексичних одиниць. Тут знаходимо і семантику слів, яка тою чи іншою мірою вже згадувалася в досліджуваних трьох групах: повторно диспутувати (*to redispute*), відповідати сваркою на сварку (*to counter-argue*), порушувати справу (*to actionize*), зіставляти дві речі з метою виявлення розбіжностей (*to contradistinguish*), засуджувати, звинувачувати (*to denunciate*), протиставляти (*to contrapose*) та побити рекорд по суперечці (*to outwrangle*).

Комплексне дослідження лексичної семантики слів на позначення *конфліктних дій* в сучасній англійській мові показало, що в межах чотирьох груп нашого мовного матеріалу кожне слово характеризується, з одного боку, самостійністю, а з іншого – певною зв'язаністю з іншими одиницями мови. Оскільки структура слів на позначення *конфліктних дій* в англійській мові складається з великої кількості ознак, то вони можуть належати багатьом понятійним мікросистемам, розкриваючи при цьому свої якісні та кількісні характеристики. У результаті встановлюються різноманітні відношення між словами – перетин, збіг, прямий та опосередкований зв'язки. Ці зміни в семантичних відношеннях між досліджуваними мовними одиницями виступають закономірним процесом формування лексики, в основі якого лежать різноаспектні перетворення, а також особливості взаємодії між людиною і об'єктами реальності. Позначення нових об'єктів традиційними мовними формами веде до перебудови їхньої семантичної системно-структурної організації, що проявляється у виникненні в досліджуваних лексичних одиницях нових відтінків значень, утворенні ЛСВ тощо. На цій підставі вважаємо, що саме різнобічні відношення між людиною та об'єктивною дійсністю у кінцевому рахунку відіграють вирішальну роль у зміні усталених семантичних зв'язків дієслів на позначення *конфліктних дій* в сучасній англійській мові.

3.4. Семний склад слів на позначення *конфліктних дій* в сучасній англійській мові

В основі представлення лексичного значення слів на позначення *конфліктних дій* в сучасній англійській мові у вигляді структури лежать відношення між семами, їхня значущість та спосіб їхньої репродукції на основі ієрархічної організації сем у складі значення лексичної одиниці. У роботі в межах слова враховуємо значення та його значущість не ізольовано, а в їхній постійній взаємодії. У свою чергу значущість визначає місце і роль окремого дієслова в системі лексичних одиниць лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*». При такому підході частотність сем впливає на значущість та значення будь-якого елемента ЛСГ. У кінцевому рахунку цей вплив обумовлює ієрархію семантичної структури досліджуваного мовного матеріалу, визначаючи в ньому місце кожної семи.

Семний склад лексичних одиниць на позначення *конфліктних дій* в сучасній англійській мові налічує 1715 тлумачень, серед яких виділяємо: *мати / робити що-небудь проти кого-, чого-небудь, вступати в суперечку, боротися за що-небудь, не погоджуватися з ким-небудь, проклинати кого-небудь, атакувати, відкидати, гостро критикувати, порушувати справу проти кого-небудь, вступати в протистояння, звинувачувати кого-небудь в чому-небудь, конфліктувати, обмовляти кого-небудь, відрізнятися від кого-, чого-небудь* та багато інших.

Весь масив значень ділиться на шість підмножин. Найуживаніші семи знаходимо в складі перших чотирьох підмножин, що характеризують лексичні значення слів на позначення *конфліктних дій* з найвищим та середнім ступенями полісемії. Так, семи ‘*used in phrases*’, ‘*used figuratively*’, ‘*to have/do smth. against sb./smth.*’, ‘*used in sport*’ та ‘*to make (smth.) against; to make antagonistic*’ утворюють першу підмножину і містяться у тлумаченнях полісемічних дієслів *to throw, to turn, to hit, to beat, to thrust, to traverse* та інших. Указані перші дві семи характеризують семантичну структуру переважної більшості нашого мовного матеріалу, а це свідчить про специфіку самого об’єкта дослідження – висока

сполучуваність дієслова з іншими частинами мови в сучасній англійській мові та його вживання в переносному значенні. Указану першу підмножину складають 5 багатофункційних сем, котрі містяться в лексичних значеннях переважної більшості досліджуваних дієслів і мають відповідні кількісні та якісні характеристики. Так, сема *'used in phrases'* охоплює лексичні значення 99 слів: *to throw, to stand, to keep, to turn, to settle, to hit, to round, to present, to answer, to charge, to push, to sue, to beat, to deal, to divide, to match, to cross* та багато інших, *'used figuratively'* – 63 слів: *to turn, to stand, to settle, to hit, to throw, to present, to push, to sue, to split, to clear, to dash, to thrust, to check, to face, to swallow* та інших, *'to have/do smth. against smb./smth.'* – 45 слів: *to hit, to answer, to smite, to oppose, to beat, to dash, to thrust, to traverse, to dispute, to retort, to repugn, to hurtle, to tilt, to jostle, to jostle, to mouth, to assail* та інших, *'used in sport'* – 42 слів: *to throw, to stand, to turn, to hit, to smite, to push, to beat, to deal, to split, to wrestle, to clear, to divide, to match, to cross, to top, to spill, to reverse, to thrust* та інших і *'to make (smth.) against; to make antagonistic'* – 39 слів: *to turn, to settle, to hit, to answer, to smite, to clear, to judge, to argue, to defend, to contest, to jar, to distinguish, to compose, to secure, to offend, to protest, to suppress, to fray, to hustle, to question, to contend* тощо.

До другої підмножини входять 13 сем *'to contend in for, etc.'*, *'to oppose'*, *'to dispute'*, *'to fight, to meet in combat'*, *'to engage in battle, war; to engage with'*, *'to strike smth. against smth.'*, *'to quarrel or be at strife with'*, *'to drive'*, *'to discuss'*, *'used in science'* *'to argue'*, *'to utter profane or impious words, curses, insults'* та *'to rebuke, to reprove, reprimand, to chide, to scold, to blame'*, які розкривають лексичні значення дієслів *to push, to strive, to threar, to dispute, to wrangle, to chide, to repress, to contend, to rap, to wrestle, to top* та інших. Сюди ж входять семи середнього ступеня функціональності, оскільки зустрічаються в лексичних значеннях 37–20 слів. Починаючи з цієї підмножини, відбувається специфікація сем. Так, сему *'to contend in, for, etc.'* знаходимо в лексичних значеннях 37 дієслів: *to throw, to stand, to oppose, to deal, to wrestle, to strive, to vary, to argue, to threar, to contest, to dispute, to fight, to repugn, to wrangle, to tilt, to quarrel, to carp* та

інших, ‘*to oppose, to oppose by contrary operations*’ – 34 слів *to stand, to oppose, to cross, to top, to bespeak, to defend, to contest, to nose, to shock, to dispute, to thwart, to question, to head, to withstand* та інших; ‘*to dispute*’ – 32 лексичних одиниць *to wrestle, to strive, to tax, to argue, to threap, to contest, to jar, to challenge, to spar, to traverse, to wrangle, to question, to quarrel, to deraign, to contend, to encounter, to debate, to differ* та інших; сему ‘*to fight, to meet in combat*’ – в значеннях 27 слів *to smite, to oppose, to beat, to deal, to match, to top, to strive, to threap, to defend, to contest, to spar, to fray, to repugn, to contend, to carp, to debate, to oppugn, to bandy* та інших; ‘*to engage*’ – 26 слів: *to sue, to deal, to wrestle, to prosecute, to fight, to row, to hustle, to wrangle, to undertake, to tilt, to mix, to deraign, to clash, to contend, to meddle* та інших; ‘*to strike*’ – 25 дієслів: *to hit, to smite, to push, to beat, to rap, to thrust, to check, to jar, to offend, to interfere, to hurtle, to slam, to tilt, to head, to clash, to bump, to batter, to counter, to spurn* та інші; 24 дієслова містять в своїх значеннях сему ‘*to quarrel or be at strife with, to squabble with sb.*’: *to split, to strive, to vary, to threap, to jar, to snarl, to chide, to differ, to squabble, to disagree, to cample* та інші. Три семи ‘*to drive*’, ‘*to discuss*’ і ‘*used in sciences*’ в кількісному їхньому прояві збігаються, адже містяться в лексичних значеннях 21 дієслова, проте в якісному відношенні мають свою специфіку: перші дві зустрічаємо в семантиці слова *to bandy*, першу і третю – *to push*, а далі спостерігаємо їхні незбіги в решті значень слів.

Те ж саме бачимо й у випадку з семами, що містяться в лексичних значеннях 20 слів – ‘*to argue, to argue in opposition to another person*’, ‘*to utter profane or impious words*’, ‘*to rebuke, to reprove, to reprimand, to chide, to scold, to blame, to revile*’: другу і третю знаходимо в тлумаченнях у *to rap, to chide, to blaspheme*; першу і третю – *to threap, to redargue*.

Семний аналіз дієслів в сучасній англійській мові показав, що між семами, як і між словами, наявні відношення різних типів. Отже, підмножини сем розглядаємо як систему, в якій вони розташовані ієрархічно. При цьому семантичну вагу слова і його зв’язки з іншими мовними одиницями в межах ЛСГ визначають кількісні та якісні характеристики сем. Досліджуваний список сем у

матриці вказано по горизонталі. Його впорядкування сприяє максимальній концентрації сем в одному з кутів і протиставленню по діагоналі протилежному як найменш заповненому.

Третю підмножину складають 46 сем *'to attack', 'to strive', 'to throw', 'to bring', 'to offer', 'to assail, to pelt', 'to resist', 'to debate', 'to combat, to encounter', 'to show smth.', 'to render', 'to collide', 'to come into hostile collision or contact', 'to maintain smth.', 'to address', 'to press forward, against, etc.', 'to deal', 'to do harm, injury, violence, etc. to a person / smth.', 'to struggle mentally, physically', 'to declare smb. / smth. to be wicked or evil, untrue, etc.', 'to affect smb. / smth.', 'to charge smb. falsely and maliciously with something criminal or disreputable', 'to bicker, wrangle, brawl', 'to impeach, to accuse', 'to urge', 'to overthrow', 'to force', 'to cause to disagree', 'to assault, besiege', 'to seek', 'to diverge, to differ as to', 'to hinder', 'to push', 'to vie with, rival'*, які разом з їхніми виразами та синонімічними словами знаходимо в тлумаченнях дієслів *to beat, to cross, to jar, to dispute, to hurtle, to suppress, to challenge, to push, to threap, to check, to thrust, to question, to quarrel, to differ, to conflict* та інших, що мають 19–10 значень. Незважаючи на те, що досліджувана підмножина містить багато сем, які кількісно і якісно перетинаються між собою (притаманні словам із 16–10 лексичними значеннями), усе ж тут превалюють їхні якісні специфічні ознаки. Специфікою досліджуваного семного складу є те, що семи в ньому виступають перехідною зоною однієї підмножини в іншу. При цьому вони характеризуються певними відношеннями з іншими семами, які містяться в лексичних значеннях слів груп з різним ступенем полісемії. Так, сема *'to come into hostile (violent, non-physical) contact or collision with'* об'єднує лексичні значення дієслів *to smite* (1 група – слова з найвищим ступенем полісемії), *to thrust, to check, to jar, to shock, to fray, to interfere* (2 група – слова із середнім ступенем полісемії), *to hurtle, to clash, to jostle, to justle, to bump, to concur, to conflict, to collide* (група 3 – слова з низьким ступенем полісемії). Сему *'to vie with, rival, attain or approach to equality with'* знаходимо в тлумаченнях дієслова із середнім ступенем полісемії *to strive* та в словах з низьким ступенем полісемії *to contend, to encounter, to jostle, to justle, to vie, to*

antagonize, to emulate, to countervail. Досліджувана сема ‘*to oppose in smth., to oppose rebelliously, with arms; to oppose by contrary operations*’ міститься в лексичних значеннях найбільш полісемічного дієслова *to stand*, дієслів із середнім ступенем полісемії *to oppose, to cross, to top, to bespeak, to defend, to contest, to nose, to shock, to dispute, to thwart* та дієслів з низьким ступенем полісемії *to question, to head, to withstand, to oppugn, to pit, to resist, to counter, to impugn, to confront, to contravene, to antagonize, to controvert, to contradict, to rebel, to beard, to counteract, to browbeat, to combat, to countercharge, to avert, to counterwork, to opposit* та *to repugnate*. Указані зв’язки сприяють тому, що всі семи значень цих слів також вважаємо пов’язаними, хоч і неоднаковим ступенем як кількісних, так і якісних відношень.

Четверту підмножину утворює 141 сема ‘*to conflict, to come into conflict*’, ‘*to reject smth.*’, ‘*to find*’, ‘*to contradict smb. obstinately*’, ‘*to contest*’, ‘*to rail at, to calumniate, to inveigh powerfully against, to traduce, to slander, to vilify*’, ‘*to refuse*’, ‘*to molest, to disturb*’, ‘*to disagree, to discord*’, ‘*to act in antagonism*’, ‘*to withstand*’, ‘*to prohibit from smth.*’, ‘*to restrain*’, ‘*to impose*’, ‘*to confront in battle*’, ‘*to treat with avowed or open indignity*’, ‘*to dispose of*’, ‘*to defend smb., in front, etc.*’, ‘*to protest against*’ та багато інших, які містяться в досліджуваних дієсловах, що мають 9–5 лексичних значень. У межах цієї підмножини, як і в наступних двох, спостерігаємо певну закономірність її системно-структурної організації: чим далі від лівого верхнього кута матриці, то семи вже не настільки міцно пов’язані одна з одною, а частіше виступають досить ізольовано, що свідчить про послаблення або ж відсутність відношень між ними. При цьому сема, яка найчастіше зустрічається в лексичних значеннях значної кількості слів (напр., семи першої підмножини) відзначається своїм загальним характером, розпливчастістю, відсутністю емоційного навантаження тощо, тоді як сема, що зустрічається рідше, характеризується своєю семантичною вагою, значущістю. Так, сема ‘*to defeat severely, in conflict or battle by a counter-plot, by contrary action*’ об’єднує лексичні значення 6 слів *to prevent, to thwart, to vanquish, to thwack, to counteract* та *to*

countermine, семантика яких яскраво передає дію ліквідації кого-, чого-небудь, знищення, завдання ударів тощо.

Ще однією особливістю досліджуваного семного складу є те, що в ньому наявні діаметрально протилежні та нейтральні семи, які на фоні інших ніби нейтралізуються, стушуються і розташовуються хаотично в досліджуваних підмножинах. Сюди відносимо семи *'to resist smth. to the end, openly or completely'*, *'to give smth.'*, *'to furnish smth. with smth.'*, *'to prevent from doing smth.'*, *'to hold smth.'*, *'to raise smth. for discussion'*, *'to call in question'* (третя підмножина), *'to consider a topic, to consider in different aspects, deliberately, carefully'*, *'to direct oneself, to direct smth.'*, *'to fix smth., by mutual agreement, as a fate etc.'*, *'to cast, to cast down, make a cast with'*, *'to claim respect or credit for smth.'*, *'to speak'*, *'to form an idea of'*, *'to examine physically, deliberately, to examine and check accounts'*, *'to crowd'*, *'to get the better of'*, *'to assert in formal or solemn terms, with the witness of an oath, to assert one's title to publicly, clamorously'*, *'to conduct or comport oneself'*, *'to take to task, to call to account'*, *'to run or come together peacefully, to be agreed as the result of compromise'*, *'to exercise smth.'*, *'to say smth.'*, *'to take part in smth.'*, *'to busy or occupy oneself with'*, *'to associate with, have intercourse or dealings with'*, *'to explain, to support, sustain, assist, to support by speech or argument'*, *'to traverse, cross'*, *'to discourse of in speech or writing'* (четверта підмножина), *'to put to the test, to endeavour, essay, to put forth vigorous effect'*, *'to attain'*, *'to sing antiphonally, through the nose, in the style of rap'*, *'to compete with'*, *'to free from smth.'*, *'to talk about or over, to talk much'*, *'to go on with smth.'*, *'to tell of'*, *'to ask for smth.'*, *'to represent smth. to some authority'*, *'to concern oneself with'*, *'to hand down, over voluntarily to a demand or request'*, *'to draw'*, *'to move'*, *'to change, alter'*, *'to walk'* та інші (п'ята підмножина), а також моносемічні семи шостої підмножини *'to put back in time or condition'*, *'to put in as a supplement or addition'*, *'to cause sound to pass or travel'*, *'to check in expected or desired progress'*, *'to turn to one side'*, *'to fashion'*, *'to side with, make common cause with'*, *'to bear the expense of'*, *'to make the most of'*, *'to be in the place of'*, *'to be performed'*, *'to remain faithful or loyal to'* та багато інших.

У семному складі досліджуваного мовного матеріалу спостерігаємо широку палітру позначення *конфліктних дій* в семантичному просторі сучасної англійської мови. Свідченням цього, окрім уже вказаних, слугують п'ята (підмножина сем з низьким ступенем функціональності) і шоста монофункційна підмножина.

П'ята підмножина охоплює 468 сем низької функціональності, що містяться у дієсловах із 4–2 лексичними значеннями. Досліджувану підмножину складають довгі списки сем, які мають незначну кількість перетинів, що свідчить про дещо віддалені зв'язки між ними (див. матрицю 2) із-за наявності антонімії та нейтральної семантики. До таких, напр., належать семи *'to be equal or comparable with; to be equivalent to in value; to correspond to, be mutually equal; to match, come up to'* (**to match, to strive, to countervail**); *'to agree, to agree upon the terms of or comparison'* (**to check, to capitulate**); *'to speak in favour of a person or thing; to speak or make a statement in behalf of another'* (**to answer, to defend**); *'to bring to agreement; to bring a dispute to an end by agreement'* (**to settle, to concert**); *'to be a characteristic of, to be characterized by'* (**to present, to distinguish**); *'to fall in with, come across; to run across or through'* (**to traverse, to thwart**); *'to happen or occur together, to coincide; to agree, accord in quality, character, opinion with'* (**to hit, to concur**); *'to accompany, to accompany with a reason'* (**to sue, to reason**) та інші.

Найдиференційованіші семи представлено шостою підмножиною, де 1042 монофункційні семи детально описують специфіку семантики досліджуваних лексичних одиниць. Тут знаходимо і 30 тлумачень дієслова **to throw**, що не мали перетинів з іншими словами (*'to constrain', 'to deposit or cause to be deposited from solution', 'to wrest, warp or pervert the meaning or intention of'* та інші), 44 значення дієслова **to stand** (*'to move away from smth.', 'to defray, to be answerable for smth.', 'to impend, be imminent', 'to join issue with others in a dispute'* та інші), 20 дієслова **to keep** тощо. Всі досліджувані монофункційні семи не перетинаються і з'являються в матриці лише один раз, займаючи в ній своє визначене місце. Окрім указаних, до складу монофункційних відносяться семи *'to move back from the regular alignment', 'to make refusal', 'to cease, to remain with a person', 'to disclaim,*

to countenance smth.’, що містяться у тлумаченнях дієслова **to refuse**, ‘*to use as an argument*’, ‘*to make good an accusation against*’, ‘*to evince*’ (**to argue**), ‘*to exercise in sparring*’, ‘*to cause a cock to spar*’, ‘*to shut up a person or thing in a place*’ (**to spar**), ‘*to compete for the possession of*’ (**to dispute**), ‘*to cut through a path or way*’, ‘*to fear*’, ‘*to ravel out the edge or end of smth.*’ (**to fray**), ‘*to force roughly or unceremoniously*’, ‘*to cause smth. to push against another*’ (**to jostle, to jostle**), ‘*to point out*’, ‘*to expostulate with a person*’ (**to remonstrate**), ‘*to recite as a minstrel*’ (**to carp**), ‘*to come to a stand*’, ‘*to stand or maintain one’s position against smb.*’ (**to withstand**), ‘*to cause disagreement between smb.*’, ‘*to cause to vary*’, ‘*to have contrary or diverse bearings*’ (**to differ**), ‘*to reject as not belonging to oneself*’, ‘*to cry out upon smth.*’ (**to disclaim**), ‘*to put smb. in mind to do a duty*’, ‘*to call to mind*’ (**to admonish**), ‘*to skirmish*’ (**to scrimmage, to scrimmage**), ‘*to beat with the brow*’ (**to browbeat**), ‘*to spend too little work on smth*’ (**to underwork**), ‘*to make it matter of indictment*’ (**to indict**), ‘*to argue a second time*’ (**to reargue**) та багато інших.

Їхня унікальність полягає в такому порядку розташування в семантичному просторі, досліджуваного фрагмента лексики сучасної англійської мови, де місце і роль кожної з них строго детерміновані. Всі вони утворюють периферію ЛСГ та характеризуються своєю особливою семантичною значущістю.

Семний склад ЛСГ «*Конфліктні дії*» виділено на основі компонентного аналізу їхніх словникових дефініцій з Великого Оксфордського словника. У матриці семи розташовуються неоднаково і нерівномірно, їхній порядок та організація ієрархічні, частота їхнього вживання різна. Їм також притаманні системні відношення. Усе це дозволяє весь досліджуваний семний набір розглядати як єдине ціле, тобто систему, що характеризується певною структурою.

3.5. Зіставно-типологічний аналіз лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в сучасних українській та англійській мовах

У сучасній лінгвістиці дослідження лексики набирає все більше обертів як у теоретичному, так і прикладному аспектах. Проблематиці вивчення лексичного

складу мови присвячено праці вітчизняних і зарубіжних учених (Н. І. Бойко, Н. В. Іваненко, Н. Д. Костенко, М. П. Кочерган, В. М. Манакін, О. М. Присяжнюк, В. В. Тарасова, О. В. Тищенко, М. П. Фабіан, Ph. Edmond, V. Evans та інші), адже завдяки лексичному складу мов можна досягнути найвищі, найглибші і найпотаємніші сфери людського існування, життя і діяльності. Спрямування наукових пошуків у сферу зіставного вивчення лексики у споріднених, далекоспоріднених та неспоріднених мовах відкрило можливості її представлення у відповідних національних культурах, оскільки будь-яка мова втілює етнокультурні моделі, породжені особливостями національного світосприйняття. Міжмовне зіставлення лексичних систем дозволяє не тільки виявити загальне та специфічне в мовах, а й дослідити особливості мовної культури їхніх носіїв [8; 42; 175; 201]. Сучасні українська та англійська мови не лише співіснують, але й взаємодіють, взаємопроникають одна в одну, а, накладаючись, взаємозбагачуються і відкривають нові комбінаторні можливості формування якісно та кількісно нових системно-структурних угруповань лексики.

Усебічне дослідження лексичного складу української та англійської мовних систем становить одне з актуальних та вагомих для вирішення завдань сучасного мовознавства. Саме в лексиці найповніше розкриваються всі зміни, що відбуваються у мові і які в першу чергу відображаються в семантиці слів. Остання із самого початку свого виникнення завжди перебувала в центрі уваги дослідників, проте й досі її окремі аспекти залишаються недостатньо вивченими й розробленими.

Водночас типологічний підхід до дослідження мов зайняв почесне місце в царині зіставного лексико-семантичного аналізу окремих груп чи угруповань, до яких належить і ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах.

У сучасному мовознавстві існує широке та вузьке розуміння терміна *мовна типологія*. Перше передбачає «сферу мовознавства, яка порівнює мови з метою виявлення загальних закономірностей мовної будови» [83, с. 40], а друге «обмежується характеристикою будови певних мов і навіть окремих рівнів» [83, с. 41].

Розвиток *типології* відбувався паралельно з порівняльно-історичним мовознавством. Формування цього наукового напрямку було підготовлено лінгвістикою XVIII ст., а саме філософією мови (І. Г. Гердер, Р. Декарт, Г. В. Лейбніц) та універсальною граматиною, яка вказала на порівняння мов різних за походженням [252, с. 513]. Одним з теоретичних понять, які лежать в основі типологічного зіставлення мов, є поняття лінгвістичних універсалій, тобто елементів і властивостей, притаманних усім мовам світу.

Як українська, так і англійська мова характеризуються універсальними й специфічними рисами. Їхня специфіка полягає не тільки в індивідуальних ознаках, а й спільних з іншими мовами властивостях. У дисертаційному дослідженні мовна типологія застосовується для ідентифікації та класифікації *конфліктних дій*, а також виділення їхніх спільних і відмінних рис у досліджуваних мовах.

На думку М. П. Кочергана, *мовна типологія* – це «порівняльне вивчення структурних і функціональних властивостей мов незалежно від характеру генетичних відношень між ними» [85, с. 41]. Звідси – типологічні дослідження значно розширюють межі лінгвістичних досліджень, виводячи їх за рамки генетично споріднених мов, дають можливість залучити широке коло різноструктурних, іноді рідкісних мов, збагачуючи цим матеріал дослідження маловідомих мов, і тим самим вирішуючи широкі загальномовні проблеми [6, с. 6].

Дослідження лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» як угруповання, що має свою системно-структурну організацію, встановлення його взаємозв'язків з іншими групами лексики досліджуваних мовних систем, їхньої взаємозалежності й взаємообумовленості дало можливість усебічно проаналізувати й описати дієслова в сучасних українській та англійській мовах зокрема їхній лексичний та семний склад, а також провести їхній зіставно-типологічний аналіз для встановлення спільних і відмінних рис їхньої лексичної семантики. Зіставлення груп слів на позначення *конфліктних дій* в далекоспоріднених мовах базується на: 1) їхньому попередньому вивченні та

одноманітному описі для встановлення максимальної співвимірності матеріалу української та англійської мов; 2) виділенні релевантних для зіставлення ознак, в основі яких лежать кількісні та якісні параметри.

Для розкриття загальних і специфічних властивостей досліджуваного фрагмента лексики сучасних української та англійської мов, значна увага в роботі приділяється зіставній контрастивній методиці, суть якої полягає в паралельному вивченні характерних особливостей порівнюваних мов на однакових ділянках їхньої лексичної системи, в синхронії, а також дослідженні різномовних лексичних угруповань зі спільною основою у вигляді того самого поняття або тієї ж змістової структури. Міжмовний зіставний метод допомагає виявити додаткові семантичні відтінки досліджуваних дієслів української та англійської мов, які втрачаються під час їхнього внутрішньомовного аналізу. Семантику слів на позначення *конфліктних дій* розкриваємо шляхом її зіставлення з іншими словами за принципом еквівалентності, який являє собою певного роду відповідність між лексичними одиницями цих мов, але не їхню тотожність. Остання визначає регулярну відтворюваність усіх граматичних форм слів та їхніх лексико-семантичних варіантів.

Лексичний та семний склад слів на позначення *конфліктних дій*, а також їхнє місце і роль у системах української та англійської мов відображено в матрицях (див. додатки Ж, И), які являють собою визначені фрагменти лексики з їхніми специфічними системно-структурними характеристиками. Матриці укладено на основі комплексного аналізу семантики дієслів у кожній із лексичних систем досліджуваних мов окремо. Звідси – лексико-семантичне зіставлення слів на позначення *конфліктних дій* являє собою зіставлення матриць, у яких вони розташовані, за ступенем їхньої полісемії та характером семного складу.

3.5.1. Лексичний склад слів на позначення *конфліктних дій* в зіставному аспекті

Конфліктні дії в лексичному складі української та англійської мов передаються дієсловами (*атакувати, бунтувати, воювати, ворогувати,*

гарикатися, зазмагатися, конфліктувати, нацьковувати, оспорювати, посваритися, протиборствувати, протестувати, розходитися, сперечатися, цькувати, to argue, to attack, to boycott, to capitulate, to clash, to conflict, to cross, to debate, to differ, to disagree, to fight, to object, to oppose, to push, to strive).

Лексика, що характеризує *конфліктні дії* в сучасній українській мові, формується за допомогою 125 дієслів, які за ступенем полісемії охоплюють слова від 25-значних до моносемічних слів. Найбільш багатозначні мовні одиниці вказують на: *сваритися, позбавляти життя кого-небудь, воювати, битися, боротися, спрямовувати свої дії проти кого-небудь, завдавати страждань, викликати суперечності, розбіжності, виявляти велике незадоволення, підмовляти, змушувати кого-небудь робити що-небудь* і передаються дієсловами *прибирати, бити, розходитися, піднімати, підбивати, зводиться, посадити, роздирати, терпіти і стикатися.*

Лексика на позначення *конфліктних дій* сучасної англійської мови кількісно значно перевищує українську і налічує 300 слів (від 105-значного до моносемічних), до складу яких входять дієслова з найвищим, середнім, низьким ступенем полісемії, а також моносемічні (див. *таблицю 1*).

Таблиця 1.

Лексичний склад ЛСГ «Конфліктні дії» в українській та англійській мовах

Групи лексичних одиниць	Українська мова		Англійська мова	
	Лексичний склад			
	Абсолютні показники	Відсотки	Абсолютні показники	Відсотки
З найвищим ступенем полісемії	10	8,0	11	3,7
Із середнім ступенем полісемії	96	76,8	61	20,3
З низьким ступенем полісемії	0	0	221	73,7
Моносемічні	19	15,2	7	2,3
<i>Разом</i>	<i>125</i>	<i>100</i>	<i>300</i>	<i>100</i>

Найбільш багатозначним виступає **to throw** (105 значень), яке вирізняється навіть серед найбільш полісемічних слів нашого мовного матеріалу. Семантика останніх розкривається вказівками на: *to contend in or against smth.*, *to oppose*, *to fight*, *to meet in combat*, *to strike (smth.) against smth. else*, *to quarrel*, *to discuss*, *to rebuke*, *reprove*, *reprimand*, *to strive in, with or against (smb. or smth.)*, *to throw*, *to bring (smth.) against (smb.)*, *to attack*, *to assail*, *to pelt*, *to resist (smth)*, *to combat*, *to encounter physically*, *to come into hostile contact or collision (with)*, *to maintain smth. by fighting*, *by argument in a court of law*, *to press* тощо, які знаходимо в тлумаченнях дієслів **to throw**, **to stand**, **to keep**, **to turn**, **to settle**, **to hit**, **to round**, **to present**, **to answer**, **to smite** і **to charge**.

Спільними рисами найбільш багатозначних слів є прояв наступних дій: *вступити в сварку, суперечку з ким-небудь (зводитися, to answer, to present)*, *боротися, битися (бити, стикатися, побитися, змагатися, to smite, to charge, to stand, to answer, to keep)*, *спрямовувати дії проти кого-, чого-небудь (бити, пручатися, перечити, to throw, to hit, to answer, to smite, to turn, to settle, to stand)*, *вступати в протиріччя (стикатися, спорити, сперечатися, to throw, to present, to stand, to charge)*, *пошкоджувати, завдавати ран, страждань (роздирати, бити, терпіти, to hit, to smite)*, *мати сутичку, вступати в боротьбу (піднімати, зводитися, стикатися, to smite, to hit, to turn)*, *схиляти, спонукати кого-небудь до чого-небудь, ставити в залежність від когось (піднімати, підбивати, to stand, to charge)*, *ударяти, трясти, трусити (бити, to throw)*.

Серед відмінних виділяються лексичні одиниці з конкретною семантикою дії: **роздирати** (*гризти, кусати одне одного, перегризтися (про собак)*), **підбивати** (*позбавляти самостійності, волі*), **зводитися** (*робити безладні, хаотичні рухи, коливатися*), **посадити** (*витратити гроші на що-небудь*), **піднімати** (*викликати яку-небудь подію, певний настрій*), **піднімати, зводитися** (*ставати сторч, настовбурчуватися, займати вище положення*), **підбивати, посадити** (*прикріплювати що-небудь до чого-небудь, пришити, прибивати*), **посадити** (*позбавити волі*), **розходитися** (*порвати стосунки з ким-небудь, to*

break with a person, to break off friendly relations), **to throw, to stand, to keep, to turn, to settle, to hit, to round, to present, to answer** (used in phrases), **to throw, to stand, to turn, to settle, to hit, to present** (used figuratively), **to throw, to stand, to turn, to hit, to smite** (used in sport), **to stand, to round** (to discuss a matter with a view, at large), **to stand, to present** (to offer smth. to the sight, perception, etc.), **to stand, to oppose** (to resist openly or completely), **to present** (to show a false face, dislike), **to round** (to address smb. with smth.) та інші. Лексична семантика досліджуваних найбільш полісемічних слів розкриває загальні процеси прояву *конфліктних дій*, які конкретизуються під час переходу указаних мовних одиниць до слів із середнім, низьким ступенями полісемії, а від них – до моносемічних. У матрицях ці поступові переходи яскраво відображено. Відзначені межі цих переходів дозволяють виділити семантичні закономірності формування ЛСГ на позначення *конфліктних дій* та виявити співвідношення між ними. При цьому суттєва роль відводиться заповненим і незаповненим клітинкам у матрицях. Найбільшу концентрацію заповнених клітинок спостерігаємо у верхній лівій частині матриць, а в українській мові вона дещо розпорошена.

Дієслова із середнім ступенем полісемії, особливо в матриці української мови, займають практично весь її простір, а в англійській – її більшу частину. Незважаючи на це, вважаємо їх такими, що служать перехідною зоною та, окрім уже вказаних, мають як спільні, так і відмінні характеристики. В українській матриці дієслова із середнім ступенем полісемії позначають дії, пов'язані з повсякденною діяльністю людини: *заворушитися, колотити, стукатися, справуватися, торгуватися* (виступати, настроювати, вкидати), її емоційними проявами гніву, люті, роздратування (*наїжачуватися, пручатися, спалювати, сварити, озвірювати*), що призводять до бажання вчинити зло, виявити намір до ворожих дій, погрожувати, бути у ворожих стосунках із ким-небудь, виявляти зневагу, бути в опозиції до кого-небудь, переслідувати, встрявати в що-небудь тощо (*завзятися, протестувати, третирувати, перечити, цькувати, постривати*). Наслідками таких діянь і поведінки людини є *побитися один з одним, подряпати один одного (подряпатися), здіймати бунт (бунтувати)*,

мститися, звільнятися з роботи (**розраховуватися**), добиватися чого-небудь (**пертися**), виступати з критикою (**ополчатися**) та відмовлятися від подальшої боротьби (**капітулювати**). На противагу українській, матриця ЛСГ англійської мови містить у собі кількісно вдвічі більшу групу слів середнього ступеня полісемії, яка за зовнішнім виглядом і за внутрішнім наповненням розташовується близько до найбільш полісемічних слів. Указана особливість свідчить про їхні тісні синонімічні зв'язки, завдяки чому досліджувані слова можуть взаємообумовлюватися, а пусті клітинки біля них у матриці вказують на їхні потенційні можливості поєднуватися з іншими словами як синонімічних, так і антонімічних груп лексики. Окрім спільних рис, англійські дієслова із середнім ступенем полісемії характеризуються і своєю специфікою. Вони вживаються для вербального вияву зневаги, погрози, зверхності, осуду (**to split, to rap, to nose, to retort, to threaten**), щоби проголосити кого-небудь грішним, небезпечним, нечестивим, лжесвідчити (**to determine, to judge, to rap, to bespeak, to protest**), дати свідчення проти кого-небудь, звинувачувати в чому-небудь (**to rap, to tax, to shock**), бути різним, відрізнятися (**to vary, to distinguish**), заважати, перешкоджати (**to prevent, to defend, to stumble, to suppress, to thwart**), суперничати, вступати в *конфлікт* (**to strive, to jar**), ганьбити, паплюжити (**to threap**), не погоджуватися з ким-небудь (**to split, to vary, to threap, to jar**), заперечувати що-небудь, перечити кому-небудь (**to protest**), позбавляти чого-небудь (**to void, to top, to clear, to split**) та багато інших. Досліджувані дієслова відображають широкий діапазон як фізичного, так і морального розгортання *конфліктних дій* (**to oppose, to push, to oppress, to beat, to dash, to defend, to contest, to face, to treat, to offend, to protest, to suppress, to interfere, to fight**).

Особливістю англійського мовного матеріалу є те, що дієслова із середнім ступенем полісемії в матриці плавно переходять і поєднуються з дієсловами на позначення *конфліктних дій*, що мають низький ступінь полісемії. Останні займають найбільший простір матриці і деталізують та виокремлюють семантичні відтінки лексичних одиниць з найвищим та середнім ступенями полісемії. Так, наприклад, тут знаходимо дієслова **to threaten, to fence, to repugn, to affront, to**

repress, to clash, to distract, to encounter, to impeach, to revolt, to assail, to vie, to obstruct, to assault, to attempt, to struggle, to confront, to toss, to war, to conflict, to attack, to antagonize, to punish, to oppugn, to battle, to rebel, to collide, to combat, to tussle, to sword, to indict, to demoralize, to batter, to cabal та інші, семантика яких тою чи іншою мірою пов'язана з розв'язанням *конфлікту* силовими методами. Морально-етичний аспект прояву *конфліктних дій*, а також намагання вплинути на вирішення *конфліктних* ситуацій мирним урегулюванням передається семантикою досліджуваних дієслів *to pit, to obstruct, to withstand, to reluctate, to remonstrate, to expostulate, to reluct, to clamour, to deprecate, to capitulate, to negotiate, to compromise*. Часто *конфліктні дії* супроводжуються тим, що люди один одного ображають, кривдять, соромлять (*to affront*), докоряють один одному, лають, картають (*to chide, to scold, to admonish, to reproach*), ганьблять (*to blaspheme*), критикують, придираються, чіпляються (*to slam, to carp*), збивають з пантелику (*to distract*), доносять один на одного, звинувачують в чому-небудь (*to debate, to impute, to snitch*), спричиняють безлад (*to snarl, to discord*), а це, в свою чергу, викликає огиду, зневажливе, зверхнє, нешанобливе ставлення до людини (*to defy, to defame, to curse, to spurn, to repugn, to disguise*).

Лексико-семантичний аналіз дієслів сучасної англійської мови показав, що *конфліктні дії* перш за все пов'язуються з двома ключовими діями:

1) відрізнятися, різнитися, бути різними, відмінними, мати відмінності (*to contrast, to difference, to differentiate, to diverge, to discriminate*), а звідси – бути в опозиції, протистояти кому-, чому-небудь (*to pit, to confront, to conflict, to antagonize*);

2) вербально й невербально свідомо / підсвідомо робити що-небудь проти кого-небудь. Перше знаходить своє відображення в дієсловах *to hurtle, to spat, to wrangle, to reargue, to undertake, to discuss, to debate, to squabble, to contravene, to tilt, to moot, to quarrel, to question, to wade, to polemize, to bandy, to reason*, а друге – у словах *to action, to arm, to breast, to conquer, to bump, to jostle, to justle, to deraign, to tonk* та інших.

У процесі поступового переходу до моносемічних лексичних одиниць, ЛСГ «Конфліктні дії» як в українській, так і в англійській мовах виділяє зі свого складу найдрібніші, проте найсуттєвіші риси, які відіграють важливу роль у її системно-структурній організації. Вони ніби в подрібненому вигляді представляють окремі аспекти *конфліктних дій*: *вступити у сварку, суперечку (скозуватися, проспиречатися, погриматися, перечитися, перекорюватися, насперечатися, назмагатися, гарикатися, вадитися, заспорити, to redispute, to counter-argue), схилити до чого-небудь (неволити), судитися з ким-небудь (запозиватися, позиватися), ставити гострим на кінці (гострити), створювати конфліктну ситуацію (конфліктувати), направляти дії проти кого-небудь (надрочити, to actionize, to denunciate), перегризти (nonперегризати), обмовляти кого-небудь (ябедничати), протиставляти кого-, що-небудь кому-, чому-небудь (to contrapose, to contradistinguish) та перевершити чи перемогти в суперечці (to outwrangle). Їхнє розташування на периферії, визначене місце в матриці, а також у більшості випадків наявність зв'язків у першу чергу між ними, а лише подекуди з іншими словами в межах ЛСГ свідчить про їхню семантичну специфіку та унікальність системно-структурної організації. Водночас вони характеризуються незаповненістю своїх рядів та відкритістю, а це створює сприятливі умови для розбудови різнобічних відношень як між собою, так і з іншими словами досліджуваних мовних систем.*

3.5.2. Особливості семного складу слів на позначення *конфліктних дій* в зіставному аспекті

Внутрішньомовний аналіз слів на позначення *конфліктних дій* в українській та англійській мовних системах виявив, що семи в межах лексичних значень слів так само утворюють структуру, як і сукупність слів у ЛСГ. Упорядкування співвідношення між словами на позначення *конфліктних дій* на основі кількісних та якісних характеристик сем у складі кожного із значень досліджуваних дієслів української та англійської мов представлено відповідними матрицями (див. додатки Ж, И), які дозволяють достатньо чітко представити структуру лексичних

значень досліджуваних мовних одиниць. Упорядкування сем – це об’єктивно існуюча реальність. Як видно з матриць, семи в лексичних значеннях дієслів строго впорядковані.

Характер семного складу слів на позначення *конфліктних дій* в сучасних українській та англійській мовах відображається у його поділі на багатофункційні та монофункційні. Водночас тут виявляються і кількісні особливості лексичних значень досліджуваних дієслів. Їхні ЛСГ формуються за допомогою 381 української та 1715 англійських сем, які ділимо на підмножини за ознакою їхньої функціональності. В українській мові семний склад слів ЛСГ «*Конфліктні дії*» (381 сема) ділиться на три підмножини: багатофункційні, середнього ступеня функціональності та монофункційні. В англійській мові семний склад слів ЛСГ «*Конфліктні дії*» (1715 сем) представлено 6 підмножинами, які ділимо на чотири групи: багатофункційні, середнього ступеня функціональності, низького ступеня функціональності та монофункційні (див. *таблицю 2*).

Таблиця 2.

Семний склад ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах

Підмножини сем	Українська мова		Англійська мова	
	Семний склад			
	Абсолютні показники	Відсотки	Абсолютні показники	Відсотки
Багатофункційні	5	1,3	5	0,3
Із середнім ступенем функціональності	63	16,5	13	0,8
			46	2,7
			141	8,2
З низьким ступенем функціональності	0	0	468	27,3
Монофункційні	313	82,2	1042	60,7
<i>Разом</i>	<i>381</i>	<i>100</i>	<i>1715</i>	<i>100</i>

В обох мовах виявляємо випадки, коли одна і та ж сема трапляється в значеннях достатньо великої кількості слів, а це свідчить про ступінь семантичної спорідненості зіставляваних лексичних одиниць. Так сема ‘сваритися, сперечатися, спорити, вступити в сварку, в суперечку з ким-небудь’ семантично зближує дієслова *зводитися, змагатися, колотитися, спорити, сперечатися, спинчатися, суперечитися, позмагатися, стинатися, сварити, різатися, порізнитися, сваритися, подрятатися, воювати, посваритися, поспорити, пертися, гризтися, посперечатися, правуватися, справуватися, передиратися, торгуватися, розсварити, розмахатися, погризтися, перемовлятися, перегризатися, вагуватися, засперечатися, зазмагатися, скозуватися, просперечатися, погриматися, перечитися, перекорюватися, насперечатися, назмагатися, гарикатися, вадитися, заспорити*, а сема ‘*to oppose, to oppose by contrary operations*’ – дієслова *to stand, to oppose, to cross, to top, to bespeak, to defend, to contest, to nose, to shock, to dispute, to thwart, to question, to head, to withstand, to oppugn, to pit, to resist, to counter, to impugn, to confront, to contravene, to antagonize, to controvert, to contradict, to rebel, to beard, to counteract, to browbeat, to combat, to countercharge, to avert, to counterwork, to opposit, to repugnate*. Прояв такого ступеня спорідненості спостерігаємо досить часто в зіставляваних мовних системах. Семантичні зв’язки між словами на позначення *конфліктних дій* можуть виражатися не лише однією, але й декількома семами. Наприклад, семи ‘*підбурювати, бунтувати, вороже настроювати проти кого-небудь*’ та ‘*примушувати, змушувати кого-небудь робити що-небудь, схилити, спонукати до чого-небудь, ставити в залежність від*’ характеризують семантику слів *піднімати, підбивати, нацьковувати*, хоча водночас кожне з них має і свої індивідуальні особливості; семи ‘*to quarrel or be at strife with, to squabble with smb.*’ та ‘*to drive, to drive by force of arms, to drive mad, etc.*’ – дієслів *to throw, to chide, to brawl*. В англійській, на відміну від української, зафіксовано значну кількість випадків, коли дві, три, чотири й більше сем об’єднують слова спільною семантикою. Так, семи ‘*used in phrases*’, ‘*used figuratively*’, ‘*to have / do smth. against smb. / smth.*’, ‘*used in sport*’ семантично

поєднують дієслова *to hit, to thrust, to traverse, to beat*. Водночас кожне з досліджуваних слів має і свої додаткові семи. При цьому наявність як спільних, так і додаткових сем у лексичних значеннях зіставляюваних дієслів дає підставу стверджувати, що спільні для семантично споріднених дієслів семи віддаляються від тих, що не перетинаються, тобто не мають спільних точок дотику слів між собою. Так, для лексичних значень дієслів *заворушитися, найжачуватися, фрондувати, протестувати* спільними є семи ‘виявляти, виражати велике незадоволення, неспокій, незгоду, роздратування, обурення, бути сповненим рішучої незгоди з ким-, чим-небудь.’ та ‘виражати, виявляти протест проти кого-, чого-небудь’, а додатковими – ‘робити безладні хаотичні рухи, корчитися, борсатися, приходити в рух від чого-небудь’, ‘ставати видним, з’являтися, показуватися’ (*заворушитися*), ‘підніматися догори, ставати сторч, настовбурчуватися’ (*найжачуватися*), ‘бути в опозиції до кого-, чого-небудь’ (*фрондувати*), ‘офіційно засвідчувати факт несплати чого-небудь’ (*протестувати*). В англійській матриці спільними для *to hit, to wrestle, to top, to bandy* виступають семи ‘used in phrases’, ‘used in sport’, ‘to strive in, with or against smb. / smth.’ та ‘to throw in, off, back, overboard’, а додатковими – ‘used figuratively’, ‘to have / do smth. against’, ‘to make antagonistic’, ‘to strike’ тощо (*to hit*), ‘to contend’, ‘to dispute’, ‘to engage in smth.’, ‘to drive’ та інші (*to wrestle*), ‘used figuratively’, ‘to oppose’, ‘to fight for’ та інші (*to top*), ‘to have / do smth. against’, ‘to contend’, ‘to fight’, ‘to drive’, ‘to discuss’ та інші (*to bandy*). В англійській матриці, на відміну від української, серед багатofункційних сем у лексичних значеннях досліджуваних дієслів переважають семи загального характеру, тоді як їм подібні в українській матриці містяться в підмножині монофункційних сем. Такі семи, як ‘used in phrases’, ‘used figuratively’, ‘used in sport’, ‘to have / do smth. against smb.’, ‘used in sciences’ характеризуються більшою подрібненістю й конкретністю, але семантичною неоднорідністю. В українській матриці 313 монофункційних сем слугують своєрідними скріпами, що поєднують семантику *конфліктних дій* із відповідними процесами й виявом різного роду діяльності людини в її повсякденному та соціально-професійному житті. Сюди належать семи ‘надавати

охайного вигляду’, ‘опоряджати, обладнувати що-небудь’, ‘прикрашати що-небудь’, ‘допомагати кому-небудь одягатися’, ‘ховати або класти на належне місце’, ‘згрібати що-небудь скошене’, ‘згортати, сховати інструмент’, ‘надавати своєму голосу, тону певного забарвлення’, ‘набувати в чийсь уяві рис, властивостей’, ‘брати собі яку-небудь назву’, ‘знаходити таке, що найбільше подобається’, ‘розуміти, усвідомлювати що-небудь’, ‘поїдати все до кінця’, ‘збирати після досягання’ (**прибирати**), ‘грати на інструментах’, ‘дзвоном позначати час’, ‘виготовляти або обробляти що-небудь’, ‘мати на увазі щось’ (**бити**), ‘надихати когось’, ‘ставати причиною появи яких-небудь почуттів, думок’, ‘допомагати розвитку, розквіту чого-небудь’, ‘сприяти росту рослин’ (**піднімати**), ‘страждати від хвороби, немощів’ (**терпіти**), ‘блукаати, тинятися’, ‘мати можливість пізнавати що-небудь, знайомитися’, ‘вступати в спілкування, в які-небудь стосунки з’, ‘несподівано зустрічатися’, ‘взаємно торкатися, дотикатися’ (**стикатися**) та багато інших.

В англійській матриці 1042 монофункційні семи розкривають не лише дії повсякденної діяльності людини, її суспільного життя, але й виявляють як відкриті, так і приховані соціально-побутові, психологічні, правові, сімейно-побутові та духовно-культурні аспекти буття людини й суспільства, їхній взаємозв’язок і взаємовплив. Сюди відносимо семи ‘*to act or practice as a solicitor*’ (**to solicit**), ‘*to bring persons casually into contact or association*’ (**to throw**), ‘*to join issue with others in a dispute*’ (**to stand**), ‘*to remain associated or united*’, ‘*to remain in favour or on good terms with*’ (**to keep**), ‘*to change one’s position, one’s course of action*’ (**to turn**), ‘*to establish a principle, fact by authority or argument*’, ‘*to set firmly on a foundation*’ (**to settle**), ‘*to make efforts in a certain direction*’ (**to hit**), ‘*to become an informer*’ (**to round**), ‘*to follow as a discipline or imitator*’, ‘*to take as guide, leader or pattern*’, ‘*to take legal action*’ (**to sue**), ‘*to take by surprise*’, ‘*to subject to pressure with hurtful or overpowering effect*’, ‘*to tyrannize over*’ (**to oppress**), ‘*to deliver or give smth. to a person as his share*’, ‘*to have business communications with*’, ‘*to divide smth. among smb.*’, ‘*to participate in or with*’ (**to deal**), ‘*to be defined as to position*’ (**to determine**), ‘*to give information detrimental to others*’, ‘*to divide or separate persons*

into parties, ‘to separate through disagreement or difference of opinion’, ‘to admit of being cleft’ (**to split**), ‘to act as a judge’, ‘to sit in judgement upon’, ‘to have jurisdiction over’, ‘to award by judgement’ (**to judge**), ‘to become connected by marriage with’, ‘to procure as a match’, ‘to ally oneself in marriage’ (**to match**), ‘to breed together, being of distinct races or breeds’ (**to cross**), ‘to compete in a trial of strength or skill’ (**to strive**), ‘to be prosecutor’ (**to prosecute**), ‘to bear corroborative testimony to’ (**to contest**), ‘to set to music’ (**to compose**), ‘to fail in duty’ (**to offend**), ‘to call down by prayer (evil)’, ‘to pray against or for smth.’ (**to deprecate**) та багато інших.

Отже, семантика *конфліктних дій* розкривається крізь призму явищ категоризації й концептуалізації – способів поділу й узагальнення людського досвіду, що об’єктивується структурою, значенням, функціональним модусом вербалізованих концептів [21; 26; 39; 114]. Найповніше *конфліктні* та суміжні з ними дії представлено матрицями української та англійської мов, у яких чітко відображаються як кількісні, так і якісні характеристики дієслів та їхніх значень у зіставлюваних мовних системах.

Лексико-семантичний аналіз семного складу слів на позначення *конфліктних дій* показав, що багатофункційність сем не тільки встановлює ступінь спорідненості співвіднесених дієслів як частин цілого, а й забезпечує їм системну автономність. Остання в матрицях проявляється семами, що не перетинаються. Водночас багатофункційність сем виступає однією з мовних універсалій, в основі якої лежить відношення частини до цілого (окремо взятої семи до всього семного складу). Указана універсалія відіграє надзвичайно важливу роль у системно-структурній організації ЛСГ «*Конфліктні дії*» в досліджуваних мовах. Зіставлювані матриці являють собою фрагменти лексики, що мають специфічну структуру у вигляді таблиць із неоднаковим заповненням рядків і стовпчиків.

Нерівномірність їхнього заповнення є закономірним явищем і пояснюється неоднорідністю самого матеріалу дослідження за формою і змістом, специфікою його мовного прояву, складністю структури ЛСГ, особливістю її семного складу та впливу на неї екстралінгвальних чинників тощо. Зіставлювані матриці

досліджуваного фрагмента української та англійської мов характеризуються як спільними, так і кількісно та якісно відмінними рисами. Їхнє комплексне дослідження за методикою формалізованого аналізу лексичної семантики (див. розділ 2) дозволило виділити особливості їхньої системно-структурної організації, розкрити взаємовідношення між ними, виявити їхню семантичну специфіку, визначити місце і роль у лексичних системах досліджуваних мов та з'ясувати їхні потенційні можливості вступати в різноманітні зв'язки з іншими групами лексики.

Окремі ідеї та положення, викладені в розділі 3, висвітлено в статтях автора [110; 111].

Висновки до розділу 3

Сучасна українська та англійська мови характеризуються своєю особливою системою номінації при створенні вокабуляра, який, з одного боку, являє собою інвентар культури, а, з іншого, виражає значення слів, без розуміння яких не мислиме пізнання культури. В основі системного підходу до розкриття семантики слів на позначення *конфліктних дій* лежить положення про те, що досліджувані дієслова поєднуються між собою та з іншими словами, внаслідок чого відбувається їхнє строго детерміноване розташування у семантичному просторі української та англійської мов, а також аналіз одне через одне, одне через друге і т.д., що представлено в матрицях. Характерною рисою семантичного простору досліджуваних дієслів є його суцільність, яка робить можливим виникнення нових семантичних центрів унаслідок його згущення. При цьому семантичний простір розглядаємо як явище суцільне, неперервне, проте неоднорідне.

Дослідження лексичної семантики мовних одиниць проводимо за методикою її формалізованого аналізу, що передбачає всебічне вивчення їхнього лексичного та семного складу, а також взаємозв'язків між словами в межах ЛСГ. За ступенем полісемії весь масив слів ділиться на три в українській мові та чотири в англійській мові – від слів з найвищим ступенем полісемії до моносемічних. Семи, в свою чергу, за ступенем функціональності утворюють три (в українській

мові) та шість (в англійській мові) підмножин, які ділимо на чотири групи – від базових, найуживаніших до монофункційних. Досліджувані дієслова, так само як і їхні тлумачення, розглядаємо як систему, що має свою структуру. Відповідно вся палітра семантики *конфліктних дій* представлена в матрицях, яка водночас фіксує місце та значущість кожного окремо взятого слова в системі мови. Остання знаходить своє відображення у вигляді ЛСГ як її фрагмента.

Конфліктні дії в сучасних українській та англійській мовах та відповідно лінгвокультурах пов'язані із соціально-побутовими, психологічними, правовими, сімейно-побутовими й духовно-культурними сферами життєдіяльності людей. Водночас семантика *конфліктних дій* містить не лише негативні прояви суперечок, розбіжностей, боротьби протилежностей, дії, спрямовані проти когось, чого-небудь, але й позитивні в окремих випадках наслідки та шляхи розв'язання *конфліктних* ситуацій. Тут також знаходимо й вербальний та невербальний прояви *конфліктних дій*, а також ситуативні вияви дотичних до них намірів, прагнень, дій, що свідчить про значний комунікативно-прагматичний потенціал досліджуваних дієслів вступати в різноманітні відношення як зі словами своєї ЛСГ, так і з іншими лексичними одиницями мови загалом.

Зіставно-типологічний аналіз ЛСГ «*Конфліктні дії*» проводимо на основі розробленої методики формалізованого аналізу лексичної семантики, що передбачає розкриття її системно-структурної організації та виділення спільних і відмінних рис у далекоспоріднених мовах. Комплексний аналіз лексичної семантики дієслів на позначення *конфліктних дій* в українській та англійській мовах є водночас вивченням культур їхніх носіїв, специфіки різних сфер їхньої діяльності, умов життя, традицій, норм поведінки, спілкування тощо.

Конфліктні дії невіддільні від буття людей, вони виявляють усі негаразди, суперечки, розбіжності, що існують між людьми та сприяють подальшому руху суспільства вперед при правильному їхньому вирішенні. Аналіз лексичного та семного складу досліджуваного фрагмента лексичної системи сучасних української та англійської мов став основою для побудови матриць, які

представляють структуру семантичного простору, де системно значущими є не лише реалізовані еквівалентності слів, але й їхні логічні імпліцитні можливості.

У результаті зіставлення ЛСГ української та англійської мов виявлено, що за ступенем полісемії 125 слів української мови формують три групи від 25-значних до моносемічних на позначення *конфліктних дій*, а 300 дієслів англійської мови – чотири групи від 105-значного до моносемічних. За характером функціональності їхнього семного складу, досліджуваний фрагмент лексики формується за допомогою 381 української (три підмножини) та 1715 англійських сем (чотири підмножини), які подібно до слів у ЛСГ мають свою структуру.

Спільною семантикою українських та англійських дієслів є *вступити в суперечку, сварку з ким-небудь, протиріччя, схилити, спонукати до чого-небудь, ставити в залежність від кого-, чого-небудь*, тоді як відмінна їхня семантика конкретизує окремі аспекти прояву *конфліктних дій* – *позбавляти самотійності, волі, порвати стосунки з ким-небудь, притворятися, виявляти зневагу, нешанобливе ставлення* тощо.

Залежно від ступеня полісемії лексичні одиниці займають свої визначені місця в матрицях, відіграючи суттєву роль у системно-структурній організації ЛСГ. Незаповнені клітинки в матрицях відображають потенційні можливості слів вступати в різноманітні зв'язки з іншими словами досліджуваних мов. За ступенем функціональності семи поділено на підмножини, кожна з яких характеризується своїми кількісними та якісними особливостями. Нерівномірність заповнення матриць є закономірним явищем і дозволяє представити досліджуваний фрагмент лексики в усій його повноті. ЛСГ «*Конфліктні дії*» в сучасних українській та англійській мовах утворюють систему, структура якої містить ієрархічно розташовані елементи в їхніх різноманітних відношеннях як між собою, так і з іншими словами. У результаті виявляються синонімічні та антонімічні ряди слів, а також енантіосемія, що ведуть до диференціації значень і відтінків значень слів. Семантика досліджуваних мов являє собою сферу багатоступеневих відношень від мовних

знаків до мислення й об'єктивної реальності, а також слів на позначення *конфліктних дій* між собою. Саме її зіставно-типологічне вивчення дозволило встановити системний характер ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах і розкрити особливості її структурної організації.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі теоретико-методологічні засади дослідження ґрунтуються на працях вітчизняних та зарубіжних науковців Н. Д. Арутюнової, І. О. Голубовської, М. П. Кочергана, М. М. Пещак, Ж. П. Соколовської, Г. А. Уфимцевої, М. П. Фабіан, А. Cruse, Ph. Edmond, V. Evans, A. Wiezbicka, G. Yule та ін. Методологічною основою дослідження дієслів на позначення *конфліктних дій* служать положення про мову, її зв'язок з об'єктивною дійсністю та вплив на неї позамовних чинників, а також загальнолінгвістичні підходи до її вивчення: антропоцентризм, аксіологічність, етноцентризм, експансіонізм, експланаторність та принцип системного підходу.

Систематизована методика формалізованого аналізу лексичної семантики, яка базується на поєднанні лінгвістичних методів зі структурно-математичними (описовий та зіставно-типологічний методи, компонентний аналіз, аналіз словникових дефініцій, метод кількісних підрахунків) дозволила провести всебічний комплексний аналіз системно-структурних особливостей ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах, виявити взаємовідношення між мовними одиницями, розкрити співвідношення між досліджуваними дієсловами та їхніми лексичними значеннями. Водночас основні положення теорії множин та компонентний аналіз використано для дослідження лексичного та семного складу ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах, унаслідок чого їхнє співвідношення детермінується сукупністю внутрішньолінгвістичних закономірностей, а також екстралінгвальних чинників.

На основі систематизованої методики вдалося поєднати аналітичний і синтетичний методи дослідження ЛСГ слів на позначення *конфліктних дій*: з одного боку, вона вивчалася як складова лексики кожної окремо взятої мови, а з іншого – проводився її зіставний аналіз в українській та англійській мовах.

Для розкриття семантики дієслів, їхніх взаємозв'язків та ЛСГ «*Конфліктні дії*» загалом в українській та англійській мовах використовуємо *системно-структурний підхід*, за яким мова, а також і ЛСГ як фрагмент її лексики тлумачаться як системи, що мають чітко визначені структури, у яких мовні

одиниці існують не ізольовано, а в їхніх відношеннях і зв'язках з іншими словами. Наявність такого роду зв'язків є свідченням системності лексики на рівні слів, де кожен окремий елемент набуває своєї значущості тільки в його взаємозв'язках з іншими елементами.

У роботі під ЛСГ «*Конфліктні дії*» розуміємо лексичне об'єднання дієслів на ґрунті інтегральної семи, що характеризується своєю системно-структурною організацією, де слова розміщуються ієрархічно й пов'язуються між собою різними типами відношень. Представлення дієслів у вигляді ЛСГ зробило можливим виділити її лексико-семантичну та семну структури в українській і англійській мовах за: а) ступенем полісемії слів; б) типами зв'язків між словами в межах ЛСГ; в) семантичною специфікою вияву *конфліктних дій* у кожній із мов; г) ступенем функціональності сем у лексичних значеннях слів; ґ) якісними зв'язками сем між собою.

Комплексне дослідження лексичного й семного складу дієслів на позначення *конфліктних дій* проведено за наступними параметрами: лексичний склад поділено на групи за ступенем полісемії слів, а семний на підмножини за ступенем функціональності сем у складі лексичних значень дієслів. За наповнюваністю ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській мові (29,4 % усіх мовних одиниць) значно поступається за кількістю відповідним в англійській (70,6 %), що зумовлено схильністю лексичних одиниць української мови до конкретизації, а англійської – до полісемії.

Конфліктні дії в сучасній українській мові передаються 125 дієсловами, які діляться на групу слів із середнім ступенем полісемії 76,8%, що кількісно перевищує відповідні з найвищим ступенем полісемії 8,0% та моносемічні 15,2%.

У сучасній англійській мові *конфліктні дії* передаються 300 дієсловами, які діляться на групу слів із низьким ступенем полісемії 73,7%, що кількісно перевищує відповідні групи з найвищим 3,7%, середнім ступенем полісемії 20,3% та моносемічні 2,3%.

Семний склад української мови налічує 381 сему, з яких найчисельнішою виступає підмножина монофункційних сем 82,2% порівнюючи з меншими за

кількістю підмножинами багатofункційних 1,3% та сем середнього ступеня функціональності 16,5%.

Семний склад англійської мови містить 1715 сем, з яких підмножина монофункційних сем складає 60,7% і є кількісно найбільшою, підмножини багатofункційних сем становлять 0,3%, середнього ступеня функціональності 11,7% та низького ступеня функціональності 27,3%.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що зіставлявані ЛСГ «*Конфліктні дії*» в сучасних українській та англійській мовах, не дивлячись на їхні спільні риси, мають різне наповнення як за кількісними, так і якісними характеристиками. Таке нерівномірне наповнення є цілком нормальним і закономірним явищем, що зумовлено неоднорідністю мовного матеріалу за змістом та формою, різною системно-структурною організацією лексики, її здатністю до конкретизації та полісемії, а також різнобічними відношеннями в межах ЛСГ.

Здійснено матричне моделювання, що полягає в поетапній стратифікації лексичного й семного складу одиниць ЛСГ «*Конфліктні дії*» на групи та підмножини в матрицях і унаочненні системних відношень між елементами ЛСГ. Побудовані матриці представляють співвідношення лексичного та семного складу слів на позначення *конфліктних дій*, які являють собою фрагмент лексики української та англійської мовних систем, що характеризується своїм семантичним простором, а слова в ньому – визначеним місцем, роллю та взаємовідношенням між собою.

Шляхом матричного зіставлення встановлено нерівномірність заповнення семантичного простору дієсловами в українській та англійській мовах і доведено дифузність меж ЛСГ.

Комплексне дослідження лексичної й семної структур слів на позначення *конфліктних дій* в українській та англійській мовних системах виявило *спільні й відмінні* риси досліджуваних дієслів.

До *спільних* належать:

- системно-структурна організація з ієрархічним розташуванням елементів;

- наявність полісемії, синонімії, антонімії, енантіосемії;
- прямі та опосередковані зв'язки між дієсловами;
- імпліцитний та експліцитний прояв *конфліктних дій* досліджуваними лексичними одиницями;
- наявність семного складу, в якому семи, як і слова виступають системами зі своїми структурами;
- поділ сем на багатофункційні та монофункційні;
- наявність семантичного простору, в якому слова займають свої визначені місця та характеризуються своєю значущістю;
- наявність у досліджуваних дієсловах значень, що містять позитивні та негативні конотації.

До *відмінних* відносимо:

- якісно та кількісно різний лексичний та семний склади ЛСГ;
- високий ступінь сполучуваності мовних одиниць на позначення *конфліктних дій* з іншими частинами мови в англійському мовному матеріалі на противагу українському, що пояснюється специфікою самого об'єкта дослідження;
- значне превалювання багатозначних дієслів англійської мови над відповідними в українській та суттєво більша кількість моносемічних дієслів в англійській мові, порівнюючи з українською, що пояснюється, неоднорідним лексичним та семантичним наповненням досліджуваного матеріалу;
- неоднакова роль і місце дієслів у досліджуваному фрагменті лексики;
- превалювання опосередкованих зв'язків між лексичними одиницями в англійській мові над прямими в українській;
- неоднаковий характер слів на позначення *конфліктних дій*: загальнолюдський із достатньо яскраво вираженим соціально-професійним та сімейно-побутовим спрямуванням в українській мові та суспільно-політичний, соціально-психологічний, правовий і духовно-культурний в англійській.

Національно-культурна специфіка *конфліктних дій* у досліджуваних лінгвокультурах проявляється у їхньому *неоднаковому ступені прояву агресії* та

різному способі розв'язання *конфліктних* ситуацій, що пояснюється відмінним стилем життя, культурою й менталітетом українців та англійців. Водночас виявлено й універсальну рису *конфліктних дій*, яка полягає у їхньому однаковому і водночас різнобічному *трактуванні* українцями та англійцями: з одного боку, *конфліктні дії* є негативним феноменом, що призводить до руйнівних наслідків, погіршення відносин, виникнення непорозумінь, сварок, розривів політичних, економічних, трудових зв'язків тощо, а з іншого боку це – рух уперед до розвитку та змін, інновації і вдосконалення, загартування людини до стійкості тощо.

Перспективи дослідження вбачаємо у подальшому залученні до розкриття семантики *конфліктних дій* інших груп лексики як близько, далекоспоріднених, так і неспоріднених мов. Цікавим було б і вивчення окремих форм вияву *конфліктних дій* та реакцій на них у процесах міжмовної та міжкультурної комунікації різних етносів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики : монография. М. : Гнозис, 2005. 326 с.
2. Анцупов А. Я., Баклановский С. В. Конфликтология в схемах и комментариях : учеб. пособие. СПб. : Питер, 2009. Изд. 2-е. 304 с.
3. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология : учебник для вузов. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. Изд. 2-е, перераб. и доп. 591 с.
4. Апресян Ю. Д. Интегральное описание языка и системная лексикография : Избранные труды. М. : Языки русской культуры, 1995. Т. II. 767 с.
5. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка : Избранные труды. М. : Языки русской культуры, 1995. Т. I. 442 с.
6. Аракин В. Д. Типология языков и проблема методического прогнозирования. М. : «Высшая школа», 1989. 158 с.
7. Аристотель. Политика / перевод с др.-греч. С. М. Роговина. М. : РИПОЛ классик, 2010. 592 с.
8. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. Москва : Языки русской культуры, 1999. 896 с.
9. Балашова Е. Ю. Концепты ЛЮБОВЬ и НЕНАВИСТЬ в русском и американском языковых сознаниях : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Саратов, 2004. 262 с.
10. Бараева О. Г. Концептуализация понятия «конфликт» в русской национальной картине мира второй половины XX в. – начала XXI в. : дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Краснодар, 2009. 189 с.
11. Бартминский Е. Языковой образ мира : очерки по этнолингвистике. М. : Индрик, 2005. 528 с.
12. Бацевич Ф. С., Космеда Т. А. Очерки по функциональной лексикологии. Львов : Свит, 1997. 392 с.

13. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К. : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
14. Беликов В. И., Крысин Л. П. Социолінгвістика. М. : Російський державний гуманітарний університет, 2001. 315 с.
15. Белоус Н. А. Конфліктний дискурс в комунікативному просторі : семантичні та прагматичні аспекти : автореф. дис. на соиск. науч. степени доктора філол. наук : спец. 10.02.19 «Теорія мови». Краснодар, 2008. 50 с.
16. Берлач А. І., Кондрюкова В. В. Конфліктологія : навч. посіб. для дист. навч. К. : Університет «Україна», 2007. 217 с.
17. Белова А. Д. Вербальне відображення концептосфери етносу : сучасний стан вивчення проблеми. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. К., 2001. № 5. С. 15—22.
18. Бэкон Ф. Сочинения : в 2 т. / сост., общая ред. и вст. статья А. Л. Субботина. М. : «Мысль», 1972. Т. 2. 582 с.
19. Білоконенко Л. А. Українськомовний міжособистісний конфлікт : монографія. К. : Інтерсервіс, 2015. 335 с.
20. Бойко Н. І., Хомич Т. Л. Конотативна лексична семантика : інтенсивний і параметричний складники : монографія. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гололя, 2011. 167 с.
21. Болдирев Р. В. Порівняльно-історична парадигма лексико-семантичних трансформацій (на матеріалі української та інших індоєвропейських мов). *Проблеми зіставної семантики* : зб. Статей / відп. ред. О. О. Тараненко. К. : КДЛУ, 2001. Вип. 5. С. 151—159.
22. Варгунина А. В. Образные сценарии в английской фразеологии : на материале сценариев «ПУТЬ» и «КОНФЛИКТ» : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Самара, 2000. 186 с.
23. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика. М. : Высш. школа, 1990. 176 с.
24. Вахтин Н. Б., Головкин Е. В. Социолінгвістика и социология языка : учеб. пособие. СПб. : ИЦ «Гуманитарная Академия», 2004. 336 с.

25. Ващенко И. В., Гиренко С. П., Хамалян Р. А. Общая конфликтология : учебник для вузов. Харьков : Модель Вселенной, 2000. 512 с.

26. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / пер. с англ. А. Д. Шмелев. М. : Языки русской культуры, 1999. 780 с.

27. Вендина Т. И. Введение в языкознание : учеб. пособие для педагогических вузов. М. : Высшая школа, 2001. 288 с.

28. Венедиктова Л. Н. Концепт «война» в языковой картине мира (сопоставительное исследование на материале английского и русского языков) : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». Тюмень, 2004. 20 с.

29. Вишнякова Н. Ф. Конфликтология : учебное пособие. Минск : «Университетское», 2002. Изд. 3-е. 318 с.

30. Войцехівська Н. К. Характеристика комунікантів у конфліктному діалогічному дискурсі. *Studia Linguistica*. 2014. Вип. 8. С. 308—312.

31. Воркачѳв С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт : становление антропоцентрической парадигмы в языкознании. *Филологические науки*. 2001. №1. С. 64—72.

32. Ворожейкин И. Е., Кибанов А. Я., Захаров Д. К. Конфликтология : учебник. М. : ИНФРА-М, 2004. 240 с.

33. Гавриш М. М. Основи комунікативної лінгвістики URL : http://dn.khnu.km.ua/dn/k_default.aspx?M=k0910&T=06&lng=1&st=0 (дата звернення: 15.09.2018).

34. Газизулина Л. Р. Реализация концептов Насилие и VIOLENCE в дидактических текстах школьной литературы : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Казань, 2013. 215 с.

35. Гак В. Г. К проблеме гносеологических аспектов семантики слова. *Материалы науч. конф. «Вопросы описания лексико-семантической системы языка»*. М. : МГУ. 1971. Часть 1. С. 95—98.

36. Гак В. Г. Пространство времени. Логический анализ языка : язык и время. М. : Индрик, 1997. С. 267—280.
37. Гайдук Н. А. Національно-культурна специфіка мови в лінгвістиці. *Філологічні науки*. 2017 р. Вип. 2 (86). С. 51—56.
38. Герасіна Л. М., Требін М. П., Воднік В. Д. та ін. Конфліктологія : навч. посіб. Х. : Право, 2012. 128 с.
39. Герцовська Н. О. Лексико-семантичне поле УСПІХУ як складова категоризації і концептуалізації дійсності (на матеріалі англійської та української мов) : дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Ужгород, 2011. 212 с.
40. Глухов В. П. Основы психолінгвистики. М. : АСТ, Астрель, 2008. 352 с.
41. Гоббс Т. Левіафан / пер. з англ. К. : Дух і Літера, 2000. 606 с.
42. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія. К. : Логос, 2004. Вид. 2-е, випр. і доп. 284 с.
43. Горелов И. Н., Седов К. Ф. Основы психолінгвистики : учебное пособие. М. : «Лабиринт», 2001. 304 с.
44. Грайс Г. П. Логика и речевое общение. Новое в зарубежной лингвистике. М., 1985. Вып. XVI. С. 217—238.
45. Грегуль Г. Призначення мови як суспільного явища, або ще раз про функціональність мови. *Дивослово. Українська мова й література в навчальних закладах*. Київ : Редакція журналу «Дивослово», 2010 р. Вип. 11. С. 41—44.
46. Гришина Н. В. Психология конфликта. СПб. : Питер, 2008. Изд. 2-е. 544 с.
47. Гулакова И. И. Коммуникативные стратегии и тактики речевого поведения в конфликтной ситуации общения : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык», 10.02.19 «Теория языка». Орел, 2004. 152 с.
48. Гумбольдт В. фон Избранные труды по языкознанию. М. : Прогресс, 1984. 400 с.

49. Гуцол А. М. Німецькомовний матримоніальний конфліктний дискурс : когнітивний вимір : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Чернівці, 2015. 224 с.
50. Дмитриев А. В. Конфликтология : учеб. пособие. М. : Гардарики, 2000. 320 с.
51. Долинська Л. В., Матяш-Заяц Л. П. Психологія конфлікту : навчальний посібник. К. : Каравела, 2010. 304 с.
52. Дорофеев Ю. В. Антропоцентризм в лингвистике и предмет когнитивной грамматики. Актуальные проблемы современной когнитивной лингвистики : *мат. XV Междунар. лингвистической конф. «Язык и мир»*. Таврический национальный ун-т им. В. И. Вернадского. 2008. С. 214—216.
53. Емельянова О. Н. Наименования спора в русском и немецком языках. Языковая структура и социальная среда. *Межвузовский сборник научных трудов*. Воронеж, 2000. С. 61—63.
54. Емельянов С. М. Практикум по конфликтологии. СПб. : 2009. Изд. 3-е, перераб. и доп. 384 с.
55. Ермолаева Е. Н. Концепт conflict и его объективация в лексико-семантическом пространстве современного английского языка : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Кемерово, 2005. 212 с.
56. Ершов А. А. Личность и коллектив : межличностные конфликты в коллективе и их разрешение. Л. : Знание, 1976. 40 с.
57. Ємельяненко Л. М., Петюх В. М., Торгова Л. В., Гриненко А. М. Конфліктологія : навч. посіб. К. : КНЕУ, 2003. 315 с.
58. Жарковская И. В. Семантические и функциональные особенности англоязычных номинаций конфликта : дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Харьков, 2007. 249 с.
59. Жарковська І. В. Семантичні та функціональні особливості англomовних номінацій конфлікту : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2007. 22 с.

60. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : Нариси. К. : Довіра, 2007. 262 с.
61. Засанська Н. Д. Лексико-семантичне поле КРИЗА в українській та англійській мовах : графо-матричний і статистичний аспекти : дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.21 «Структурна, прикладна та математична лінгвістика». Кіровоград, 2016. 283 с.
62. Здравомислов А. Г. Социология конфликта. М. : Аспект Пресс, 1997. 317 с.
63. Іваненко Н. В. Добро в англійській та українській мовних картинах світу : монографія. Кіровоград : «КОД», 2008. 199 с.
64. Іванова Л. П. Методи лінгвістичних досліджень : навч. посіб. К. : УДПУ, 1994. 87 с.
65. Кантор Г. Труды по теории множеств. М. : Наука, 1985. 430 с.
66. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля. *Филологические науки*. М. : НДВШ, 1972. № 1. С. 57—68.
67. Кезина С. В. Семантическое поле как система. *Филологические науки*. 2004. № 4. С. 79—86.
68. Класифікація конфліктів URL : <http://oplib.ru/random/view/848226> (дата звернення: 30.08.2018).
69. Коваленко Б. В., Пирогов А. И., Рыжков О. А. Политическая конфликтология. М. : Ижица, 2002. 208 с.
70. Козырев Г. И. Введение в конфликтологию : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 176 с.
71. Коломинский Я. Л. Основы психологии : учеб. для учащихся старших классов и студентов первых курсов высших учебных заведений. М. : 2010. 430 с.
72. Кон И. С. Национальный характер – миф или реальность? *Иностранная литература*. 1968. № 9. С. 215—229.
73. Кондратьева О. Н. Метафорическое моделирование концепта «душа» в древнерусской лингвокультуре : монография / под ред. М. В. Пименовой. М. : Изд. «Перо», 2014. 188 с.

74. Кононенко В. І. Мова у контексті культури : монографія. Київ–Івано-Франківськ, 2008. 390 с.
75. Конфликтология / под ред. А. С. Кармина. СПб. : Издательство «Лань», 1999. 448 с.
76. Корольова А. В. Еволюція поглядів на проблеми мовлення / письмо, мова / текст крізь призму деконструктивізму Ж. Дерріда. *Мова. Людина. Світ : До 70-річчя професора М. П. Кочергана* : зб. наук. статей / відп. ред. О. О. Тараненко. К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. С. 111—116.
77. Корольова А. В. Нові виклики сьогоденної компаративістики і контрастивістики. *Проблеми зіставної семантики*. К., 2013. Вип. 11. С. 9—15.
78. Костенко Н. Д. Структурно-семантичні та функціональні параметри англomовних інновацій семантичного поля «навчання» : дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Запоріжжя, 2016. 309 с.
79. Костомаров В. Г., Бурвикова В. Г. Как тексты становятся прецедентными. *Русский язык за рубежом*. М., 1994. № 1. С. 73—76.
80. Костомаров П. И. Антропоцентризм как важнейший признак современной лингвистики. *Вестник Кемеровского государственного университета*. 2014. №2 (58). Т.1 С. 198—203.
81. Котлова Л. О. Психологія конфлікту : навч. посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 112 с.
82. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. 2-ге вид. Київ : Вид. центр «Академія», 2010. 368 с.
83. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. 3-тє вид. Київ : Вид. центр «Академія», 2010. 464 с.
84. Кочерган М. П. Зіставна лексична семантика : проблеми і методи дослідження. *Мовознавство*. К., 1996. № 2–3. С. 3—12.
85. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства. К. : Академія, 2006. 424 с.
86. Кравченко А. В. Язык и восприятие : Когнитивные аспекты языковой категоризации. Иркутск : ИГУ, 1996. 160 с.

87. Крючкова Т. Б., Нарумов Б. П. Зарубежная социолингвистика. Германия, Испания : монография. М. : Наука, 1991. 157 с.
88. Кубрякова Е. С. Начальные этапы становления когнитивизма : Лингвистика – психология – когнитивная наука. *Вопросы языкознания*. Москва, 1994. № 4. С. 3—15.
89. Кубрякова Е. С., Шахнарович А. М., Сахарный Л. В. Человеческий фактор в языке : язык и порождение речи. М. : Наука, 1991. 240 с.
90. Кудоярова О. В. Дискурсотворча роль теми у професійному конфліктному спілкуванні англомовних медиків : дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2007. 219 с.
91. Кулініч І. О. Психологія управління : навч. посіб. К. : «Знання», 2008. 292 с.
92. Ладо Р. Лингвистика поверх границ культур. *Новое в зарубежной лингвистике. Контрастивная лингвистика*. М., 1989. Вып. XXV. С. 32—63.
93. Лебедев А. В. Фрагменты ранних греческих философов. М. : Изд. «Наука», 1989. Ч.1. 575 с.
94. Левицький А. Е., Святюк Ю. В. Етнономінації у дзеркалі міжкультурної комунікації. К. : Логос, 2011. 192 с.
95. Левицкий В. В. Экспериментальные данные к проблеме смысловой структуры слова. Семантическая структура слова. Психолингвистические исследования. М. : Наука, 1971. С. 151—168.
96. Леонов Н. И. Конфликтология : учеб. пособие. М. : Издательство НПО «МОДЭК», 2006. Изд. 2-е, испр. и доп. 232 с.
97. Ложкин Г. В., Повякель Н. И. Практическая психология конфликта : учеб. пособие. К. : МАУП, 2002. Изд. 2-е. 256 с.
98. Лоренц К. Агрессия (так называемое «зло»). М. : Амфора, 2001. 349 с.
99. Лукин В. А. Противоречие и согласие : языковые концепты, дискурсные стратегии, текстовые свойства. *Вопросы языкознания*. 2003. № 4. С. 91—109.

100. Лучик А. А. Компонентний аналіз у зіставних дослідженнях лексичних одиниць. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2009. Вип.7. С. 258—262.
101. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология : монографія. К. : Знання, 2004. 326 с.
102. Маркина М. В. Лингвокультурологическая специфика эмоционального концепта «гнев» в русской и английской языковых картинах мира : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка». Тамбов, 2003. 25 с.
103. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособие. Минск : ТетраСистемс, 2008. Изд. 3-е, перераб. и доп. 272 с.
104. Мельничук А. С. Понятие системы и структуры языка в свете диалектического материализма. *Вопросы языкознания*. М., 1970. №1. С. 2—32.
105. Мигалець О. І. Конфлікт, його сутність, основні функції та стан дослідження у сучасному мовознавстві. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2014. Вип. 12. С. 127—135.
106. Мигалець О. І. Концепт “ARGUE” як складова мовної картини світу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2015. Вип. 56. С. 192—195.
107. Мигалець О. І. Концепт “CONFLICT” як об’єкт наукового дослідження. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2015. Вип. 740—741. С. 126—129.
108. Мигалець О. І. Номінації концепту CONFLICT в сучасній англійській мові. *Матеріали щорічної підсумкової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземної філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, 19–20 лютого 2015 р.* Ужгород, 2015. С. 27—29.
109. Мигалець О. І. Семантика дієслова *TO QUARREL* та його синонімів. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2015. Вип. 13. С. 121—128.
110. Мигалець О. І. Семантика дієслів з найвищим ступенем полісемії на позначення конфліктних дій в сучасній українській мові. *Сучасний вимір*

філологічних наук : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 20–21 липня 2018 р. Львів, 2018. С. 28—33.

111. Мигалець О. І. Специфіка прояву конфліктних дій у далекоспоріднених мовах. *Кременецькі компаративні студії : наук. часопис.* Хмельницький, 2018. Вип. VIII. С. 358—372.

112. Мигалець О. І. Теорія конфлікту : історія та сучасність. *Сучасні дослідження з іноземної філології.* Ужгород, 2018. Вип. 16. С. 98—110. ISSN 2617-3921.

113. Несветайлова И. В. «Зависть» и «ревность» как эмоциональные концепты русской и английской лингвокультур : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Армавир, 2010. 215 с.

114. Никитин М. В. Лексическое значение слова (структура и комбинаторика). М. : Высшая школа, 1983. 127 с.

115. Новиков И. А. Проблемы языкового значения. Избранные труды. М. : Изд. РУДН, 2001. Т. 1. 672 с.

116. Норман Б. Ю. Лингвистическая прагматика (на материале русского и других славянских языков) : курс лекций. Мн. : БГУ, 2009. 183 с.

117. Обозов Н. Н. Психология конфликта. СПб. : ЛНПП «Облик», 2001. 51 с.

118. Обухова Т. А. Вербализация концепта «время» во французском и русском языках : лингвокультурный аспект : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20. Челябинск, 2011. 175 с.

119. Онищак Г. В. Особливості лексико-семантичної групи «зло» в зіставному аспекті. *Сучасний вимір філологічних наук : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 21–22 липня 2017 р.* Львів, 2017. С. 28—31.

120. Орлянський В. С. Конфліктологія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2007. 160 с.

121. Палашевская И. В. Концепт «закон» в английской и русской лингвокультурах : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20. Волгоград, 2001. 196 с.

122. Пампуха Л. О. Гендерні стереотипи в структурі рольового конфлікту жінки-керівника : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія, психологія соціальної роботи». Київ, 2006. 25 с.
123. Пінчук О. Ф. Мова, людина, нація. *Актуальні проблеми соціолінгвістики*. К. : НМК ВО, 1992. С. 24—31.
124. Пірен М. І. Конфліктологія : підручник. К. : МАУП, 2003. 360 с.
125. Покровский М. М. Избранные труды по языкознанию. М. : Издательство Академии наук СССР, 1959. 382 с.
126. Попова Е. А. Человек как основополагающая величина современного языкознания. *Филологические науки*. 2002. №3. С. 69—77.
127. Примуш М. В. Конфліктологія : навч. посібник. К. : ВД «Професіонал», 2006. 288 с.
128. Присяжнюк О. М. Лексикологія та семасіологія української мови. К. : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. 122 с.
129. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
130. Приходько Г. І. Невербальні засоби вираження емоцій. Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. *Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2015. №4. С. 150—153.
131. Психология конфликта. Компендиум кейсов : учеб. пособие / под. ред. Т. И. Короткиной. СПб. : СПбГУП, 2016. 116 с.
132. Радзієвська Т. В. Про один із напрямів сучасної лінгвістики тексту. *Мовознавство*. 1991. №3. С. 53—58.
133. Радзієвська Т. В. Текст як засіб комунікації / відп. ред. М. М. Пещак. К. : Інститут української мови, 1998. 194 с.
134. Рівчаченко С. В. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів як спосіб протидії корупції : дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Запоріжжя, 2017. 195 с.

135. Рублева О. Л. Лексикология современного русского языка. Владивосток : Изд-во Дальневосточного ун-та, 2004. 250 с.
136. Русанівський В. М. Єдиний мовно-образний простір української ментальності. *Мовознавство*. К., 1993. №6. С. 3—13.
137. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / відп. ред. О. С. Мельничук. К. : Наук. думка, 1988. 240 с.
138. Русанівський В. М. У слові – вічність (Мова творів Т. Г. Шевченка). К. : Наукова думка, 2002. 238 с.
139. Сердобинцев Н. Я. Семантическая структура слова и его коннотации. *Теория слова и функционирования словарных единиц* : межвуз. сб. науч. тр. Саратов : СГПИ им. К. А. Федина, 1981. С. 4—25.
140. Серпинский В. О теории множеств / пер. с пол. З. З. Рачинского. М. : Просвещение, 1966. 60 с.
141. Скібіцька Л. І. Конфліктологія : навч. пос. К. : Центр учбової літератури, 2007. 384 с.
142. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка. М. : Изд. лит. на иностр. яз., 1956. 260 с.
143. Снежик О. П. Висловлення звинувачення та виправдання у вербальних інтеракціях (на матеріалі сучасної французької мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови». К., 2007. 20 с.
144. Соколовская Ж. П. Проблемы системного описания лексической семантики. К. : Наук. думка, 1990. 183 с.
145. Сорока І. А. Психологічна профілактика конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу : дис. на здоб. наук. ступ. канд. психол. наук : спец. 19.00.10 «Організаційна психологія; економічна психологія». Київ, 2015. 256 с.
146. Сорока Т. В. Концепти «Дім» і «Родина» в російській, англійській та французькій мовній свідомості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Донецьк, 2006. 23 с.

147. Сорока Т. В. Теоретичні засади зіставного дослідження лексичної семантики аксіономенів. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». Симферополь, 2013. Т. 26 (65), № 1. С. 300—304.

148. Сравнение лексики европейских языков в диахронии и синхронии : коллективная монография / Т. И. Зеленина, Л. М. Малых, Н. В. Буторина, Ю. А. Кочурова, И. А. Федорова ; предисл. и общ. ред. Т. И. Зелениной, Л. М. Малых. Ижевск : Изд-во «Удмуртский университет», 2014. 244 с.

149. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика : учебник для студ., маг. и асп. (докт.). М. : Восток-Запад, 2006. 200 с.

150. Тараненко О. О. Про демінутив як вияв національної ментальності (деякі міжмовні паралелі). *Проблеми зіставної семантики*. Київ, 2009. Вип. 9. С. 43—51.

151. Тарасова В. В. Семантичне поле «Засоби пересування» в сучасних англійській, німецькій, російській та українській мовах : монографія. К. : ТзОВ «SprintPrint», 2010. 255 с.

152. Тихомирова Є. Б., Постоловський С. Р. Конфліктологія та теорія переговорів. Рівне : Перспектива, 2007. 389 с.

153. Тищенко О. В. Обрядова семантика слов'янських мов у зіставно-типологічному аспекті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». К., 2001. 32 с.

154. Третьякова В. С. Речевой конфликт и гармонизация общения : дис. на соиск. науч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Екатеринбург, 2003. 301 с.

155. Тугарева В. В. Лексико-семантическая представленность концепта «разум» в английском и русском языках : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Москва, 2011. 207 с.

156. Уфимцева А. А. Лексика. Общее языкознание. М. : Наука, 1972. С. 394—455.

157. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы. М. : Изд-во АН СССР, 1962. 287 с.

158. Фабіан М. П. Деякі проблеми типологічного зіставлення української та англійської мов. *Компаративний аналіз : питання теорії і практики* : зб. наук. праць. К. : НМК ВО, 1992. С. 69—72.

159. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах : монографія. Ужгород : Інформаційно-видавниче агентство «ІВА», 1998. 255 с.

160. Фабіан М. П. Етикетна семантика в лексичних системах української, англійської та угорської мов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». К., 1998. 30 с.

161. Фабіан М. П. Застосування процедури формалізованого аналізу лексичної семантики в зіставних дослідженнях. *Проблеми зіставної семантики*. Київ, 2011. Вип.10, ч. I. С. 202—207.

162. Фабіан М. П. Зіставна лексична семантика : методика дослідження. *Проблеми зіставної семантики*. Київ, 2005. Вип.7. С. 134—138.

163. Фабіан М. П. Лексична полісемія як спосіб системної організації етикетної лексики. *Проблеми романо-германської філології*. Ужгород : Госпрозрахунковий ред.-вид. відділ комітету інформації, 1998. С. 54—58.

164. Фабіан М. П. Моносемічні елементи формування етикетного поля в угорській мові. *Acta Hungarica*. Ужгород – Дебрецен, 1998. VII-VIII роки видання. С. 47—49.

165. Фабіан М. П. Особливості семної структури іменників на позначення етикету в сучасній англійській мові. *Матеріали щорічної підсумкової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземної філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, 19–20 лютого 2015 р.* Ужгород, 2015. С. 5—8.

166. Фабіан М. П. Принцип цілісної системності в зіставних дослідженнях. *Проблеми романо-германської філології*. Ужгород, 1999. С. 52—55.

167. Фабіан М. П. Семантика мовного етикету : новий підхід до її вивчення. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2014. Вип. 12. С. 7—13.
168. Фабіан М. П. Типологія етикетної лексики в різноструктурних мовах. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2012. Вип. 10. С. 7—11.
169. Фадеева О. В. Стратегії й тактики конфліктного дискурсу (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». К., 2000. 18 с.
170. Фельдман Д. М. Политология конфликта : учеб. пособие. М. : Издательский дом «Стратегия», 1998. 199 с.
171. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов / Езиковедски изъследования в чест на академик Стефан Младенов. София, 1957. С.523—538.
172. Філософія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. П. Щерба, В. К. Щедрін, О. А. Заглада; за заг. ред. С. П. Щерби. К. : МАУП, 2004. 216 с.
173. Фомина З. Е. Немецкая эмоциональная картина мира и лексические средства ее вербализации : монография. Воронеж, 2006. 336 с.
174. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики / Н. Ф. Клименко, М. М. Пещак, І. Ф. Савченко. К. : Наукова думка, 1982. 250 с.
175. Фортунатов Ф. Ф. Сравнительное языковедение : общий курс. М. : Красанд, 2010. 184 с.
176. Фролова І. Є. Вербалізація конфлікту у дискурсі. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : кол. монографія / під ред. І. С. Шевченко. Х. : Константа, 2005. С. 237—262.
177. Хорни К. Наши внутренние конфликты / пер. с англ. М. : Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. 560 с.
178. Хорни К. Наши внутренние конфликты. Конструктивная теория невроза. М. : Изд-во : Академический проект, 2007. 218 с.
179. Цветков В. Л. Психология конфликта. От теории к практике : учеб. пособие. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2013. 183 с.
180. Цой Л. Н. Практическая конфликтология. Книга первая. М., 2001. 233 с.

181. Чулкина Д. В. Концепт «Разлука» в русском и английском поэтическом дискурсе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Сургут, 2010. 228 с.
182. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций : монография. М. : Гнозис, 2008. 416 с.
183. Шафиков С. Г. Лексическая типология языков. Уфа : РИО БашГУ, 2005. 164 с.
184. Щерба Л. В. Опыт общей теории лексикографии. Л. : Наука, 1974. 304 с.
185. Щербина Ю. М. Предмет математичної лінгвістики. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» «Інформаційні системи та мережі»*. 2008. № 631. С. 138—147.
186. Afzalur M. Rahim. *Managing conflicts in organizations*. 3rd ed. London : Quorum Books, 2001. 293 p.
187. Allwood J. Semantic field of conflict and conflict resolution in Swedish. *Festschrift to Gunnar Jakobsson*. Sweden : Slavic Department, University of Göteborg, 1996. P. 156—173.
188. Bausinger H. Sprache in der Volkskunde. *Sprachwissenschaft und Volkskunde. Perspektiven einer kulturanalytischen Sprachbetrachtung* / Brekle, Herbert E. & Utz Maas (eds.). Opladen : Westdeutscher Verlag, 1986. S. 7—32.
189. Burton J. W. Conflict-Dispute Distinction. *Conflict : Resolution and Prevention*. NY : St. Martin's Press, Inc., 1990. P. 112—114.
190. Burton B., Lepp M., O'Toole J. *Acting to Manage Conflict and Bullying Through Evidence-Based Strategies*. New York : Springer Cham Heidelberg, 2015. 206 p.
191. Cairns Ed, Roe Micheal D. *The Role of Memory in Ethnic Conflict*. UK : Palgrave Macmillan, 2003. 201 p.
192. Carr F., Callan T. *Managing Conflict in the New Europe*. USA : New York, Palgrave Macmillan, 2002. 220 p.
193. Chafe W. L. *Meaning and the structure of language*. Chicago-London : Chicago Press, 1971. 403 p.

194. Charleston B. *Studies in the Emotional and Affective Means of Expression in Modern English*. Bern : Franke Verlag, 1960. 357 p.

195. Colaresi Michael P., Thompson William R. *Strategic Rivalries in World Politics. Position, Space and Conflict Escalation*. New York : Cambridge University Press, 2007. 314 p.

196. Cowles H. Wind. *Psycholinguistics* 101. NY : Springer Publishing Compagny, 2011. 199 p.

197. Croft W. *Typology and Universals*. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 368 p.

198. Cruse A. *Lexical Semantics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 310 p.

199. Danes F. *The Functional Sentence Perspective and the Organization of the Text. Papers on Functional Sentence Perspective*. Prague, 1974. P. 106—128.

200. Danesi M. *Language and Mathematics : An Interdisciplinary Guide*. Boston – Berlin : Mouton de Gruyter, 2016. Vol. 1. 332 p.

201. Davis S., Brendan G. *Semantics : A Reader*. Oxford : Oxford University Press, 2004. 936 p.

202. Dues M. *The Art of Conflict Management : Achieving Solutions for Life, Work, and Beyond*. USA : The Great Courses. The Teaching Company, 2010. 128 p.

203. Edmond Ph. *Semantic Representations of Near-Synonyms for Automatic Lexical Choice* : Ph. D. dissertation. Toronto : University of Toronto, 1999. 232 p.

204. Evans V. *Lexical concepts, cognitive models and meaning-construction. Cognitive Linguistics*. 2006. Vol. 17 (4). P. 491—534.

205. Fabian M. *Etiquette Behaviour in the Context of Language and Culture Learning. Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2009. Вип. 7. С. 5—9.

206. Fowkes B. *Ethnicity and Ethnic Conflict in the Post-Communist World*. UK : Palgrave Macmillan, 2002. 242 p.

207. Georgakopoulou A. *Arguing about the future : On indirect disagreement in conversations. Journal of Pragmatics*. 2001. № 33. P. 1881—1900.

208. Goddard C., Wiezbicka A. Words and Meanings. Lexical Semantics across Domains, Languages and Cultures. UK : Oxford University Press, 2014. 314 p.
209. Grimshaw A. D. Conflict talk : Sociolinguistic investigations in conversations. UK : Cambridge University Press, 1990. 384 p.
210. Horney K. Our Inner Conflicts. A constructive theory of neurosis. New York : Norton Company INC, 1945. 250 p.
211. Lantschner P. The Logic of Political Conflict in Medieval Cities : Italy and the Southern Low Countries, 1370-1440. Oxford University Press, 2015. 304 p.
212. Lipka L. An Outline of English Lexicology : Lexical Structure, Word Semantics, and Word-Formation. Tübingen : Niemeyer, 1992. P. 151—152.
213. Managing Conflict of Interest in the Public Service. OECD Guidelines and country experiences. France : OECD Publications, 2003. 249 p.
214. McCorkle S., Mills J. L. Rowboat in a hurricane : Metaphors of interpersonal conflict management. *Communication reports*. 1992. p. 57—66.
215. Montgomery J. G., Cook E. I. Conflict Management for Libraries. Strategies for a positive, productive workplace. Chicago : American Library Association, 2005. 208 p.
216. Murphy M. L. Semantic Relations and the Lexicon : Antonymy, Synonymy and other Paradigms. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. P. 92—97.
217. Myhalets O. I. Lexico-Semantic Group “To Conflict” in Modern English : Typology and Semantics. “*Humanities and Social Sciences in Europe : Achievements and Perspectives*”. The 2nd International symposium proceedings. Premier Publishing s.r.o. New York, July 25, 2018. P. 8—14.
218. Nationalism and ethnic conflict / ed. by Charles P. Cozic. USA : Greenhaven Press, Inc., 1994. 288 p.
219. Paradoxes of Conflicts / ed. by G. Scarafile, L. Gruenpeter. Switzerland : Springer International Publishing, 2016. Vol. 12. 218 p.
220. Selye H. Stress without distress. New York : New American Library, 1975. 214 p.

221. Spiers C. Cool it! Anger Management and Conflict Resolution. Bookboon, 2012. 70 p.
222. Tamm A. Conflicts and their management in early childhood and adolescence : dissertation ... Doctor of Philosophy. Estonia : University of Tartu, 2015. 161 p.
223. The Psychology of Conflict and Conflict Management in Organizations / ed. by Carsten K. W. De Dreu, M. J. Gelfand. New York, London : Lawrence Erlbaum Associates : Taylor & Francis Group, 2008. 484 p.
224. Vogt M. Ethnic mobilization, equality and conflict in multi-ethnic states : thesis ... Doctor of Sciences. University of Zürich, 2013. 332 p.
225. Walker G. B., Daniels S. E. Foundations of Natural Resource Conflict. In Solberg B., Miina S. (eds.). *Conflict Management and Public Participation in Land Management*. EFI Proceedings 1997. No. 14. Joensuu. Finland 339 p.
226. The Cambridge Handbook of Psycholinguistics / ed. M. Spivey, K. McRae, M. Joanisse. NY, USA : Cambridge University Press, 2012. 760 p.
227. Wolf conflicts : a sociological study / K. Skogen, O. Krangle and H. Figari. NY : Berghahn Books, 2017. V. 1. 217 p.
228. Words of Conflict, Words of War : How the Language We Use in Political Processes Sparks Fighting / ed. Fathali Moghaddam and Rom Harré. USA : Praeger, 2010. 220 p.
229. Yule G. Pragmatics. Oxford University Press, 1996. 135 p.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

230. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. К. : Довіра, 2007. 205 с.
231. Бродовська В. Й., Грушевський В. О., Патрик І. П. Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів. К. : Професіонал, 2007. 512 с.
232. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

233. Великий українсько-англійський словник / уклад. Є. Ф. Попов, М. І. Балла. Вид. 4-е. Київ : «Чумацький Шлях», 2006. 704 с.
234. Всесвітній словник української мови. URL : <https://uk.worldwidedictionary.org> (дата звернення: 14.07.2018).
235. Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О. Словник лінгвістичних термінів : лексикологія, фразеологія, лексикографія / за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 268 с.
236. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / О. С. Мельничук та ін. Київ : Наукова думка. Т. 1. 1982. 631 с.; Т. 2. 1985. 570 с.; Т. 3. 1989. 549 с.; Т. 4. 2004. 656 с.; Т. 5. 2006. 704 с.; Т. 6. 2012. 568 с.
237. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. В. Жайворонок. К. : Вид-во «Довіра», 2006. 703 с.
238. Новий англо-український словник / уклад. М. І. Балла. Вид. 3-е. Київ : «Чумацький Шлях», 2006. 668 с.
239. Новий тлумачний словник української мови / укладачі : В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ : Аконт, 2001. Том I, А-К. Вид. друге, виправлене. С. 885.
240. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, упоряд. В. П. Горбатенко, А. Г. Саприкін. К. : «Генеза», 1997. 400 с.
241. Полюга Л. М. Словник антонімів / уклад. Л. М. Полюга. К. : Довіра, 2001. 275 с.
242. Полюга Л. М. Словник синонімів української мови / уклад. Л. М. Полюга. Вид. 3-е. К. : Довіра, 2007. 477 с.
243. Практичний словник синонімів української мови. К. : «Українська книга», 2000. 480 с.
244. Словник української мови : у 11-ти т. / І. К. Білодід та ін. К. : Наукова думка. Т. 1. 1970. 799 с.; Т. 2. 1971. 550 с.; Т. 3. 1972. 744 с.; Т. 4. 1973. 840 с.; Т. 5. 1974. 840 с.; Т. 6. 1975. 832 с.; Т. 7. 1976. 723 с.; Т. 8. 1977. 927 с.; Т. 9. 1978. 916 с.; Т. 10. 1979. 658 с.; Т. 11. 1980. 699 с.

245. Словник укр. м. в 11-ти т. Академічний тлумачний словник URL : <http://sum.in.ua> (дата звернення: 05.07.2018).

246. Український орфографічний словник : близько 165 000 слів / за ред. В. М. Русанівського. Київ : Дніпро, 2006. 940 с.

247. Українсько-англійський словник / під заг. ред. В. Т. Бусела. К. : Ірпінськ ВТФ «Перун», 2012. 1568 с.

248. Українська енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. Вид. 2-е, випр. і доп. 833 с.

249. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. М. : Республика, 2001. Изд. 7-е, перераб. и доп. 719 с.

250. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

251. Філософський словник / під ред. В. І. Шинкарук. К. : Головна редакція УРЕ, 1986. 2-ге вид. С. 308.

252. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / ред. В. Н. Ярцева. М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. 2-е изд. 685 с.

253. A Dictionary of Synonyms and Antonyms / Joseph Devlin. NY : Popular Library Inc., 1961. 384 p.

254. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. 3rd. ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 1814 p.

255. Cambridge International Dictionary of English / Paul Procter. Cambridge : Cambridge University Press, 1995. 1773 p.

256. Collins Cobuild Advanced Learner's English Dictionary. 6th ed. Glasgow : Harper Collins, 2008. 1968 p.

257. Collins English Dictionary. 8th ed. Glasgow : Harper Collins Publishers, 2006. 1888 p.

258. Collins Thesaurus. A–Z. Discovery. Glasgow : Harper Collins Publishers, 2005. 800 p.

259. Cruse A. Glossary of Semantics and Pragmatics. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 208 p.

260. Longman Dictionary of Contemporary English / Della Summers. New ed. Pearson Education Limited, 2003. 1950 p.

261. Longman Dictionary of English Language and Culture / Della Summers. Essex, England : Longman Group UK Limited, 1992. 1528 p.

262. Longman Essential Activator / Della Summers. Essex, England : Longman Group UK Limited, 1997. 997 p.

263. Longman Language Activator / Della Summers. London : Longman Group UK Limited, 1993. 1587 p.

264. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. International Student Edition / ed. by Michael Rundell. 2nd ed. Oxford : Macmillan ELT, 2007. 1872 p.

265. Merriam-Webster's Collegiate Dictionary / ed. Merriam-Webster Editorial Staff. 11th ed. Massachusetts – Springfield : Merriam-Webster Incorporated, 2003. 1664 p.

266. Online Etymological Dictionary. URL : <https://www.etymonline.com> (дата звернення: 30.07.2018).

267. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / ed. by A. S. Hornby. Oxford : Oxford University Press, 2004. 1540 p.

268. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / ed. by S. Wehmeier. NY : Oxford University Press, 2000. 1539 p.

269. Oxford English Dictionary : in 12 vol. / chief ed. James Murray. London : Oxford University Press, 1963. V. I. 1240 p.; V. II. 1308 p.; V. III. 488 p.; V. IV. 532 p.; V. V. 758 p.; V. VI. 820 p.; V. VII. 1216 p.; V. VIII. 936 p.; V. IX. 386 p.; V. X. 396 p.; V. XI. 493 p.; V. XII. 105 p.

270. Oxford English Dictionary : in 20 vol. / ed. by John Simpson and Edmund Weiner. Canada : Oxford University Press, 1989.

271. Oxford Learner's Thesaurus. A dictionary of synonyms / chief ed. D. Lea. Oxford : Oxford University Press, 2008. 1008 p.

272. Oxford Learner's Wordfinder Dictionary / Hugh Trappes-Lomax. Oxford : Oxford University Press, 1997. 519 p.

273. The Cassell's Concise Dictionary / Lesly Brown. London : Cassell's Publishers, 1997. 1711 p.

274. The Compact Edition of the Oxford English Dictionary : in 2 vol. / Herbert Coleridge. Oxford : OUP, 1980. V.1. 2048 p.

275. The Concise Oxford Dictionary of English Etymology / ed. by T. F. Hoad. Oxford, NY : Oxford University Press, 1996. 552 p.

ДОДАТОК А

Лексичний склад ЛСГ «Конфліктні дії» в сучасній українській мові

Дієслова з найвищим ступенем полісемії

1. прибирати	6. зводиться
2. бити	7. посадити
3. розходитися	8. роздирати
4. піднімати	9. терпіти
5. підбивати	10. стикатися

Дієслова з середнім ступенем полісемії

1. напускати	18. перечити
2. побитися	19. розтрощувати
3. виступати	20. спалювати
4. змагатися	21. вкидати
5. колотитися	22. стинатися
6. спорити	23. сварити
7. настроювати	24. цькувати
8. боротися	25. полонити
9. борюкатися	26. підкоряти
10. припирати	27. різатися
11. сперечатися	28. порізнитися
12. спинчатися	29. сваритися
13. суперечитися	30. подряпатися
14. позмагатися	31. бунувати
15. пручатися	32. колотити
16. заворушитися	33. постривати
17. наїжачуватися	34. суперечити

35. протистояти
36. замірятися
37. розраховуватися
38. оборонятися
39. воювати
40. посваритися
41. поспорити
42. пертися
43. ополчатися
44. опиратися
45. попхнути
46. поневолювати
47. нав'язувати
48. протиставити
49. стукатися
50. поздирати
51. обеззброювати
52. загострюватися
53. провокувати
54. завзятися
55. втручатися
56. гризтися
57. посперечатися
58. правуватися
59. справуватися
60. передиратися
61. наущати
62. ополчати
63. озвірювати
64. зневолювати
65. фрондувати
66. протестувати
67. оспорювати
68. замишляти
69. підкопувати
70. поплатитися
71. спровокувати
72. відряджати
73. спантеличувати
74. капітулювати
75. троюдити
76. торгуватися
77. розсварити
78. розмахатися
79. ратоборствувати
80. противитися
81. поперегризатися
82. погризтися
83. перемовлятися
84. перегризатися
85. парирувати
86. нацьковувати
87. впирати
88. ворогувати
89. вагуватися
90. атакувати
91. торпедувати
92. протиборствувати
93. третирувати
94. протидіяти

95. зазмагатися

96. засперечатися

Моносемічні дієслова

1. скозуватися

2. просперечатися

3. погриматися

4. перечитися

5. перекорюватися

6. назмагатися

7. насперечатися

8. гарикатися

9. вадитися

10. заспорити

11. неволити

12. запозиватися

13. позиватися

14. гострити

15. конфліктувати

16. надрочити

17. поперегризати

18. бойкотувати

19. ябедничати

ДОДАТОК Б

Семний склад ЛСГ «Конфліктні дії» в сучасній українській мові

Багатофункційні семи

1. 'сваритися, сперечатися, спорити, вступити в сварку, в суперечку з ким-н.'
2. 'підбурювати, бунтувати, вороже настроювати проти кого-, чого-н.'
3. 'воювати, боротися, битися, завдавати ударів'
4. 'примушувати, змушувати кого-н. робити що-н., схилити, спонукати до чого-н., до певних дій, вчинків, до нападу на кого-н., ставити в залежність від когось'
5. 'виявляти, виражати велике незадоволення, невдоволення, неспокій, незгоду, роздратування, обурення, бути сповненим рішучої незгоди з ким-, чим-н.'

Семи із середнім ступенем функціональності

1. 'спрямовувати свої дії проти кого-, чого-н., протидіяти чомусь, комусь'
2. 'брати участь у битві, війні, вступати в боротьбу, сутичку, сходитися в бою, спонукати до воєнних дій, удалися до бійки, вчинити бійку'
3. 'чинити опір кому-, чому-н.'
4. 'спричиняти, викликати внутрішній розлад, суперечності, виявляти розбіжність з, містити в собі суперечність, перечити, діяти всупереч комусь, чомусь'
5. 'не поступатися, не погоджуватися з кимсь, чимсь'
6. 'розділитися, розділятися на частини, шматки, роз'єднувати, розчленовувати що-н., розбивати, розколювати на шматки'
7. 'виражати, виявляти протест проти кого-, чого-н.'
8. 'гризти, кусати одне одного (про тварин), перегризтися (про собак)'
9. 'переносити, завдавати моральних страждань, мучитися, журитися'
10. 'підмовляти, підбити на щось, намовляти, підбивати когось проти кого-н.'
11. 'змушувати кого-н. коритися чийсь владі, підкоряти своєму впливові, установлювати свою владу'

12. 'виношувати таємні, підступні плани, вороже діяти проти кого-, чого-н.'
13. 'протівитися, чинити опір дії, напору, силі кого-, чого-н.'
14. 'позбавляти самостійності, волі, підкоряти, загарбувати'
15. 'оволодівати, верховодити кимось, силою захоплювати кого-н.'
16. 'хвилювати, бентежити, терзати'
17. 'вступати у протиріччя, приходити до суперечки, виступати один проти одного, суперничати'
18. 'образливими словами висловлювати незадоволення чиєюсь поведінкою, осуд'
19. 'робити безладні, хаотичні рухи, корчитися, борсатися, приходити в рух від чого-н., коливатися'
20. 'позбавляти життя, убивати кого-н.'
21. 'зробити погрозливий жест чим-н.'
22. 'заперечувати проти чогось'
23. 'повністю сплачувати гроші кому-н. за щось, витратити гроші на що-н.'
24. 'викликати в когось душевне піднесення, певний настрій, викликати яку-н. подію'
25. 'кидати, поміщати, віддавати, відсилати когось куди-н. проти його волі, взяти насильно'
26. 'починати судову справу, звертатися з позовом на кого-н. до суду, судитися з ким-н.'
27. 'підніматися догори, ставати сторч, настовбурчуватися, міняти положення від страху, зла, займати вище положення'
28. 'прибивати що-н. до чогось, приладновувати, прикріплювати що-н.; прикріплюючи до чого-н. зав'язувати; прикріпити, пришити'
29. 'ставати видним, з'являтися, показуватися, прорізуватися, виникнути, з'явитися'
30. 'намагатися подолати, затамувати в собі яке-н. почуття, бажання'
31. 'ув'язнити, позбавити волі'
32. 'простягатися в різні боки'
33. 'позбавлятися кого-, чого-н.'

34. 'намагатися, спробувати перевершити, перемогти кого-небудь'
35. 'брати участь у змаганні'
36. 'що-н. заперечувати'
37. 'озброювати для війни з ким-н.'
38. 'заважати кому-, чому-н.'
39. 'не відповідати чому-н.'
40. 'бути несумісним з чимсь'
41. 'насварити, полаяти'
42. 'порвати стосунки, зв'язки з ким-н.'
43. 'лаяти'
44. 'відстоювати своє право на що-н., на володіння чимсь'
45. 'проступати зсередини'
46. 'робити, ставати гострим на кінці'
47. 'вступати в конфлікт із ким-н., створювати конфліктну ситуацію'
48. 'збільшуватися в розмірі, набирати певних форм, нових властивостей'
49. 'навмисно спонукати кого-н. до якихось дій, вчинків з негативними наслідками'
50. 'пошкоджувати, завдавати рваних ран, ранити яку-н. частину тіла, робити глибокі подряпини'
51. 'поводитися безцеремонно'
52. 'почувати, виявляти неприязнь, відразу до кого-, чого-н.'
53. 'переживати щось важке, неприємне, поновлювати, примушувати знову переживати щось неприємне'
54. 'готуватися ударити, стукати, ударяти, трясти, трусити'
55. 'ставити, споруджувати будівлю, з'являтися, поставати в результаті будівництва'
56. 'насилати на кого-н., нацьковувати, направляти, посилати когось проти кого-н.'
57. 'створювати ополчення, підійматися на війну з кимось, іти війною на когось'

58. 'переміщати знизу вгору, підводити, підносити що-н., підвищувати рівень чого-н.'
59. 'перемогти, перемогти в суперечці'
60. 'викликати відчуття болю, слабості в тілі'
61. 'змагатися, настійливо змагатися за що-н.'
62. 'відстоювати позиції, погляди, ідеї тощо, відстоювати себе'
63. 'викликати чим-н. подразнення, запалення, викликати розгубленість'

Монофункційні семи

1. 'надавати охайного вигляду'
2. 'опоряджати, обладнувати що-н.'
3. 'звільняти що-н. від чогось зайвого'
4. 'усувати безладдя, вичищати за, усувати що-н. зайве, непотрібне'
5. 'прикрашати що-н.'
6. 'допомагати кому-н. одягатися'
7. 'ховати або класти на належне місце'
8. 'згрібати що-н. скошене'
9. 'згортати, складати, ховати (інструмент)'
10. 'привласнювати'
11. 'взяти кого-н. на утримання, на постій'
12. 'відкидати, відносити від якого-н. місця'
13. 'відсилати кого-н. з певною метою'
14. 'виживати звідкись'
15. 'приймати певний вигляд'
16. 'надавати своєму голосу, тону певного забарвлення'
17. 'набувати в чийсь уяві рис, властивостей'
18. 'брати собі яку-н. назву'
19. 'знаходити таке, що найбільше подобається'
20. 'розуміти, усвідомлювати що-н.'

21. 'поїдати все до кінця'
22. 'збирати після досягання'
23. 'хлюпатися, плескати'
24. 'піддавати гострій критиці'
25. 'викривати кого-, що-н.'
26. 'завдавати поразки кому-н.'
27. 'перемагати ворога в бою'
28. 'полюючи, забивати дичину'
29. 'грати на інструментах'
30. 'дзвоном позначати час'
31. 'видавати, ударами створювати характерні уривчасті звуки'
32. 'стріляти'
33. 'топтати, толочити'
34. 'виготовляти або обробляти що-н.'
35. 'вириватися назовні'
36. 'з особливою силою діяти на чуття людини'
37. 'сіпатися, пульсувати'
38. 'розраховувати на кого-н.'
39. 'мати на увазі щось'
40. 'виводити з гри'
41. 'іти, попрощавшись'
42. 'розставатися на якийсь час'
43. 'розбрідатися, розбігатися по чомусь, де-н., відходити один від одного на деяку відстань, іти, розсовуватися в різні боки, місця, роз'єднуватися'
44. 'проходити різними дорогами'
45. 'обходити один одного при зустрічі'
46. 'розступатися в сторони, даючи прохід'
47. 'припиняти знайомство, спілкування з'
48. 'розривати шлюб, розлучатися'
49. 'не збігатися, бути різними, відрізнятися один від одного'

50. 'не приходити до згоди'
51. 'поширюватися, розпливатися по якій-н. поверхні'
52. 'лунати, розноситися'
53. 'охоплювати, огортати, проймати кого-н.'
54. 'розповсюджуватися, поширюватися, розсіюватись де-небудь'
55. 'розгладжуватися, розправлятися'
56. 'зникати, танути, розчинятися'
57. 'набирати швидкість у русі'
58. 'брати, підбирати з землі, підлоги, знизу'
59. 'сприяти переміщенню чогось у просторі, відривати від землі'
60. 'надавати кому-, чому-н. нормального, попереднього положення'
61. 'звеличувати кого-, що-н.'
62. 'діяти на когось, щось сприятливо'
63. 'надихати когось'
64. 'ставати причиною появи яких-н. почуттів, думок'
65. 'допомагати розвитку, розквітові чого-н.'
66. 'налагоджувати, поліпшувати щось занедбане, занепале'
67. 'сприяти ростові рослин'
68. 'виділятися своєю висотою'
69. 'розпочинати якісь дії у відповідь на що-н., реагуючи на щось'
70. 'виорювати ґрунт вперше або після великої перерви'
71. 'підставляти підкладку'
72. 'штовхати що-н.'
73. 'легкими ударами робити пухкою, м'якою перину'
74. 'бути причиною, стимулювати виконання якого-н. вчинку, дії'
75. 'зваблювати, спокушати, знаджувати кого-н.'
76. 'стимулювати негативне ставлення до кого-, чого-н.'
77. 'змушувати падати, схилитися кого-н.'
78. 'уражати ударом чи пострілом'
79. 'вибухом, пострілом виводити з ладу, псувати'

80. 'пригнічувати, позбавляти сили, знесилювати кого-н.'
81. 'посувати що-н. під щось'
82. 'підсумовувати після перевірки підрахунків'
83. 'узагальнюючи, робити висновок'
84. 'злітати, здійматися вгору'
85. 'вставати, підводитися з'
86. 'підніматись, повставати на захист кого-, чого-н. або на боротьбу проти когось, чогось'
87. 'височіти, підноситися над чим-н.'
88. 'виникати, починати виявлятися в дії, наставати'
89. 'наближатись одне до одного кінцями'
90. 'піддаватися спокусі, зваблюватися'
91. 'пропадати, гинути'
92. 'прирівнюватися до чого-н., означати щось'
93. 'закопати в землю коріння саджанців'
94. 'допомогти кому-н.'
95. 'примусити чи запросити когось сісти'
96. 'призначити або обрати кого-н. на посаду'
97. 'доручити комусь яку-н. роботу'
98. 'обмежити у харчуванні'
99. 'годувати чим-н. одним'
100. 'помістити або поселити кого-н.'
101. 'примусити опуститися'
102. 'надіти, насадити'
103. 'поставити в незручне становище'
104. 'розтринькати'
105. 'робити порваним, дірявим'
106. 'роздрібнювати, розмелювати зерно'
107. 'розриваючи, відкривати що-н.'
108. 'вклинюватися в що-н., розсікати'

109. 'розтуляти'
110. 'порушувати (тишу, спокій) чим-н.'
111. 'болюче діяти на щось'
112. 'витримувати, миритися з чим-н. неприємним, важким, з існуванням, наявністю кого-, чого-н.'
113. 'покірливо зносити всілякі життєві злигодні, труднощі, без ремствування, нарікання'
114. 'зазнавати прикростей, образ, утисків, шкоди, злигоднів'
115. 'поблажливо ставитися до когось, чогось, вибачливо ставитися до чийхось провин, недоліків'
116. 'довго та спокійно витримувати щось нудне, неприємне, небажане'
117. 'не допускати наявності, можливості чого-н. або бути несумісним із чимось'
118. 'дуже не любити кого-, чого-н.'
119. 'страждати від хвороби, немощів'
120. 'натикатися одне на одного'
121. 'взаємно торкатися, дотикатися'
122. 'бути пов'язаним з чим-н.'
123. 'несподівано зустрічатися, мати справу з ким-н.'
124. 'вступати в спілкування, в які-н. стосунки з'
125. 'мати можливість пізнавати що-н., знайомитися з'
126. 'блукати, тинятися'
127. 'давати можливість чомусь проникати куди-н.'
128. 'заповнювати, займати собою що-н.'
129. 'впускати'
130. 'надавати своїй поведінці неприродного вигляду, характеру'
131. 'хмурити, зсувати брови, морщити лоба'
132. 'насовувати, спускати на що-н.'
133. 'позмагатися, помірятися з ким-н. силою'
134. 'уживати всіх заходів, докладати зусиль'
135. 'зазнати пошкоджень від ударів, поштовхів'

136. 'стоптатися, зноситися'
137. 'зіпсуватися, стати несправним від ударів, поштовхів'
138. 'активно діяти, боротися або воювати за кого-, що-небудь'
139. 'залишати попереднє місце перебування, вийти звідки-н., виходити за свої межі, випинатися'
140. 'йти поважно'
141. 'публічно висловлювати свої думки, погляди, виголошувати доповідь, промову'
142. 'виконувати твір, гімнастичні вправи'
143. 'публікувати свій твір, статтю'
144. 'діяти, виявляючи себе, свої переконання, своє ставлення до кого-н.'
145. 'стикатися'
146. 'збиватися'
147. 'трястися від холоду, страху, тремтіти, дрижати'
148. 'напружувати зусилля для досягнення чого-н.'
149. 'бути зайнятим чим-н., клопотатися чимось'
150. 'надавати музичному інструментові висоти звуку'
151. 'налагоджувати, регулювати, робити придатним'
152. 'приспосовувати, установлювати для приймання хвиль'
153. 'наводити порядок'
154. 'вселяти, прищеплювати кому-н. думки, ідеї, почуття'
155. 'викликати вороже ставлення до когось, чогось'
156. 'намагатися подужати супротивника'
157. 'змагатися між собою'
158. 'домагатися чогось'
159. 'ставити кого-н. у безвихідне становище в розмові, суперечці'
160. 'притиснути, закріпити нерухомо'
161. 'приставляти що-н. до чогось'
162. 'чинити натиск на'
163. 'принести що-н.'

164. 'прийти куди-н.'
165. 'прилягати до чого-н.'
166. 'відбивати чийсь напад'
167. 'не підкорятися'
168. 'борючись з почуттям, станом не давати йому оволодіти собою'
169. 'заметушитися, забігати'
170. 'почати пробуджуватися'
171. 'діяти пожвавлено'
172. 'внутрішньо напружуватися'
173. 'бути готовим до чого-н.'
174. 'ставати злим, роздратованим'
175. 'сердитися, гніватися'
176. 'протистояти кому-, чому-н.'
177. 'роздробляти, руйнувати, повністю виводити з ладу, ліквідувати що-н.'
178. 'розгромлювати, розбивати в боротьбі, бою'
179. 'доводити повну неспроможність чийх-н. положень, поглядів'
180. 'брати верх над кимсь у суперечці'
181. 'піддавати дії вогню, обпікати, обпалювати'
182. 'знищити вогнем майно'
183. 'висушувати, знищувати спекою'
184. 'сильно діяти на кого-н.'
185. 'викликати важкі болісні переживання'
186. 'насипати, наливати що-н.'
187. 'додавати що-н. до чогось'
188. 'установляти в чию-н. розмову свої слова, зауваження'
189. 'раптово викликати певний стан'
190. 'міцно стискатися'
191. 'вкриватися льодом'
192. 'засуджувати'
193. 'корити'

194. 'сприяти загостренню взаємин'
195. 'напускати собак на кого-н.'
196. 'заганяти і вбивати звіра'
197. 'переслідувати кого-н.'
198. 'знущатися з когось'
199. 'завойовувати'
200. 'справляти надзвичайно приємне враження'
201. 'зачаровувати'
202. 'освоювати що-н.'
203. 'підпорядковувати що-н. чомусь'
204. 'викликати своїм поведженням, мовою, манерами схвальну оцінку, захоплення, прихильність'
205. 'азартно грати в що-н.'
206. 'відокремитися, поселитися окремо один від одного'
207. 'втратити єдність, згуртованість, роз'єднатися'
208. 'з погрозою говорити що-н., нахвалятися зробити щось, погрожувати'
209. 'подряпати собі що-н., покритися подряпинами'
210. 'подряпати один одного'
211. 'побитися один з одним'
212. 'почати лізти куди-н., почати пробиратися вперед і вгору'
213. 'здіймати бунт, повстання'
214. 'робити каламутним, каламутити, розмішувати що-н. рідке'
215. 'певним способом виготовляти'
216. 'почекати'
217. 'як застереження, щоб втримати кого-н. від небажаних, нерозсудливих дій, вчинків'
218. 'прохання перестати робити чи говорити що-н.'
219. 'уживається як нахваляння, погроза'
220. 'бути протилежним до кого-, чого-н.'
221. 'витримувати напір'

222. 'не давати можливості перемогти, поширитися, мати вплив на когось'
223. 'намагатися заподіяти шкоду'
224. 'намагатися заподіяти смерть кому-н.'
225. 'мати намір, збиратися, наміряться, зробити що-н.'
226. 'робити що-н. у відповідь на чийсь дії'
227. 'зводити рахунки з ким-н., мститися'
228. 'звільнятися з місця роботи'
229. 'робити підрахунок'
230. 'захищатися, боронитися від замаху, нападу, удару'
231. 'давати відсіч кому-н., відбиватися'
232. 'оберігатися, рятуватися від чого-н. небажаного, неприємного'
233. 'відбивати наступ, атаки противника під час воєнних дій'
234. 'посперечатися на гроші, яку-н. річ'
235. 'піти в заклад'
236. 'не поступитися кому-, чому-н. у чомусь'
237. 'напирати на кого-н.'
238. 'штовхатися, пхатися'
239. 'досягти певного становища, добиватися'
240. 'виступати проти кого-н. з нападками, з різкою критикою'
241. 'мати основою щось, ґрунтуватися, базуватися на чому-н.'
242. 'мати підтримку в кому-, чому-н.'
243. 'підштовхнути'
244. 'відібрати в когось владу, скинути з посади кого-н.'
245. 'створювати необхідність діяти'
246. 'в'язати'
247. 'наповнюючи що-н., зав'язувати'
248. 'порівнювати, зіставляти кого-, що-н.'
249. 'вважати себе значнішим, розумнішим'
250. 'давати знати про себе'
251. 'виражати прохання впустити'

252. 'ударятися об що-н., ударятися один об одного'
253. 'зідрати, зняти верхній шар чого-н.'
254. 'відідрати, відірвати прибите'
255. 'зірвати, зняти повішене'
256. 'відбирати зброю у кого-н.'
257. 'вгамовувати чиє-н. роздратування або упередженість'
258. 'діями, поведінкою, словами робити неспроможним'
259. 'ставати тоншим, звужуватися'
260. 'робитися більш витонченим, чутливішим'
261. 'збуджуватися, посилюватися, ставати більш напруженим, нестерпним, непримиреним'
262. 'збуджувати яку-н. хворобу'
263. 'викликати сходи насіння'
264. 'невідступно домагатися виконання'
265. 'діяти уперто, наполегливо'
266. 'виявити бажання учинити зло'
267. 'виявити намір до ворожих дій'
268. 'входити, проникати куди-н.'
269. 'самочинно займатися чиймись справами'
270. 'встрявати в чий-н. стосунки тощо'
271. 'брати активну участь для припинення чого-н., протидіяння чому-н.'
272. 'зрівнятися з ким-н. у чомусь'
273. 'виправдовуватися, захищатися від нападок'
274. 'успішно виконувати яку-н. роботу, якісь обов'язки'
275. 'розриватися на дві або кілька частин'
276. 'перериватися'
277. 'наставляти, навчати'
278. 'робити кого-н. жорстоким, лютим'
279. 'дуже гнівити, сердити, розлючувати'
280. 'бути в опозиції до кого-, чого-н.'

281. 'офіційно засвідчувати факт несплати'
282. 'домагатися відновлення свого права через суд'
283. 'розпоряджатися чим-н.'
284. 'поглиблювати що-н.'
285. 'розхитувати основи чогось'
286. 'втратити що-н. у відплату за щось'
287. 'понести покарання за свої або чужі дії, вчинки'
288. 'штучно викликати підсилення якого-н. явища'
289. 'посилати кого-н. кудись з якимсь'
290. 'надсилати комусь що-н.'
291. 'змушувати втрачати послідовність думки, збивати'
292. 'спонукувати до зміни поведінки'
293. 'здаватися переможцеві на певних умовах, на ласку'
294. 'визнавати своє безсилля в чомусь, відмовлятися від дальшої боротьби проти когось, чогось'
295. 'добиватися взаємних поступок'
296. 'посварити'
297. 'почати посилено махати чим-н.'
298. 'пересваритися (про багатьох)'
299. 'обмінюватися словами'
300. 'відбивати удар противника у спорті'
301. 'відбивати, спростовувати напади противника в суперечці'
302. 'проти чийогось бажання вкладати, втискати, вкидати кого-, що-н. кудись'
303. 'вкласти дуже багато чого-н. у щось'
304. 'бути у ворожих стосунках'
305. 'вагатися'
306. 'навальню наступати на ворога'
307. 'атакувати торпедою'
308. 'протидіями зривати що-н., не допускати здійснення чого-н.'
309. 'виявляти зневагу до когось, не рахуватися з кимось'

310. 'побитися об заклад'
311. 'перегризти'
312. 'застосовувати бойкот проти кого-, чого-н.'
313. 'доносити, скаржитися кому-н. на когось, обмовляти кого-н.'

ДОДАТОК В

Лексичний склад ЛСГ «Конфліктні дії» в сучасній англійській мові

Дієслова з найвищим ступенем полісемії

1. to throw	5. to settle	9. to answer
2. to stand	6. to hit	10. to smite
3. to keep	7. to round	11. to charge
4. to turn	8. to present	

Дієслова із середнім ступенем полісемії

1. to oppose	19. to prevent	37. to swallow
2. to push	20. to rap	38. to treat
3. to sue	21. to dash	39. to jar
4. to oppress	22. to reverse	40. to distinguish
5. to beat	23. to thrust	41. to compose
6. to deal	24. to strive	42. to challenge
7. to determine	25. to tax	43. to stumble
8. to split	26. to vary	44. to secure
9. to wrestle	27. to bespeak	45. to offend
10. to clear	28. to argue	46. to nose
11. to judge	29. to threar	47. to protest
12. to divide	30. to defend	48. to spar
13. to match	31. to prosecute	49. to suppress
14. to void	32. to contest	50. to shock
15. to cross	33. to object	51. to traverse
16. to top	34. to solicit	52. to fray
17. to spill	35. to check	53. to dispute
18. to refuse	36. to face	54. to retort

55. to interfere
56. to thwart
57. to sweep

58. to fight
59. to row
60. to sit

61. to hedge

Дієслова з низьким ступенем полісемії

1. to threaten
2. to fence
3. to snarl
4. to repugn
5. to hurtle
6. to hustle
7. to wrangle
8. to undertake
9. to discuss
10. to slam
11. to tilt
12. to mix
13. to question
14. to affront
15. to repress
16. to head
17. to attempt
18. to deny
19. to quarrel
20. to deraign
21. to clash
22. to distract
23. to contend
24. to encounter

25. to reason
26. to canvass, canvas
27. to impeach
28. to toss
29. to jostle, jostle
30. to capitulate
31. to remonstrate
32. to carp
33. to withstand
34. to revolt
35. to plead
36. to subdue
37. to mouth
38. to bump
39. to expostulate
40. to debate
41. to meddle
42. to assail
43. to chide
44. to conquer
45. to oppugn
46. to differ
47. to surmise
48. to vie

49. to chew
50. to bandy
51. to quench
52. to pit
53. to resist
54. to batter
55. to denounce
56. to counter
57. to gag
58. to militate
59. to obstruct
60. to toil
61. to impugn
62. to negotiate
63. to delate
64. to defy
65. to concur
66. to assault
67. to struggle
68. to arise
69. to fend
70. to compromise
71. to confront
72. to thunder

73. to war	103. to attack	133. to emulate
74. to conflict	104. to betray	134. to dissent
75. to tevel, tavel	105. to steam-roller	135. to diverge
76. to contravene	106. to difference	136. to upcast
77. to tangle	107. to connive	137. to alter
78. to reproach	108. to wade	138. to picket
79. to impute	109. to breast	139. to persist
80. to doom	110. to corner	140. to snatch
81. to profligate	111. to enervate	141. to discriminate
82. to overrule	112. to spurn	142. to mutiny
83. to disguise	113. to trespass	143. to beard
84. to vanquish	114. to deprecate	144. to tussle
85. to arm	115. to admonish	145. to mis-say
86. to sell	116. to reluct	146. to defame
87. to curse	117. to thwack	147. to debar
88. to disclaim	118. to transgress	148. to countervail
89. to pique	119. to differentiate	149. to litigate
90. to storm	120. to except	150. to collide
91. to antagonize	121. to quibble	151. to discountenance
92. to article	122. to evert	152. to impact
93. to controvert	123. to counterpoise	153. to murmur
94. to outstand	124. to battle	154. to malign
95. to tackle	125. to scold	155. to punish
96. to clamour	126. to scrouge	156. to sin
97. to contrast	127. to deviate	157. to threaten
98. to contradict	128. to rebel	158. to counteract
99. to squabble	129. to reluctate	159. to scrimmage, scrummage
100. to disagree	130. to insurg	160. to tuilyie, tulyie, tulie
101. to moot	131. to brawl	161. to browbeat
102. to concert	132. to discord	

162. to scrap	183. to countermine	204. to niff
163. to spat	184. to countercharge	205. to caffle
164. to menace	185. to avert	206. to antipathize
165. to misdo	186. to counterwork	207. to polemize
166. to underwork	187. to infight	208. to counterplot
167. to gainsay	188. to hassle	209. to cabal
168. to taboo, tabu	189. to indict	210. to boycott
169. to bluff	190. to recalcitrate	211. to tonk
170. to combat	191. to interdict	212. to spute
171. to fratch	192. to discrepate	213. to repugnate
172. to libel	193. to outbrave	214. to cangle
173. to recriminate	194. to outflank	215. to gnash
174. to dush	195. to squawk	216. to cagmag
175. to cample	196. to demoralize	217. to restrike
176. to redargue	197. to obdurate	218. to sprattle
177. to blaspheme	198. to action	219. to counter-claim, counterclaim
178. to calumniate	199. to disadvise	220. to dob
179. to sturt	200. to opposit	221. reargue
180. to compete	201. to discept	
181. to sword	202. to intershock	
182. to exclaim	203. to naggle	

Моносемічні дієслова

1. to actionize	5. to outwrangle
2. to denunciate	6. to contrapose
3. to redispute	7. to contradistinguis
4. to counter-argue	

ДОДАТОК Г

Семний склад ЛСГ “*Конфліктні дії*” в сучасній англійській мові

Багатофункційні семи

1. ‘used in phrases’
2. ‘used figuratively’
3. ‘to have/do smth. against sb./sth.’
4. ‘used in sport’
5. ‘to make (smth.) against; to make antagonistic’

Семи із середнім ступенем функціональності

1. ‘to contend in, for, with or against smth.; resolutely, violently; side by side with; to contend otherwise than with arguments’
2. ‘to oppose, to oppose (in smth.); rebelliously, (with arms); to oppose by contrary operations’
3. ‘to dispute; to dispute (smth., with smth.); again; about; acrimoniously’
4. ‘to fight; to fight for, against smth.; to meet in combat’
5. ‘to engage (smb.) in smth.; to engage with; in battle, war’
6. ‘to strike (smth.) against smth. else; (things) together; to strike with smth. in hand or with a missile; to strike with the feet against smth., to stumble’
7. ‘to quarrel or be at strife with; to squabble (with smb.)’
8. ‘to drive; to drive (away, out of smth., off, down); to drive (smb.); by force of arms; quickly; with force; with a rap; with the head; violently or swiftly; in the chase; to drive mad; by pushing; to force or drive back’
9. ‘to discuss; to discuss and resolve a disputed question; destructively; from mouth to mouth; publicly; a matter with a view; at large; (an affair) with’
10. ‘used in sciences’

11. 'to argue (smth.), to argue against, noisily or vehemently, disagreeably or with heat; in opposition to another person'
12. 'to utter profane or impious words, words of abuse; curses, insults or calumnies; terrible menace or denunciation; loudly, sharply, vigorously, wranglingly or clamorously; to utter in a pompously oratorical style; in a harsh, rude or ill-natured manner; in the way of terrible threatening; to utter loud and continued cries or calls; to utter by way of (sharp or aggressive) reply'
13. 'to rebuke, reprove, reprimand; to reprove (smb. or smth.); angrily; to chide; to scold; to scold or rate (a person) severely; to blame (smb. or smth.); to revile'
14. 'to attack; to attack with hostile action, influence, words; in front; mutually; with reasoning or argument'
15. 'to strive in, with or against (smb. or smth.); to strive with another, for the attainment of a thing'
16. 'to throw; to throw off; back; aside or away (smth.); down or over (a person or thing); behind; overboard; violently; to throw oneself in the way of; itself with violence or smashing effect; to throw (type) out of line; to throw in'
17. 'to bring (smth.) against (smb.); into the reckoning against; to bring up against one; evidence'
18. 'to offer (smth.); to offer to abide by (smth.); to the sight, perception, understanding (in discourse or argument); observation; the salutation or greetings of; obstinate resistance (to a thing); some injury by way of a threat; opposition to a thing; (some quality) to view, notice or consideration; to offer itself to view or perception; oneself as a candidate; as an objection; to offer for acceptance or adoption; for sale; to offer or form a contrast to'
19. 'to assail; to pelt, to assail with missiles; with temptations or a sudden and violent attack; with impetuosity; in battle; contentiously; to assail the actions, question the statements, etc.'
20. 'to resist (smth); to resist to the end; boldly, openly or completely, be beyond the power of'
21. 'to debate (smth.); to debate argumentatively or in a vehement manner; keenly'

22. 'to combat, encounter; to encounter physically'
23. 'to show smth. (signs of, itself, forth, disapprobation of, a false face, a bold or opposing front, strong resentment or ill-feeling, objection or repugnance, contrariety of feeling or disposition, dislike, weighty reasons for supposing, hospitality to, a determination etc.)'
24. 'to render + adj. (antagonistic, antipathetic, infamous, different, void, inoperative or meaningless, prominent or distinctreplete, insane, ineffectual etc. (a law, an authority, an opponent's efforts, etc.))'
25. 'to collide, clash or jar (with); to clash (together)'
26. 'to come into hostile (violent, non-physical) contact or collision (with)'
27. 'to maintain; to maintain smth. by fighting; by adducing reasons; by argument in a court of law; to maintain the proposition or opinion; a claim to; a false appearance; in opposition; in proper order; in a worthy or effective condition; obstinately or aggressively'
28. 'to address; to address with the object of prevailing upon, persuading, convincing or controverting; with offers of love; with a solemn appeal, charge, etc.; with urgency; with continuous and more or less angry reproach; to address (a person) in a whisper; (a person) in terms of blame; a remonstrance to a person; to address the court, etc. in defence of (the accused); the court as an advocate on behalf of either party'
29. 'to press; to press forward, for, again or upon; down by force; onwards or into a place; to press (smth.) upon a person; to press injuriously against; hard; heavily on; closely into or in something; to press (a thing) with the mouth or lips; the nose close to'
30. 'to deal; to deal out; on negotiations; (unfairly) with, by quibbling; with some matter in speech or writing; to deal with in smth.'
31. 'to do smth. (work, harm or injury to, unto, against, a sinful act, evil, wrong or violence to a person, business, traffic, service, battle, duty for, etc.)'
32. 'to struggle (with) some one for some advantage; against; to struggle mentally, physically'
33. 'to declare (to); to declare (a person or thing) publicly to be wicked or evil; untrue or untenable; to declare erroneous, hostilities or war against; authoritatively against the

doing of; to declare oneself able to win (smth.); one's intention of inflicting; (usually conditionally) one's intention of inflicting injury upon; to declare by means of raps'

34. 'to affect smth., to affect by smth.; (smb.) with smth.; in a particular way; to affect mentally; detrimentally or prejudicially, sensibly, painfully or injuriously; suddenly or grievously'

35. 'to charge; to charge with or against, on or upon (smth.); to charge (a person) with; (a person so much for a thing); (an enemy) with troops; (a person) authoritatively; (a thing) calumniously against a person; to charge contrariwise; falsely and maliciously with something criminal or disreputable'

36. 'to bicker, wrangle, brawl; to wrangle about terms; with some one'

37. 'to impeach, to accuse, to accuse (a person) of, for'

38. 'to give (smth.)'

39. 'to furnish (smth.) with smth.'

40. 'to carry on, out, off, from (smth.)'

41. 'to urge (on, upon smb.); one's course; strong reasons against smth.; the claim; to urge to the exercise of kindness'

42. 'to try to do smth. (to catch or get, to influence (a person) by menaces, to force or induce, to solve (a problem), to causes and pronounce sentences in a court of justice etc.); to try one's fortune with'

43. 'to turn (smth.); to turn away, to turn (any one) out of the way, aside, change the direction of; other or contrary way; in the opposite direction; to throw (type) out of line; to pass (each other) in opposite directions; to cause to face in the opposite direction; to cause (lines or rays) to branch off in different directions'

44. 'to move; to move rapidly, hastily, sinuously; swiftly and evenly or with continuous force over; to move with violence and noise, collision, a bump or violent jolt against; with a strong or swift even motion'

45. 'to prevent or inhibit (smth.); to prevent from (doing smth.)'

46. 'to overthrow; to overthrow (smb. or smth.); the mental balance of; by hard knocks, to smash'

47. 'to arrange (smth.) by mutual agreement; by treaty; the thought of; matters in dispute; in parts; (sheaves) in a shock; to arrange for; to arrange so as to form a barrier; to arrange a dispute, conflict of claims'
48. 'to force (someone) into (smth.); an awkward or desperate position; to force (a thing) into more intense action; to bring back to or into a state, condition or position, a place, the mind'
49. 'to cause to disagree; to set or be at variance (with smth.), awkward, be incompatible'
50. 'to assault, besiege; to assault upon (smb. or smth.); sexually'
51. 'to hold (smth.)'
52. 'to shake, shake up, out or off (smth.); to and fro, about; into vibration; to shake (a resolve, an opinion)'
53. 'to seek; to seek to avert by prayer; to influence; to obtain; to gain or bring about; to undermine or overthrow; to surpass another or each other; to seek after; actively'
54. 'to raise (smth.) for discussion'
55. 'to call in question'
56. 'to diverge; to differ as to, from or in (smth.); to have a difference'
57. 'to hinder smth.; to hinder (smb. from doing smth.); by contrary action; from passage'
58. 'to push; to push forward; about roughly or unceremoniously; through by forcibly overriding opposition; to push with the nose; with some degree of violence or force; to push in with a stroke; one against another as in a crowd; one's way actively'
59. 'to vie with, rival, attain or approach to equality with'
60. 'to conflict; to be in conflict; to come into or engage in conflict (with, against)'
61. 'to reject (smth.)'
62. 'to find; to find out; fault with (a person)'
63. 'to contradict (smb. obstinately)'
64. 'to contest (a prize, victory) persistently; to contest at law'
65. 'to rail at (some one or smth.); to calumniate; to 'fulminate'; to inveigh powerfully against; to inveigh against openly; to traduce; to slander; to vilify'

66. 'to refuse (smth.); to refuse to do smth.'
67. 'to molest, disturb; to disturb with clamour'
68. 'to disagree with, about smth.; to disagree seriously, to discord'
69. 'to act in antagonism, against (each other); to act in contradiction or opposition to'
70. 'to go or run counter to, go against'
71. 'to produce (in); to produce a harsh or grating sound; dissension in or among; (a wound, etc.) by smiting; a low sound; to produce an equal to'
72. 'to exhibit; to exhibit in a false light; a striking difference on comparison (with); dislike or aversion; opposition; to exhibit to mental perception'
73. 'to face anticipatively, in hostility or defiance; to face with show of defiance'
74. 'to leave (out of smth.); alone; the place; oneself dependent upon (another's mercy, courtesy); to leave unfinished; open a way of retreat or escape'
75. 'to withstand; to withstand (smth.) in another by opposition or control; the action or effect of'
76. 'to consider (a topic); to consider in different aspects; deliberately, carefully'
77. 'to object; to object to (smth.); to make an objection to smth.'
78. 'to direct oneself; to direct in the way of movement; to direct the eyes, to every part of (smth.) in succession; one's aim or course; one's attention to a different subject; the head, advance, face or looks of; to different things; different ways alternately; one's mind, desire or will to or from some person, thing or action'
79. 'to prohibit from (smth.); to prohibit by law, edict or proclamation; to repress, restrain (a person) by authority from'
80. 'to restrain; to restrain from (smth.); to abstain or refrain from (smth.)'
81. 'to fight out'
82. 'to deny or gainsay (smth.); to deny the words or statement of (a person); (that), categorically'
83. 'to fix (smth.); to fix together; beforehand; firmly in; definitely beforehand; down by means of pickets; by mutual agreement; to fix one's attention upon an object; to fix as a sentence or fate'

84. 'to incite; to impel; to impel to (smth.); to impel (a thing) by striking; (a horse, etc.) to greater speed; into violent and destructive contact with smth.'
85. 'to make legal claim; a request in legal form; application before a court; the subject of a lawsuit; a statement in reply to a legal charge; to make one's way with effort; with force or persistence (as against difficulty or opposition); by fighting'
86. 'to cast, to cast down; up (a thing) to; off (smth.);make a cast with'
87. 'to wrong, transgress, violate (smb. or smth.)'
88. 'to deliver; to deliver formally to the proper quarter for acceptance; repeated blows; an official or formal instruction or exhortation to; strokes; to deliver up (smb.) to the keeping of another'
89. 'to claim respect or credit for (one's rights, qualities, dignity); the possession of; to claim as against a prior claim or against the plaintiff'
90. 'to forbid (to do anything)'
91. 'to speak; to speak of, for, up or out'
92. 'to thrust (smth.); to thrust in; at with a weapon; with violence; to thrust rapidly'
93. 'to accuse (a person) in return'
94. 'to make a distinction or different in (from) smth., to make unlike, dissimilar, distinct or divergent; to make a difference in'
95. 'to end; to come to an end; to put an end to (smth.); to put a stop to the use or employment of'
96. 'to form; to form an idea of; a 'corner' in a stock or commodity; an opinion about; a notion on slight grounds or without proof; an interval between; to form into battalions; into a cylinder'
97. 'to conquer in battle, fight; to overcome by; in conflict; to overcome an adversary; a person by other than physical means'
98. 'to appoint (smth.), to decide (of, upon) smth.; by judicial argument, authority and decision; to decide the course of, a question; (a case) by arrangement between the contesting parties; to decide to do smth.; causally'
99. 'to impose; to impose upon (a person); (smth.) upon; to prescribe (a thing) to a person'

100. 'to examine physically; deliberately; to examine with the nose; to examine and check (accounts); the likeness or difference of'
101. 'to confront; to confront in battle; one thing with another; with assurance or impudence (with objections or hard question)'
102. 'to appear (to); before smth.; to appear as a candidate; likely to do some evil'
103. 'to work at or against secretly; busily; strenuously for; in opposition to or with contrary intent; into a mixture with smth. else; to work backwards; for less wages than (another)'
104. 'to crowd (in), to crowd together; to pack (in)'
105. 'to continue; to continue to be or hold (smth.); firmly or obstinately in a state, opinion, purpose against opposition or remonstrance; to continue discussion with a person; in a certain state or posture; unimpaired'
106. 'to treat with avowed or open indignity; to treat as important; as equal; to treat contemptuously; of in greater detail'
107. 'to perform, execute (smth. upon)'
108. 'to dash, to dash (smth. against smth. else); together or on smth; with a rap'
109. 'to set at defiance, thwart, affront'
110. 'to go away, depart from (smth.); to depart in smth.'
111. 'to ward off (smth.), avert, repel'
112. 'to foil; to frustrate (smth.); to frustrate by a counterplot'
113. 'to destroy (smb.); to do away with, destroy utterly; completely; by depriving of life'
114. 'to seize; to overtake, seize upon; with the mouth; (a person) by the arms and legs'
115. 'to inform; to inform against, upon; delate'
116. 'to pronounce or deem; to pronounce (smb.) to be (smth.); invalid; judgement or sentence upon, against (a person) in a court of justice; to pronounce as an opinion or authoritative statement; authoritatively (a person) to be'
117. 'to obtain by wrangling; by twisting or wringing; to obtain control of the conduct, life; security; obtain smth. sufficiently'
118. 'to commit smth.'

119. 'to dispose of, in order (smth.); in battle array; for conflict; to dispose one's body'
120. 'to exert oneself; one's physical strength in; to exert power or influence; force or pressure upon or against smth.'
121. 'to withhold or withdraw from smth.; by revolting; to withdraw one's countenance from'
122. 'to oppose the performance, operation or progress of'
123. 'to keep off or away (smth.), out or at a distance; out of sight'
124. 'to beat out of shape; to beat continuously and violently'
125. 'to outdo, surpass, excel in smth.'
126. 'to enter in or into, upon smth.'
127. 'to talk (privately, querulously, censoriously or captiously, recklessly or maliciously, profanely)'
128. 'to make a violent hostile attack upon by physical means; to make the motions of attack and defence with the arms and fists'
129. 'to make trouble with; to make war'
130. 'to knock (down, in, out, etc.) with force or violence; with a rap; to knock sharply'
131. 'to put down (smth.) by force, clamour or authority; to put down with snarling'
132. 'to 'get round', get the better of'
133. 'to succeed; to succeed in gaining, get possession of; in attaining or getting at or upon; in dealing with in the way desired; in standing against; in time'
134. 'to defend (smb.), oneself; (smth.) by argument or disputation; to defend in front or with a breastwork'
135. 'to guard (from attack); to guard against some danger; to fortify, protect; to preserve in proper order; to save'
136. 'to assert; to assert in formal or solemn terms; with the witness of an oath; to assert one's title to; publicly; clamorously'
137. 'to protest; against (a wrong); to protest (question or suspicion); the bill of (a person)'
138. 'to manage, rule (over, against), govern (smb.)'

139. 'to conduct or comport oneself; to conduct as presiding officer or a chief actor; the funeral of'
140. 'to regard (to); with hatred or bitter dislike; with envy; in a particular aspect'
141. 'to remove (smth.); to remove with a forcible continuous action; from a position'
142. 'to defeat severely; to defeat (smb.) in conflict or battle; by a counter-plot; by contrary action'
143. 'to offend against (smb. or smth.); by wounding pride or vanity; to offend the modesty or self-respect of'
144. 'to smite, wound, hurt (smth.)'
145. 'to challenge; to challenge to do (smth.); to combat or battle; the power of; the validity or correctness of'
146. 'to prove; to prove too much for; a satisfactory return; false to; a success; wrong or guilty'
147. 'to cheat, double-cross or defraud (one) of something; to disappoint smth. of'
148. 'to prevail upon, over; to win over; to win (smth.) by a struggle in which opposition or obstruction is overcome'
149. 'to take to task, call to account'
150. 'to harass, persecute; to harass (oneself) by altercation'
151. 'to judge, discriminate; to discriminate between'
152. 'to quell, subdue, overwhelm (smb. or smth.); to overwhelm with numbers'
153. 'to plead, appeal, supplicate; to plead (a cause); for or against; in remonstrance'
154. 'to block, close, lock; to close with or for smth.; up with obstacles; (an account) by a money payment; firmly or securely'
155. 'to cause or constitute a difference in, (between), differentiate, distinguish; (from something else); with the mind or intellect'
156. 'to practise in smth.; cheating or trickery; to practise the use of the foil or sword; imposture'
157. 'to run or come together peacefully; without conflict; to be agreed as the result of compromise; to come to terms about or by mutual concession, to arrange smth. by

agreement with some one or by mutual agreement; to come to an agreement by the partial surrender of position or principles'

158. 'to exercise smth. (the mind upon (smth.), discernment)'

159. 'to withhold (anything asked for); to withhold assent or consent from a proposal; permission'

160. 'to settle smth. (the price or value of, accounts by payment, differences between parties)'

161. 'to speak against; to speak in contradiction or opposition to'

162. 'to say (smth.)'

163. 'to bring to nought, nothing'

164. 'to set oneself in contrast or opposition to'

165. 'to set in contrast or opposition to; to contrast; to array, place or put in rhetorical or ideal opposition or conflict with; to set off (each other) by opposition or contrast; to form a contrast to'

166. 'to take part in (smth.)'

167. 'to strike solidly, vigorously, rapidly, violently'

168. 'to be contrary or directly opposed to smth.; confronted with; to be placed opposite or in opposite directions'

169. 'to be different, unlike, discordant, dissonant or inconsistent (in one's statements); to be not the same, distinct or various in smth.'

170. 'to meet in resistance or opposition; to meet in shock and hostile encounter'

171. 'to put apart or separate from; to sever, divide'

172. 'to rid, to get rid of; to put away; to put off (smth.)'

173. 'to determine (upon); to determine the extent of'

174. 'to secure; to secure with smth.; oneself against loss on smth.; a person in a position of authority, an office'

175. 'to advance (onward, towards, as against obstacles); in competition or rivalry with another person or thing; to advance (a force) against opposition or difficulty'

176. 'to controvert (smb. or smth.)'

177. 'to tip or upset (smb. or smth.)'

178. 'to revoke, abrogate, annul; to cancel by marking with a cross; to cancel (smth.) to put (someone) off'
179. 'to determine (upon); to determine the extent of'
180. 'to deprive smth. of smth.; (a thing) of its moral influence or effectiveness; to deprive of the top'
181. 'to prosecute; to prosecute a suit or action; in a court of law'
182. 'to clap, slap or smack'
183. 'to restrict (to) or confine to one's own use; to confine unduly the mouth of'
184. 'to criticize destructively, unsparingly, adversely, sharply or severely'
185. 'to dispel, disperse, scatter'
186. 'to persevere or persist in (smth.); to persist in asserting (smth.)'
187. 'to dismiss, expel or banish (from smth.)'
188. 'to discharge (smth.)'
189. 'to pay (smth.) to; to pay back; to honour with special attention'
190. 'to harm, injure, endamage, impair; to injure by concussion or impact; to impair the strength of'
191. 'to busy or occupy oneself with (smth.)'
192. 'to associate with, have intercourse or dealings with'
193. 'to explain; to support, sustain, assist; to support by speech or argument'
194. 'to traverse, cross; to cross the direction of; in breeding'
195. 'to trouble; to embarrass or trouble oneself'
196. 'to endure, put up with (smth.), tolerate; to endure to the end'
197. 'to demand, call for; to demand as a right'
198. 'to oppress; crush (smb. or smth.); to crush in battle'
199. 'to discourse, dilate; to discourse of, in speech or writing'
200. 'to proclaim (loudly); to proclaim in the manner of a threat or warning; to promulgate, to publish; to publish in the way of terrible threatening'

Семи з низьким ступенем функціональності

1. 'to tempt; to put to the test; to endeavour, essay; to put forth vigorous effort'
2. 'to attain; to attain the end; the object aimed at; to an exact imitation or representation of; a purpose; to attain exactly to the point wanted'
3. 'to command sternly or strictly; to command in battle'
4. 'to sing antiphonally, through the nose, in the style of rap; to sing (as a minstrel)'
5. 'to endeavour to do smth. (to hinder; to make one's way, against a natural force; to overpower and lay down another)'
6. 'to induce or persuade (a person) to act against his country, former associates; to persuade (a person) by wrangling or contention'
7. 'to institute a suit for or appeal for (to); to institute legal proceedings against (a person) for some offence'
8. 'to argue in a purely verbal way; to argue polemically'
9. 'to compete (with)'
10. 'to lay blame upon; (an offence) to one's charge; to lay to the charge of'
11. 'to reduce to smth. (a previous or lower condition, the intensity); to reduce to order or obedience; to subjection or submission by superior force; (smb.) to subjection or quietness'
12. 'to free; to free (oneself or smth.) from smth.'
13. 'to note, perceive or ascertain the difference in or between (things)'
14. 'to talk about or over; to talk much, to prate, chatter'
15. 'to make trial of; to bring up for trial; before a court, magistrate; to bring a civil action against'
16. 'to bring or come into physical collision, violent contact, strike or dash together, to come forcibly into contact'
17. 'to bear (smth.); to bear the brunt of'
18. 'to break down'
19. 'to go to; to go (in action)'
20. 'to go on with (smth.)'

21. 'to cut or strip off (smth.) of; poll (the head)'
22. 'to stir up, instigate or provoke'
23. 'to fall upon with force or arms, with disastrous effect'
24. 'to destroy something of'
25. 'to pass over (smth.); over the surface of'
26. 'to stop; to stop (smb. from doing smth.)'
27. 'to subject; to subject (persons, opinions, etc.) to heavy, crushing, persistent attack or assault'
28. 'to divide; to divide between; into parts'
29. 'to tell (smth.), to tell of'
30. 'to impede or retard (smb. or smth.)'
31. 'to display (in smth. with smb.); to display industrial or political intransigence'
32. 'to repudiate (smth.)'
33. 'to disown (smth.), to disown formally or emphatically'
34. 'to renounce (smth.)'
35. 'to toss, to toss up, in a canvas sheet'
36. 'to impinge, to impinge on, against; heavily upon'
37. 'to negotiate, plan'
38. 'to converse'
39. 'to order; to order to do something; to enjoin'
40. 'to ordain; to ordain what is to be done; to decree'
41. 'to ask for smth.; about; to ask earnestly or persistently; a question or questions of'
42. 'to sift, inquire about or investigate smth. (for or against; by argument); to investigate physically'
43. 'to censure'
44. 'to present (smth.); a bold front to (an enemy); a threatening aspect to; a firm front; divergence from smth. else'
45. 'to represent; to represent (smth.) to some authority; a character on the stage; as or to be'
46. 'to mix; to mix intimately; by beating'

47. 'to spring (up) or fly back'
48. 'to behove, concern; to concern oneself with'
49. 'to provide protection against; beforehand against the occurrence of; sustenance for; to provide with reason'
50. 'to beseech (a person), entreat, request (a person) for or to do smth.'
51. 'to adopt (smth.); to adopt firmly (an opinion, mental attitude); a different religion or a godly life'
52. 'to empty or clear (of smb. or smth.); to empty (smth.); to clear out; way by destruction or demolition'
53. 'to allege as a fault or as an objection; to allege against a person; in return'
54. 'to bar, debar, preclude from; to debar by personal or social influence'
55. 'to fill with obstacles, light; with other matter, diffused or distributed throughout it; with concern; to fill up (a piece) with'
56. 'to buffet, batter, drub; to buffet with adversity'
57. 'to adjust (smth.); to adjust (with), differences between parties; (one's action) to smth.; accounts, claims'
58. 'to administer smth.'
59. 'to hit; to hit (smth.)'
60. 'to dart, shoot'
61. 'to transfer (smth.); to hand down; to hand over (smth.) voluntarily to a demand or request'
62. 'to break (smth.); to break up into scrap-iron'
63. 'to fall; to fall over, fall down; out'
64. 'to desert, revolt (at)'
65. 'to invade; to come upon; with forcible impact; unexpectedly; to come off as intended'
66. 'to rush, hurry; to rush at each other'
67. 'to hold out under or against (a command), disobey; to hold out menaces against'
68. 'to reprehend, take exception to'
69. 'to eject, emit, give off; to emit a sound of collision; a low or a harsh grating sound'

70. 'to front, to face in position'
71. 'to slay or kill (smb.); to kill with a sword'
72. 'to arraign; tax with fault; to arraign before a court of justice for some crime or wrong'
73. 'to break, infringe, contravene against; to infringe (smth.)'
74. 'to stifle, suppress (smth.)'
75. 'to nag, haggle'
76. 'to meet or answer (an argument, etc.) by a similar argument to the contrary; to answer in anger; with the like; a question, remark, etc.'
77. 'to bestow something upon an unworthy object'
78. 'to assign by judgement; severally to different places or posts; to assign (smth.) to another in return for'
79. 'to attribute or assign (value) to smth. as due or owing to'
80. 'to think (out); to think differently; in a connected, sensible or logical manner'
81. 'to bruise; to bruise and grind to pulp'
82. 'to finish (off); to finish up, dispatch'
83. 'to labour after or upon, with or against difficulties'
84. 'to labour, toil oneself'
85. 'to express a determination, earnest disapproval of (a course, plan, purpose), an earnest wish against (smth.); to express by exclamation'
86. 'to express in different words; to express or give vent to disagreement or difference of opinion'
87. 'to introduce, insert or interject in the course; a difference or discrepancy; changes or alterations into'
88. 'to lead, induce (to smth.); to lead one to believe by persistent assertion'
89. 'to twist (together confusedly), curl, twine, writhe (about)'
90. 'to spoil or ruin by demolition'
91. 'to degenerate or deteriorate; to spoil in appearance'
92. 'to throng, to jostle in a rough or violent fashion'
93. 'to settle (with)'

94. 'to carry out (smth.) to a farther point; to carry away to other parts; down'
95. 'to struggle out (of); to struggle for some object or for a living'
96. 'to speak irreverently of, arrogantly; to speak evil of'
97. 'to avoid committing oneself irrevocably'
98. 'to keep down, to keep under control'
99. 'to keep in line or in touch with, clear of'
100. 'to draw (smth.)'
101. 'to draw back or away from smth.'
102. 'to move (by smth.)'
103. 'to proceed; to proceed to use against'
104. 'to proceed in different directions'
105. 'to look to (smth.); to look towards'
106. 'to make noticeable by contrast; to make a distinction between'
107. 'to bring reasons; to bring forward smth. for discussion (in debate, against)'
108. 'to bring ill fame, infamy or dishonour upon (by rumour or report), to dishonour or disgrace in fact; to bring (a thing) into reproach, discredit or disrepute'
109. 'to behave or act towards (smb.) in some specified way'
110. 'to set aside or nullify; to set aside the arguments or pleas of'
111. 'to take clandestine measures; to take up an offensive or defensive position against an enemy; defensive means for the safe execution of'
112. 'to sit opposite and close to (smb.); to sit against'
113. 'to strike (smb.) heavily with anything, to strike in conflict; to strike so as to hurt'
114. 'to strike or occur suddenly to (a person)'
115. 'to be equal or comparable with (to); to equal; to be equivalent to in value; to correspond to, be mutually equal; to match, come up to'
116. 'to be directed against, upon (anything); to be inconsistent with'
117. 'to be contrary to in effect, character; to be repugnant to'
118. 'to bear down (upon)'
119. 'to hew, cut, chop or break in pieces, fragments; to part or break by striking on smth.; to break up into factions, sects or similar divisions'

120. 'to give expression to; to give loud or impassioned utterance to anger, displeasure, disapprobation, reproof'
121. 'to give accusatory evidence against (of) (smb.); to 'peach' upon'
122. 'to return back or home, to a place'
123. 'to change, transmute, alter, vary'
124. 'to go through; with struggle or effort'
125. 'to put together (smth.) so as to make up a whole'
126. 'to commit oneself to'
127. 'to stand in the way of or persistently oppose the progress or course of'
128. 'to accept, receive willingly'
129. 'to part (smth.) into parts, groups; to separate as a distinct item; by distinctive marks; to separate (a thing) into or from smth.'
130. 'to mislead, seduce, deceive; to beguile'
131. 'to infer that; to infer conjecturally'
132. 'to penetrate in, into or through smth.; to penetrate by motion through'
133. 'to deface, disfigure; to deface (coin) by cutting or paring'
134. 'to control; to control the rule of (smb. or smth.) by superior power or authority; (a statement, account, etc.) by some method of comparison'
135. 'to modify smth. by; to modify (a race) by interbreeding'
136. 'to serve by hustle or pushing activity; to serve as a soldier; (goods, etc.), esp. in an aggressive, pushing manner'
137. 'to disparage or belittle; to disparage the power or value of (smth.)'
138. 'to expire, to die'
139. 'to ascend on high, mount, reach; to reach or ascend to the top of; one's aim; to reach with a blow; to mount beyond the level of'
140. 'to deliberate (upon), meditate'
141. 'to disavow (smth. to or with)'
142. 'to condemn, sentence to some fate'
143. 'to overturn, to overturn (smb. or smth.)'
144. 'to daunt, dispirit, discourage'

145. 'to peach'
146. 'to uphold; to uphold by speech or argument'
147. 'to indicate; to indicate the difference of or between'
148. 'to fasten upon; to fasten (smth. with a bar or bolt); together'
149. 'to contrive (against); to contrive (smth.) by mutual agreement'
150. 'to devise; to devise a counterplot against'
151. 'to swear at; to swear to (a fact); (a thing) against a person; profanely in anger or irritation; to swear'
152. 'to state; to state formally or solemnly (smth.); an objection or adverse reason'
153. 'to convey; to convey (persons) on the water; to a particular point'
154. 'to venture (smth.); to venture on, upon; to assay'
155. 'to stipulate'
156. 'to cavil'
157. 'to state; to state as a question'
158. 'to submit to; to submit oneself to the judgement of'
159. 'to compound; to compound for; with a creditor'
160. 'to evade (smth.); to evade the real point by a quibble'
161. 'to betray (a person, a cause, country, etc.); to betray confidence'
162. 'to exchange (for); to exchange blows'
163. 'to attend; to attend upon; to (smth.)'
164. 'to pull, drag, tug about; to pull to pieces'
165. 'to compel to cease from opposition or annoyance; by chiding; to compel to go away from'
166. 'to purchase or sell (smth.) with guilty knowledge'
167. 'to chase (away), pursue; to pursue (a subject); (a person) vindictively or with malice'
168. 'to care for, reckon'
169. 'to rebound, recoil (upon); to recoil from a thing'
170. 'to yield to beating; pressure and retain the impression; to yield ground'
171. 'to attract (smth.)'

172. 'to counteract or neutralize the action of (any force)'
173. 'to obstruct; to obstruct with smth. placed across; the line of action of another piece'
174. 'to trespass, sin (against)'
175. 'to woo, court'
176. 'to exhaust (a subject) by discussion or exposition; to exhaust legal proceedings against (smb.)'
177. 'to begin to speak or think of smth. else; begin to affect; to act upon destructively; to eat (food).'
178. 'to walk round, about; unsteadily and with frequent stumbles; to walk at great speed'
179. 'to impute, ascribe (something) to a person'
180. 'to bang, slam, thrash, whack'
181. 'to conceal, hide or cloak the real state, character or the identity of'
182. 'to confound, confuse together; to confuse (someone)'
183. 'to counterbalance, compensate; to make up for (smth.)'
184. 'to consume; make away with'
185. 'to make known or announce; to announce as 'not at home''
186. 'to take action on (smth.), act; to process'
187. 'to feel hurt, to take offence (at)'
188. 'to become; to become round, circular or spherical; to become twisted or entangled'
189. 'to knock, thump; to knock against (a person or thing) involuntarily'
190. 'to move forward, onward'
191. 'to proclaim one's renunciation of, dissent from'
192. 'to turn evidence or informer, to 'squeal''
193. 'to put down (in a dispute), squash'
194. 'to interrogate, question; to question (a person)'
195. 'to undergo, be submitted to (smth.); to undergo change or alteration'
196. 'to behold, observe (smth.); to observe (with or by smth.)'

197. 'to take note of, mark; to mark out (smth.)'
198. 'to suit, fit, be agreeable to'
199. 'to discompose or disquiet (one); to disquiet or agitate in mind'
200. 'to lie heavy on, weigh down, burden'
201. 'to scour or range over (smth.); to range oneself with (another)'
202. 'to abandon, forsake, give over (smth.); to abandon oneself to dissolute courses'
203. 'to ravish'
204. 'to reproach, taunt; to reproach one with'
205. 'to reason; to reason about; to reason in opposition'
206. 'to strive for; to strive for victory'
207. 'to fling; to fling or jerk oneself about; to pitch'
208. 'to strike down; to strike down by thunder'
209. 'to grip, to lay hold of, take in hand, deal with; to take in hand to deal with (a person)'
210. 'to enclose; to enclose or imprison (a person or thing) out or in a place'
211. 'to inflict; to inflict (a penalty, punishment, heavy damage, injury or loss) on or for smth.; by thunder'
212. 'to interfere (with)'
213. 'to use threats; to use threateningly'
214. 'to manifest or express reluctance, vigorous opposition or resistance'
215. 'to reject at; to reject with contempt or disdain'
216. 'to become divorced; to divorce (a wife)'
217. 'to make an effort, strive to do something'
218. 'to agree; to agree upon the terms of or comparison'
219. 'to share; to share in or with'
220. 'to conclude; to conclude from reasoning, investigation; to terminate'
221. 'to hurl; to hurl back (a weapon)'
222. 'to apprehend mentally the relation of two objects; with a view to prosecution'
223. 'to suppose'

224. 'to interpose, take part, so as to affect some action, as an obstacle or hindrance to progress or a defence from attack'
225. 'to interpose, take part in (smth.), to concern oneself'
226. 'to join battle with'
227. 'to join; to join in marriage, companionship or co-operation'
228. 'to express or feel disapproval of (a person), to disapprove'
229. 'to twist, to wring'
230. 'to perplex or confuse by divergent aims or interests; to distract or perplex (a person) by conflicting thoughts or feelings'
231. 'to argue into or out of smth.'
232. 'to settle (smth.) by judicial argument and decision'
233. 'to employ or expend wastefully'
234. 'to oppose (a statement, argument or the like) to another; to oppose actively by smth.'
235. 'to cast in one's teeth'
236. 'to speak in favour of (a person or thing); to speak or make a statement in behalf of another'
237. 'to speak in a blundering or hesitating manner, to speak in a whisper'
238. 'to mark as a distinctive mark, as different or distinct; to mark the difference in or between'
239. 'to mark with small scars or spots, a cross in sign of a vow'
240. 'to keep back from smth.'
241. 'to keep (smb. from doing smth.); to keep (smth.) from befalling oneself'
242. 'to keep secret or undivulged'
243. 'to establish or constitute a boundary between'
244. 'to establish (a person) securely in some position, privilege, in legal possession of property'
245. 'to draw together or expand; to draw tight'
246. 'to combine in action; to co-operate'
247. 'to combine (smth. into one), blend, interperse'

248. 'to direct (smth.) towards or against'
249. 'to prepare by mixing, to prepare (a compound) by putting various ingredients together'
250. 'not to allow; not to agree, correspond, accord or harmonize'
251. 'to hold out a threat against; (some injury) by way of a threat; to hold forth (smth.) by way of a threat'
252. 'to hold back or over'
253. 'to thrust the fingers; to thrust the nose into'
254. 'to say (smth.) with evil, abusive or slanderous intent; to say antiphonally'
255. 'to follow, to follow out in detail to; up (smth.); quickly with hostile intent or vengeance'
256. 'to move in different ways or directions; to move into the contrary position'
257. 'to move along smth.'
258. 'to raise in tumult, hostility, insurrection or rebellion (against)'
259. 'to look seriously and steadily at; to look at (a person) with secret sympathy or indulgence'
260. 'to accuse falsely and maliciously'
261. 'to make return of; to make a return charge on (an enemy or attack) during a battle'
262. 'to make a responsive sound as an echo; to make the sound of collision'
263. 'to make a noise of conflict in its rapid course over stones'
264. 'to make present, clear and lucid to mind or thought'
265. 'to war against; to make war upon'
266. 'to make no account of, set at nought'
267. 'to force up into bosses or projections'
268. 'to force or bring by (quarrelling, striking)'
269. 'to set, bring (a thing) face to face or side by side with another for purposes of comparison, etc.'
270. 'to bring forward the reasons (for or against); to bring forward as a reason, ground or instance'

271. 'to bring as a charge against any one; to bring a formal charge or accusation against (a person), to charge formally'
272. 'to bring to agreement; to bring to an end (a dispute) by agreement or intervention'
273. 'to bring to ruin or misery; to bring to a low state'
274. 'to bring to disunion or discord; to bring into a state of equilibrium'
275. 'to act as an obstacle to, to act as if the event'
276. 'to act in sympathy or harmony with'
277. 'to act dishonestly in or towards, to act in defiance or disregard of'
278. 'to set free, loosen; to set free from debt, pecuniary embarrassment, contact, entanglement'
279. 'to set in competition or rivalry; to set or place (a person) as an antagonist'
280. 'to set oneself steadily to some employment; to set to work, fall to'
281. 'to take or attempt to take by storm or assault, by force'
282. 'to take into itself'
283. 'to take a seat, sit down'
284. 'to strike out, erase (with the fist), elicit'
285. 'to be startled, to be afraid or frightened; to frighten or scare away'
286. 'to be obstinately disobedient (to) or refractory'
287. 'to be adverse or at variance; to fall at variance'
288. 'to be mutually opposed in action; to be in strong or mutual opposition'
289. 'to be false to; to let go weakly or basely'
290. 'to be a characteristic of; to be characterized by'
291. 'to bear heavily on, upon'
292. 'to surge or rush in (upon or against), with all one's force, in a hostile way'
293. 'to give formal or express notice of, to notify, apprise'
294. 'to give a pledge or promise'
295. 'to give sentence concerning (a matter); to give a decision or opinion on any matter'
296. 'to give (physical) pain to (one's heart)'

297. 'to place (a thing) in or give to (it), a particular direction or position; to give tendency or direction to'
298. 'to complain; to complain of (grievances)'
299. 'to complain aloud against with rough and violent language'
300. 'to meet, to meet or come in one's way; to meet in passing'
301. 'to meet with welcome or succour'
302. 'to meet, fall in with'
303. 'to come in front of, to meet in front'
304. 'to lower in condition, rank or station'
305. 'to go to law, to litigate'
306. 'to sue or solicit (persons, a district) for votes'
307. 'to petition (against) or sue for (smth.)'
308. 'to come into opposition; to come together (or samen) in conflict'
309. 'to come to a (judicial) decision; to come to the resolve'
310. 'to come to a fixed conclusion on (a question, a matter of doubt or discussion)'
311. 'to fall in with, come across; to run across or through'
312. 'to come before smth.; to come before one's sight or notice'
313. 'to arise, come above ground, into the world, into existence or notice'
314. 'to put in or on'
315. 'to put out (smth.); to put out of existence'
316. 'to put before the eyes of some one; to place (something) before the eyes'
317. 'to use a spear, short sword, poniard, etc.; to use an affected style of utterance'
318. 'to cut down or off with a vigorous swinging stroke'
319. 'to cause (the stomach) to reject or revolt against the food'
320. 'to cause to vanish, to cease'
321. 'to cause (smth.) to fall, demolish, pass, go or come into or out of some condition or relation'
322. 'to fall, happen or occur together; to coincide; to agree, accord in quality, character, in opinion (with)'
323. 'to fall with a thud, with violence or force'

324. 'to fall in suitably or exactly, in pattering drops'
325. 'to fall off or decline in respect of good qualities; to decline (smth.), to do smth.'
326. 'to have an effect or impact on'
327. 'to have sexual intercourse'
328. 'to watch for, wait for, await (smth. or smb.)'
329. 'to lie in wait or in ambush'
330. 'to get ahead of'
331. 'to gain smth.; to gain the victory over'
332. 'to rise against rulers or constituted authority; to rise in revolt against'
333. 'to pass or get clear of, through, away from, in or into smth.'
334. 'to pass, extend or journey across, over; to cross'
335. 'to pass away; to pass away (time) in wrangling'
336. 'to disclose, reveal, let out, against one's will or intention the existence, identity, real character of'
337. 'to assume; to assume a bold, big or boastful demeanour, in order to inspire an opponent with an exaggerated notion of one's strength, determination to fight'
338. 'to catch; to catch by means of a noose or loop'
339. 'to accept the duty of smth.; to accept without opposition'
340. 'to shut out from; to shut one's eyes to a thing that one dislikes but cannot help, to the faults of; to shut one's eyes from neglect'
341. 'to shut (up) firmly or securely'
342. 'to stop sharply or suddenly; to stop short'
343. 'to estimate or determine the amount of (smth.)'
344. 'to subject to permanent regulations; to subject to judicial chastisement as retribution or requital'
345. 'to turn back or backwards (a blow) upon the striker'
346. 'to cleave or rend into parts or sections'
347. 'to bound; to limit (to), to limit in scope; define'
348. 'to agree; to agree upon the terms of; to agree upon comparison'

349. 'to distinguish the kinds of; to distinguish smth. by contrasting or opposing their differences'
350. 'to separate; to separate (smth.); into classes'
351. 'to surround with a hedge or fence'
352. 'to extend, pass or get beyond smth.'
353. 'to kick out (against, at smth. or at a thing), kick back or backwards'
354. 'to refute or disprove (smth.)'
355. 'to last; to last out (a period of time)'
356. 'to afford, supply; to afford good ground for inferring'
357. 'to betoken beforehand; to prognosticate, augur'
358. 'to calm (down), subside, pacify, tranquillize; to quiet with a blow, compose (smb.), to compose oneself to sleep'
359. 'to equip for defence; to equip with a sword'
360. 'to arm oneself, to arm against; with a sword'
361. 'to extract, excerpt; to extract by twisting or wringing'
362. 'to stab or pierce with a pointed instrument (a weapon)'
363. 'to vanquish'
364. 'to balance in power, quality; against any force; by a weight on the opposite side or acting in opposition; to balance opposite considerations in one's mind'
365. 'to strangle, suffocate'
366. 'to desire; to desire to rival (a person, his fortune, achievements, etc.)'
367. 'to wriggle out of, to trifle'
368. 'to depress'
369. 'to worry, to worry with reproaches'
370. 'to distress or perturb (smb. or smth.)'
371. 'to divert (smth.), to divert from smth.'
372. 'to project, protrude, jut out (from smth.)'
373. 'to snub, to bully'
374. 'to silence, to nonplus'
375. 'to turn evidence or informer'

376. 'to vindicate'
377. 'to give a satisfactory answer for, to justify'
378. 'to plot; to plot in opposition'
379. 'to presage, portend'
380. 'to meet intentionally or of purpose, accost'
381. 'to adjudge'
382. 'to deviate from the true; to deviate from a typical form or normal state'
383. 'to perish, to disappear'
384. 'to compress, squeeze'
385. 'to abide by, obey, remain loyal to (smth.)'
386. 'to shift, shuffle, dodge'
387. 'to trim, crop'
388. 'to entertain; to entertain malice or ill-will'
389. 'to exhort; to exhort authoritatively'
390. 'to insult'
391. 'to advise upon; to advise that; (a person) against an action or course'
392. 'to remonstrate; to remonstrate with a person about; in a friendly manner'
393. 'to handle; to handle severely'
394. 'to enlarge upon, insist on (smth.); to insist on, as essential or necessary; with iteration on or upon'
395. 'to upbraid; upbraid (a person) with smth.'
396. 'to dare, defy; to defy (one) to do something'
397. 'to elbow, to elbow one's way; to hustle'
398. 'to denounce to a judicial tribunal; to denounce with adjuration of the divine name'
399. 'to extinguish (smth.)'
400. 'to overpower; to overpower (a person) by physical strength or violence'
401. 'to snatch; to snatch at or for oneself'
402. 'to bound; to limit (to), to limit in scope; define'
403. 'to be tempestuous or stormy, to rage'
404. 'to accompany; to accompany with a reason'

405. 'to insinuate, to intrude; to intrude oneself into any position'
406. 'to shove'
407. 'to bustle (about)'
408. 'to just or tilt'
409. 'to dispense; to dispense covertly with'
410. 'to bargain, parley'
411. 'to petition (against) or sue for (smth.)'
412. 'to retort; to retort an accusation'
413. 'to influence (a person) by disputation, wrangling or contention'
414. 'to repay, recompense'
415. 'to involve (a person) in affairs, in a hazardous course; to involve in material things so as to hamper and obstruct'
416. 'to forestall, balk or baffle by previous or precautionary measures'
417. 'to vex, annoy, displease, anger'
418. 'to portion out, apportion (to)'
419. 'to construct (in words); to construct hedges or fences'
420. 'to confirm (a person) in a position of authority, an office; to confirm with the witness of an oath'
421. 'to copy or imitate with the object of equalling or excelling; to imitate exactly or to a nicety'
422. 'to bombard'
423. 'to scramble'
424. 'to propose (smth.)'
425. 'to box with (an opponent); to box at close quarters'
426. 'to mingle; to mingle in fight; to temper'
427. 'to specify, enumerate'
428. 'to formulate; to formulate in articles, particularize'
429. 'to convince'
430. 'to demonstrate'
431. 'to class, classify'

432. 'to deflect; to deflect from a course of action, purpose, thought'
433. 'to digress, to digress from the subject in discourse or writing'
434. 'to attach weight or importance to'
435. 'to transform; to transform by mechanical shock'
436. 'to infect, imbue suddenly or strongly with some feeling or sentiment'
437. 'to stamp or impress smth. (on, with smth.)'
438. 'to grumble; to grumble viciously; against, to animadvert upon the actions of'
439. 'to convict; to convict of some offence'
440. 'to fall back, retire'
441. 'to bandy words with smb.'
442. 'to shape; to shape (trees) to form hedges'
443. 'to brush or rub with the beard'
444. 'to unite (persons' eyes)'
445. 'to attest along with another'
446. 'to delay, make late'
447. 'to squander, waste; to waste by scattering, squandering or misusing'
448. 'to alter the course of, the position or posture of; the phrasing of (a sentence); the guise, fashion of; to alter smth. else (of the same kind) for; to alter in appearance (from)'
449. 'to aim; to aim at with endeavour to attain'
450. 'to correspond to, with, come up to'
451. 'to account to or satisfy (a person) ; to satisfy (smth.)'
452. 'to entrust, commission with (of); to entrust (smth.)'
453. 'to distribute (smth.); to distribute or bestow among or between smb. or smth.'
454. 'to make pure, innocent; to make a clamour'
455. 'to resign, give up (smth.)'
456. 'to transport, propel; to take up and carry off'
457. 'to call to witness, take to witness, adjure; to witness to'
458. 'to bear witness, testify'
459. 'to make the subject of a protest; controversy or verbal contention'

- 460. 'to follow after a person or thing in motion'
- 461. 'to chafe or irritate by friction; to irritate'
- 462. 'to ensnare, entangle, entrap; to entangle with smth.; to take by craft'
- 463. 'to check (smth.) in another by opposition or control'
- 464. 'to relate, report'
- 465. 'to take in, contain'
- 466. 'to disarrange or disorder'
- 467. 'to put out of countenance, to put to shame, to disconcert, abash; to disconcert (someone)'
- 468. 'to shout; to shout out; to roar'

Монофункційні семи

- 1. 'to constrain'
- 2. 'to deposit or cause to be deposited from solution'
- 3. 'to wrest, warp or pervert the meaning or intention of'
- 4. 'to cast away out of one's hands or possession as useless or unneeded'
- 5. 'to free oneself by force from'
- 6. 'to force by torture or violence'
- 7. 'to bring (persons) casually into contact or association'
- 8. 'to put forward tentatively, give (a hint or suggestion)'
- 9. 'to put out of place or order by leaving behind in a chase or race'
- 10. 'to put forth (visibly) with a throwing action (smth.)'
- 11. 'to put back in time or condition'
- 12. 'to put in as a supplement or addition'
- 13. 'to cause to project, stretch out or extend'
- 14. 'to cause (sound) to pass or travel'
- 15. 'to check in expected or desired progress'
- 16. 'to turn to one side'
- 17. 'to cease definitely to do, use or practise'

18. 'to plunge'
19. 'to relinquish, quit'
20. 'to distance, outpace'
21. 'to fashion'
22. 'to wrench'
23. 'to discard'
24. 'to fell'
25. 'to precipitate'
26. 'to degrade, humiliate'
27. 'to deject in spirits'
28. 'to neglect to take advantage of'
29. 'to lose (a contest, race, etc.) deliberately or by corrupt prearrangement'
30. 'to floor, to 'give a fall' to'
31. 'to move away (from smth.)'
32. 'to defray, be answerable for (smth.)'
33. 'to impend, be imminent'
34. 'to join issue with (others in a dispute)'
35. 'to be or remain valid or of force, hold good'
36. 'to hold at bay'
37. 'to face, be built opposite to'
38. 'to make a conspicuous appearance, be prominent'
39. 'to side with, make common cause with'
40. 'to make good, bear the expense of (smth.)'
41. 'to make the most of'
42. 'to make difficulties about striking a bargain'
43. 'to force or try to force (a person) by pertinacious assertion to believe or admit (smth.)'
44. 'to be set upright, to be in a definite position'
45. 'to take the consequences of (smth.)'
46. 'to take up one's position to play an athletic game'

47. 'to be in the place of, take the place of'
48. 'to be performed'
49. 'to be excluded (from)'
50. 'to be left or reserved for treatment, consideration or settlement at a later date'
51. 'to be needful or necessary to'
52. 'to be prominent or conspicuous to the mental gaze'
53. 'to be seen in contrast or relief against a dark object'
54. 'to be of importance or advantage to'
55. 'to be exposed to (smth.)'
56. 'to give prominence or weight to'
57. 'to have opportunity (to do smth.)'
58. 'to assume or maintain an erect attitude on one's feet (with distinction, expressed or understood)'
59. 'to remain apart or separate or at a distance (from smth.)'
60. 'to remain standing throughout (smth.)'
61. 'to remain erect on one's feet in a specified place, occupation, position, condition'
62. 'to remain faithful or loyal to'
63. 'to remain unsettled or unpaid'
64. 'to accept liability for (a tribute or tax)'
65. 'to stay with, be busied or converse with'
66. 'to cease walking or moving on'
67. 'to side with, help, back, support (a person)'
68. 'to dwell on; to dwell with emphasis or at length upon (smth.)'
69. 'to flourish'
70. 'to cost'
71. 'to pride or value oneself upon'
72. 'to result or issue in, amount to'
73. 'to consist in, of'
74. 'to fail to keep an appointment with (someone)'
75. 'to carry on as presiding officer or a chief actor'

76. 'to keep in repair'
77. 'to keep burning'
78. 'not to come on'
79. 'not to divulge'
80. 'to take care (of), beware (that...)'
81. 'to take in with the eyes, ears or mind'
82. 'to be on one's guard against some action or occurrence'
83. 'to have habitually in stock or on sale'
84. 'to lie in wait for, watch for stealthily with hostile purpose'
85. 'to stand to or dutifully abide by'
86. 'to remain fixed or attached'
87. 'to remain associated or united'
88. 'to remain in favour or on good terms with'
89. 'to stay away from; to stay at a distance'
90. 'to stay on'
91. 'to reserve'
92. 'to retain'
93. 'to intercept (a missile)'
94. 'to look after, watch over, tend, have charge of'
95. 'to pervert, misapply'
96. 'to oppose oneself'
97. 'to direct or bring to bear in the way of (active) opposition'
98. 'to make mad or crazy, distract, dement, infatuate'
99. 'to make different or substitute smth. else (of the same kind) for'
100. 'to set going in a particular direction'
101. 'to take up an attitude of opposition'
102. 'to be changed, transformed or converted into'
103. 'to word differently, give another turn to'
104. 'to come back'
105. 'to change into, cause to become of'

106. 'to cause to move round on, rotate or revolve'
107. 'to cause to recoil upon'
108. 'to have an adverse tendency or result'
109. 'to get something else instead of'
110. 'to get into some specified condition'
111. 'to change (one's) position; one's course of action'
112. 'to revolve (as); to revolve in the mind'
113. 'to resort, betake oneself, have recourse to (smb.)'
114. 'to reverse the position or posture of'
115. 'to bend the course of'
116. 'to apply oneself to or take up an occupation or pursuit'
117. 'to reduce in degree'
118. 'to establish (a principle, fact) by authority or argument'
119. 'to make up one's mind to do smth.'
120. 'to make steadfast or constant (smb. or smth.)'
121. 'to set up (smth.)'
122. 'to set firmly on a foundation'
123. 'to be installed in a residence, to have completed one's arrangements for residing'
124. 'to be decisive of (a question)'
125. 'to become composed'
126. 'to knock down dead or stunned'
127. 'to come to an end of a series of changes or fluctuations and assume a definite form or condition'
128. 'to come to a quiet or orderly state after excitement or restless activity'
129. 'to come to terms or agreement with a person'
130. 'to come together from dispersion or wandering'
131. 'to put beyond dispute by authority or argument'
132. 'to put in a seat or place of rest'
133. 'to cause to subside into a solid mass'
134. 'to cause to sit down'

135. 'to shrink in size'
136. 'to implant (smth.)'
137. 'to ensure the stability or permanence of'
138. 'to seat'
139. 'to sink deeply into (the mind, etc.)'
140. 'to consolidate, compact'
141. 'to recover from the effects of'
142. 'to raise into bosses or projections'
143. 'to make fun of or ridicule (smb. or smth.)'
144. 'to make efforts in a certain direction'
145. 'to bring out, come out with'
146. 'to strike the scent in hunting'
147. 'to describe or reproduce successfully or to a nicety'
148. 'to put on pressure'
149. 'to get at with a blow'
150. 'to pass, turn'
151. 'to square with, agree with'
152. 'to score (runs)'
153. 'to rob'
154. 'to light upon'
155. 'to guess the right thing'
156. 'to speed up'
157. 'to finish or end (a sentence, etc.) with smth.'
158. 'to make round'
159. 'to make convex or curving in outline'
160. 'to make the complete circuit of, to pass or travel round (smth.)'
161. 'to bring to completeness or to a perfect form'
162. 'to bring round'
163. 'to take or give as counsel'
164. 'to take a turn round, to make the rounds of'

165. 'to become an informer'
166. 'to go about'
167. 'to go the rounds'
168. 'to cause to turn round, to move in a circle'
169. 'to turn round on'
170. 'to surround or encircle'
171. 'to abuse, berate'
172. 'to whisper; to whisper into (the ear)'
173. 'to invest with a circular or spherical form'
174. 'to complete (a number)'
175. 'to encompass with something'
176. 'to grow or develop to a full round form'
177. 'to curve or inflect'
178. 'to lay before a court, magistrate'
179. 'to hold forth to view'
180. 'to make present to, bring into the presence of'
181. 'to make an offering, present or gift of (to); to make a presentation'
182. 'to give, make presentation of (a benefice) to a clergyman'
183. 'to make presentment of'
184. 'to bring (a person) by proxy or in a figure'
185. 'to bring before the mind by means of a symbol, to symbolize'
186. 'to act (the character of)'
187. 'to set forth or describe'
188. 'to be a sign of, stand for, denote'
189. 'to be a picture of'
190. 'to be the representative of'
191. 'to give a present or presents to'
192. 'to give greeting from'
193. 'to personate'
194. 'to endow'

195. 'to suggest to the mind; to suggest itself, come into one's mind'
196. 'to name and recommend'
197. 'to speak in reply to a question, remark, a charge or accusation'
198. 'to write in reply to a question, remark, a charge or accusation'
199. 'to make a rejoinder to anything authoritative or final'
200. 'to make a sign of any kind in response to'
201. 'to act in response to an act; to act in reply to a question, remark, a charge or accusation'
202. 'to act in conformity with'
203. 'to reply to what is practically a request'
204. 'to reply favourably to (a petitioner), impertinently'
205. 'to be in physical or mental conformity or logical consequence to anything'
206. 'to be responsible or accountable for'
207. 'to be advantageous or servicable to'
208. 'to be so constituted as to imitate'
209. 'to give back in kind'
210. 'to give or administer (anything) in answer to petition'
211. 'to return the hostile action of (a person), to meet in fight'
212. 'to meet a charge of any kind'
213. 'to cause to agree to'
214. 'to correspond in number'
215. 'to be liable so to do, or to suffer the consequences, atone for'
216. 'to solve a problem put in the form of a question'
217. 'to fulfil (wishes, hopes); to accomplish (an end)'
218. 'to make (a wound, etc.) by smiting'
219. 'to strike or coin (money)'
220. 'to change, pass, fall into smth.'
221. 'to enamour'
222. 'to pollute, blemish'
223. 'to smear (a substance) on smth.'

224. 'to inspire or inflame with love'
225. 'to contract (an agreement, etc.)'
226. 'to direct and aim (a blow or stroke)'
227. 'to carry as a load or lading'
228. 'to subject or make liable (smb. or smth.) to a pecuniary obligation or liability'
229. 'to make a violent onset on, attack impetuously'
230. 'to put into (a fire-arm) the proper charge of powder and ball'
231. 'to put anything onerous, troublesome, hateful upon'
232. 'to put a price on'
233. 'to cause to take, bear or receive'
234. 'to load; to load heavily'
235. 'to place (a weapon) in position for action'
236. 'to expose'
237. 'to hold out for acceptance'
238. 'to bring forward or adduce by way of counterbalance'
239. 'to set (smb. or smth.) against or on the other side; to set (smth.) over against by way of hindrance, check or resistance; to place directly before or in front'
240. 'to put objections or hard questions'
241. 'to place as an obstacle'
242. 'to stand or lie over against (smth.)'
243. 'to pose'
244. 'to audit'
245. 'to approach (a certain age)'
246. 'to urge or press the adoption, use, practice, sale, etc. of (a thing)'
247. 'to be urgent in request or persuasion'
248. 'to throw forward (a force) against opposition or difficulty'
249. 'to extend operations vigorously forward in space'
250. 'to repulse by force of arms'
251. 'to fence'
252. 'to follow in the sequence of events; in an arrangement'

253. 'to follow as a consequence or result'
254. 'to follow as a disciple or imitator'
255. 'to take as guide, leader or pattern'
256. 'to take (legal action)'
257. 'to go in chase or pursuit (of)'
258. 'to come after'
259. 'to put into practice (smth.)'
260. 'to conform to, comply with the conditions of; to comply with (smb.)'
261. 'to load or burden with cruel or unjust impositions or restraints'
262. 'to reduce to straits'
263. 'to take by surprise'
264. 'to subject to pressure with hurtful or overpowering effect'
265. 'to trample down, smother'
266. 'to tyrannize over'
267. 'to run in attempting to escape'
268. 'to flap (the wings) with force'
269. 'to deliver or give (to a person) as his share'
270. 'to have business communications with'
271. 'to have to do with (smth.)'
272. 'to divide (smth.) among smb.'
273. 'to participate in or with'
274. 'to ascertain definitely by observation'
275. 'to bring to the determination, decision or resolution (to do smth.); to bring oneself to a decision'
276. 'to set bounds to'
277. 'to be finally and firmly resolved'
278. 'to be bound for'
279. 'to be defined as to position'
280. 'to give a terminus or aim to'
281. 'to cease to exist or be in force'

282. 'to limit by adding differences'
283. 'to condition as a cause or antecedent'
284. 'to resolve upon, on'
285. 'to take apart longitudinally'
286. 'to take one's leave'
287. 'to break with a person'
288. 'to give information detrimental to others'
289. 'to run at great speed'
290. 'to cause to part asunder'
291. 'to cause to burst or give way along the grain or length'
292. 'to have (one's vessel) wrecked'
293. 'to divide or separate (persons) into parties'
294. 'to separate through disagreement or difference of opinion'
295. 'to admit of being cleft'
296. 'to move or proceed with effort'
297. 'to force out of smth. (as) by wrestling'
298. 'to strive with or against difficulties'
299. 'to strive with strength and skill'
300. 'to tussle'
301. 'to enlighten or inform (the mind or understanding)'
302. 'to prepare (a ship) for action'
303. 'to gain or make in clear profit'
304. 'to elucidate, to become perspicuous or lucid'
305. 'to become clear'
306. 'to become empty'
307. 'to pass without entanglement or collision'
308. 'to come into order from confusion'
309. 'to 'clarify''
310. 'to brighten, illumine'
311. 'to arrive at a notion'

312. 'to make up one's mind as to the truth of a matter'
313. 'to act as judge'
314. 'to sit in judgement upon'
315. 'to have jurisdiction over'
316. 'to appraise'
317. 'to award by judgement'
318. 'to make to consist of parts'
319. 'to take the difference of the terms of a given ratio'
320. 'to take or have a portion of (something) along with another or others'
321. 'to break or cut asunder'
322. 'to cut off, sunder, part'
323. 'to cause to ramify'
324. 'to split up, cleave'
325. 'to allocate'
326. 'to proportion, make to correspond to or with'
327. 'to make an agreement with'
328. 'to be sufficiently similar to be suitably coupled together'
329. 'to be suitable to'
330. 'to become connected by marriage with'
331. 'to place in competition (with)'
332. 'to compare in respect of superiority or similarity'
333. 'to procure an equal to; to procure as a match'
334. 'to 'pit' (smb. or smth.) against another'
335. 'to pair or assort'
336. 'to ally oneself in marriage'
337. 'to resemble sufficiently to be suitably coupled with'
338. 'to select something sufficiently'
339. 'to array in opposition or conflict with'
340. 'to obviate'
341. 'to escape from'

342. 'to take away'
343. 'to give oneself up to'
344. 'to cause to go away from'
345. 'to have nothing to do with'
346. 'to send or put (a person) away'
347. 'to drain away'
348. 'to face in one's way'
349. 'to make the sign of the cross upon or over'
350. 'to set (things) across each other; to intercross, intersect; to place crosswise'
351. 'to meet and pass'
352. 'to cause to interbreed'
353. 'to cross-fertilize (plants)'
354. 'to crucify'
355. 'to breed together, being of distinct races or breeds, to interbreed'
356. 'to be at the top of, constitute the top of'
357. 'to put a top on or form a top to'
358. 'to have the supremacy'
359. 'to have the supremacy over'
360. 'to get or leap over the top of, to surmount'
361. 'to rise above'
362. 'to exceed in height; to overtop; also to exceed in weight, amount, number, etc.'
363. 'to lop, prune or shorten back (smth.)'
364. 'to cap'
365. 'to foist, fob off, palm off'
366. 'to cover or surmount, crown'
367. 'to put (or bring) to death'
368. 'to be destroyed or lost'
369. 'to go to ruin'
370. 'to meet with bad fortune'
371. 'to allow or cause (a liquid) to fall'

372. 'to spend (time, speech, labour) fruitlessly or unprofitably'
373. 'to wreck or devastate'
374. 'to shed (blood)'
375. 'to confess or divulge'
376. 'to cover or overlay with smth. by (or as by) spilling'
377. 'to move back from the regular alignment'
378. 'to make refusal'
379. 'to cease, to remain with (a person)'
380. 'to disclaim, to countenance (smth.)'
381. 'to escape or avoid by timely action'
382. 'to arrive before (a city as an enemy), to precede'
383. 'to occupy beforehand'
384. 'to hasten, bring about or put before the time or prematurely'
385. 'to act before (smth.) or more quickly than; in anticipation of or in preparation for'
386. 'to take possession of'
387. 'to meet with hostility or opposition'
388. 'to meet beforehand or anticipate (smth.)'
389. 'to cut off beforehand'
390. 'to preoccupy, prejudice (a person's mind)'
391. 'to outrun, outstrip'
392. 'to use preventive measures'
393. 'to talk in the style of rap'
394. 'to talk or chat in an easy or discursive manner'
395. 'to take or get by snatching or stealing'
396. 'to strike smartly without causing serious hurt'
397. 'to check or punish smartly'
398. 'to mention unfavourably'
399. 'to make a display, 'cut a dash''
400. 'to go, run or rush with sudden impetuosity'
401. 'to dilute with some admixture'

402. 'to bespatter or splash (a thing) with anything upon or against it'
403. 'to qualify; to qualify (anything) with smth.'
404. 'to cause to revert to a person'
405. 'to cause (smth.) to work'
406. 'to hand over by reversion'
407. 'to transpose, turn inside out, etc.'
408. 'to send on a course contrary to the previous or usual one'
409. 'to invert'
410. 'to convert into smth. of an opposite character or tendency'
411. 'to make a thrust'
412. 'to come together with force of impact'
413. 'to put (smth.) improperly into some position; to put (a person) forcibly into some condition against his own will'
414. 'to put forth, extend (smth.)'
415. 'to cause (smth.) to enter, pierce or penetrate'
416. 'to be in a state of variance or mutual hostility'
417. 'to behave mutinously'
418. 'to wage spiritual warfare'
419. 'to compete in a trial of strength or skill'
420. 'to endeavour vigorously, use strenuous effort'
421. 'to register, enroll'
422. 'to assess'
423. 'to put a strain on'
424. 'to subject to taxation'
425. 'to make serious demands upon'
426. 'to dispose, obtain, occupy in a manner characterized by variety or variation'
427. 'to be uncertain'
428. 'to be deprived of something'
429. 'to break off by change'
430. 'to change or alter in respect of conduct'

431. 'to cause to change or alter'
432. 'to pass from one condition, state'
433. 'to hesitate'
434. 'to wander in mind; to rave'
435. 'to adapt to certain circumstances or requirements by appropriate modifications'
436. 'to be the outward expression of'
437. 'to call out; to exclaim'
438. 'to engage beforehand'
439. 'to engage (a person) to do (smth.)'
440. 'to speak (a person) into some state'
441. 'to use as an argument'
442. 'to make good an accusation against'
443. 'to evince'
444. 'to affirm positively or pertinaciously'
445. 'to give credit for love or goodwill'
446. 'to obtrude (smth.) upon a person'
447. 'to keep safe from assault or injury'
448. 'to write in favour of (a person or thing)'
449. 'to take legal measures to vindicate (himself)'
450. 'to improve, take advantage of (smth.)'
451. 'to be prosecutor'
452. 'to go into the particulars of'
453. 'to revenge (smth.)'
454. 'to bear corroborative testimony to'
455. 'to expose to danger or evil of any kind'
456. 'to adduce as a reason against something'
457. 'to put over against or in the way of something else'
458. 'to have an objection to, disapprove of, dislike'
459. 'to place so as to meet or intercept something'
460. 'to maintain by argument, one's disagreement with or disapproval of'

461. 'to act or practise as a solicitor'
462. 'to make intercession for'
463. 'to make immoral attempts upon'
464. 'to make anxious'
465. 'to importune'
466. 'to compare one account, observation, entry etc., with another'
467. 'to accept or hand over (an article) in return'
468. 'to arrest, stop the onward motion or course of'
469. 'to oppose with confidence or defiance'
470. 'to turn face upwards, expose the face of'
471. 'to look in the face of'
472. 'to meet (smth.) face to face'
473. 'to have a (specified) appearance'
474. 'to put down (a person) with effrontery; to stand fronting'
475. 'to brave'
476. 'to occupy entirely, engross, 'absorb', 'drown''
477. 'to take patiently or submissively (smth.)'
478. 'to take (an oath, etc.) without demur or lightly'
479. 'to take back, retract, recant'
480. 'to take into the stomach through the throat and gulle'
481. 'to take food, drink'
482. 'to cause to disappear (utterly) in its interior or depths'
483. 'to engulf'
484. 'to taste'
485. 'to believe unquestioningly'
486. 'to act upon with some agent'
487. 'to subject to chemical or other physical action'
488. 'to regale, feast'
489. 'to be out of harmony or at discord in character'
490. 'to be at strife or active variance'

491. 'to cause to vibrate'
492. 'to tick'
493. 'to vibrate audibly'
494. 'to trill'
495. 'to roughen'
496. 'to sound harshly (in)'
497. 'to recognize as distinct or different'
498. 'to perceive distinctly or clearly (by)'
499. 'to draw a distinction between'
500. 'to single out, notice specially'
501. 'to separate mentally'
502. 'to punctuate'
503. 'to characterize'
504. 'to make calm or quiet'
505. 'to put or set in the proper state or order'
506. 'to set to music'
507. 'to be made up, formed, compounded'
508. 'to come to a composition or settlement'
509. 'to lay claim to, arrogate (to obs.) oneself'
510. 'to call upon to answer for smth.'
511. 'to call upon to answer an imputation by combat'
512. 'to have a natural right or claim to'
513. 'to summon (to fight or to a duel) or invite defiantly to a contest or any trial of daring or skill'
514. 'to jostle against (a person or thing) involuntarily'
515. 'to find a stumbling-block or obstacle to belief'
516. 'to trip morally'
517. 'to proceed in a blundering or hesitating manner'
518. 'to trip up, bring to the ground'
519. 'to act in a blundering or hesitating manner'

- 520. 'to give pause or offence to'
- 521. 'to puzzle'
- 522. 'to miss one's footing'
- 523. 'to render safe, secure, protect or shelter from (smb. or smth.)'
- 524. 'to make certain or reliable'
- 525. 'to make the payment of'
- 526. 'to make fast or firm'
- 527. 'to make free from care or apprehension'
- 528. 'to make careless or over-confident'
- 529. 'to take effective precautions against'
- 530. 'to get hold or possession of'
- 531. 'to certify, assure (a person) of some fact'
- 532. 'to act on the offensive'
- 533. 'to feel personal annoyance'
- 534. 'to be spiritually or morally shocked'
- 535. 'to be displeasing or disagreeable to'
- 536. 'to cause to stumble or sin'
- 537. 'to excite a feeling of personal annoyance, resentment or disgust in'
- 538. 'to fail in duty'
- 539. 'to apply or employ the nose in examining or smelling'
- 540. 'to perceive the smell of (smth.)'
- 541. 'to detect, discover or notice (smth.) by the sense of smell'
- 542. 'to sniff, smell'
- 543. 'to affirm, asseverate in formal or solemn terms'
- 544. 'to make a formal written declaration of the non-acceptance or non-payment of'
- 545. 'to give formal expression to objection, dissent or disapproval'
- 546. 'to vow'
- 547. 'to promise or undertake solemnly'
- 548. 'to exercise in sparring'
- 549. 'to cause (a cock) to spar'

- 550. 'to shut up (a person or thing) out or in a place'
- 551. 'to weigh upon'
- 552. 'to reduce (smb. or smth.)'
- 553. 'to bring or keep low, into or in subjection'
- 554. 'not to express'
- 555. 'to give (a person) an electric shock'
- 556. 'to impart a physical shock to, to cause (smb. or smth.) to suffer a nervous shock'
- 557. 'to damage or weaken by impact or collision'
- 558. 'to scandalize, horrify'
- 559. 'to outrage (a person's sentiments)'
- 560. 'to turn, bring (a thing) across'
- 561. 'to carry in a trailing manner'
- 562. 'to lie, be situated, extend, stretch'
- 563. 'to cut through (a path, way)'
- 564. 'to fear'
- 565. 'to ravel out the edge or end of (smth.)'
- 566. 'to compete for the possession of'
- 567. 'to say by way of (sharp or aggressive) reply'
- 568. 'to reply in kind to (a jest, sarcasm)'
- 569. 'to give in return'
- 570. 'to cast back, to cause to return, upon or against'
- 571. 'to requite by retaliation'
- 572. 'to multiply again'
- 573. 'to strike the inside of'
- 574. 'to clash in opinions, tendencies'
- 575. 'to run into each other, cross each other's paths'
- 576. 'to get in each other's way, cross each other's path'
- 577. 'to intervene'
- 578. 'to set or put across each other'
- 579. 'to run at an angle to'

- 580. 'to place crosswise'
- 581. 'to get athwart'
- 582. 'to cross with a line, streak, band'
- 583. 'to carry or trail along in a stately manner'
- 584. 'to form (a mould) with a sweep'
- 585. 'to take a wide survey of'
- 586. 'to describe, trace'
- 587. 'to gather in or up'
- 588. 'to set on to fight'
- 589. 'to cause to fight'
- 590. 'to manoeuvre in battle'
- 591. 'to flog'
- 592. 'to operate as an argument, 'militate'
- 593. 'to move in a manner or with a movement similar to rowing'
- 594. 'to make (one's way) by rowing'
- 595. 'to make a row or disturbance'
- 596. 'to use oars, sweeps or similar means, for the purpose of'
- 597. 'to stir, to mix by stirring'
- 598. 'to rag (smb.)'
- 599. 'to rouse up by making a noise'
- 600. 'to poke (in smth.) or rake about'
- 601. 'to occupy a seat in'
- 602. 'to move or lean back in a sitting posture'
- 603. 'to take no part in'
- 604. 'to be situated'
- 605. 'to be or remain in posture'
- 606. 'to be engaged in the transaction of business'
- 607. 'to remain in a certain state or posture'
- 608. 'to place oneself in a position'
- 609. 'to rise upright, on end in a sitting posture'

610. 'to introduce and include within the limits of smth.'
611. 'to go aside from the straight way'
612. 'to monopolize'
613. 'to insure against risk of loss by entering into contracts which balance one another'
614. 'to be likely to injure'
615. 'to be a source of danger to'
616. 'to endanger actively'
617. 'to command with threats of punishment or displeasure'
618. 'to spend or lay out (money)'
619. 'to keep in position by a gauge or guide'
620. 'to set up a defence against'
621. 'to poind or arrest for debt'
622. 'to open the proceedings of'
623. 'to screen, shield'
624. 'to make an angry sound'
625. 'to make a tangle of'
626. 'to bring into a certain condition by snarling'
627. 'to get into or form, tangles or knots'
628. 'to catch in a snare or noose'
629. 'to tangle'
630. 'to be recalcitrant'
631. 'to be contradictory or inconsistent'
632. 'to vary from smth.'
633. 'to clatter; to move with clattering or clashing'
634. 'to run (a ship) aground'
635. 'to come with a crash'
636. 'to brandish, wave'
637. 'to knock (a person) about roughly or unceremoniously'
638. 'to spend (time) in wrangling'
639. 'to altercate'

- 640. 'to jangle'
- 641. 'to take in charge'
- 642. 'to take upon oneself'
- 643. 'to be surety for'
- 644. 'to become surety or security'
- 645. 'to understand'
- 646. 'to guarantee to cure'
- 647. 'to be severely critical'
- 648. 'to shut with violence and noise'
- 649. 'to win a slam'
- 650. 'to crash'
- 651. 'to move unsteadily up and down'
- 652. 'to slope, slant'
- 653. 'to be mixed'
- 654. 'to be sociable'
- 655. 'to doubt; to hold as uncertain'
- 656. 'to prepare to meet'
- 657. 'to look out for'
- 658. 'to put to the blush'
- 659. 'to cause to feel ashamed'
- 660. 'to make less troublesome'
- 661. 'to check, curb from natural development, manifestation, etc.'
- 662. 'to cure, stanch'
- 663. 'to move in opposition to smth.'
- 664. 'to decapitate, behead'
- 665. 'to make an attempt of hostile nature; to make an attack or assault upon the chastity of'
- 666. 'to essay to engage with or have to do with'
- 667. 'to be 'not at home' to'
- 668. 'to become inimical or hostile'

- 669. 'to break off friendly relations'
- 670. 'to set the battle in array'
- 671. 'to attack with clashing or violence'
- 672. 'to go badly together, to kill each other'
- 673. 'to gossip'
- 674. 'to become distracted, go mad'
- 675. 'to cause dissension or disorder in'
- 676. 'to divide attention, inclination, etc. (between different objects)'
- 677. 'to derange the mind or intellect of'
- 678. 'to perplex or bewilder greatly'
- 679. 'to draw in different directions; to draw asunder or apart'
- 680. 'to strive earnestly'
- 681. 'to meet as an adversary'
- 682. 'to go to meet'
- 683. 'to meet with, experience'
- 684. 'to employ reasoning or argument with a person'
- 685. 'to say by way of argument'
- 686. 'to knock about, shatter thoroughly'
- 687. 'to scrutinize'
- 688. 'to sound or try as to their expectations'
- 689. 'to cast an imputation upon'
- 690. 'to blockade'
- 691. 'to move about restlessly'
- 692. 'to set in commotion'
- 693. 'to be in mental agitation or distraction'
- 694. 'to be disquieted in mind or circumstances'
- 695. 'to turn over and over'
- 696. 'to release'
- 697. 'to lift'
- 698. 'to force roughly or unceremoniously'

- 699. 'to cause smth. to push against another'
- 700. 'to draw up in chapters'
- 701. 'to draw up articles of agreement'
- 702. 'to make terms about'
- 703. 'to make the subject of negotiation'
- 704. 'to make terms of surrender'
- 705. 'to point out; to point out (smth.) to another by way of reproof, disapprobation or complaint'
- 706. 'to expostulate with a person'
- 707. 'to recite (as a minstrel)'
- 708. 'to come to a stand, halt, stop'
- 709. 'to stand or maintain one's or its position against'
- 710. 'to feel revulsion or disgust at smth.'
- 711. 'to become a pervert'
- 712. 'to return to one's allegiance'
- 713. 'to go over to another religion'
- 714. 'to fall away from a ruler, obedience'
- 715. 'to rise in repugnance against smth.'
- 716. 'to nauseate'
- 717. 'to cast off allegiance'
- 718. 'to put forward a plea, an answer or objection on the part of the defendant'
- 719. 'to beg, implore'
- 720. 'to get the upper hand of by intimidation, persuasion'
- 721. 'to make less prominent or salient'
- 722. 'to bring (a person) into mental, moral or spiritual subjection'
- 723. 'to achieve'
- 724. 'to make derisive grimaces and noises with the mouth'
- 725. 'to put or take (smth.) in the mouth'
- 726. 'to mouth one's words'
- 727. 'to accustom to the use of the bit'

728. 'to grimace'
729. 'to take the position of another'
730. 'to be convex'
731. 'to rise in protuberances, to bulge out'
732. 'to come with a bump or violent jolt against'
733. 'to say in expostulation'
734. 'to set forth one's grievances'
735. 'to approach (anything) with the intention of mastering it'
736. 'to have altercation with'
737. 'to make a warlike conquest of'
738. 'to be the conqueror; to be victorious'
739. 'to gain honour, a name, peace, etc.'
740. 'to acquire by fighting, win in war'
741. 'to master'
742. 'to subjugate'
743. 'to cause disagreement between smb.'
744. 'to cause to vary'
745. 'to have contrary or diverse bearings'
746. 'to put upon some one as a charge or accusation'
747. 'to suspect'
748. 'to conceive, imagine'
749. 'to expect'
750. 'to compete for superiority or strive with in respect of (smth.)'
751. 'to hazard, stake'
752. 'to increase in number by addition or repetition'
753. 'to match (one thing) with another by way of return or comparison'
754. 'to masticate; to masticate for another'
755. 'to give and take (blows, words, etc.)'
756. 'to band together, league, confederate'
757. 'to be extinguished, to go out, to cease to burn or shine'

758. 'to inter, bury'
759. 'to put or cast into a pit'
760. 'to make hollows or depressions in or upon'
761. 'to become marked with pits or small depressions'
762. 'to dig pits in'
763. 'to make opposition to, a person or thing'
764. 'to rest'
765. 'to be malleable'
766. 'to become crushed, dented or defaced with blows'
767. 'to paste'
768. 'to give formal, authoritative or official information of'
769. 'to give a return blow while receiving or parrying the blow of an antagonist'
770. 'to ply with talk'
771. 'to stop up the mouth of (a person or an animal) with a gag in order to ...; to put a gag into (the mouth) in order to keep the jaws distended'
772. 'to act in the manner of a militant (sense)'
773. 'to come in the way of, interrupt, shut out (smth.)'
774. 'to subject to toil, cause to work hard'
775. 'to weary, tire, fatigue'
776. 'to set right by negotiation'
777. 'to refer (smth.)'
778. 'to tender for acceptance or adoption'
779. 'to have distrust of'
780. 'to have or manifest want of faith'
781. 'to send a declaration of defiance to'
782. 'to agree, accord in quality, character, opinion (with)'
783. 'to cover or claim the same ground'
784. 'to run together violently or with a shock, in hostility'
785. 'to flow together'
786. 'to make violent bodily movements in order to resist force'

787. 'to make progress with difficulty to'
788. 'to make great efforts in spite of difficulties'
789. 'to strive to do something difficult'
790. 'to get up from sitting, lying, repose'
791. 'to rise from inaction, from the peaceful, quiet life'
792. 'to rise in (violence or agitation), (rank or eminence), (price or amount)'
793. 'to go up, come up'
794. 'to take precautions against'
795. 'to expose to risk or danger, to imperil'
796. 'to make composition for'
797. 'to put to the hazard of being censured'
798. 'to face as accuser or as a witness in a trial'
799. 'to stand or come in front of'
800. 'to cause to front, to place (a thing) fronting or facing to'
801. 'to adjoin with a mutual frontier'
802. 'to border upon'
803. 'to speak in the way of vehement threatening or reproof; to hurl or launch vehement threats or invectives against'
804. 'to ravage (smth.) by warlike operations'
805. 'to harry'
806. 'to behave in a disorderly or violent manner'
807. 'to incur (smth.)'
808. 'to cover or wreath with intertwined growth or with something that obstructs'
809. 'to hold fast'
810. 'to become involved with, (in contention)'
811. 'to put or get (smth.) into a tangle'
812. 'to intertwist (smth.)'
813. 'to be a reproach to (a person)'
814. 'to reprobate'
815. 'to recall with reproaches'

- 816. 'to reckon or take into account'
- 817. 'to destine or consign to some adverse fate or lot'
- 818. 'to destine or consign to some adverse fate or lot'
- 819. 'to become profligate'
- 820. 'to put to flight'
- 821. 'to rout'
- 822. 'to set aside as by higher authority'
- 823. 'to have authority over'
- 824. 'to disallow or smth. of'
- 825. 'to change the guise'
- 826. 'to dissimulate'
- 827. 'to intoxicate (with smth.)'
- 828. 'to dissemble'
- 829. 'to colour; to misrepresent'
- 830. 'to plate (with anything) for strength'
- 831. 'to dress, garnish, season with'
- 832. 'to set traps'
- 833. 'to take up arms'
- 834. 'to prepare (for resistance, action, etc.)'
- 835. 'to 'give away''
- 836. 'to give up (a person) treacherously to his enemies'
- 837. 'to hand over (a person, a people) into slavery or bondage for a sum of money'
- 838. 'to pour maledictions upon'
- 839. 'to afflict with such evils or calamities as are the consequences or indications of divine wrath or the malignancy of fate'
- 840. 'to imprecate or invoke divine vengeance or evil fate upon; invoke (evil)'
- 841. 'to blaspheme'
- 842. 'to reject as not belonging to oneself'
- 843. 'to cry out upon smth.'
- 844. 'to take pride in, plume oneself on'

845. 'to stimulate or excite to action, activity, anger, resentment or enmity'
846. 'to excite, put oneself on one's mettle'
847. 'to win a pique from, score a pique against'
848. 'to prick the feelings of'
849. 'to arouse oneself; awake smth.'
850. 'to make stormy'
851. 'to be exposed to the severity of the weather'
852. 'to rush to an assault or attack; to rush with violence'
853. 'to blow violently'
854. 'to make a vigorous assault on (smth.)'
855. 'to indict with specific offences'
856. 'to bind by articles of apprenticeship'
857. 'to sail outwards'
858. 'to stand out or stay beyond (in smth.)'
859. 'to stand out distinctly or prominently'
860. 'to stand out or away from the land'
861. 'to raise or hoist with tackle'
862. 'to call importunately for'
863. 'to din'
864. 'to place in such juxtaposition as to bring strongly out differences of; to put in contrast'
865. 'to affirm the contrary of'
866. 'to twist or skew so as to mix the lines'
867. 'to get into disorder'
868. 'to conflict in physical operation or effect'
869. 'to be unsuitable'
870. 'to sing or play in concert'
871. 'to set upon with hostile action or words'
872. 'to be disloyal to'

873. 'to give up or expose to punishment; to give up to or place in the power of an enemy'
874. 'to disclose or reveal with breach of faith (smth.)'
875. 'to crush or level with a steam-roller'
876. 'to proceed regardless of opposition or interruption'
877. 'to force with a steam-roller'
878. 'to ride roughshod over'
879. 'to take or calculate the difference of'
880. 'to remain dormant or inactive'
881. 'to wink at, be secretly privy or accessory'
882. 'to overlook, tacitly permit'
883. 'to pretend ignorance, to take no notice'
884. 'to apply or oppose the breast to (smth.)'
885. 'to nourish'
886. 'to stem in full opposition'
887. 'to bring under the control'
888. 'to bring to bay'
889. 'to place or set in a corner'
890. 'to put into a position of difficulty or embarrassment'
891. 'to cut the tendons of'
892. 'to weaken physically, mentally or morally'
893. 'to hamstring, hough'
894. 'to emasculate'
895. 'to trip or stumble'
896. 'to scorn or despise'
897. 'to pass beyond this life'
898. 'to call down by prayer (evil)'
899. 'to pray against or for smth.'
900. 'to put (one) in mind to do a duty, to put (a person) in mind of a thing forgotten, overlooked or unknown'

901. 'to call to mind, inculcate (a thing)'
902. 'to struggle to do something'
903. 'to strive to do something'
904. 'to be packed or filled full'
905. 'to go beyond the bounds prescribed'
906. 'to recognize the difference'
907. 'to become differentiated or specialized'
908. 'to take out'
909. 'to pun, to play on words'
910. 'to bring out of, waste or explain away'
911. 'to quiver'
912. 'to turn upside down'
913. 'to turn inside out; to turn the inner surface of (smth.) outwards'
914. 'to weigh (a thing) with, i.e. against (another), in order to ascertain their relative values'
915. 'to keep in a state of equilibrium'
916. 'to be equiponderant'
917. 'to put as an equivalent'
918. 'to ponder carefully'
919. 'to give battle to'
920. 'to put into battle array, to embattle'
921. 'to behave as a scold'
922. 'to use violent or unseemly language in vituperation'
923. 'to draw oneself into a compact shape'
924. 'to screw up (smth.)'
925. 'to incommode by pressing against (smb.)'
926. 'to encroach on (a person's) space in sitting or standing'
927. 'to take a different course or have a different tendency'
928. 'to turn aside from the course or track'
929. 'to swerve'

- 930. 'to feel or manifest repugnance'
- 931. 'to feel reluctance to do something'
- 932. 'to make insurrection, revolt'
- 933. 'to force down'
- 934. 'to brag or boast loudly'
- 935. 'to vie with, rival, equal or closely approach in any quality'
- 936. 'to strive to equal or rival; to make it one's ambition, strive in a spirit of rivalry'
- 937. 'to be jealous of, envy, feel a grudge against'
- 938. 'not to assent'
- 939. 'to take different courses'
- 940. 'to force open'
- 941. 'to open or turn up (the eyes)'
- 942. 'to make some change in character, appearance of'
- 943. 'to make (a thing) otherwise or different in some respect'
- 944. 'to become otherwise'
- 945. 'to act on picket duty'
- 946. 'to punish or torture with the picket'
- 947. 'to palisade'
- 948. 'to tether (smb.) to a picket or peg fixed in the ground'
- 949. 'to post (oneself) as a picket'
- 950. 'to remain standing (against opposing force)'
- 951. 'to remain in existence'
- 952. 'to be insistent or urgent in a statement or question'
- 953. 'to take surreptitiously, purloin'
- 954. 'to steal'
- 955. 'to cause to mutiny or rebel against'
- 956. 'to become bearded, get a beard'
- 957. 'to scuffle'
- 958. 'to wrestle confusedly'
- 959. 'to say amiss, wrongly or incorrectly; to say smth. wrong or amiss'

- 960. 'to spread abroad'
- 961. 'to attack the good fame or reputation of'
- 962. 'to exclude or shut out from'
- 963. 'to ballast'
- 964. 'to be a party to'
- 965. 'to set the countenance against'
- 966. 'to put another countenance on, to mask'
- 967. 'to disfavour'
- 968. 'to cause to impinge or impact on, against, etc'
- 969. 'to make a low sound'
- 970. 'to give vent to an inarticulate discontent'
- 971. 'to complain or repine in low muttered tones'
- 972. 'to grudge, begrudge'
- 973. 'to cause (smb.) to suffer for an offence'
- 974. 'to requite or visit with a penalty inflicted on the offender'
- 975. 'to fine (a person)'
- 976. 'to exact (money due) from a person'
- 977. 'to bring (oneself) into a state by sinning'
- 978. 'to be faulty or wrong'
- 979. 'to skirmish'
- 980. 'to beat with the brow'
- 981. 'to make scrap or refuse of'
- 982. 'to consign to the scrap-heap'
- 983. 'to beat down with a spade or the like'
- 984. 'to strike sharply, to spatter'
- 985. 'to start up sharply or actively'
- 986. 'to hold out as a punishment, penalty or danger'
- 987. 'to be threatening'
- 988. 'to threaten to inflict'
- 989. 'to spend too little work on smth.'

990. 'to forbid, prohibit to the unprivileged or to particular persons'
991. 'to give a sacred or privileged character to (smth.)'
992. 'to put (smb. or smth.) under a social ban, a (literal) taboo'
993. 'to ostracize, boycott'
994. 'to raise bluffly'
995. 'to creak'
996. 'to spread defamation'
997. 'to defame or discredit'
998. 'to return against'
999. 'to enter on a wordy conflict'
1000. 'to employ argument for the purpose of refuting'
1001. 'to confute (smb.) by argument'
1002. 'to asperse with calumny'
1003. 'to be put in rivalry with'
1004. 'to strive with another, for the attainment of a thing'
1005. 'to thrust or put forth like a sword'
1006. 'to strike, slash'
1007. 'to cry out from pain, anger, delight, surprise'
1008. 'to check by a countermine; to lay down countermines'
1009. 'to alienate, estrange'
1010. 'to make (it) matter of indictment'
1011. 'to be discrepant'
1012. 'to outrival or surpass (in any quality)'
1013. 'to stand out against bravely or defiantly'
1014. 'to lie or extend beyond (the flank)'
1015. 'to outmanoeuvre by a flanking movement'
1016. 'to call or cry with a loud harsh note'
1017. 'to squall or screech'
1018. 'to deprave or pervert morally'

1019. 'to lower or destroy the power of bearing up against dangers, fatigue or difficulties (to an army or a people under arms)'
1020. 'to corrupt the morals or moral principles of'
1021. 'to make obdurate, to harden in wickedness or against moral influence, entreaty'
1022. 'to make stubborn or obstinate'
1023. 'to harden the heart of, make relentless or pitiless; to harden physically'
1024. 'to become hard'
1025. 'to put into effect'
1026. 'to dehort from'
1027. 'to posit as a contradictory'
1028. 'to gnaw'
1029. 'to be offended'
1030. 'to have a disagreeable smell'
1031. 'to prevaricate'
1032. 'to feel the opposite'
1033. 'to write polemically'
1034. 'to combine (together) for some secret or private end'
1035. 'to bring oneself by caballing'
1036. 'to intrigue privately (against)'
1037. 'to combine in refusing to hold relations of any kind, on account of political or other differences'
1038. 'to bite upon, grind the teeth upon; to bite in twain with champing teeth'
1039. 'to strike again'
1040. 'to put in a counter-claim'
1041. 'to debate over again'
1042. 'to argue a second time'

ДОДАТОК Д

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації, у фахових виданнях України:

1. Мигалець О. І. Конфлікт, його сутність, основні функції та стан дослідження у сучасному мовознавстві. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2014. Вип. 12. С. 127—135.

2. Мигалець О. І. Концепт “ARGUE” як складова мовної картини світу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2015. Вип. 56. С. 192—195.

3. Мигалець О. І. Концепт “CONFLICT” як об’єкт наукового дослідження. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2015. Вип. 740—741. С. 126—129.

4. Мигалець О. І. Семантика дієслова *TO QUARREL* та його синонімів. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2015. Вип. 13. С. 121—128.

5. Мигалець О. І. Специфіка прояву конфліктних дій у далекоспоріднених мовах. *Кременецькі компаративні студії : наук. часопис*. Хмельницький, 2018. Вип. VIII. С. 358—372.

6. Мигалець О. І. Теорія конфлікту : історія та сучасність. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2018. Вип. 16. С. 98—110. ISSN 2617-3921.

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації, в зарубіжних спеціалізованих виданнях:

7. Myhalets O. I. Lexico-Semantic Group “To Conflict” in Modern English : Typology and Semantics. “*Humanities and Social Sciences in Europe : Achievements and Perspectives*”. The 2nd International symposium proceedings. Premier Publishing s.r.o. New York, July 25, 2018. P. 8—14.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Мигалець О. І. Номінації концепту CONFLICT в сучасній англійській мові. *Матеріали щорічної підсумкової конференції професорсько-викладацького*

складу факультету іноземної філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, 19–20 лютого 2015 р. Ужгород, 2015. С. 27—29.

9. Мигалець О. І. Семантика дієслів з найвищим ступенем полісемії на позначення конфліктних дій в сучасній українській мові. *Сучасний вимір філологічних наук : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 20–21 липня 2018 р. Львів, 2018. С. 28—33.*

ДОДАТОК Е
ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ І ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати дослідження були представлені на 5-ти наукових, науково-практичних, підсумкових конференціях та на міжнародному симпозіумі, з них на 3-х *міжнародних*, зокрема: Міжнародна науково-практична конференція «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації» (Острог, 2015), Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми германської філології та прикладної лінгвістики» (Чернівці, 2015), Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний вимір філологічних наук» (Львів, 2018); на Щорічній підсумковій конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземної філології Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (Ужгород, 2015); 1-му *міжнародному симпозіумі* “Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives” (USA, New York, 2018).